

PRIROČNIK

Priročnik o evropski zakonodaji v zvezi z dostopom do pravnega varstva

COUNCIL OF EUROPE

© Agencija Evropske unije za temeljne pravice in Svet Evrope, 2016

Rokopis tega priročnika je bil dokončan januar 2016.

Prihodnje posodobitve bodo na voljo na spletišču Agencije Evropske unije za temeljne pravice (FRA) na spletnem naslovu fra.europa.eu, in spletišču Evropskega sodišča za človekove pravice na spletnem naslovu echr.coe.int pod zavihkom „Case-Law“.

Reprodukcija je dovoljena z navedbo vira, razen za komercialne namene.

***Europe Direct je služba za pomoč pri iskanju odgovorov
na vprašanja v zvezi z Evropsko unijo.***

Brezplačna telefonska številka (*):

00 800 6 7 8 9 10 11

(*) Informacije so brezplačne, kakor tudi večina klicev (nekateri operaterji, telefonske govorilnice ali hoteli lahko klic zaračunajo).

Fotografija (na naslovni strani in v notranjosti): © iStockphoto

Veliko dodatnih informacij o Evropski uniji je na voljo na internetu.
Dostop je mogoč na strežniku Europa (<http://europa.eu>).

Luxembourg: Urad za publikacije Evropske unije, 2016

Svet Evrope: ISBN 978-92-871-9872-3

FRA – print: ISBN 978-92-9491-105-6 doi:10.2811/51566 TK-04-15-940-SL-C

FRA – web: ISBN 978-92-9491-122-3 doi:10.2811/951107 TK-04-15-940-SL-N

Priročnik je bil pripravljen v angleškem jeziku. Svet Evrope (SE) in Evropsko sodišče za človekove pravice (ESČP) ne prevzemata odgovornosti za kakovost prevodov v druge jezike. Stališča, izražena v tem priročniku, za Svet Evrope in ESČP niso zavezujoča. Priročnik vsebuje sklicevanja na izbrane razlage in priročnike. Svet Evrope in ESČP ne prevzemata odgovornosti za njihovo vsebino, poleg tega njihova vključitev na ta seznam ne pomeni nikakršne odobritve teh publikacij. Več publikacij je navedenih na spletnih straneh digitalne knjižnice ESČP na spletnem naslovu echr.coe.int.

Priručnik o evropski zakonodaji v zvezi z dostopom do pravnega varstva

Predgovor

Priročnik o dostopu do pravnega varstva v Evropi sta skupaj pripravila Agencija Evropske unije za temeljne pravice (FRA) in Svet Evrope ob sodelovanju s sodno pisarno Evropskega sodišča za človekove pravice. Je peti v zbirki priročnikov o evropski zakonodaji, ki sta jih skupaj pripravili naši organizaciji. Pretekli priročniki so obravnavali evropsko zakonodajo o nediskriminaciji, evropsko zakonodajo v zvezi z azilom, mejami in priseljevanjem, evropsko pravo varstva osebnih podatkov in evropsko zakonodajo v zvezi s pravicami otroka.

Zaradi pozitivnega odziva na pretekle priročnike smo se odločili za sodelovanje pri drugi zelo aktualni temi – dostopu do pravnega varstva. Dostop do pravnega varstva ni le pravica sama po sebi, temveč osrednje orodje za omogočanje in krepitev uresničevanja drugih pravic.

V tem priročniku so povzeta ključna evropska pravna načela na področju dostopa do pravnega varstva. Priročnik je namenjen ozaveščanju in izboljšanju znanja o zadevnih pravnih standardih, ki sta jih določila Evropska unija in Svet Evrope, zlasti s sodno prakso Sodišča Evropske unije (Sodišče EU) in Evropskega sodišča za človekove pravice (ESČP). Kot praktični vodnik ga lahko uporabljajo sodniki, tožilci in pravni strokovnjaki, ki se ukvarjajo s pravnimi spori, v državah članicah EU in Sveta Evrope. Koristil bo tudi nevladnim organizacijam in drugim ustanovam, ki pomagajo žrtvam pri dostopanju do pravnega varstva.

Radi bi se zahvalili inštitutu Human Rights Law Centre Univerze Nottingham, Združeno kraljestvo, za njihov prispevek. Zahvaljujemo se tudi Komisiji Sveta Evrope za učinkovitost pravosodja (CEPEJ), ki je sodelovala v zgodnji fazi priprave tega priročnika, ter Generalnemu direktoratu Evropske komisije za pravosodje za njihov prispevek. In nazadnje se zahvaljujemo še sodnici Marii Berger s Sodišča Evropske unije za njene pomembne povratne informacije med končno fazo priprave priročnika.

Philippe Boillat

Generalni direktor za človekove pravice in pravno državo Sveta Evrope

Michael O'Flaherty

Direktor Agencije Evropske unije za temeljne pravice

Kazalo

PREGOVOR	3
OBETAVNE PRAKSE	8
OKRAJŠAVE IN KRATICE	9
KAKO UPORABLJATI TA PRIROČNIK	11
1 KAJ POMENI DOSTOP DO PRAVNEGA VARSTVA?	15
Ključne točke	16
2 PRAVIČNA IN JAVNA OBRAVNAVA PRED NEODVISNIM IN NEPRISTRANSKIM SODIŠČEM IN DRUGIMI ORGANI	23
2.1. Dostop do pravnega varstva pri sodiščih	25
Ključne točke	25
2.1.1. Pravica do dostopa do sodišča	25
2.1.2. Opredelitev izraza „sodišče“	30
2.2. Neodvisnost in nepristranskost sodišč	34
Ključne točke	34
2.3. Kaj je pravična in javna obravnava?	40
Ključne točke	40
2.3.1. Pravična obravnava	41
2.3.2. Javna obravnava	45
2.4. Drugi načini pridobitve pravnega varstva	48
Ključne točke	48
2.4.1. Nesodni organi	48
2.4.2. Alternativno reševanje sporov	50
3 PRAVNA POMOČ	57
3.1. Pravna pomoč v nekazenskih postopkih	58
Ključne točke	58
3.1.1. Področje uporabe	59
3.1.2. Finančno preverjanje in preizkus utemeljenosti	63
3.2. Pravna pomoč v kazenskih postopkih	66
Ključne točke	66
3.2.1. Področje uporabe	66
3.2.2. Finančno preverjanje	68
3.2.3. Preizkus interesa pravičnosti	69

4	PRAVICA DO SVETOVANJA, OBRAMBE IN ZASTOPANJA	73
4.1.	Pravica do svetovanja, obrambe in zastopanja v nekazenskih postopkih	75
	Ključne točke	75
4.1.1.	Področje uporabe	75
4.1.2.	Praktična in učinkovita pravna pomoč	76
4.2.	Pravica do svetovanja, obrambe in zastopanja v kazenskih postopkih	78
	Ključne točke	78
4.2.1.	Področje uporabe	79
4.2.2.	Kakovost pravne pomoči	83
4.2.3.	Pravna pomoč po lastni izbiri	85
4.2.4.	Primeren čas in možnosti za pripravo obrambe	86
4.2.5.	Odpoved	87
4.3.	Pravica do samozastopanja	89
	Ključne točke	89
5	PRAVICA DO UČINKOVITEGA PRAVNEGA SREDSTVA	93
5.1.	Kaj je učinkovito pravno sredstvo?	95
	Ključne točke	95
5.1.1.	Bistvene in postopkovne zahteve za učinkovito pravno sredstvo	95
5.1.2.	Institucionalne zahteve za učinkovito pravno sredstvo	101
5.2.	Primeri posebnih pravnih sredstev	104
	Ključne točke	104
5.2.1.	Odškodnina	105
5.2.2.	Nadomestna izpolnitev	109
5.2.3.	Sodne odredbe	110
6	OMEJITVE DOSTOPA DO PRAVNEGA VARSTVA – SPLOŠNO	113
6.1.	Legitimni cilji in sorazmernost	115
	Ključne točke	115
6.2.	Primeri omejitev pred pravnomočno sodbo ali sklepom	118
	Ključne točke	118
6.2.1.	Sodna taksa	119
6.2.2.	Čezmerni formalizem	121
6.2.3.	Ovire za uporabo dokazov	124
6.2.4.	Zastaralni roki	127
6.2.5.	Imunitete	129

6.3. Zamuda pri izvrševanju pravomočnih sodb	130
Ključne točke	130
7 OMEJITVE DOSTOPA DO PRAVNEGA VARSTVA: TRAJANJE POSTOPKA	135
7.1. Ugotavljanje trajanja postopka	136
Ključne točke	136
7.1.1. Ugotavljanje trajanja nekazenskega postopka	138
7.1.2. Ugotavljanje trajanja kazenskega postopka	140
7.2. Merila za presojo razumnega trajanja postopka	141
Ključne točke	141
7.2.1. Zapletenost zadeve	143
7.2.2. Ravnanje pritožnika	145
7.2.3. Ravnanje nacionalnih organov	146
7.2.4. Pomen, ki ga ima zadeva za pritožnika	148
7.3. Pravna sredstva za predolge postopke	150
8 DOSTOP DO PRAVNEGA VARSTVA NA IZBRANIH PREDNOSTNIH	
 PODROČJIH	153
8.1. Invalidi	155
Ključne točke	155
8.1.1. Dostop do pravnega varstva	156
8.1.2. Sposobnost	159
8.2. Žrtve kaznivih dejanj	162
Ključne točke	162
8.3. Zaporniki in obdolženci v priporu	168
Ključne točke	168
8.3.1. Dostop do sodišča in odvetnika	169
8.3.2. Pravica do izpodbijanja odvzema prostosti	171
8.3.3. Odškodnina za protipraven odvzem prostosti	176
8.4. Okoljska zakonodaja	177
Ključne točke	177
8.5. E-pravosodje	182
Ključne točke	182
DODATNA LITERATURA	187
SODNA PRAKSA	197
KAZALO	205

Obetavne prakse

Zagotavljanje poštenega sojenja s skupno obravnavo („co-hearing“)	41
Izboljšanje dostopa do pravnega varstva v zadevah diskriminacije	50
Uporaba mediacije v družinskih zadevah	51
Zagotavljanje pravne pomoči ranljivim skupinam	59
Zagotavljanje pravne pomoči na spletu za zagotavljanje dostopa do pravnega varstva	66
Zagotavljanje različnih oblik pravnega svetovanja	75
Pomoč strankam v sporih, ki se zastopajo same	90
Zmanjšanje stroškov in poenostavitev postopka	121
Spodbujanje dostopa do pravnega varstva z omejevanjem čezmernega formalizma	124
Učinkovito izvrševanje sodb	133
Pospešitev družinskih zadev	137
Skrajšanje postopkov na podlagi dialoga z uporabniki sodišč	148
Pospeševanje postopkov	148
Navodila policistom za nudenje pomoči invalidom	156
Podpora žrtvam z motnjami v duševnem razvoju	165
Spodbujanje dostopa do pravnega varstva za zapornike z motnjami v duševnem razvoju	170
Spodbujanje okoljske demokratičnosti v praksi	179
Vizualizacija kazni: spletno orodje za lažji dostop do pravnega varstva ..	185

Okrajšave in kratice

ARS	Alternativno reševanje sporov
CCJE	Posvetovalni svet evropskih sodnikov
CEPEJ	Komisija Sveta Evrope za učinkovitost pravosodja
CETS	Zbirka pogodb Sveta Evrope
CRPD	Konvencija o pravicah invalidov
DVO	Direktiva o vplivu na okolje
e-CODEX	Obveščanje v okviru e-pravosodja prek spletne izmenjave podatkov
EKČP	Evropska konvencija o človekovih pravicah
ENI	Evropski nalog za izvršbo
ES	Evropska skupnost
ESČP	Evropsko sodišče za človekove pravice
e-SENS	Enostavne evropske elektronske storitve prek omrežja
EU	Evropska unija
FRA	Agencija Evropske unije za temeljne pravice
MPDPP	Mednarodni pakt o državljanskih in političnih pravicah
NIČP	Nacionalna institucija za človekove pravice
NVO	Nevladna organizacija
PDEU	Pogodba o delovanju Evropske unije
PEU	Pogodba o Evropski uniji
SDČP	Splošna deklaracija o človekovih pravicah
SE	Svet Evrope
Sodišče EU	Sodišče Evropske unije (pred decembrom 2009 Sodišče Evropskih skupnosti, SES)
SRS	Spletno reševanje sporov
ZN	Združeni narodi

Kako uporabljati ta priročnik

Priročnik vsebuje pregled ključnih vidikov dostopa do pravnega varstva v Evropi, pri čemer se izrecno nanaša na zadevne pravice, določene z Evropsko konvencijo o človekovih pravicah (EKČP), kakor jih razlaga Evropsko sodišče za človekove pravice (ESČP), in Listino Evropske unije o temeljnih pravicah, kakor jo razlaga Sodišče Evropske unije (Sodišče EU).

Dostop do pravnega varstva ni le pravica sama po sebi, temveč posameznikom omogoča, da uveljavljajo druge pravice. Priročnik zadeva široko področje ter zajema kazensko in civilno pravo. Že obstoječi priročniki agencije FRA in ESČP o evropski zakonodaji v zvezi z azilom, mejami in priseljevanjem ter pravicami otroka vsebujejo analize o dostopu do pravnega varstva, ki ga imajo prosilci za azil in otroci; zato ta področja niso zajeta v tem priročniku.

Priročnik je namenjen pravnim strokovnjakom, ki niso specializirani na področju dostopa do pravnega varstva in ga lahko uporabijo kot uvod v ključna vprašanja. Namenjen je odvetnikom, sodnikom in drugim pravnim strokovnjakom, pa tudi osebam, ki sodelujejo s subjekti, ki se ukvarjajo z delovanjem pravosodja in dostopom do pravnega varstva, vključno z nevladnimi organizacijami (NVO), ki se ukvarjajo s pravnimi spori. Uporablja se lahko tudi za pravne raziskave ali javno zagovorništvo. Izdelan je tako, da ga ni treba prebrati v celoti, temveč uporabnika usmeri neposredno na posebni razdelek/temo, ki ga/jo potrebuje. Za tiste, ki iščejo dodatne informacije o nekem vprašanju, je v razdelku z naslovom **Dodatna literatura** naštetu specializirano gradivo.

Zadevni zakoni Sveta Evrope (SE) in Evropske unije (EU) so predstavljeni tako, kakor se nanašajo na vsako temo posebej. Vendar se pravice v zvezi z dostopom do pravnega varstva, določene z EKČP, in tiste iz Listine EU o temeljnih pravicah v številnih pogledih prekrivajo. V listini je izrecno določeno, da kolikor pravice iz listine ustrezajo pravicam iz EKČP, imajo te pravice enako vsebino in obseg kot pravice iz EKČP. Zato se lahko velik del sodne prakse ESČP šteje za pomembnega pri obravnavi obsega in uporabe pravic iz listine. Domnevati je treba, da je zakonodaja EU usklajena s sodno prakso ESČP, razen če ni izrecno navedeno drugače. Priročnik vsebuje sklicevanja na sodno prakso Sodišča EU, kadar je ta na voljo, pri čemer zagotavlja alternativne vire pravic do dostopa do pravnega varstva in, kar je pomembneje, prikazuje, kako oba pravna reda delujeta vzporedno. Številne navedene sodbe Sodišča EU so bile izrečene v okviru postopka predhodnega odločanja, ki so ga začela nacionalna sodišča, da bi pridobila razlago Sodišča v zvezi z ustreznimi določbami zakonodaje EU

za rešitev sporov, obravnavanih na nacionalni ravni. Sodišče EU je v okviru postopka predhodnega odločanja pristojno za razlago zakonodaje EU ali odločanje o njeni veljavnosti. Nato mora nacionalno sodišče navedeno zakonodajo uporabiti za dejansko situacijo, na katero se nanašajo nacionalni postopki, v skladu z razlago Sodišča EU. Da bi se preprečile nejasnosti, se v priročniku tudi za zadeve iz obdobja pred decembrom 2009 uporablja izraz „Sodišče EU“ in ne „Sodišče Evropskih skupnosti“.

Vsako poglavje se začne s preglednico, ki daje splošen pregled tem, obravnavanih v poglavju. V preglednici so navedene tudi veljavne pravne določbe in zadevna sodna praksa Sodišča EU in ESČP. Tako lahko uporabniki hitro poiščejo ključne informacije, ki se nanašajo na njihov primer. Strokovnjaki, za katere velja samo zakonodaja SE, se lahko omejijo samo na gradivo, povezano s SE, medtem ko morajo tisti iz držav članic EU uporabiti oba stolpca, saj sta za te države zavezujoča oba pravna reda.

Poleg tega so na začetku vsakega oddelka naštetje ključne točke, da se zagotovi hiter in dostopen pregled.

Ključna zakonodaja SE je predstavljena v okvirih z izbranimi zadevami ESČP ter v sklicih v glavnem besedilu. Zadeve pomenijo novejšje primere tega, kako ESČP uporablja načela, ki jih je določila v svoji obsežni sodni praksi. Po potrebi so navedena še priporočila in poročila Sveta Evrope, tudi če se z njimi ne določajo pravno zavezujoče obveznosti.

Zakonodaja EU je predstavljena v okvirih z zadevami Sodišča EU ter v glavnem besedilu s sklici na zadevno primarno zakonodajo EU in zakonodajne ukrepe, kot so direktive in uredbe. Tudi izbrane zadeve Sodišča EU ponazarjajo novejšo uporabo zakonodaje. Opombe usmerjajo pravne strokovnjake na dodatne primere. Poleg tega so navedeni pravno nezavezujoči instrumenti EU, kadar so pomembni za ključna odprta vprašanja.

Čeprav je priročnik osredotočen na zakonodajo, vsebuje okvire, v katerih so predstavljene „obetavne prakse“ držav članic Sveta Evrope in EU. Te države lahko imajo zelo različne pravosodne sisteme, vendar te obetavne prakse vključujejo pobude, ki bi lahko kratkoročno ali dolgoročno spodbujale dostop do pravnega varstva. V številnih primerih ustreznost in učinkovitost teh pobud še nista preverjeni, za popolno razumevanje njihove vrednosti pa so potrebne dodatne raziskave ustreznih nacionalnih virov.

Priročnik je osredotočen na kazensko in civilno pravo. Čeprav je upravno pravo v odnosu do okoljske zakonodaje že raziskano (glej poglavje 8), to načeloma ne spada na področje uporabe tega priročnika. Priročnik zadeva uporabo prava na nacionalni ravni, zato ne obravnava vprašanj procesnega upravičenja in dopustnosti pred ESČP in Sodiščem EU, razen če to ne pomaga pri razumevanju individualnih pravic. Podobno se sklici na mednarodne instrumente in sodno prakso ter nacionalno sodno prakso uporabljajo samo, kadar prispevajo k razumevanju bistva.

Priročnik na začetku vsebuje kratek opis pravnega pomena „dostopa do pravnega varstva“ ter vloge obeh pravnih sistemov, kot ju določata pravo SE in pravo EU (poglavje 1). Razdeljen je na sedem vsebinskih poglavij, ki obravnavajo naslednje teme:

- pravična in javna obravnava pred neodvisnim in nepristranskim sodiščem (vključno s pravico do dostopa do sodišča, obsegom pravice do pravične in javne obravnave ter alternativnimi načini pridobitve pravnega varstva);
- pravna pomoč (vključno s „finančnim preverjanjem in preizkusi utemeljenosti“ ter „preizkusom interesa pravičnosti“ za kazenske postopke);
- pravica do svetovanja, obrambe in zastopanja (vključno s kakovostjo pravne pomoči, pravico posameznika do primerne časa in možnosti za pripravo svoje obrambe ter pravico do odpovedi zastopanja);
- pravica do učinkovitega pravnega sredstva (vključno s povezanimi vsebinskimi in institucionalnimi zahtevami ter primeri razpoložljivih pravnih sredstev);
- omejitve dostopa do pravnega varstva na splošno (vključno z naravo dovoljenih omejitev in primeri omejitev);
- omejitve dostopa do pravnega varstva: trajanje postopka (vključno z merili za določitev razumnega trajanja);
- dostop do pravnega varstva na izbranih prednostnih področjih (glede tega, katera posebna načela so bila oblikovana, vključno z invalidi, žrtvami kaznivih dejanj, zaporniki in osebami v priporu, okoljsko zakonodajo in e-pravosodjem).

1

Kaj pomeni dostop do pravnega varstva?

EU	Obravnavane teme	SE
Dostop do pravnega varstva		
Listina o temeljnih pravicah, člen 47 (pravica do učinkovitega pravnega sredstva) Listina o temeljnih pravicah, člen 51 (področje uporabe) Listina o temeljnih pravicah, člen 52(3) (obseg pravic in načel ter njihova razlaga) Pogodba o Evropski uniji (PEU), člen 4(3) PEU, člen 19	Področje uporabe	EKČP, člen 6 (pravica do poštenega sojenja) EKČP, člen 13 (pravica do učinkovitega pravnega sredstva) EKČP, člen 35 (merila dopustnosti) EKČP, člen 46 (zavezujoča narava in izvrševanje sodb)

V tem poglavju je predstavljen pojem „dostop do pravnega varstva“ ob sklicevanju na ključne evropske standarde človekovih pravic. Predstavljeni so evropski regionalni sistemi, pristojni za varstvo individualnih pravic, obravnavan pa je tudi poudarek na zagotavljanju varstva pravic na nacionalni ravni. V poglavju je povzeto tudi razmerje med pravicami do dostopa do pravnega varstva v Evropski uniji (EU) in v Svetu Evrope (SE), na [sliki v nadaljevanju](#) pa so na kratko predstavljene ključne razlike.

Ključne točke

- V skladu z mednarodnim in evropskim pravom o človekovih pravicah pojem dostopa do pravnega varstva države obvezuje, da zagotovijo pravico vsakega posameznika do dostopa do sodišča – ali v nekaterih okoliščinah do organa za alternativno reševanje sporov – da bi v primeru ugotovitve, da so bile kršene njegove pravice, pridobil pravno sredstvo. Je torej pravica, ki posameznikom omogoča, da uveljavljajo druge pravice.
- Dostop do pravnega varstva obsega številne temeljne človekove pravice, kot je pravica do poštenega sojenja iz člena 6 EKČP in člena 47 Listine EU o temeljnih pravicah ter pravica do učinkovitega pravnega sredstva iz člena 13 EKČP in člena 47 listine.
- Pravice do dostopa do pravnega varstva iz Listine EU o temeljnih pravicah lahko ustrezajo tem pravicam iz EKČP. Zato je pri razlagi pravic iz listine pomembna sodna praksa ESČP.
- Čeprav sta sistema, ki urejata izvrševanje EKČP in Listine EU o temeljnih pravicah, različna, se v obeh poudarja, da je treba pravici do učinkovitega pravnega sredstva in do poštenega sojenja uveljavljati v prvi vrstini nacionalni ravni.

Dostop do pravnega varstva posameznikom omogoča, da se zavarujejo pred kršitvami svojih pravic, popravijo civilne delikte, zahtevajo odgovornost izvršne oblasti in se branijo v kazenskih postopkih. Je pomemben element pravne države¹ ter zajema civilno, kazensko in upravno pravo. Dostop do pravnega varstva je obenem postopek in cilj ter je ključnega pomena za posameznike, ki si prizadevajo pridobiti korist od drugih procesnih in materialnih pravic.

Na mednarodni ravni ima Odbor ZN za človekove pravice vse od svoje ustanovitve vodilno vlogo med organi ZN pri razlagi konceptov v zvezi z dostopom do pravnega varstva.² Varstvo dostopa do pravnega varstva je zagotovljeno tudi v instrumentih ZN, kot sta Aarhuška konvencija o dostopu do informacij, udeležbi javnosti pri odločanju in dostopu do pravnega varstva v okoljskih zadevah iz leta 1998 ter Konvencija o pravicah invalidov iz leta 2006.

Na ravni politike EU se dostop do pravnega varstva v državah članicah EU ter zlasti učinkovitost in kakovost pravosodnih sistemov ter neodvisnost sodstva v EU redno presoja v okviru tako imenovanega pregleda stanja na področju

1 Svet Evrope (2015), *Factsheet on guaranteeing equal access of women to justice* (Informativni list o zagotavljanju enakega dostopa žensk do pravnega varstva), Strasbourg, Svet Evrope.

2 Splošna pripomba št. 32 (2007) Odbora Združenih narodov (ZN) za človekove pravice.

pravosodja v EU.³ Ta temelji predvsem na podatkih CEPEJ, tj. strokovnega organa Sveta Evrope, ter je del letnega pregleda rasti, ki ga izvaja Evropska komisija; letni pregled rasti se uporablja pri obravnavah v okviru letnega cikla politik, tj. evropskega semestra, ki pomembno vpliva na nacionalne finance.⁴

V evropskem pravu o človekovih pravicah je pojem dostopa do pravnega varstva določen v členih 6 in 13 Evropske konvencije o človekovih pravicah (EKČP) ter členu 47 Listine EU o temeljnih pravicah, s katerimi se zagotavlja pravica do poštenega sojenja in učinkovitega pravnega sredstva v skladu z razlago Evropskega sodišča za človekove pravice (ESČP) in Sodišča Evropske unije (Sodišče EU). Kot je navedeno zgoraj, sta ti pravici določeni tudi v mednarodnih instrumentih, kot sta člen 2(3) in člen 14 Mednarodnega pakta ZN o državljanskih in političnih pravicah (MPDPP)⁵ ter člena 8 in 10 Splošne deklaracije o človekovih pravicah (SDČP).⁶ Osnovni elementi teh pravic so med drugim učinkovit dostop do organa za reševanje sporov, pravica do pravičnega postopka in pravočasnega reševanja sporov, pravica do ustreznega pravnega varstva ter splošna uporaba načel učinkovitosti in uspešnosti pri zagotavljanju pravičnosti.⁷

Pravice, zaščitene z EKČP in Listino EU o temeljnih pravicah, se prekrivajo. V skladu s členom 53 Listine imajo pravice iz Listine, ki ustrezajo pravicam iz EKČP, enak obseg in pomen kot pravice iz EKČP. Pojasnila k Listini⁸, ki se uporabljajo kot razlagalno orodje za pomoč pri razumevanju vsebine Listine, vendar niso pravno zavezujoča, zagotavljajo dodatne smernice v zvezi s tem. To prekrivanje pomeni, da je sodna praksa ESČP pogosto pomembna za razlago pravic iz Listine EU o temeljnih pravicah. Vendar, kot je opisano v nadaljevanju, ESČP in Sodišče EU delujeta v okviru različnih pravnih sistemov, to pa lahko vpliva na varstvo pravic na nacionalni ravni.

3 Evropska komisija (2015), *Pregled stanja na področju pravosodja v EU za leto 2015*, COM(2015) 116 final, Bruselj, 9. marec 2015.

4 Agencija Evropske unije za temeljne pravice (FRA) (2015), *Fundamental rights: challenges and achievements in 2014 – FRA Annual report* (Temeljne pravice: izzivi in dosežki v 2014 – Letno poročilo agencije FRA), Luxembourg, Urad za publikacije, poglavje o izbrani temi, str. 14.

5 Generalna skupščina ZN (1966), *Mednarodni pakt o državljanskih in političnih pravicah (MPDPP)*, 16. december 1966.

6 GS ZN (1948), *Splošna deklaracija o človekovih pravicah (SDČP)*, 10. december 1948.

7 FRA (2011), *Access to justice in Europe: an overview of challenges and opportunities* (Dostop do pravnega varstva v Evropi: pregled izzivov in priložnosti), Luxembourg, Urad za publikacije, str. 9.

8 EU (2012), *Listina Evropske unije o temeljnih pravicah*, člen 52(3), UL C 326, 2012. Glej tudi *Pojasnila k Listini o temeljnih pravicah*, UL C 303/17, 2007.

Evropska konvencija o človekovih pravicah

SE ima 47 držav članic, vse pa so pogodbenice EKČP, ki je začela veljati leta 1953.⁹ V skladu s členom 1 EKČP imajo države pogodbenice pravno zavezujočo obveznost, da osebam, ki sodijo v njihovo pristojnost, priznavajo pravice iz EKČP. Države pogodbenice morajo zagotoviti skladnost svoje zakonodaje in prakse z EKČP. Odgovorne so predvsem za izvajanje in zagotavljanje pravic in svoboščin, ki jih določa EKČP, vendar imajo možnost „proste presoje“, da zagotovijo skladnost razlag s svojim pravnim sistemom.

ESČP ima nadzorno vlogo, pri čemer zagotavlja, da države pogodbenice upoštevajo svoje obveznosti, z obravnavo pritožb posameznikov zaradi kršitev EKČP.¹⁰ V skladu s členom 35 EKČP morajo posamezniki dokazati, da so izčrpali vsa domača pravna sredstva, preden lahko njihovo zadevo obravnava ESČP.¹¹ To izraža načelo subsidiarnosti, kar pomeni, da so nacionalna sodišča v prvi vrsti odgovorna za zagotavljanje in varstvo človekovih pravic na nacionalni ravni.¹² Zadevni standardi na področju dostopa do pravnega varstva, ki jih morajo upoštevati države, so predstavljeni v poglavjih v nadaljevanju.

Pravice iz EKČP niso vedno omejene na ozemlja držav pogodbenic; v izrednih okoliščinah se lahko zanje uporabi ekstrateritorialnost, in sicer v situacijah v tujini, kjer državni uradniki izvajajo »učinkovit nadzor in oblast« nad posamezniki.¹³

V skladu s členom 46 EKČP države pogodbenice, ki so stranke v postopku pred ESČP, spoštujejo končno sodbo Sodišča.

9 Svet Evrope, *Konvencija o varstvu človekovih pravic in temeljnih svoboščin*, CETS št. 5, iz leta 1950. Glej tudi Svet Evrope, *Evropska socialna listina*, CETS št. 35, 18. oktober 1961, v zvezi s spremljanjem skladnosti s socialnimi in ekonomskimi pravicami ter Svet Evrope, *Evropska socialna listina (spremenjena)*, CETS št. 163, 3. maj 1996.

10 Države pogodbenice lahko vložijo tožbe tudi proti drugim državam pogodbenicam.

11 Sodba ESČP z dne 31. julija 2012 v zadevi *Er in drugi proti Turčiji*, pritožba št. 23016/04, točka 57.

12 Sodba ESČP z dne 29. marca 2006 v zadevi *Scordino proti Italiji (št. 1)*, pritožba št. 36813/97, točka 140.

13 Sodba ESČP z dne 7. julija 2011 v zadevi *Al-Skeini in drugi proti Združenemu kraljestvu*, pritožba št. 55721/07, točke 133–137.

Listina EU o temeljnih pravicah

EU ima edinstven pravni red. Zakonodaja EU je sestavni del pravnih sistemov držav članic.¹⁴ Obsega primarno zakonodajo, ki je določena v pogodbah in Listini EU o temeljnih pravicah, sekundarno zakonodajo, kot so uredbe, direktive in sklepi, ter nezavezujoče pravne akte, kot so mnenja in priporočila.¹⁵

Izvajanje in izvrševanje zakonodaje EU poteka primarno na nacionalni ravni. V skladu s členom 4(3) Pogodbe o Evropski uniji (PEU), države članice EU sprejmejo ustrezne korake, potrebne za zagotovitev izpolnjevanja obveznosti, ki izhajajo iz zakonodaje EU. To je načelo lojalnega sodelovanja. Poleg tega morajo države članice v skladu s členom 19 PEU vzpostaviti pravna sredstva, potrebna za zagotovitev učinkovitega pravnega varstva na področjih, ki jih ureja pravo EU.

Nacionalna sodišča so torej tista, ki primarno zagotavljajo pravo EU, da pa bi zagotovila usklajeno uporabo prava EU, lahko v okviru postopka predhodnega odločanja zaprosijo Sodišče EU, naj odloča o vprašanih glede razlage.¹⁶ Tako nastane dialog med nacionalnimi sodišči in Sodiščem EU. Sodišče EU je varuh edinstvenega pravnega reda EU, ki vključuje jasne obveznosti na področju temeljnih pravic. Posamezniki sicer lahko sicer vložijo ničnostne tožbe za nadzor zakonitosti prava EU (vključno z vprašanji temeljnih pravic), vendar so pogoji za vložitev omejevalni. Praviloma morajo dokazati, da se akti, zoper katere vložijo tožbe, „nanje neposredno in posamično nanašajo“.¹⁷ Po navedbah Sodišča EU je tako vzpostavljen zaključen sistem sodnega nadzora nad akti, ki ga izvajajo institucije EU.¹⁸

Zato je v okviru prava EU prav tako pomembno, da lahko posamezniki uveljavljajo svoje pravice na nacionalnih sodiščih. Pogodbe Evropskih skupnosti prvotno niso vključevale sklicev na temeljne pravice. Namesto tega jih je Sodišče EU v svoji sodni praksi opredelilo kot splošna načela prava EU, ki

14 Sodba Sodišča EU z dne 15. julija 1964 v zadevi *Flaminio Costa proti E.N.E.L.*, C-6/64.

15 Pogodba o delovanju Evropske unije (PDEU), člen. 288, UL C 326, 2012.

16 Prav tam, člen 267.

17 PDEU, člen 263(4). Za primer, ki ponazarja zapletenost tega področja prava, glej sodbo Sodišča EU z dne 3. oktobra 2013 v zadevi *Inuit Tapiriit Kanatami in drugi proti Evropskemu parlamentu in Svet Evropske unije*, C-583/11 P.

18 Prav tam, zlasti točka 92.

izhajajo iz EKČP in ustavnega izročila, skupnega državam članicam.¹⁹ Sodišče EU je ta načela uporabilo pri nadzoru zakonitosti zakonodajnih in upravnih ukrepov EU ter združljivosti ukrepov, ki so jih sprejele države članice pri izvajanju prava EU. Sodna praksa v zvezi s temi splošnimi načeli je pomembna pri obravnavi pravice do pravnega varstva ter lahko koristi strokovnjakom.

Temeljne pravice in svoboščine so zdaj določene v **Listini EU o temeljnih pravicah**, ki je kot primarna zakonodaja EU postala zavezujoča decembra 2009.²⁰ Listina vključuje ekonomske, socialne in kulturne pravice. V nekaterih primerih se v Listini namesto izraza „pravice“ uporablja izraz „načela“ (na primer načelo enakosti žensk in moških iz člena 23). V skladu z Listino EU o temeljnih pravicah nacionalna sodišča za izvajanje prava EU uporabljajo določbe, opredeljene kot „načela“, samo za razlago in odločanje o zakonitosti aktov držav članic.²¹

V skladu s členom 51 Listine se ta uporablja za institucije in organe EU brez omejitev, za države članice pa, „ko izvajajo pravo Unije“.²² V Pojasnilih k Listini o temeljnih pravicah je navedeno, da se obveznosti iz Listine uporabljajo samo, ko države članice delujejo „znotraj področja uporabe prava Unije“. Sodišče EU je potrdilo, da imata izraza „izvajajo“ in „znotraj področja“ enako vsebino.²³ To zajema, na primer, primere, kadar države članice izvajajo direktive in uredbe EU.²⁴ Vendar je vseh 28 držav članic EU prav tako držav pogodbenic EKČP. To pomeni, da se lahko EKČP uporablja, tudi če se Listina EU o temeljnih pravicah ne uporablja. Poleg tega bi lahko tekoča pogajanja o načrtovanem pristopu Evropske unije k EKČP vplivala na stanje na področju dostopa do pravnega varstva.²⁵

19 PEU, člen 6(3) (prejšnji člen 6(2)).

20 **Listina Evropske unije o temeljnih pravicah**, UL C 326, 2012. Glej PEU, člen 6(1).

21 Glej člen 52(5) Listine EU o temeljnih pravicah in (omejene) smernice iz **Pojasnil k Listini o temeljnih pravicah**. Glej tudi sodbo Sodišča EU z dne 15. januarja 2014 v zadevi *Association de médiation sociale proti Union locale des syndicats CGT in drugi*, C-176/12, točke 45–49. Primerjaj s sodbo Sodišča EU z dne 19. januarja 2010 v zadevi *Kücükdeveci proti Swedex GmbH & Co. KG.*, C-555/07.

22 Listina Evropske unije o temeljnih pravicah, člen 51.

23 Sodba Sodišča EU z dne 7. maja 2013 v zadevi *Åklagaren proti Hans Åkerberg Fransson*, C-617/10, točke 17–21.

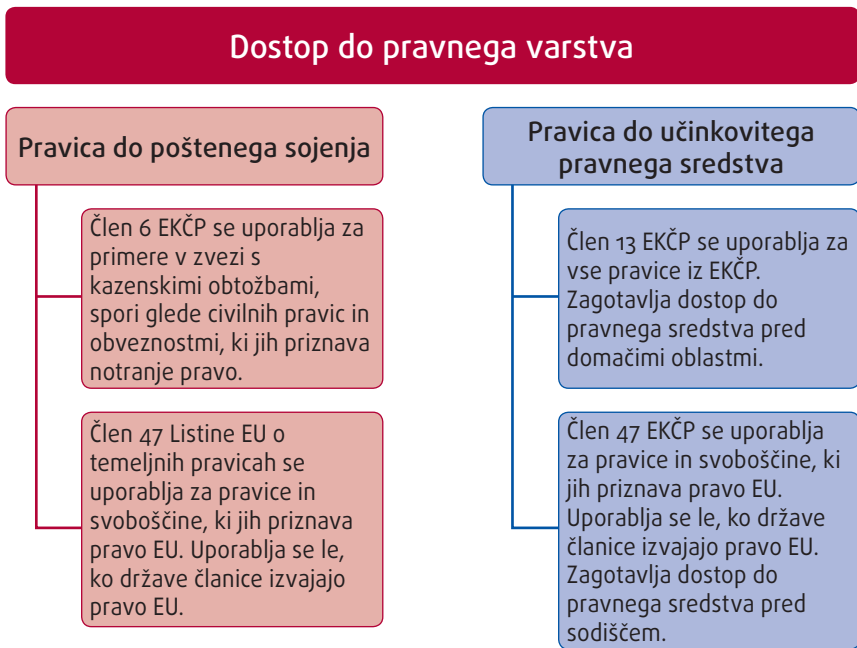
24 Sodba Sodišča EU z dne 6. marca 2014 v zadevi *Cruciano Siragusa proti Regione Sicilia - Soprintendenza Beni Culturali e Ambientali di Palermo*, C-206/13, točki 24–25.

25 Glej **Mnenje 2/13 Sodišča** o pristopu k EKČP z dne 18. decembra 2014.

Odnos med pravicami dostopa do pravnega varstva po pravu SE in po pravu EU

Na *sliki* sta povzeti podlagi za pravice dostopa do pravnega varstva v EU in SE. Predstavljeni so ključna sestavna dela dostopa do pravnega varstva, tj. pravica do poštenega sojenja in pravica do učinkovitega pravnega sredstva, ter primerjava Listine EU o temeljnih pravicah in EKČP v smislu varstva, ki ga zagotavljata. O tem tudi v nadaljevanju priročnika.

Slika: Pravice v zvezi z dostopom do pravnega varstva po pravu EU in pravu SE

Kot je razvidno iz slike, je področje uporabe člena 6 EKČP omejeno, saj se uporablja samo za primere v zvezi s kazenskimi obtožbami, civilnimi pravicami in obveznostmi, ki jih priznava notranje pravo (glej [oddelek 2.1](#)). Člen 47 Listine EU o temeljnih pravicah ni tako omejen ter se uporablja za vse pravice in svoboščine, ki jih priznava pravo EU in vključujejo nekatere dodatne ekonomske, socialne in kulturne pravice. Vendar obstaja pomembna razlika glede uporabe. Člen 6 EKČP se uporablja za vse primere, ki ustrezajo opredelitvi kazenskih obtožb ali civilnih pravic in obveznosti. Člen 47 Listine se uporablja samo,

ko države članice izvajajo pravo EU, na primer pri izvajanju direktive za boj proti trgovini z ljudmi. To pomeni, da je sistem varstva, ki ga zagotavlja, manj celovit.

V členu 13 EKČP je določena pravica do učinkovitega pravnega sredstva pred domačimi oblastmi za domnevne kršitve pravic iz EKČP. Pravica do učinkovitega pravnega sredstva iz člena 47 Listine EU o temeljnih pravicah se uporablja za vse pravice in svoboščine, ki jih zagotavlja pravo EU, ter ni omejena na kršitve pravic iz Listine. S členom 47 je tudi izrecno zagotovljen dostop do pravnega sredstva pred „sodiščem“, kar pomeni, da je obseg zagotovljenega varstva širši. Opozoriti je treba, da dejstvo, da je vseh 28 držav članic EU prav tako pogodbenic EKČP, pomeni, da se lahko EKČP uporablja, tudi če se Listina EU o temeljnih pravicah ne uporablja.

Čeprav sta **pravo SE in pravo EU** dva sistema, oba zagotavljata pravico do učinkovitega pravnega sredstva in pravico do poštenega sojenja, pri čemer je treba ti pravici izvajati primarno na nacionalni ravni, v okviru področja uporabe posameznega instrumenta ter v skladu z ustreznimi pravili in pogoji, ki jih določita Sodišče EU in ESČP. Številne pravice iz Listine EU o temeljnih pravicah so opisane podobno kot pravice iz EKČP. V členu 52(3) Listine je potrjeno, da imajo pravice iz Listine, ki ustrezajo pravicam iz EKČP, enako vsebino in obseg kot pravice iz EKČP, vendar to ne preprečuje zagotovitve širšega varstva.²⁶ To pomeni, da je sodna praksa ESČP pomembna za razlago pravic iz Listine, kadar te ustrezajo pravicam iz EKČP.

26 Pojasnila k Listini o temeljnih pravicah, UL C 303/17, 2007.

2

Pravična in javna obravnava pred neodvisnim in nepristranskim sodiščem in drugimi organi

EU	Obravnavane teme	SE
Obravnava pred sodiščem		
Listina o temeljnih pravicah, člen 47 (pravica do učinkovitega pravnega sredstva) Sodba Sodišča EU v združenih zadevah <i>Boxus in drugi proti Région wallonne</i> , C-128/09 do C-131/09, iz leta 2011	Dostop do sodišč	EKČP, člen 6(1) EKČP, Protokol št. 7 Sodba ESČP v zadevi <i>Golder proti Združenemu kraljestvu</i> , pritožba št. 4451/70, iz leta 1975
Sodba Sodišča EU v zadevi <i>Epitropos tou Elegktikou Synedriou sto Ypourgeio Politismou kai Tourismou proti Ypourgeio Politismou kai Tourismou - Ypiresia Dimosionomikou Elenchou</i> , C-363/11, iz leta 2012 Sodba Sodišča EU v zadevi <i>Valeri Hariev Belov proti CHEZ Elektro Balcaria AD in drugi (ob intervenciji Bolgarije in Evropske komisije)</i> , C-394/11, iz leta 2013	Oprelitev sodišča	Sodba ESČP v združenih zadevah <i>Julius Kloiber Schlachthof GmbH in drugi proti Avstriji</i> , pritožbe št. 21565/07 in druge, iz leta 2013

EU	Obpravnavane teme	SE
Neodvisnost in nepristranskost sodišč		
<p>Listina o temeljnih pravicah, člen 47</p> <p>Sodba Sodišča EU v zadevi <i>Graham J. Wilson proti Ordre des avocats du barreau de Luxembourg</i>, C-506/04, iz leta 2006</p> <p>Sodba Sodišča EU v združenih zadevah <i>Chronopost SA in La Poste proti Union française de l'express (UFEX) in drugi</i>, C-341/06 in C-342/06, iz leta 2008</p>	<p>Neodvisnost in nepristranskost</p>	<p>EKČP, člen 6(1)</p> <p>Sodba ESČP v združenih zadevah <i>Maktouf in Damjanović proti Bosni in Hercegovini</i>, pritožbi št. 2312/08 in 34179/08, iz leta 2013</p> <p>Sodba ESČP v zadevi <i>İbrahim Gürkan proti Turčiji</i>, pritožba št. 10987/10, iz leta 2012</p>
Pravična in javna obravnava pred sodiščem		
<p>Listina o temeljnih pravicah, člen 47</p> <p>Direktiva o pravici do obveščенosti v kazenskem postopku (2012/13/EU)</p> <p>Direktiva o pravici do tolmačenja in prevajanja (2010/64/EU)</p> <p>Direktiva o pravici do dostopa do odvetnika (2013/48/EU)</p>	<p>Pravična obravnava</p>	<p>EKČP, člen 6(1)</p> <p>Sodba ESČP v zadevi <i>Užukauskas proti Litvi</i>, pritožba št. 16965/04, iz leta 2010</p>
<p>Listina o temeljnih pravicah, člen 47</p>	<p>Javna obravnava</p>	<p>EKČP, člen 6(1)</p> <p>Sodba ESČP v zadevi <i>Khrabrova proti Rusiji</i>, pritožba št. 18498/04, iz leta 2012</p>
Drugi načini pridobitve pravnega varstva		
	Nesodni organi	
<p>Sodba Sodišča EU v združenih zadevah <i>Rosalba Alassini in drugi proti Telecom Italia SpA</i>, C-317/08, C-318/08, C-319/08 in C-320/08, iz leta 2010</p> <p>Direktiva o mediaciji (2008/52/ES)</p> <p>Direktiva o alternativnem reševanju potrošniških sporov (2013/11/EU)</p> <p>Uredba o spletnem reševanju potrošniških sporov (št. 524/2013)</p> <p>Direktiva o pravicah žrtev (2012/29/EU)</p>	<p>Alternativno reševanje sporov</p>	<p>Sodba ESČP v zadevi <i>Suda proti Češki republiki</i>, pritožba št. 1643/06, iz leta 2010</p> <p>Konvencija Sveta Evrope o preprečevanju nasilja nad ženskami in nasilja v družini ter o boju proti njima (Istanbulska konvencija)</p>

To poglavje vsebuje kratek opis pravice do dostopa do sodišča, ki izhaja iz pravice do poštenega sojenja. Poleg tega je predstavljena opredelitev izraza „sodišče“. Obravnavane so ustrezne zahteve, vključno s ključnimi vidiki pravice do pravične in javne obravnave pred neodvisnim in nepristranskim sodiščem. Poleg tega so obravnavani še nesodni načini pridobitve pravnega varstva, vključno z nesodnimi organi in načini za alternativno reševanje sporov.

2.1. Dostop do pravnega varstva pri sodiščih

Ključne točke

- S členom 6 EKČP in členom 47 Listine EU o temeljnih pravicah je zagotovljena pravica do poštenega sojenja.
- ESČP je odločilo, da pravica do poštenega sojenja obsega pravico do dostopa do sodišča. Člen 6 se uporablja za kazenske obtožbe ter spore glede civilnih pravic in obveznosti, ki jih priznava notranje pravo.
- Člen 47 Listine vključuje pravico do dostopa do sodišča. Ni omejen na kazenske obtožbe ter civilne pravice in obveznosti, vendar je nacionalna uporaba Listine omejena samo na primere, ko države članice izvajajo pravo EU (ali odstopajo od njega).
- V pravu SE in pravu EU se uporablja izraz „tribunal“ namesto „court“, vendar imata oba enak pomen, tj. „sodišče“. Sodišče mora opravljati sodno funkcijo, imeti pooblastila za izdajanje zavezujočih odločb ter izpolnjevati druga merila, ki jih določita ESČP in Sodišče EU, vključno z neodvisnostjo in nepristranskostjo. ESČP in Sodišče EU sta določila usklajena načela za ugotavljanje, ali se lahko organ opredeli kot sodišče.
- Pravica do dostopa do sodišča ni absolutna. Lahko je omejena, vendar omejitve ne smejo skrbiti bistva pravice.

2.1.1. Pravica do dostopa do sodišča

Po pravu SE in pravu EU pravica do dostopa do sodišča pomeni, da morajo biti sodišča dostopna. Dostopnost lahko vključuje razpoložljivost sodišč, razpoložljivost razlage, dostop do informacij in dostopnost sodb sodišč. Nanaša se lahko tudi na zemljepisno oddaljenost sodišča, če njegova lokacija tožeči stranki

preprečuje, da bi učinkovito sodelovala v postopku²⁷ (glej tudi **oddelek 8.1** o invalidih).

Pravica do dostopa do sodišča je pomemben del dostopa do pravnega varstva, saj sodišča zagotavljajo varstvo pred nezakonitimi praksami in pravno državo.²⁸ **Po pravu SE** se v skladu s členom 6(1) EKČP zahteva, da ima „[v]sakdo [...] pravico, da o njegovih civilnih pravicah in obveznostih ali o kakršnikoli kazenski obtožbi zoper njega pravično in javno ter v razumnem roku odloča neodvisno in nepristransko z zakonom ustanovljeno sodišče“. Dostop do sodišča je vključen v pravico do pravične obravnave, saj ta izraža, da morajo o sporih odločati sodišča. Od držav se ne zahteva, naj ustanovijo posebne vrste sodišč, kot so, na primer, pritožbena sodišča. Vendar če država pogodbenica ustanovi ta sodišča, se zanje uporablja člen 6.²⁹

Primer: V zadevi *Golder proti Združenemu kraljestvu*³⁰ je bila tožeča stranka zapornik, ki je hotel vložiti tožbo zaradi obrekovanja zoper pravosodnega policista, ki je zapornika obtožil sodelovanja v nemirih v zaporu. Ker zaporniku ni bilo dovoljeno, da bi se posvetoval z odvetnikom, je trdil, da je to oviralo vložitev tožbe pri sodišču.

ESČP je menilo, da so v členu 6 določena procesna jamstva, ki so na voljo udeležencem v pravnem sporu. Brez dostopa do sodišča bi to bilo brezpredmetno. Zato je pravica do dostopa do sodišča vključena v pravico do poštenega sojenja na podlagi člena 6(1) EKČP.

- 27 Sodba Sodišča EU z dne 12. februarja 2015 v zadevi *Nóra Baczó in János István Vizsnyiczai proti Raiffeisen Bank Zrt*, C-567/13, točke 56–57. Glej tudi sodbo Sodišča EU z dne 5. decembra 2013 v zadevi *Asociación de Consumidores Independientes de Castilla y León proti Anuntis Segundamano España SL*, C-413/12, točka 41. Za več informacij glej tudi Svet Evrope, Komisija Sveta Evrope za učinkovitost pravosodja (CEPEJ) (2013), *Guidelines on the Creation of Judicial Maps to Support Access to Justice within a Quality Judicial System* (Smernice o oblikovanju načrtov organizacije sodišč za olajšanje dostopa do pravnega varstva v okviru kakovostnega pravosodnega sistema) z dne 21. junija 2013; Svet Evrope, CEPEJ (2014), *Guidelines on the organisation and accessibility of court premises* (Smernice o organiziranosti in dostopnosti do prostorov sodišč) z dne 12. decembra 2014; Svet Evrope, CEPEJ (2008), *Checklist for promoting the quality of justice and the court* (Kontrolni seznam za spodbujanje kakovosti sodnega varstva in sodišča) z dne 3. julija 2008, npr. na str. 19–25, vključno z razlago, dostopom do informacij, dostopnostjo sodb sodišča.
- 28 Sodba ESČP z dne 12. novembra 2002 v zadevi *Běleš in drugi proti Češki republiki*, pritožba št. 47273/99.
- 29 Sodba ESČP z dne 14. decembra 1999 v zadevi *Khalfaoui proti Franciji*, pritožba št. 34791/97, točka 37.
- 30 Sodba ESČP z dne 21. februarja 1975 v zadevi *Golder proti Združenemu kraljestvu*, pritožba št. 4451/70. Za pravico do dostopa do sodišča v kazenskih zadevah glej, na primer, sodbo ESČP z dne 23. julija 2002 v zadevi *Janosevic proti Švedski*, pritožba št. 34619/97, točka 80.

V skladu z EKČP morajo biti pravice „praktične in učinkovite“ ter ne „teoretične in navidezne“.³¹ Da bi bila pravica do dostopa do sodišča učinkovita, morajo države zagotoviti pravno pomoč, prevajanje ali drugo praktično podporo, da posameznikom omogočijo dostop do postopkov pred sodišči (glej **poglavje 3** o pravni pomoči ter **poglavje 4** o pravici do svetovanja, obrambe in zastopanja).

Pravica do dostopa do sodišča iz člena 6 EKČP je omejena na spore v zvezi s kazenskimi obtožbami zoper tožečo stranko ali civilnimi pravicami in obveznostmi. Oba izraza imata samostojen pomen, ki ni odvisen od kategorizacij, ki jih uporabljajo nacionalni pravni sistemi.³²

Pri ugotavljanju obstoja „kazenske obtožbe“ je treba upoštevati naslednja merila:

- razvrstitev kaznivega dejanja v skladu z nacionalnim pravnim sistemom;
- naravo kaznivega dejanja;
- morebitno naravo in stopnjo kazni.³³

Merila niso kumulativna, temveč alternativna.³⁴ Vendar če ni mogoče doseči jasnega sklepa na podlagi enega merila, je morda potreben kumulativni pristop.³⁵ Države lahko razlikujejo med kazenskim in regulativnim ali disciplinskim pravom, vendar ta razlika ne sme posegati v cilj in namen člena 6.³⁶ Kazni za kazniva dejanja imajo običajno kaznovalno naravo.³⁷ Kljub temu, da kazen ni resna, to ne pomeni, da kaznivo dejanje nima „svojevrsne kazenske narave“.³⁸ Zadevna merila je treba uporabiti pred sprejetjem odločitve.

31 Sodba ESČP z dne 13. maja 1980 v zadevi *Artico proti Italiji*, pritožba št. 6694/74, točka 33.

32 Za kazenske obtožbe glej sodbo ESČP z dne 8. junija 1976 v združenih zadevah *Engel in drugi proti Nizozemski*, pritožbe št. 5100/71, 5101/71, 5102/71, 5354/72 in 5370/72, točka 81. V zvezi s civilnimi pravicami in obveznostmi glej sodbo ESČP z dne 28. junija 1978 v zadevi *König proti Nemčiji*, pritožba št. 6232/73, točke 88–89.

33 Sodba ESČP z dne 8. junija 1976 v združenih zadevah *Engel in drugi proti Nizozemski*, pritožbe št. 5100/71, 5101/71, 5102/71, 5354/72 in 5370/72, točke 81–85.

34 Sodba ESČP z dne 1. februarja 2005 v zadevi *Ziliberg proti Moldaviji*, pritožba št. 61821/00, točka 31.

35 Sodba ESČP z dne 9. oktobra 2003 v združenih zadevah *Ezeh in Connors proti Združenemu kraljestvu*, pritožbe št. 39665/98 in 40086/98, točka 86.

36 Sodba ESČP z dne 22. maja 1990 v zadevi *Weber proti Švici*, pritožba št. 11034/84, točka 30.

37 Sodba ESČP z dne 21. februarja 1984 v zadevi *Öztürk proti Nemčiji*, pritožba št. 8544/79, točka 53.

38 Prav tam, točka 54.

V nekazenskih postopkih se člen 6 EKČP uporablja v primeru sporov v zvezi s civilno pravico ali obveznostjo, ki jo priznava notranje pravo, ne glede na to, ali je ta zaščiten v skladu z EKČP. Spor mora biti resničen in resen, izid postopka pa mora biti neposredno odločilen za navedeno pravico.³⁹ ESČP je različne postopke opredelilo kot postopke, ki ne spadajo na področje civilnih pravic in obveznosti, vključno z nekazenskimi postopki v zvezi z obdavčitvijo,⁴⁰ sklepi v zvezi z vstopom, bivanjem in izgonom tujcev⁴¹ ter postopki v zvezi s pravico biti voljen na volitvah.⁴²

Pravica do dostopa do sodišča ni absolutna. Lahko je omejena. Lahko se, na primer, naložijo razumni zastaralni roki, da se spodbudi ustrezno delovanje pravosodja. Poleg tega se lahko z zahtevo za plačilo sodne takse preprečijo nepremišljene tožbe, ali je ta zahteva lahko upravičena s proračunskimi razlogi.⁴³ Vendar omejitve ne smejo posegati v „samo bistvo pravice“.⁴⁴ Daljše mirovanje postopka, na primer, lahko povzroči kršitev pravice do dostopa do sodišča, saj preprečuje, da bi se o posameznikovi zadevi odločalo.⁴⁵ Dovoljene omejitve so nadalje obravnavane v [poglavju 6](#).

V okviru prava EU je v členu 47 Listine EU o temeljnih pravicah navedeno: „Vsakdo ima pravico, da o njegovi zadevi pravično, javno in v razumnem roku odloča neodvisno, nepristransko in z zakonom predhodno ustanovljeno sodišče. Vsakdo ima možnost svetovanja, obrambe in zastopanja.“⁴⁶ Člen 47 se uporablja za vse pravice in svoboščine, ki izhajajo iz prava EU, v Pojasnilih k Listini pa je potrjeno, da ustreza pravicam iz člena 6(1) EKČP, vendar ni omejen na civilne pravice in obveznosti, kot člen 6(1).⁴⁷ Člen 47 torej, kot minimum, zagotavlja varstvo, dodeljeno s členom 6 EKČP, v zvezi z vsemi pravicami in svoboščinami, ki izhajajo iz prava EU.⁴⁸ Ta izrecna povezava pomeni, da so

39 Sodba ESČP z dne 3. aprila 2012 v zadevi *Boulois proti Luksemburgu*, pritožba št. 37575/04, točka 90.

40 Sodba ESČP z dne 12. julija 2001 v zadevi *Ferrazzini proti Italiji*, pritožba št. 44759/98, točka 29.

41 Sodba ESČP z dne 5. oktobra 2000 v zadevi *Maaouia proti Franciji*, pritožba št. 39652/98, točka 40.

42 Sodba ESČP z dne 21. oktobra 1997 v zadevi *Pierre-Bloch proti Franciji*, pritožba št. 24194/94, točke 49–52.

43 Sodba ESČP z dne 28. maja 1985 v zadevi *Ashingdane proti Združenemu kraljestvu*, pritožba št. 8225/78, točka 57.

44 Prav tam.

45 Sodba ESČP z dne 1. marca 2002 v zadevi *Kutic proti Hrvaški*, pritožba št. 48778/99, točka 28.

46 Člen 47 Listine EU o temeljnih pravicah je pomemben tudi za sodno varstvo, ki ga zagotavlja samo Sodišče EU.

47 Sodba Sodišča EU z dne 6. septembra 2012 v zadevi *Trade Agency Ltd proti Seramico Investments Ltd*, C-619/10, točka 52.

48 Sodba Sodišča EU z dne 6. novembra 2012 v zadevi *Europese Gemeenschap proti Otis NV in drugi*, C-199/11, točka 47.

zadeve, obravnavane v okviru prava SE, pomembne tudi v okviru prava EU, razen če ni navedeno drugače. Vendar, kot je navedeno v **poglavju 1**, se Listina EU o temeljnih pravicah uporablja za države članice samo, ko te izvajajo pravo EU (ali odstopajo od njega).⁴⁹

Člen 47 Listine EU o temeljnih pravicah uresničuje pravno načelo EU, da morajo države članice zagotoviti učinkovito sodno varstvo pravic posameznika, ki izhajajo iz prava Unije (vključno s pravicami iz Listine). To pomeni, da se pravica do dostopa do sodišča uporablja v vseh primerih, v katerih so vključene pravice in svoboščine, ki jih zagotavlja pravo EU. Države članice EU so odgovorne za vzpostavitev sistema pravnih sredstev in postopkov, potrebnih za zagotovitev spoštovanja pravic na podlagi prava EU.⁵⁰ Nacionalna zakonodaja ne sme kršiti učinkovitega sodnega varstva teh pravic.⁵¹

Primer: V zadevi *Boxus in drugi proti Région wallonne*⁵² je belgijsko sodišče postavilo vprašanje v zvezi z direktivo o presoji vpliva na okolje, potem ko je valonski parlament odobril projekt z zakonodajnim aktom (uredbo), zoper katerega po nacionalnem pravu ni bil mogoč noben revizijski postopek.

Sodišče EU je potrdilo, da je pooblastilo za izvajanje nadzora nad zakonodajnim aktom potrebno za zagotovitev učinkovitega sodnega varstva posameznih procesnih pravic, tudi če to ni predvideno po nacionalnem pravu.

Tako kot v okviru prava SE tudi po pravu EU pravica do dostopa do sodišča ni absolutna. Omeji se lahko z nacionalnimi postopki, da se zagotovi učinkovito delovanje pravosodja. Dovoljene omejitve so nadalje obravnavane v **poglavju 6**.

49 V zvezi z omejitvami člena 6 glej, na primer, sodbo ESČP z dne 5. oktobra 2000 v zadevi *Maaouia proti Franciji*, pritožba št. 39652/98. V zvezi s področjem uporabe člena 47 glej sodbo Sodišča EU z dne 27. novembra 2012 v zadevi *Thomas Pringle proti Government of Ireland, Ireland in The Attorney General*, C-370/12, točke 178–182.

50 Sodba Sodišča EU z dne 13. marca 2007 v zadevi *Unibet (London) Ltd in Unibet (International) Ltd proti Justitiiekanslern*, C-432/05, točke 37–42.

51 Sodba Sodišča EU z dne 22. decembra 2010 v zadevi *DEB Deutsche Energiehandels- und Beratungsgesellschaft mbH proti Bundesrepublik Deutschland*, C-279/09, točka 59.

52 Sodba Sodišča EU z dne 18. oktobra 2011 v združenih zadevah *Antoine Boxus, Willy Roua, Guido Durlot in drugi, Paul Fastrez, Henriette Fastrez, Philippe Daras, Association des riverains et habitants des communes proches de l'aéroport BSCA (Brussels South Charleroi Airport) (ARACH), Bernard Page, Léon L'Hoir, Nadine Dartois proti Région wallonne*, C-128/09 do C-131/09, C-134/09 in C-135/09, točke 49–57.

Za olajševanje dostopa do sodišč v čezmejnih primerih je bilo sprejetih več instrumentov sekundarne zakonodaje EU z naravo mednarodnega zasebnega prava, da bi se lahko ugotavljalo, katera sodišča držav članic so pristojna za odločanje v civilnih sporih. Ti instrumenti zadevajo pristojnost, pravo, ki se uporablja, priznavanje in izvrševanje na področju civilnega prava; primeri vključujejo uredbe o pristojnosti in priznavanju ter izvrševanju sodnih odločb v civilnih in gospodarskih zadevah, v zakonskih sporih in sporih v zvezi s starševsko odgovornostjo ter v dednih zadevah (glej tudi **oddelek 6.3**).⁵³

2.1.2. Opredelitev izraza „sodišče“

V okviru prava SE in prava EU se uporablja izraz „tribunal“, namesto izraza „court“ (oboje pomeni „sodišče“). Izraz „tribunal“ ima samostojen pomen, ESČP in Sodišče EU pa uporabljata usklajena načela za ugotavljanje, ali se lahko organ opredeli kot sodišče.

Po pravu SE sodišče opredeljuje njegova sodna funkcija.⁵⁴ Ni treba, da je to sodišče „običajne vrste“.⁵⁵ Sodišče je lahko organ, ustanovljen za odločanje o določenem številu posebnih zadev (npr. odškodnini), vendar mora zagotavljati ustrezna jamstva.⁵⁶

Primer: V združenih zadevah *Julius Kloiber Schlachthof GmbH in drugi proti Avstriji*⁵⁷ so podjetja, ki so nastopala kot tožeče stranke, izvajala zakol goveda in prašičev, za to pa so morala nacionalnemu odboru za trženje

53 Uredba Sveta (ES) št. 44/2001 z dne 22. decembra 2000 o pristojnosti in priznavanju ter izvrševanju sodnih odločb v civilnih in gospodarskih zadevah, UL L 12, 2001; Uredba (EU) št. 1215/2012 Evropskega parlamenta in Sveta z dne 12. decembra 2012 o pristojnosti in priznavanju ter izvrševanju sodnih odločb v civilnih in gospodarskih zadevah (prenovitev), UL L 351, 2012 (Danska je ni sprejela); Uredba (EU) št. 650/2012 Evropskega parlamenta in Sveta z dne 4. julija 2012 o pristojnosti, pravu, ki se uporablja, priznavanju in izvrševanju odločb in sprejemljivosti in izvrševanju javnih listin v dednih zadevah ter uvedbi evropskega potrdila o dedovanju, UL L 201/107, 2012; Uredba Sveta (ES) št. 2201/2003 z dne 27. novembra 2003 o pristojnosti in priznavanju ter izvrševanju sodnih odločb v zakonskih sporih in sporih v zvezi s starševsko odgovornostjo, UL L 338/1, 2003; ali Uredba Sveta (ES) št. 4/2009 z dne 18. decembra 2008 o pristojnosti, pravu, ki se uporablja, priznavanju in izvrševanju sodnih odločb ter sodelovanju v preživninskih zadevah, UL L 7/1, 2009.

54 Sodba ESČP z dne 29. aprila 1988 v zadevi *Belilos proti Švici*, pritožba št. 10328/83, točka 64.

55 Sodba ESČP z dne 28. junija 1984 v združenih zadevah *Campbell in Fell proti Združenemu kraljestvu*, pritožbi št. 7819/77 in 7878/77, točka 76.

56 Sodba ESČP z dne 8. julija 1986 v združenih zadevah *Lithgow in drugi proti Združenemu kraljestvu*, pritožbe št. 9006/80, 9262/81, 9263/81, 9265/81, 9266/81, 9313/81 in 9405/81, točka 201.

57 Sodba ESČP z dne 4. aprila 2013 v združenih zadevah *Julius Kloiber Schlachthof GmbH in drugi proti Avstriji*, pritožbe št. 21565/07, 21572/07, 21575/07 in 21580/07.

kmetijskih proizvodov (AMA) plačevati pristojbino. AMA je izdajal plačilne naloge in zaračunal doplačilo v primeru neplačila. Tožeče stranke so se pritožile in zaprosile za ustno zaslišanje. Zvezni minister, ki je bil v vlogi pritožbenega organa, je zavrnil pritožbe, ne da bi opravil zaslišanja. Tožeče stranke so se pritožile, ker o postopku ni odločalo sodišče.

ESČP je znova potrdilo, da sodišče označuje njegova sodna funkcija, v okviru katere odloča o zadevah, za katere je pristojno, z uporabo zakona in po izvedbi postopka v skladu s predpisi. Nadaljnje zahteve za sodišča so povezane z neodvisnostjo, nepristranskostjo, trajanjem mandata članov sodišča in razpoložljivostjo procesnih jamstev, pri čemer nekatere od teh zahtev vsebuje člen 6. Sodišče je odločilo, da niti AMA niti minister ne izpolnjujeta pogojev za to, da bi se lahko opredelila kot sodišče, ter da je bil člen 6(1) kršen.

Ustrezna jamstva vključujejo:

- pooblastilo za izdajanje zavezujočih odločb;⁵⁸
- sposobnost odločanja o zadevah v svoji pristojnosti na podlagi zakonskih predpisov in po postopku, izvedenem v skladu s predpisi;⁵⁹
- popolna pristojnost za zadevo;⁶⁰
- neodvisnost in nepristranskost (glej [oddelek 2.2](#)).

Sodišča morajo biti ustanovljena z zakonom. To pomeni, da morajo države sprejeti posebne zakone o ustanovitvi nacionalnih sodišč in upravljanju njihovega delovanja, to zahteva stalnost, zato so izključeni organi, ki opravljajo sodno funkcijo na podlagi sporazumov, sklenjenih med strankami v zadevi. Vendar je lahko sodišče organ, ustanovljen za odločanje o določenem številu posebnih zadev, če zagotavlja ustrezna jamstva.⁶¹ Če upravni organ ne

58 Sodba ESČP z dne 23. oktobra 1985 v zadevi *Bentham proti Nizozemski*, pritožba št. 8848/80, točki 40 in 43.

59 Sodba ESČP z dne 22. oktobra 1984 v zadevi *Sramek proti Avstriji*, pritožba št. 8790/79, točka 36.

60 Sodba ESČP z dne 12. novembra 2013 v zadevi *Galina Kostova proti Bolgariji*, pritožba št. 36181/05, točka 59.

61 Sodba ESČP z dne 8. julija 1986 v združenih zadevah *Lithgow in drugi proti Združenemu kraljestvu*, pritožbe št. 9006/80, 9262/81, 9263/81, 9265/81, 9266/81, 9313/81 in 9405/81, točka 201.

zagotavlja jamstev iz člena 6(1), mora biti na voljo pravica do pritožbe pri sodnem organu, ki ta jamstva zagotavlja.⁶²

Organ je lahko sodišče, če poleg sodne funkcije opravlja tudi druge funkcije (npr. upravno, disciplinarno ali svetovalno funkcijo), vendar ne more hkrati opravljati sodne in izvršne funkcije.⁶³ Podobno lahko imajo sodišča sodnike, ki niso pravniki, ali člane, ki nimajo sodne funkcije, če izpolnjujejo zahteve glede neodvisnosti in nepristranskosti.⁶⁴

Ugotavljanje, ali se lahko organ opredeli kot sodišče, je odvisno od dejstev posameznega primera. Odločitev se sprejme na podlagi načel, navedenih zgoraj. Na primer organ, ki lahko izdaja zgolj svetovalna mnenja⁶⁵, ne bi ustrezal opredelitvi sodišča, medtem ko bi ji ustrezalo razsodišče z ustreznimi jamstvi za odločanje o posebnih zadevah.⁶⁶ Za nadaljnjo obravnavo glej **oddelek 2.4** o drugih načinih pridobitve pravnega varstva.

V okviru prava EU je s členom 47 Listine EU o temeljnih pravicah zagotovljena pravica do pravične obravnave pred sodiščem. Sodišče EU je obravnavalo pomen izraza „sodišče“, ko je odločalo o tem, ali lahko neki subjekt predloži zadevo Sodišču EU za predhodno odločanje, kar nacionalna sodišča lahko storijo (glej **poglavje 1** o dostopu do pravnega varstva).⁶⁷ Da bi se lahko organ, ki predloži zadevo Sodišču EU, v ta namen opredelil kot sodišče, mora biti:

- ustanovljen z zakonom;
- stalen;

62 Sodba ESČP z dne 10. februarja 1983 v združenih zadevah *Albert in Le Compte proti Belgiji*, pritožbi št. 7299/75 in 7496/76.

63 Sodba ESČP z dne 23. oktobra 1985 v zadevi *Bentham proti Nizozemski*, pritožba št. 8848/80, točka 43.

64 Sodba ESČP z dne 28. junija 1984 v združenih zadevah *Campbell in Fell proti Združenemu kraljestvu*, pritožbi št. 7819/77 in 7878/77, točka 81. V zvezi s sodelovanjem sodnikov porotnikov glej tudi sodbo ESČP z dne 3. julija 2012 v zadevi *Ibrahim Gürkan proti Turčiji*, pritožba št. 10987/10, točka 18.

65 Sodba ESČP z dne 23. oktobra 1985 v zadevi *Bentham proti Nizozemski*, pritožba št. 8848/80.

66 Sodba ESČP z dne 8. julija 1986 v združenih zadevah *Lithgow in drugi proti Združenemu kraljestvu*, pritožbe št. 9006/80, 9262/81, 9263/81, 9265/81, 9266/81, 9313/81 in 9405/81.

67 PDEU, člen 267. Glej tudi Sodišče EU, *Pojasnilo o predlogih nacionalnih sodišč za začetek postopka predhodnega odločanja* z dne 5. decembra 2009, UL C 2009 C 297/01, točka 9 („Pojem sodišča Sodišče razlaga kot avtonomen pojem prava Unije.“).

- neodvisen in nepristranski (glej besedilo v nadaljevanju);
- vključiti postopek inter-partes;
- imeti obvezno sodno pristojnost;
- uporabljati zakonske predpise.⁶⁸

Ob koncu postopka pred organom se mora izdati sodna odločba.⁶⁹

Primer: V zadevi *Epitropos tou Elegktikou Synedriou sto Ypourgeio Politismou kai Tourismou proti Ypourgeio Politismou kai Tourismou - Ypiresia Dimosionomikou Elenchou*⁷⁰ je tožeča stranka (*Elegktiko Synedrio*, računsko sodišče Grčije) postavila vprašanja v zvezi z usklajenostjo nacionalnih pravil, v skladu s katerimi so lahko zaposleni v javnem sektorju odsotni z dela zaradi opravljanja sindikalne dejavnosti, s pravom EU. Sodišče EU je moralo ugotoviti, ali je *Elegktiko Synedrio* sodišče v smislu člena 267 PDEU.

Sodišče EU je menilo, da navedeni organ ni sodišče, ker: (i) je bil povezan z ministrstvom in torej ni ravnal kot tretja oseba glede na obstoječe interese; (ii) njegova pristojnost je bila omejena na predhodni nadzor izdatkov države in ni obsegala odločanja; (iii) njegova odločba ni bila pravnomočna niti ni spadala v okvir postopka, ki bi privedel do izdaje sodne odločbe; ter (iv) upravičenec do izdatka v postopku v glavni stvari ni bila stranka v postopku pred *Elegktiko Synedrio*.

Tako kot v okviru prava SE se tudi v okviru prava EU razsodišča načeloma ne štejejo za sodišča zaradi neobvezne narave postopkov in odsotnosti državnih organov (glej [oddelek 2.4](#) o drugih načinih pridobitve pravnega varstva).⁷¹

68 Sodba Sodišča EU z dne 17. septembra 1997 v zadevi *Dorsch Consult Ingenieurgesellschaft mbH proti Bundesbaugesellschaft Berlin mbH*, C-54/96, točka 23.

69 Sodba Sodišča EU z dne 19. aprila 2012 v zadevi *Camera di Commercio, Industria, Artigianato e Agricoltura (CCIAA) di Cosenza proti Grillo Star Srl.*, C-443/09, točki 20-21.

70 Sodba Sodišča EU z dne 19. decembra 2012 v zadevi *Epitropos tou Elegktikou Synedriou sto Ypourgeio Politismou kai Tourismou proti Ypourgeio Politismou kai Tourismou - Ypiresia Dimosionomikou Elenchou*, C-363/11, točke 19-31.

71 Sodba Sodišča EU z dne 27. januarja 2005 v zadevi *Guy Denuit in Betty Cordenier proti Transorient - Mosaïque Voyages et Culture SA.*, C-125/04, točka 13. Za zadevo, v kateri je bilo razsodišče opredeljeno kot sodišče, glej sodbo Sodišča EU z dne 13. februarja 2014 v zadevi *Merck Canada Inc. proti Accord Healthcare Ltd in drugi*, C-555/13, točke 18-25.

Primer: V zadevi *Valeri Hariev Belov proti CHEZ Elektro Balgaria AD in drugi (ob intervenciji Bolgarije in Evropske komisije)*,⁷² je bolgarska komisija za zaščito pred diskriminacijo (KZD) vložila predlog za sprejetje predhodne odločbe v zvezi z različnimi določbami prava EU na področju diskriminacije in varstva potrošnikov.

Sodišče EU je potrdilo, da se lahko nacionalni organ opredeli kot sodišče v smislu člena 267 PDEU, ko opravlja sodne funkcije, vendar ga ni mogoče priznati kot takega, kadar opravlja druge funkcije, kot so upravne. V skladu s tem je bilo treba ugotoviti specifično naravo nalog, ki jih opravljal organ, ko je zahteval odločbo Sodišča EU. V zadevnem primeru je Sodišče na podlagi različnih dejavnikov zavrnilo trditev, da naj bi postopek pred organom privedel do izdaje sodne odločbe, med drugim zato, ker bi lahko KZD začela postopek po uradni dolžnosti in je imela obširna preiskovalna pooblastila, ker je lahko po uradni dolžnosti v postopek vključila druge osebe, ker bi bila KZD v primeru tožbe zoper njeno odločbo tožena stranka v postopku pred sodiščem, in ker je KZD lahko svoje odločbe razveljavila.

2.2. Neodvisnost in nepristranskost sodišč

Ključne točke

- V skladu s pravom SE in pravom EU se zahteva, da so sodišča neodvisna in nepristranska.
- Sodišče EU in ESČP sta določila podrobna pravila o neodvisnosti, da bi zagotovili nevtralnost. Pravila se nanašajo na način imenovanja članov sodišč, trajanje njihovega mandata in obstoj jamstev proti zunanjemu pritisku.
- Sodišče velja za nepristransko, razen če ni dokazano drugače. Pristranskost je lahko subjektivna (povezana s sodnikovo osebno pristranskostjo) ali objektivna (povezana z vtisom pristranskosti). Subjektivno pristranskost je težko dokazati.

Neodvisnost in nepristranskost se pogosto obravnavata skupaj in sta tesno povezani, zato se lahko pojavijo težave pri razlikovanju med njima.⁷³ Vendar

72 Sodba Sodišča EU z dne 31. januarja 2013 v zadevi *Valeri Hariev Belov proti CHEZ Elektro Balgaria AD in drugi (ob intervenciji Bolgarije in Evropske komisije)*, C-394/11, točka 26.

73 Za primer glej sodbo ESČP z dne 25. februarja 1997 v zadevi *Findlay proti Združenemu kraljestvu*, pritožba št. 22107/93, točka 73.

se neodvisnost načeloma nanaša na strukturo sodišča, medtem ko je nepristranskost individualna značilnost nosilca odločanja.⁷⁴

Neodvisnost

V okviru prava SE sodna praksa v zvezi s členom 6 EKČP zagotavlja podrobna pravila o neodvisnosti pravosodja, da bi se zavarovalo pred zunanjimi pritiski in bi se zagotovila nevtralnost.⁷⁵ Ta pravila se nanašajo na način imenovanja članov sodišč, trajanje njihovega mandata in obstoj jamstev proti zunanjemu pritisku.⁷⁶

Primer: V združenih zadevah *Maktouf in Damjanović proti Bosni in Hercegovini*⁷⁷ je sodišče Bosne in Hercegovine (državno sodišče) obe tožeči stranki obsodilo vojnih zločinov. Sodišče, ki so ga sestavljali mednarodni in nacionalni sodniki, je bilo pooblaščen za odločanje o zadevah v zvezi z vojnimi zločini. Prva tožeča stranka je trdila, da državno sodišče ni bilo neodvisno, saj je dva člana sodišča imenoval Urad visokega predstavnika v Bosni in Hercegovini za obdobje dveh let z možnostjo podaljšanja.

ESČP je to trditev zavrnilo. Ugotovilo ni nobenega razloga za dvom o neodvisnosti mednarodnih sodnikov državnega sodišča od političnih organov Bosne in Hercegovine, strank v zadevi in institucije visokega predstavnika. Njihovo imenovanje je izhajalo iz prizadevanj, da bi se okrepila neodvisnost senata državnega sodišča za vojne zločine ter povrnilo zaupanje javnosti v pravosodni sistem. Dejstvo, da so bili napoteni sodniki izbrani med poklicnimi sodniki v svojih državah, je pomenilo zgolj dodatno jamstvo za zavarovanje pred zunanjim pritiskom. Člen 6 EKČP ni bil kršen.

74 Sodba ESČP z dne 22. decembra 2009 v zadevi *Parlov-Tkalčić proti Hrvaški*, pritožba št. 24810/06, točki 86–87.

75 Za dodatne podrobnosti o pravici do pravične in javne obravnave pred pristojnim, neodvisnim in nepristranskim sodiščem glej *splošno pripombo št. 32* Odbora ZN za človekove pravice z dne 23. avgusta 2007, točke 19–23.

76 Sodba ESČP z dne 28. junija 1984 v združenih zadevah *Campbell in Fell proti Združenemu kraljestvu*, pritožbi št. 7819/77 in 7878/77, točka 78.

77 Sodba ESČP z dne 18. julija 2013 v združenih zadevah *Maktouf in Damjanović proti Bosni in Hercegovini*, pritožbi št. 2312/08 in 34179/08, točke 48–53.

Sodnike lahko imenuje izvršilna veja oblasti, vendar mora zakon zagotoviti, da ne prejmejo navodil za izvrševanje svojih dolžnosti.⁷⁸ V pravnomočne, zavezujoče in izvršljive sodbe sodišča se ne sme posegati.⁷⁹

Trajanje mandata prav tako prispeva k neodvisnosti. Ni treba, da imajo člani sodišča dosmrten mandat. Najpomembneje je, da se trajanje mandata ne spreminja in da se prepreči zunanje vmešavanje. Člane sodišča je treba zaščititi vsaj pred odstavitvijo v času njihovega mandata.⁸⁰ Pomanjkanje jamstev za zaščito pred odstavitvijo ogroža neodvisnost sodišča.⁸¹

Vtis neodvisnosti je tudi pomemben, vendar ni odločilen za ugotovitev pomanjkanja neodvisnosti.⁸² Pri odločanju o tem, ali obstaja utemeljen razlog za dvom o neodvisnosti ali nepristranskosti sodišča, so stališča strank v postopku pomembna, vendar ne odločilna. Dvome je treba objektivno utemeljiti.⁸³ Na primer, kadar sta bila dva člana sodišča, ki je obravnavalo zahtevek za revizijo zakupa, imenovana kot sodnika porotnika s strani združenj, ki so imela interes za nadaljevanje zakupa, so bili pomisleki tožeče stranke glede nepristranskosti utemeljene.⁸⁴

V okviru prava EU mora sodišče zaradi zahteve po neodvisnosti ravnati kot tretja oseba, ki je nosilec odločanja ter je neodvisen od upravnih organov in strank.⁸⁵

78 Sodba ESČP z dne 24. novembra 1994 v zadevi *Beaumartin proti Franciji*, pritožba št. 15287/89, točka 38.

79 Sodba ESČP z dne 9. junija 2015 v zadevi *DRAFT - OVA a.s. proti Slovaški*, pritožba št. 72493/10, točke 80–86.

80 Sodba ESČP z dne 28. junija 1984 v združenih zadevah *Campbell in Fell proti Združenemu kraljestvu*, pritožbi št. 7819/77 in 7878/77, točka 80.

81 Sodba ESČP z dne 30. novembra 2010 v zadevi *Henryk Urban in Ryszard Urban proti Poljski*, pritožba št. 23614/08, točke 49–53. Glej tudi *Opinion N° 1 on standards concerning the independence of the judiciary and the irremovability of judges* Posvetovalnega sveta evropskih sodnikov (CCJE) (2001) z dne 23. novembra 2001.

82 Sodba ESČP z dne 28. junija 1984 v združenih zadevah *Campbell in Fell proti Združenemu kraljestvu*, pritožbi št. 7819/77 in 7878/77, točka 81.

83 Sodba ESČP z dne 21. junija 2011 v zadevi *Fruni proti Slovaški*, pritožba št. 8014/07, točka 141.

84 Sodba ESČP z dne 22. junija 1989 v zadevi *Langborger proti Švedski*, pritožba št. 11179/84, točka 35.

85 Sodba Sodišča EU z dne 30. marca 1993 v zadevi *Pierre Corbiau proti Administration des contributions*, C-24/92, točka 15.

Primer: V zadevi *Graham J. Wilson proti Ordre des avocats du barreau de Luxembourg*⁸⁶ je G. J. Wilson predložil zadevo nacionalnim sodiščem, pri čemer je trdil, da je Luksemburg z uvedbo zahteve za znanje jezika ustvaril nepravilne ovire za izvajanje Direktive 98/5/ES o opravljanju poklica odvetnika v drugi državi članici kakor tisti, v kateri je bila pridobljena poklicna kvalifikacija.⁸⁷ V skladu z zahtevo so se morali odvetniki udeležiti ustnega zaslišanja s Svetom odvetniške zbornice. G. J. Wilson je zavrnil udeležbo, zato je Svet odvetniške zbornice zavrnil njegovo registracijo. G. J. Wilson je odločitev izpodbijal pred disciplinskim in upravnim svetom, ki so ga sestavljali izključno odvetniki z luksemburškim državljanstvom. Upravno sodišče je od Sodišča EU zahtevalo predhodno odločanje o tem, ali pritožbena organa, kot sta disciplinski in upravni svet, predstavljata pravna sredstva pred sodiščem v skladu z določbami nacionalne zakonodaje v smislu člena 9 direktive.

Sodišče EU je navedlo, da neodvisnost, ki je neločljivo povezana z nalogo sojenja, pomeni, da mora biti sodišče v odnosu do organa, ki je sprejel odločbo, zoper katero je bila vložena tožba, tretja oseba. Neodvisnost zajema dva vidika: (i) sodišče je zaščiten pred zunanjimi posredovanji ali pritiski in (ii) „notranja nepristranskost“, ki zagotavlja enako distanco med strankami spora.⁸⁸

Nepriistranskost

V okviru prava SE in prava EU je nepristranskost tesno prepletena z neodvisnostjo. Od nosilca odločanja se zahteva, da je pri odločanju o sporih odprtega duha in brez predsodkov.

86 Sodba Sodišča EU z dne 19. septembra 2006 v zadevi *Graham J. Wilson proti Ordre des avocats du barreau de Luxembourg*, C-506/04, točke 47-53.

87 *Direktiva 98/5/ES* Evropskega parlamenta in Sveta z dne 16. februarja 1998 za olajšanje trajnega opravljanja poklica odvetnika v drugi državi članici kakor tisti, v kateri je bila kvalifikacija pridobljena, UL L 77, 1998.

88 O zunanjih pritiskih glej sodbo Sodišča EU z dne 4. februarja 1999 v zadevi *Josef Köllensperger GmbH & Co. KG in Atzwanger AG proti Gemeindeverband Bezirkskrankenhaus Schwaz*, C-103/97, točka 21 (pogoji v zvezi z odstavitvijo članov so bili preveč ne jasni, da bi zagotovili zaščito pred neupravičenim pritiskom). O notranji nepristranskosti glej sodbo Sodišča EU z dne 6. julija 2000 v zadevi *Katarina Abrahamsson in Leif Anderson proti Elisabet Fogelqvist*, C-407/98, točka 32 (objektivni zaščitni ukrepi določeni z ustanovo).

Primer: V zadevi *Ibrahim Gürkan proti Turčiji*⁸⁹ je vojaško sodišče tožečo stranko obsodilo na dva meseca in pol zapora zaradi zavestne neposlušnosti do nadrejenega. Sodišče so sestavljali vojaški častnik brez pravne izobrazbe in dva sodnika vojaškega sodišča.

ESČP je navedlo, da sodelovanje sodnikov porotnikov ni nujno v nasprotju s členom 6 in da pomanjkanje pravne usposobljenosti vojaškega častnika ni oviralo njegove neodvisnosti ali nepristranskosti. Vendar je menilo, da je vojaški častnik še naprej v službi vojske in da zanj velja vojaški režim. Imenovali so ga njegovi nadrejeni, zanj pa niso veljala ista ustavna jamstva kot za druga dva sodnika. Na podlagi tega vojaškega sodišča ni bilo mogoče šteti za neodvisnega in nepristranskega.

Nepriustranskost obsega dva elementa:

- subjektivni element, ki se nanaša na osebne predsodke ali pristranskost posameznega sodnika;
- objektivni element, ki se nanaša na vprašanja, kot je vtis pristranskosti.⁹⁰

Šteje se, da je sodišče prosto osebnih predsodkov, razen če ni dokazano drugače.⁹¹ Za dokazovanje subjektivne pristranskosti je treba ugotoviti osebna prepričanja sodnika v posameznem primeru, to pa je zelo težko. Primeri subjektivne pristranskosti so, med drugim, sodnikovo izražanje sovražnosti ali zlonamernosti ali dokazi o tem, da je sodnik zaradi osebnih razlogov poskrbel, da mu je bila zadeva dodeljena.⁹² Velika večina primerov, ki zadevajo domneve o pomanjkanju nepristranskosti, je zato osredotočenih na objektivni preskus, pri katerem se ugotavlja, ali je sodnik zagotovil ustrezna jamstva za izključitev vseh upravičenih dvomov v zvezi s tem.⁹³ Primeri pomanjkanja objektivne nepristranskosti so, na primer, obstoj tesnih družinskih vezi med

89 Sodba ESČP z dne 3. julija 2012 v zadevi *Ibrahim Gürkan proti Turčiji*, pritožba št. 10987/10, točka 19.

90 Glej tudi *Opinion N° 3 on ethics and liability of judges* Sveta Evrope, CCJE (2002) z dne 19. novembra 2002.

91 Sodba ESČP z dne 15. decembra 2005 v zadevi *Kyprianou proti Cipru*, pritožba št. 73797/01, točka 119.

92 Sodba ESČP z dne 23. aprila 2015 v zadevi *Morice proti Franciji*, pritožba št. 29369/10, točka 74.

93 Prav tam, točka 119. Glej tudi sodbo ESČP z dne 20. maja 1998 v zadevi *Gautrin in drugi proti Franciji*, pritožba št. 21257/93, točka 58.

odvetnikom nasprotne stranke in sodnikom⁹⁴ ali poklicni odnosi med sodnikom in drugo stranko v postopku.⁹⁵ Objektivna nepristranskost prav tako pomeni, da so zagotovljena ustrezna jamstva za izključitev vseh upravičenih dvomov v zvezi s tem.⁹⁶ Zgolj dejstvo, da sodišče opravlja dve funkciji (svetovalno in sodno) v zvezi z isto odločbo lahko povzroči dvome o strukturi nepristranskosti sodišča.⁹⁷ Poleg tega je bilo ugotovljeno, da prisotnost vladnega uradnika na posvetovanjih sodišča prav tako pomeni kršitev člena 6.⁹⁸ Tudi postopki, ki jih sodišče uporablja za obravnavo predlogov, ki vključujejo domnevno pristranskost, morajo biti nepristranski (na primer sodniki, obtoženi pristranskosti, ne smejo preveriti utemeljenosti tožbe).⁹⁹

V okviru prava EU se dosledno upoštevajo načela, določena s sodno prakso ESČP v zvezi z zahtevanima vidikoma nepristranskosti, tj. subjektivna in objektivna nepristranskost. Neodvisnost se šteje za pogoj za nepristranskost, zahtevajo pa se ustrezna pravila v zvezi s sestavo sodišča in statusom njegovih članov.¹⁰⁰

Primer: V zadevi *Chronopost SA in La Poste proti Union française de l'express*¹⁰¹ je bila obravnavana trditev, da pomoč v obliki infrastrukture pomeni državno pomoč. Zadevo je pred tem dvakrat obravnavalo sodišče prve stopnje v različnih sestavah, a z istim sodnikom poročevalcem. Med drugo obravnavo je sodišče prve stopnje potrdilo svojo prvo odločbo, v skladu s katero je ugotovilo obstoj državne pomoči. Tožeči stranki sta trdili, da zaradi prisotnosti istega sodnika poročevalca drugo sodišče prve stopnje in njegova sodna odločba nista bili nepristranski.

- 94 Sodba ESČP z dne 15. oktobra 2009 v zadevi *Micallef proti Malti*, pritožba št. 17056/06, točka 102.
- 95 Sodba ESČP z dne 17. junija 2003 v zadevi *Pescador Valero proti Španiji*, pritožba št. 62435/00, točki 27-28.
- 96 Sodba ESČP z dne 24. februarja 1993 v zadevi *Fey proti Avstriji*, pritožba št. 14396/88, točka 28.
- 97 Sodba ESČP z dne 28. septembra 1995 v zadevi *Procola proti Luksemburgu*, pritožba št. 14570/89, točka 45. Primerjaj s sodbo ESČP z dne 6. maja 2003 v združenih zadevah *Kleyn in drugi proti Nizozemski*, pritožbe št. 39343/98, 39651/98, 43147/98 in 46664/99, točka 27.
- 98 Sodba ESČP z dne 12. aprila 2006 v zadevi *Martinie proti Franciji*, pritožba št. 58675/00, točke 53-55.
- 99 Sodba ESČP z dne 9. julija 2015 v zadevi *A.K. proti Lihtenštajnu*, pritožba št. 38191/12.
- 100 Sodba Sodišča EU z dne 19. septembra 2006 v zadevi *Graham J. Wilson proti Ordre des avocats du barreau de Luxembourg*, C-506/04, točka 53.
- 101 Sodba Sodišča EU z dne 1. julija 2008 v združenih zadevah *Chronopost SA in La Poste proti Union française de l'express (UFEX) in drugi*, C-341/06 P in C-342/06 P, točka 54.

Sodišče EU je izpolnjevanje zahteve po nepristranskosti ugotavljalo po naslednjih merilih: (i) člani sodišča morajo biti osebno nepristranski in ne smejo imeti osebnih predsodkov (osebna nepristranskost se domneva, dokler se ne dokaže nasprotno) ter (ii) sodišče mora biti objektivno nepristransko in zagotoviti ustrezno jamstvo, da se v zvezi s tem izključi vsak upravičen dvom. Sodišče EU je zavrnilo tožbo zaradi domnevne nepristranskosti. Ugotovljena dejstva niso dokazovala, da je bila sestava sodišča prve stopnje nezakonita.

2.3. Kaj je pravična in javna obravnava?

Ključne točke

- Dostop do pravnega varstva vključuje zahtevo po postopkovni pravični in javni obravnavi.
- Pravica do pravične in javne obravnave je določena v členu 6(1) EKČP in členu 47 Listine EU o temeljnih pravicah. Poleg tega člen 6(2) in (3) EKČP ter člen 48 Listine vsebujeta dodatna posebna jamstva za pošteno sojenje v kazenskih postopkih.
- Pravica do pravične obravnave v bistvu vključuje pravico do enakosti orožij, pravico do kontradiktornega postopka in pravico do obrazloženega sklepa, pa tudi pravico do zagotovitev izvršitve pravnomočne sodbe.
- Z javno obravnavo se zagotovi nadzor nad sodstvom. V skladu s pravico do javne obravnave se zahteva še, da ima posameznik pravico do udeležbe in seznanitve z dokazi.

V okviru prava SE se pravica do pravične in javne obravnave iz člena 6 EKČP uporablja v zvezi s kazenskimi obtožbami ter spori glede civilnih pravic in obveznostmi (glej [oddelek 2.1](#)). **V okviru prava EU** se ta pravica v skladu s členom 47 Listine EU o temeljnih pravicah uporablja za vse vrste postopkov, povezanih s pravicami in svoboščinami, ki izhajajo iz prava EU.

Sodna praksa v zvezi s pravico do poštenega sojenja je obsežna. V tem oddelku je obravnavanih več temeljnih značilnosti pravice, med katerimi so pravica do enakosti orožij, pravica do kontradiktornega postopka in pravica do obrazloženega sklepa. Kot je navedeno v [poglavju 1](#), je sodna praksa ESČP pomembna za

razlago pravic iz Listine, kadar te ustrezajo pravicam iz EKČP. Člen 47 Listine EU o temeljnih pravicah v zvezi s tem ustreza členu 6 EKČP.

2.3.1. Pravična obravnava

V okviru prava SE je vprašanje pravične obravnave odvisno od vseh dejstev v zadevi, vključno s tem, ali ima posameznik dostop do pravnega varstva. Upoštevati je treba celotni postopek (tj. od začetka postopka, vključno s policijskim zasliševanjem v kazenskih zadevah, do končne odločitve o pritožbi).¹⁰² Člen 6 EKČP se uporablja tudi za izvrševanje sodb, saj pravica do pravične obravnave nima veliko vrednosti, če posameznik ne more zagotoviti izvrševanja sodbe ob koncu postopka.¹⁰³

Obetavna praksa

Zagotavljanje poštenega sojenja s skupno obravnavo („co-hearing“)

V Tarasconu, Francija, je bila razvita specializirana praksa, imenovana skupna obravnava („co-hearing“), da bi se okrepilo sodelovanje otrok. V okviru prakse se lahko obravnava med otroki in sodniki v civilnih postopkih udeležijo tudi socialni delavci. Navzočnost socialnega delavca pomaga otroku, da izrazi svoje stališče. Tako se ustvari tudi otroku bolj prijazno okolje. Poleg tega ta praksa omogoča razlago otrokovih odgovorov z dveh zornih kotov (sodnikovega in socialnega delavca), kar zagotavlja bolj pravično obravnavo. Projekt je bil leta 2012 posebej izpostavljen v zvezi s priznanjem Kristalna tehtnica pravice (»Crystal Scales of Justice Prize«).

Vir: Kristalna tehtnica pravice iz leta 2012, ki jo skupaj organizirata Svet Evrope in Evropska komisija.

V okviru prava SE in prava EU je enakost orožij ena od temeljnih zahtev pravice do pravične obravnave. Enakost orožij vključuje obveznost dati vsaki stranki razumno možnost, da predstavi svoje trditve pod pogoji, ki nobene stranke ne

¹⁰² Sodba ESČP z dne 16. decembra 1992 v zadevi *Edwards proti Združenemu kraljestvu*, pritožba št. 13071/87, točka 34.

¹⁰³ Sodba ESČP z dne 19. marca 1997 v zadevi *Hornsby proti Grčiji*, pritožba št. 18357/91, točka 40. Glej tudi sporočilo št. 823/1998 Odbora ZN za človekove pravice z dne 29. marca 2005 v zvezi z zadevo *Czernin proti Češki republiki* (odbor je menil, da neukrepanje in čezmerne zamude pri izvajanju odločb pomenijo kršitev člena 14 MPDPP).

postavljajo v slabši položaj. Vsaka pritožba zaradi pomanjkanja enakosti orožij „se bo obravnavala ob upoštevanju celega člena 6(1), saj je načelo enakosti orožij zgolj ena značilnost širšega pojma poštenega sojenja, ki poleg tega vključuje še temeljno pravico, da mora biti postopek kontradiktoren“.¹⁰⁴ Sodišče EU je načelo opredelilo na podoben način.¹⁰⁵

V kazenskih zadevah je načelo enakosti orožij zaščiten s posebnimi pravicami do obrambe iz člena 6(3)(d), in sicer pravico posameznika, „da zaslišuje oziroma zahteva zaslišanje obremenilnih prič, in da doseže navzočnost in zaslišanje razbremenilnih prič ob enakih pogojih, kot veljajo za obremenilne priče“. V členu 6(2) in (3) EKČP in členu 48 Listine EU o temeljnih pravicah so določena dodatna jamstva za pošteno sojenje v kazenskih zadevah. Ta vključujejo pravico do takojšnje seznanitve o bistvu in vzrokih obtožbe ter pravico do primerne časa in možnosti za pripravo obrambe.

V okviru prava EU je obseg pravic do poštenega sojenja podrobneje določen s sekundarno zakonodajo. Na primer, v skladu z Direktivo 2012/13/EU o pravici do obveščeniosti v kazenskem postopku morajo države članice zagotoviti, da so osumljene in obdolžene osebe obveščene o svojih pravicah, vključno s pravico dostopa do odvetnika in pravico do molka.¹⁰⁶ V skladu z direktivo prijete osumljene ali obdolžene osebe prejmejo obvestilo o pravicah, ki vsebuje informacije o dodatnih pravicah, vključno s pravico do dostopa do listin o njihovi zadevi, ki jih imajo pristojni organi, kot so dokazi, in pravico do dostopa do nujne zdravniške pomoči. Direktiva je del načrta EU za krepitev procesnih pravic osumljenih ali obtoženih oseb v kazenskih postopkih.¹⁰⁷ Načrt je bil sprejet, da bi se okrepile pravice posameznikov v kazenskih postopkih v EU, zagotovilo medsebojno zaupanje držav članic v kazenskopravne sisteme drugih držav članic in spodbudilo pravosodno sodelovanje med državami članicami EU. Načrt vključuje še direktivo o pravici do tolmačenja in prevajanja v kazenskih postopkih,¹⁰⁸ direktivo o pravici do dostopa do odvetnika v kazenskem postopku in

104 Sodba ESČP z dne 23. junija 1993 v zadevi *Ruiz-Mateos proti Španiji*, pritožba št. 12952/87, točka 63; glej tudi točke 63–68.

105 Sodba Sodišča EU z dne 6. novembra 2012 v zadevi *Europese Gemeenschap proti Otis NV in drugi*, C-199/11, točka 71.

106 *Direktiva 2012/13/EU* Evropskega parlamenta in Sveta z dne 22. maja 2012 o pravici do obveščeniosti v kazenskem postopku, UL L 142, 2012.

107 *Resolucija* Sveta z dne 30. novembra 2009 o načrtu za krepitev procesnih pravic osumljenih ali obtoženih oseb v kazenskih postopkih, UL C 295, 2009.

108 *Direktiva 2010/64/EU* Evropskega parlamenta in Sveta z dne 20. oktobra 2010 o pravici do tolmačenja in prevajanja v kazenskih postopkih, UL L 280, 2010.

v postopkih na podlagi evropskega naloga za prijetje,¹⁰⁹ priporočilo Komisije o pravici do brezplačne pravne pomoči za osumljene ali obdolžene osebe,¹¹⁰ in priporočilo Komisije o procesnih jamstvih za ranljive osebe, ki so osumljene ali obdolžene v kazenskem postopku.¹¹¹ Predložena sta bila tudi predlog direktive o procesnih jamstvih za otroke, ki so osumljeni ali obdolženi v kazenskem postopku¹¹² ter predlog direktive Evropskega parlamenta in Sveta o začasni brezplačni pravni pomoči in pravni pomoči v postopkih na podlagi evropskega naloga za prijetje.¹¹³

V okviru prava SE in prava EU je pravica do kontradiktornega postopka še en bistveni sestavni del pravice do pravične obravnave.¹¹⁴ Zahteve v zvezi s to pravico so načeloma iste za nekazenske in kazenske zadeve.¹¹⁵ Pravica do kontradiktornega postopka v praksi vključuje:

- pravico do seznanitve z vsemi dokazi, predloženimi za to, da vplivajo na odločitev sodišča, in do predložitve pripomb v zvezi z njimi;¹¹⁶
- pravico do ustreznega časa za seznanitev z dokazi, predloženimi sodišču;¹¹⁷

109 *Direktiva 2013/48/EU* Evropskega parlamenta in Sveta z dne 22. oktobra 2013 o pravici do dostopa do odvetnika v kazenskem postopku in v postopkih na podlagi evropskega naloga za prijetje ter pravici do obvestitve tretje osebe ob odvzemu prostosti in do komunikacije s tretjimi osebami in konzularnimi organi med odvzemom prostosti, UL L 294/1, 2013. Združeno kraljestvo in Irska nista sodelovala pri sprejetju Direktive, ki se prav tako ne uporablja na Danskem.

110 Evropska komisija (2013), *Priporočilo Komisije z dne 27. novembra 2013 o pravici do brezplačne pravne pomoči za osumljene ali obdolžene osebe v kazenskih postopkih*, UL C 378, 2013.

111 Evropska komisija (2013), *Priporočilo Komisije z dne 27. novembra 2013 o procesnih jamstvih za ranljive osebe, ki so osumljene ali obdolžene v kazenskem postopku*, UL C 378, 2013.

112 Evropska komisija (2013), *Predlog direktive Evropskega parlamenta in Sveta o procesnih jamstvih za otroke, ki so osumljeni ali obdolženi v kazenskem postopku*, COM(2013)822.

113 Evropska komisija (2013), *Predlog direktive Evropskega parlamenta in Sveta o začasni brezplačni pravni pomoči za osumljene ali obdolžene osebe, ki jim je bila odvzeta prostost, ter osebe v postopkih na podlagi evropskega naloga za prijetje*, COM(2013)824.

114 Sodba ESČP z dne 23. junija 1993 v zadevi *Ruiz-Mateos proti Španiji*, pritožba št. 12952/87, točka 63; sodba Sodišča EU z dne 4. junija 2013 v zadevi *ZZ proti Secretary of State for the Home Department*, C-300/11, točka 55. V zvezi s kazenskimi postopki glej sodbo ESČP z dne 28. avgusta 1991 v združenih zadevah *Brandstetter proti Avstriji*, pritožbe št. 11170/84, 12876/87 in 13468/87, točki 66–67.

115 Sodba ESČP z dne 24. novembra 1997 v zadevi *Werner proti Avstriji*, pritožba št. 21835/93, točka 66.

116 Sodba ESČP z dne 20. februarja 1996 v zadevi *Vermeulen proti Belgiji*, pritožba št. 19075/91, točka 33.

117 Sodba ESČP z dne 3. marca 2000 v zadevi *Krčmář in drugi proti Češki republiki*, pritožba št. 35376/97, točka 42.

- pravico do predložitve dokazov,¹¹⁸

Sodišča morajo odločiti, ali je celotni postopek, ki se je uporabil, izpolnil zahteve v zvezi s pravico do kontradiktornega postopka.¹¹⁹

Primer: V zadevi *Užkauskas proti Litvi*¹²⁰ so litovski organi preklicali dovoljenje tožeče stranke za strelno orožje, ker so na podlagi policijske evidence domnevali, da pomeni tveganje za družbo. Svoje strelno orožje je moral proti plačilu predati policiji. Izpodbijal je vnos svojega imena v operativno evidenco, vendar je bila tožba zavrnjena na podlagi tajnega gradiva, ki ga je predložila policija. Tožeča stranka ni bila seznanjena z informacijami.

Podatki iz kartoteke so bili odločilni v zadevi tožeče stranke, saj jih je moral sodnik obravnavati, da je ugotovil, ali je opravljala kaznivo dejavnost. Policijska kartoteka je bila edini dokaz za domnevo, da tožeča stranka ogroža družbo. Glede na to, da tožeča stranka ni bila seznanjena z dokazi proti njej in ni imela možnosti, da se nanje odzove (v nasprotju s policijo), postopek odločanja ni izpolnjeval zahtev po kontradiktornem postopku ali enakosti orožij niti ni vključeval ustreznih jamstev za zaščito interesov tožeče stranke. ESČP je ugotovilo, da je to bilo v nasprotju s členom 6 EKČP.

Pravica do obrazloženega sklepa je prav tako temeljni vidik pravice do pravične obravnave.¹²¹ Obrazloženi sklep dokazuje, da je bila zadeva ustrezno obravnavana ter strankam omogoča, da vložijo ustrezno in učinkovito pritožbo.¹²² Sodiščem ni treba podrobno odgovoriti na vsak argument, obveznost obrazložitve pa je odvisna od narave odločbe in okoliščin posamezne zadeve.¹²³ V kazenskih zadevah mora sojenje pred porotnim sodiščem vključevati ustrezna jamstva, da se obtožencu omogoči, da razume, zakaj je bil spoznan za krivega.

118 Sodba ESČP z dne 13. oktobra 2005 v združenih zadevah *Clinique des Acacias in drugi proti Franciji*, pritožbe št. 65399/01, 65406/01, 65405/01 in 65407/01, točka 37.

119 Sodba ESČP z dne 16. februarja 2000 v zadevi *Rowe in Davies proti Združenemu kraljestvu*, pritožba št. 28901/95, točka 62.

120 Sodba ESČP z dne 6. julija 2010 v zadevi *Užkauskas proti Litvi*, pritožba št. 16965/04, točke 45–51.

121 Glej *Opinion N°11 on „the quality of judicial decisions“* CCEJ z dne 18. decembra 2008.

122 Sodba ESČP z dne 16. decembra 1992 v zadevi *Hadjianastassiou proti Grčiji*, pritožba št. 12945/87, točka 33. Primerja s sodbo ESČP z dne 7. septembra 1999 v zadevi *Jodko proti Litvi (odločba)*, pritožba št. 39350/98. V zvezi s pravom EU glej sodbo Sodišča EU z dne 6. septembra 2012 v zadevi *Trade Agency Ltd proti Seramico Investments Ltd*, C-619/10, točka 53.

123 Sodba ESČP z dne 21. januarja 1999 v zadevi *García Ruiz proti Španiji*, pritožba št. 30544/96, točka 26.

To lahko vključuje sodnikova navodila v zvezi s pravnimi vprašanji ali dokazi ter natančna in nedvoumna vprašanja, ki jih sodnik postavi protti.¹²⁴

V civilnih postopkih morajo sodišča navesti ustrezne razloge za svoje odločitve, da lahko posamezniki vložijo učinkovite pritožbe.¹²⁵ Pritožbeno sodišče lahko popravi neustrezno obrazložitev sodišča nižje stopnje. Načeloma lahko pritožbeni organ preprosto potrdi razloge za odločitev organa nižje stopnje. Vendar se to šteje za neustrezno, kadar se dejanska pritožba nanaša predvsem na neustreznost obrazložitev sodišča nižje stopnje.¹²⁶ Razlogi, ki jih navede pritožbeno sodišče, morajo zadevati bistvo vprašanja, da se lahko o njem odloča na način, ki ustrezno izraža njegovo vlogo.¹²⁷

Pravica do pritožbe

V okviru prava SE EKČP ne zagotavlja pravice do pritožbe v civilnih postopkih, čeprav je v Protokolu št. 7 EKČP (ki je zavezujoč samo za države pogodbenice) določena posebna pravica do pritožbe v kazenskih zadevah¹²⁸. Vendar je ESČP potrdilo, da se člen 6 uporablja, če je v okviru civilnih ali kazenskih postopkih določen pritožbeni postopek.¹²⁹ **V okviru prava EU** Listina EU o temeljnih pravicah ne vsebuje posebne pravice do pritožbe, vendar je treba člen 47 razlagati ob upoštevanju sodne prakse ESČP.

2.3.2. Javna obravnava

V okviru prava SE in prava EU pojem dostopa do pravnega varstva vključuje tudi pravico do javne obravnave. Ta spodbuja zaupanje v sodišča, saj zagotavlja vidljivost in preglednost delovanja pravosodja.¹³⁰ Člen 47 Listine EU o temeljnih pravicah v zvezi s tem ustreza členu 6 EKČP.

124 Sodba ESČP z dne 16. novembra 2010 v zadevi *Taxquet proti Belgiji*, pritožba št. 926/05, točke 93–100.

125 Sodba ESČP z dne 1. julija 2003 v zadevi *Suominen proti Finski*, pritožba št. 37801/97, točke 36–38.

126 Sodba ESČP z dne 27. septembra 2001 v zadevi *Hirvisaari proti Finski*, pritožba št. 49684/99, točka 32.

127 Sodba ESČP z dne 2. oktobra 2014 v zadevi *Hansen proti Norveški*, pritožba št. 15319/09, točke 71 in naslednje.

128 Svet Evrope, *Protokol št. 7 k EKČP*, CETS št. 117, iz leta 1984, člen 2.

129 Glej na primer sodbo ESČP z dne 2. marca 1987 v združenih zadevah *Monnell in Morris proti Združenemu kraljestvu*, pritožbi št. 9562/81 in 9818/82, točka 54.

130 Sodba ESČP z dne 8. decembra 1983 v zadevi *Pretto in drugi proti Italiji*, pritožba št. 7984/77, točka 21.

Pravice do javne obravnave vključuje tudi pravico do ustne obravnave.¹³¹ Na primer v kazenskih postopkih ima obdolžena oseba načeloma pravico, da se udeleži obravnave na prvi stopnji.¹³² Pravica do ustne obravnave je pomembna, ker oseba ne more uveljavljati drugih pravic iz člena 6(3) EKČP, če ni prisotna. Vendar pri obravnavi pritožb osebna udeležba obtoženca nima tako ključnega pomena, kot ga ima pri obravnavi med sojenjem. Način uporabe člena 6 v postopkih pred pritožbenimi sodišči je odvisen od posebnih značilnosti zadevnega postopka, upoštevati pa je treba celotni postopek na podlagi nacionalnega pravnega reda in vlogo, ki jo ima v njem pritožbeno sodišče.¹³³ Poleg tega pravica do ustne obravnave ni absolutna ter se lahko v nekaterih okoliščinah in ob upoštevanju narave vprašanj, o katerih odloča sodišče, opusti.¹³⁴ Ustna obravnava morda ni potrebna, kadar, na primer, postopek ne vključuje vprašanj verodostojnosti ali izpodbijanih dejstev, ki bi zahtevala ustno predstavitev dokazov ali navzkrižno zaslišanje prič.¹³⁵ Če se kazenska obravnava opravi ob odsotnosti obtoženca in ta ni seznanjen s postopkom, mora imeti možnost, da po tem, ko je seznanjen z vsebino obtožbe, o njej znova odloča sodišče. V civilnih postopkih obravnava morda ni potrebna, če se zadeva nanaša na pravna vprašanja omejene narave¹³⁶ ali če je postopek izključno pravne ali tehnične narave.¹³⁷ Načeloma pa ima posameznik pravico do javne ustne obravnave pred prvim in edinim sodiščem, ki proučuje njegovo zadevo.¹³⁸

131 Sodba ESČP z dne 19. februarja 1998 v zadevi *Allan Jacobsson (št. 2) proti Švedski*, pritožba št. 16970/90, točka 46. Glej tudi sodbo sodišča EU z dne 26. februarja 2013 v zadevi *Stefano Melloni proti Ministerio Fiscal*, C-399/11, točka 49.

132 Sodba ESČP z dne 25. julija 2000 v združenih zadevah *Tierce in drugi proti San Marinu*, pritožbe št. 24954/94, 24971/94, 24972/94, točka 94; sodba ESČP z dne 23. novembra 2006 v zadevi *Jussila proti Finski* [veliki senat], pritožba št. 73053/01, točka 40.

133 Sodba ESČP z dne 21. septembra 1993 v zadevi *Kremzow proti Avstriji*, pritožba št. 12350/86, točki 58–59; sodba ESČP z dne 18. oktobra 2006 v zadevi *Hermi proti Italiji* [veliki senat], pritožba št. 18114/02, točka 60. V zvezi s sojenji v odsotnosti v EU glej *Okvirni sklep Sveta 2009/299/PNZ* z dne 26. februarja 2009 o spremembi okvirnih sklepov 2002/584/PNZ, 2005/214/PNZ, 2006/783/PNZ, 2008/909/PNZ in 2008/947/PNZ zaradi krepitev procesnih pravic oseb ter spodbujanja uporabe načela vzajemnega priznavanja odločb, izdanih na sojenju v odsotnosti zadevne osebe, UL L 81/24, 2009.

134 Sodba ESČP z dne 21. septembra 1993 v zadevi *Kremzow proti Avstriji*, pritožba št. 12350/86, točka 59.

135 Sodba ESČP z dne 23. novembra 2006 v zadevi *Jussila proti Finski* [veliki senat], pritožba št. 73053/01, točke 41–42 in 47–48.

136 Sodba ESČP z dne 1. junija 2004 v zadevi *Valová, Slezák in Slezák proti Slovaški*, pritožba št. 44925/98, točke 65–68.

137 Sodba ESČP z dne 10. decembra 2009 v zadevi *Koottummel proti Avstriji*, pritožba št. 49616/06, točka 19.

138 Sodba ESČP z dne 11. junija 2015 v zadevi *Becker proti Avstriji*, pritožba št. 19844/08, točka 39.

V členu 6(1) EKČP je izrecno dovoljena izločitev tiska in javnosti:

- v interesu morale, javnega reda ali državne varnosti v demokratični družbi;
- če to zahtevajo koristi mladoletnikov ali varovanje zasebnega življenja strank ali
- če bi javnost sojenja škodovala interesom pravičnosti.

Omejitve lahko upravičuje tudi potreba po varovanju poklicne skrivnosti.¹³⁹ Varovanje otrok je izrecno določeno, zaradi potrebe po njem pa se lahko izloči cela vrsta postopkov.¹⁴⁰

Primer: V zadevi *Khrabrova proti Rusiji*¹⁴¹ je bila tožeča stranka učiteljica v Moskvi, ki je bila februarja 2002 odpuščena zaradi spora z učenko med poukom. Proti šoli je sprožila civilni postopek, pri čemer je zahtevala odškodnino in vrnitev na delovno mesto, pozneje pa se je pritožila pri ESČP in trdila, da je bil postopek nepošten. Izrecno se je pritožila, ker nacionalno sodišče ni zagotovilo javne obravnave zaradi interesov vključenih mladoletnikov.

ESČP je ugotovilo, da so razlogi, ki jih je navedlo nacionalno sodišče za odločitve o izvedbi obravnave brez navzočnosti javnosti nejasni. Na podlagi navedenih razlogov je bilo mogoče sklepati, da bi javna obravnava škodovala izobraževanju neopredeljene skupine mladoletnikov. Sodišče je navedlo, da morajo nacionalna sodišča navesti ustrezne razloge za utemeljitev odločitve, da se sodni postopek izvede brez nadzora javnosti, ki je ključno jamstvo za preprečitev samovoljnosti. V zadevnem primeru sodišče tega ni ustrezno naredilo. Z javno obravnavo, ki je pozneje potekala pred pritožbenim sodiščem, se kršitev ni odpravila, saj obravnava ni vključevala potrebnega obsega, natančneje, pritožbeno sodišče ni ponovno zaslišalo prič. Sodišče je ugotovilo, da je bila s tem kršena pravica do javne obravnave na podlagi člena 6 EKČP.

139 Sodba ESČP z dne 26. septembra 1995 v zadevi *Diennet proti Franciji*, pritožba št. 18160/91, točki 34–35.

140 Sodba ESČP z dne 24. aprila 2001 v združenih zadevah *B. in P. proti Združenemu kraljestvu*, pritožbi št. 36337/97 in 35974/97, točki 37–38.

141 Sodba ESČP z dne 2. oktobra 2012 v zadevi *Khrabrova proti Rusiji*, pritožba št. 18498/04, točke 50–53.

Pravici do javne obravnave se je mogoče odpovedati; odpovedi morajo biti prostovoljne in nedvoumne, odpoved pa ne sme biti v nasprotju s pomembnim javnim interesom. Če se obtoženec ne udeleži sojenja po tem, ko je bil obveščten o datumu in kraju sojenja, ali če ga v njegovi odsotnosti zastopa pooblaščen pravni zastopnik, kršitve ni.¹⁴²

2.4. Drugi načini pridobitve pravnega varstva

Ključne točke

- Mehanizmi dostopa do pravnega varstva lahko vključujejo nesodne organe, kot so nacionalne institucije za človekove pravice, organi za enakost, organi za varstvo podatkov ali institucije varuha človekovih pravic.
- Upravni nesodni organi lahko spodbujajo dostop do pravnega varstva z zagotavljanjem hitrejših načinov za pridobitev pravnih sredstev ali omogočanjem uporabe kolektivnih odškodnin. Vendar ne smejo prevladati nad pravico posameznika do dostopa do sodišča, načeloma pa morajo biti predmet sodnega nadzora.
- Postopki za alternativno reševanje sporov, kot sta mediacija in arbitraž, zagotavljajo alternative dostopu do pravnega varstva prek uradnih pravosodnih poti.
- Če se v skladu z zakonom od strank zahteva, da uporabijo arbitražo, mora razsodišče ravnati v skladu s členom 6 EKČP in členom 47 Listine EU o temeljnih pravicah.
- EU spodbuja alternativno reševanje sporov z zakonodajo, kot so direktiva EU o mediaciji in različne pobude za varstvo potrošnikov.

2.4.1. Nesodni organi

Številni pravosodni sistemi se spopadajo z vse večjo obremenjenostjo, dostop do sodišča pa lahko povzroči visoke stroške. V širšem pogledu dostop do pravnega varstva zajema sodišča, pa tudi nesodne organe.¹⁴³ To so lahko organi za enakost, upravne in nesodne institucije, ki obravnavajo primere diskriminacije,

142 Sodba ESČP z dne 21. februarja 1990 v zadevi *Håkansson in Sturesson proti Švedski*, pritožba št. 11855/85, točka 66; sodba Sodišča EU z dne 26. februarja 2013 v zadevi *Stefano Melloni proti Ministerio Fiscal*, C-399/11, točka 49.

143 FRA (2012), *Bringing rights to life: The fundamental rights landscape of the European Union* (Uvajanje pravic v resnično življenje: pregled temeljnih človekovih pravic v Evropski uniji), Luxembourg, Urad za publikacije.

nacionalne institucije za človekove pravice (NIČP), institucije varuha človekovih pravic, organi za varstvo podatkov, inšpektorati za delo in specializirana sodišča.¹⁴⁴ Države članice EU so ustanovile nekatere od teh organov v skladu s posebnimi zahtevami na podlagi zakonodaje EU; to so, na primer, organi za enakost, ki so pristojni za rasno enakost, etnično enakost ali enakost spolov in so bili ustanovljeni na podlagi direktive o rasni enakosti¹⁴⁵, ter nacionalni organi za varstvo podatkov, ustanovljeni na podlagi direktive o varstvu podatkov.¹⁴⁶

Parasodni postopki pred nesodnimi organi, ki imajo pogosto obliko mediacije (glej [oddelek 2.4.2](#) o alternativnem reševanju sporov), lahko pomenijo hitreje, manj formalistične in cenejše alternative za tožnike. Vendar večina nesodnih organov nima pooblastil za izdajanje zavezujočih odločb (izjeme so, med drugim, organi za varstvo podatkov in nekateri organi za enakost), njihova pooblastila v zvezi z odškodnino pa so načeloma prav tako omejena.

ESČP je navedlo, da se lahko nesodni organ na podlagi nacionalnega prava šteje za sodišče, če je jasno, da opravlja sodne funkcije in zagotavlja procesna jamstva, ki se zahtevajo v skladu s členom 6 EKČP, kot sta nepristranskost in neodvisnost (glej [oddelek 2.1.2](#)).¹⁴⁷ Če nesodni organ teh pogojev ne izpolnjuje, mora biti predmet nadzora sodnega organa, ki ima polno pristojnost in izpolnjuje zahteve iz člena 6.¹⁴⁸

Upravni nesodni organi lahko spodbujajo dostop do pravnega varstva tudi z omogočanjem kolektivnih odškodnin ali pritožb. Tako lahko pritožniki združijo več individualnih zahtevkov, ki se nanašajo na isto zadevo, v eno tožbo.¹⁴⁹

144 Glej [Resolution A/RES/48/134](#) Generalne Skupščine ZN z dne 20. decembra 1993 o nacionalnih institucijah za promocijo in varstvo človekovih pravic (*Pariška načela*), Priloga

145 [Direktiva Sveta 2000/43/ES](#) z dne 29. junija 2000 o izvajanju načela enakega obravnavanja oseb ne glede na raso ali narodnost (direktiva o rasni enakosti), UL L 180, 2000.

146 [Direktiva Evropskega parlamenta in Sveta 95/46/ES](#) z dne 24. oktobra 1995 o varstvu posameznikov pri obdelavi osebnih podatkov in o prostem pretoku takih podatkov (direktiva o varstvu podatkov), UL L 281, 1995.

147 Sodba ESČP z dne 9. januarja 2013 v zadevi *Oleksandr Volkov proti Ukrajini*, pritožba št. 21722/11, točke 88–91.

148 Sodba ESČP z dne 21. septembra 1993 v zadevi *Zumtobel proti Avstriji*, pritožba št. 12235/86, točke 29–32.

149 [Priporočilo Komisije z dne 11. junija 2013 o skupnih načelih za mehanizme kolektivnih opustitvenih in odškodninskih tožb v državah članicah v zvezi s kršitvami pravic iz prava Unije](#), UL L 201, 2013. Glej tudi *Overview of existing collective redress schemes in EU Member States* (Pregled obstoječih oblik kolektivne odškodnine v državah članicah EU) Generalnega direktorata za notranjo politiko Unije, Bruselj, julij 2011.

To lahko tudi omogoči organizacijam, kot so NVO, da vložijo pritožbe v imenu posameznikov.

Obetavna praksa

Izboljšanje dostopa do pravnega varstva v zadevah diskriminacije

V Italiji je nacionalni urad za boj proti rasni diskriminaciji, tj. organ za enakost, ki obravnava primere diskriminacije na podlagi rase ali etničnega porekla, ob sodelovanju z lokalnimi organi in NVO na nekaterih lokacijah ustanovil lokalne urade in informacijske točke za boj proti diskriminaciji. Poleg tega na nacionalni in regionalni ravni delujejo svetovalci za enakost, ki obravnavajo primere diskriminacije na podlagi spola ter so pooblaščen za sprejemanje pritožb, svetovanje in opravljanje storitev mediacije. Sodelujejo z inšpektorji za delo, ki imajo preiskovalna pooblastila za ugotavljanje dejstev v zadevah, povezanih z diskriminacijo. Poleg tega imajo procesno upravičenje ter lahko vložijo tožbe pri sodiščih v primerih kolektivnega vpliva, kadar ni mogoče identificirati posameznih žrtev.

Vir: FRA (2012), Access to justice in cases of discrimination in the EU – Steps to further equality (Dostop do pravnega varstva v primerih diskriminacije v EU – Koraki do večje enakosti), str. 28.

2.4.2. Alternativno reševanje sporov

Alternativno reševanje sporov (ARS) se nanaša na postopke, kot sta mediacija in arbitraža, za izvensodno reševanje sporov.¹⁵⁰ Postopki ARS lahko izboljšajo učinkovitost pravosodja tako, da razbremenijo sodišča in dajo posameznikom možnost, da rešijo spore na stroškovno učinkovit način.¹⁵¹ Poleg nižjih stroškov vključujejo krajše in s tem manj obremenilne postopke za posameznike. Zgodovina in uporaba ARS je različna po Evropi. Nekateri nesodni organi, navedeni v [oddelku 2.4.1](#), pogosto uporabljajo postopke ARS.

150 Glej na primer Evropska komisija (2011), *Posvetovalni dokument o uporabi alternativnega reševanja sporov kot sredstva za reševanje sporov, povezanih s trgovinskimi transakcijami in praksami v Evropski uniji*, odstavek 6.

151 Svet Evrope, CEPEJ (2014), *Report on „European judicial systems – Edition 2014 (2012 data): efficiency and quality of justice“* (Poročilo o „evropskih pravnih sistemih – izdaja iz leta 2014 (podatki za leto 2012): učinkovitost in kakovost sodnega varstva“), poglavje 6, ki je omenjeno tudi v sodbi ESČP z dne 26. marca 2015 v zadevi *Momčilović proti Hrvaški*, pritožba št. 11239/11, točka 33.

Obetavna praksa

Uporaba mediacije v družinskih zadevah

Večina držav daje prednost reševanju sporov v zvezi z družinskimi zadevami z uporabo mediacije namesto sodišč. Na Hrvaškem morajo starši poskusiti reševati spore v zvezi z razvezo in skrbništvom otrok z mediacijo. To opravljajo psihologi s centra za socialno delo.

Mediacija se občasno združi z drugimi funkcijami. V Estoniji, na primer, strokovnjak za preživnino otroku pomaga staršem z mediacijo v prvih fazah sojenja. V Nemčiji otrokov pravni svetovalec pomaga pri mediaciji med starši.

Vir: FRA (2015), Child-friendly justice – Perspectives and experiences of professionals on children's participation in civil and criminal judicial proceedings in 10 EU Member States (Otrokom prijazno pravno varstvo – perspektive in izkušnje strokovnjakov o udeležbi otrok v civilnih in kazenskih sodnih postopkih v 10 državah članicah EU), str. 47.

V SE je mediacija v okviru civilnih postopkov opredeljena kot postopek reševanja sporov, v katerem stranke poskušajo s pogajanjem in ob pomoči mediatorja doseči sporazum.¹⁵² V okviru kazenskih postopkov je mediacija opredeljena kot postopek, pri katerem nepristranski mediator ob soglasju obeh strank pomaga žrtvi in storilcu kaznivega dejanja, da dejavno sodelujeta pri reševanju težav, nastalih zaradi kaznivega dejanja.¹⁵³ Arbitražna vključuje najmanj eno osebo, ki ji pogodbenici arbitražnega sporazuma predložita spor in jo pooblastita za

152 Odbor ministrov Sveta Evrope (2002), [Recommendation Rec\(2002\)10 to member states on mediation in civil matters](#) (Priporočilo Rec(2002)10 državam članicam o mediaciji v civilnih zadevah) z dne 18. septembra 2002, načelo 1. Glej tudi Odbor ministrov Sveta Evrope (1998) [Recommendation, Rec\(98\)1 on family mediation](#) (Priporočilo Rec(98)1 o družinski mediaciji) z dne 21. januarja 1998; Odbor ministrov Sveta Evrope (2001), [Recommendation Rec\(2001\)9 to member states on alternatives to litigation between administrative authorities and private parties](#) (Priporočilo Rec(2001)9 državam članicam o alternativnih postopkih pred sodišči med upravnimi organi in subjekti zasebnega prava) z dne 5. septembra 2001; Svet Evrope, CEPEJ (2007), [Analysis on assessment of the impact of Council of Europe recommendations concerning mediation](#) (Analiza presoje učinka priporočil Sveta Evrope v zvezi z mediacijo); Svet Evrope, CEPEJ (2007), [Guidelines for a better implementation of the existing recommendation on alternatives to litigation between administrative authorities and private parties](#) (Smernice za boljše izvajanje izdanega priporočila o alternativnih postopkih pred sodišči med upravnimi organi in subjekti zasebnega prava).

153 Odbor ministrov Sveta Evrope (1999), [Recommendation Rec\(99\)19 to member states concerning mediation in penal matters](#) (Priporočilo Rec(99)19 državam članicam v zvezi z mediacijo v kazenskih zadevah) z dne 15. septembra 1999.

sprejete pravno zavezujoče odločbo v sporu.¹⁵⁴ Opozoriti je treba, da lahko neizvršitev pravnomočne odločbe iz arbitraže pomeni kršitev člena 6(1) EKČP.¹⁵⁵

Primer: V zadevi *Suda proti Češki republiki*¹⁵⁶ je bila tožeča stranka manjšinski delničar delniške družbe (C.). Novembra 2003 je bila na skupščini družbe sprejeta večinska odločitev o prenehanju delovanja C. brez likvidacije, pri čemer naj bi sredstva prevzel glavni delničar (E.). Odkupna vrednost delnic manjšinskih delničarjev, vključno s tožečo stranko, je bila določena na podlagi pogodbe. Ta je vsebovala arbitražno klavzulo, po kateri je bilo treba vsako ponovno proučitev odkupne vrednosti opraviti v okviru arbitraže in ne običajnega sodnega postopka; sporazum o uporabi arbitraže je bil sklenjen med C. in E. Tožeča stranka je sprožila več sodnih postopkov na nacionalni ravni ter zahtevala ponovno proučitev in razveljavitev odkupne vrednosti, vendar v teh postopkih ni bila uspešna.

ESČP je menilo, da dogovor o reševanju sporov sam po sebi ni bil dovolj jasen, da bi lahko pomenil odpoved pravice do sodišča, ter da bi moralo biti sodišče usklajeno s členom 6, če bi morali stranki uporabiti arbitražo. Sodišče je ugotovilo kršitev člena 6(1), ker arbitražni postopek ni izpolnjeval dveh osnovnih zahtev: (i) v skladu z arbitražno klavzulo so bili za odločanje pooblaščenimi arbitri s seznama delniške družbe, ki ni bila z zakonom ustanovljena razsodišče, ter (ii) arbitražni postopek ni omogočal javne obravnave, tožeča stranka pa se pravici do javne obravnave ni odpovedala.

V okviru prava EU je mediacija opredeljena kot strukturiran postopek, v katerem stranke v sporu poskušajo prostovoljno ob pomoči mediatorja doseči rešitev spora.¹⁵⁷ EU je sprejela več instrumentov, da bi spodbudila ARS. Na primer na podlagi direktive EU o mediaciji se spodbuja uporaba mediacije v zvezi s

154 Svet Evrope, *Dodatni protokol h Kazenskopravni konvenciji o korupciji*, CETS št. 191, iz leta 2003, člen 1. Protokol še ni bil ratificiran v večini držav. Glej tudi Komisija ZN za mednarodno trgovinsko pravo (UNCITRAL) (1985), *UNCITRAL Model Law on International Commercial Arbitration* z dne 11. decembra 1985 (kakor je bil spremenjen leta 2006).

155 Sodba ESČP z dne 3. aprila 2008 v zadevi *Regent Company proti Ukrajini*, pritožba št. 773/03, točka 60.

156 Sodba ESČP z dne 28. oktobra 2010 v zadevi *Suda proti Češki republiki*, pritožba št. 1643/06.

157 *Direktiva 2008/52/ES Evropskega parlamenta in Sveta z dne 21. maja 2008 o nekaterih vidikih mediacije v civilnih in gospodarskih zadevah* (direktiva o mediaciji), UL L 136, 2008, člen 3. Ne uporablja se na Danskem.

čezmejnimi spori v nekaterih civilnih in gospodarskih zadevah.¹⁵⁸ Direktiva se ne uporablja v davčnih, carinskih ali upravnih zadevah ali za spore glede odgovornosti države, niti na področjih delovnega ali družinskega prava, kjer se stranke v skladu z veljavno zakonodajo ne morejo svobodno odločati o pravicah in obveznostih, kot so na primer zadeve v zvezi s pravnim položajem. Direktiva strankam ne nalaga obveznosti, da uporabijo mediacijo; njen cilj je olajšati dostop do ARS in spodbuditi mirno reševanje sporov z uporabo mediacije.¹⁵⁹ Poleg tega je namenjena zagotavljanju uravnoveženega odnosa med mediacijo in sodnimi postopki ter potrjuje, da se strankam v sporu ne sme preprečevati uveljavljanja pravice do dostopa do sodnega sistema.¹⁶⁰

EU je z zakonodajo urejala tudi ARS na področju varstva potrošnikov.¹⁶¹ V skladu z direktivo in uredbo o ARS za potrošniške spore morajo države članice spodbujati in vzpostaviti sisteme za omogočanje učinkovitega in hitrega reševanja potrošniških sporov.¹⁶² Namen direktive je zagotoviti, da se na nacionalni ravni imenujejo organi, pristojni za vodenje in spremljanje seznama ponudnikov ARS, ki izpolnjujejo zahteve direktive. Ti ponudniki ARS morajo posodabljati svoja spletna mesta in opravljati storitve brezplačno ali po simbolični ceni. Države članice so morale prenesti direktivo do julija 2015.

V skladu z uredbo se zahteva vzpostavitev spletnega interaktivnega portala (platforme za SRS) za izvensodno reševanje pogodbenih sporov, na primer z uporabo e-mediacije. Uredba se uporablja za potrošnike in trgovce v notranjih

158 Prav tam. V skladu s členom 2(1) „čezmejni spor“ pomeni spor, kadar ima vsaj ena od strank stalno ali običajno prebivališče v državi članici, v kateri stalno ali običajno ne prebiva nobena druga stranka, na dan, ko: (i) se stranki po nastanku spora dogovorita za uporabo mediacije, (ii) sodišče povabi stranki, naj uporabita mediacijo, ali jo odredi, ali (iii) po notranjem pravu nastane obveznost, da se uporabi mediacija.

159 Prav tam, člen 1. Za razpravo o učinku direktive glej Evropski parlament (2014), „*Rebooting the Mediation Directive: assessing the limited impact of its implementation and proposing measures to increase the number of mediations in the EU*“ (Temeljita prenova direktive o mediaciji: presoja omejenega učinka njenega izvajanja in predlogi ukrepov za povečanje števila mediacij v EU), Bruselj, Evropska unija.

160 Prav tam, člen 5(2).

161 V členu 38 Listine EU o temeljnih pravicah je navedeno, da „[p]olitike Unije zagotavljajo visoko raven varstva potrošnikov“.

162 Glej *Direktiva 2013/11/EU Evropskega parlamenta in Sveta z dne 21. maja 2013 o alternativnem reševanju potrošniških sporov ter spremembi Uredbe (ES) št. 2006/2004 in Direktive 2009/22/ES (direktiva o alternativnem reševanju potrošniških sporov)*, UL L 165, in *Uredba (EU) št. 524/2013 Evropskega parlamenta in Sveta z dne 21. maja 2013 o spletnem reševanju potrošniških sporov ter spremembi Uredbe (ES) št. 2006/2004 in Direktive 2009/22/ES (uredba o spletnem reševanju potrošniških sporov)*, UL L 165.

in čezmejnih sporih ter za nekatere spore, ki jih trgovci sprožijo proti potrošnikom. Ko potrošniki iz EU predložijo svoje spore prek spleta, se povežejo z nacionalnimi ponudniki ARS, ki jim pomagajo pri reševanju sporov.¹⁶³ Države članice morajo predlagati kontaktno točko za spletno reševanje sporov (SRS), da se zagotovi pomoč pri sporih, predloženih prek platforme za SRS. Spletni trgovci morajo na svojih spletnih mestih stranke obvestiti o možnosti ARS in objaviti povezavo do platforme za SRS. Mehanizem bo začel veljati januarja 2016. Druge pobude v zvezi z e-pravosodjem so obravnavane v **oddelku 8.5**.

Zaradi vse večje priljubljenosti mediacije kot morebitnega stroškovno in časovno učinkovitega mehanizma so države članice uvedle obvezne mehanizme. Zadeva v nadaljevanju kaže, kako je Sodišče EU zagotovilo usklajenost teh obveznih mehanizmov z načelom učinkovitega sodnega varstva.

Primer: V zadevi *Rosalba Alassini proti Telecom Italia SpA*,¹⁶⁴ je Sodišče EU obravnavalo štiri združene predloge za sprejetje predhodne odločbe, ki jih je predložilo sodišče Giudice di pace di Ischia (Italija), v zvezi s klavzulami, po katerih je poskus izvensodne poravnave nekaterih sporov obvezen pogoj za dopustnost tožbe pred sodiščem. Klavzule so bile uvedene ob prenosu Direktive 2002/22/ES o univerzalni storitvi in pravicah uporabnikov v zvezi z elektronskimi komunikacijskimi omrežji in storitvami. Italijansko sodišče je Sodišču EU postavilo vprašanje, ali je načelo učinkovitega sodnega varstva v nasprotju z obvezno mediacijo.

Sodišče EU je ugotovilo, da načelo učinkovitega sodnega varstva ni v nasprotju z obvezno mediacijo, če so izpolnjene nekatere zahteve: (i) postopek ne sme privedi do zavezujoče odločitve; (ii) ne sme povzročiti bistvene zakasnitve za vložitev tožbe; (iii) mora zadržati zastaranje zadevnih pravic; (iv) strankam ne sme povzročati stroškov (ali povzročiti le majhne stroške); (v) sredstva elektronskega komuniciranja ne smejo pomeniti edinega načina dostopa do postopka poravnave ter (vi) v izjemnih primerih mora biti mogoče odrediti začasne ukrepe.

¹⁶³ Glej uredbo o spletnem reševanju potrošniških sporov.

¹⁶⁴ Sodba Sodišča EU z dne 18. marca 2010 v združenih zadevah *Rosalba Alassini proti Telecom Italia SpA*, *Filomena Califano proti Wind SpA*, *Lucia Anna Giorgia Iacono proti Telecom Italia SpA in Multiservice Srl proti Telecom Italia SpA*, C-317/08 do C-320/08, točka 67.

Mehanizmi ARS so na voljo tudi na področju kazenskega prava. Priporočilo SE vsebuje smernice za uporabo mediacije v kazenskih zadevah.¹⁶⁵ Stranke morajo biti v celoti obveščene o svojih pravicah, naravi postopka mediacije in morebitnih posledicah, preden se dogovorijo za uporabo mediacije.¹⁶⁶ Žrtve in storilca se ne sme na nepošten način spodbujati k uporabi mediacije¹⁶⁷ – na primer tako, da tožilec uporabi prisilo, ali zaradi pomanjkanja pravnega svetovanja. Vendar mediacija v kazenskih zadevah ni vedno ustrezna. Na primer Konvencija Sveta Evrope o preprečevanju nasilja nad ženskami in nasilja v družini ter o boju proti njima prepoveduje obvezno alternativno reševanje sporov, vključno z mediacijo in koncilijacijo, na tem področju.¹⁶⁸

V okviru prava EU direktiva o pravicah žrtev vključuje pravico žrtev do zaščitnih ukrepov v okviru storitev poravnalne pravičnosti.¹⁶⁹ Pravice žrtev so nadalje obravnavane v **oddelku 8.2.**

165 Odbor ministrov Sveta Evrope (1999), *Recommendation Rec(99)19 to member states concerning mediation in penal matters* (Priporočilo Rec(99)19 državam članicam v zvezi z mediacijo v kazenskih zadevah) z dne 15. septembra 1999.

166 Prav tam, točka 10.

167 Prav tam, točka 11.

168 *Konvencija Sveta Evrope o preprečevanju nasilja nad ženskami in nasilja v družini ter o boju proti njima*, CETS št. 210, 2011.

169 Direktiva 2012/29/EU Evropskega parlamenta in Sveta z dne 25. oktobra 2012 o določitvi minimalnih standardov na področju pravic, podpore in zaščite žrtev kaznivih dejanj ter o nadomestitvi Okvirnega sklepa Sveta 2001/220/PNZ, UL L 315, 2012, člen 12. Glej sodbo Sodišča EU z dne 15. septembra 2011 v združenih zadevah *Kazenska postopka proti Magatte Gueye in Valentin Salmerón Sánchez*, C-483/09 in C-1/10, točka 74, in sodbo Sodišča EU z dne 21. oktobra 2010 v zadevi *Kazenski postopek proti Emil Eredics in Mária Vassné Sági*, C-205/09, točka 40. Glej tudi Oddelek Združenih narodov za napredek žensk Oddelka za ekonomske in socialne zadeve (DAW) (2009), *Handbook for Legislation on Violence against Women*, New York, Združeni narodi.

3

Pravna pomoč

EU	Obravnavane teme	SE
Pravna pomoč v nekazenskih postopkih		
Listina o temeljnih pravicah, člen 47 (pravica do učinkovitega pravnega sredstva) Sodba Sodišča EU v zadevi <i>DEB Deutsche Energiehandels- und Beratungsgesellschaft mbH proti Bundesrepublik Deutschland</i> , C-279/09, iz leta 2010 Direktiva o pravni pomoči (2002/8/ES) Uredba št. 604/2013, člen 27(5) in (6)	Področje uporabe	EKČP, člen 6(1) Sodba ESČP v zadevi <i>Airey proti Irski</i> , pritožba št. 6289/73, iz leta 1979 Evropski sporazum o posredovanju zaprosil za pravno pomoč, CETS št. 92, iz leta 1977
	Finančno preverjanje in preizkus utemeljenosti	Sodba ESČP v zadevi <i>McVicar proti Združenemu kraljestvu</i> , pritožba št. 46311/99, iz leta 2002
Pravna pomoč v kazenskih postopkih		
Listina o temeljnih pravicah, člen 48(2) (domneva nedolžnosti in pravica do obrambe)	Področje uporabe	EKČP, člen 6(3)(c)
	Finančno preverjanje	Sodba ESČP v zadevi <i>Tsonyo Tsonov proti Bolgariji (št. 2)</i> , pritožba št. 2376/03, iz leta 2010 Sodba ESČP v zadevi <i>Twalib proti Grčiji</i> , pritožba št. 24294/94, iz leta 1998
	Preizkus interesa pravičnosti	Sodba ESČP v zadevi <i>Zdravko Stanev proti Bolgariji</i> , pritožba št. 32238/04, iz leta 2012

Dostop do pravne pomoči je pomemben del pravice do poštenega sojenja iz člena 6 EKČP in člena 47 Listine EU o temeljnih pravicah. S pravico do pravne pomoči se zagotavlja učinkovit dostop do pravnega varstva za tiste, ki nimajo ustreznih finančnih sredstev, da bi krili stroške sodnih postopkov, kot so sodne takse ali stroški pravnega zastopanja (pravica do svetovanja, obrambe in zastopanja je predstavljena v poglavju 4).

V okviru prava SE in prava EU pravna pomoč nima predpisane oblike, države pa se lahko same odločijo, na kakšen način bodo izpolnile svoje zakonite obveznosti. Zato so sistemi pravne pomoči zelo različni.¹⁷⁰ Pravna pomoč ima lahko, na primer, obliko brezplačnega zastopanja ali pomoči odvetnika in/ali oprostitev plačila stroškov postopka, vključno s sodno takso.¹⁷¹ Te ureditve so lahko na voljo ob drugih shemah brezplačne pomoči, kot so obramba *pro bono*, centri za pravno svetovanje ali zavarovanje stroškov postopka, ki se lahko financirajo z državnimi sredstvi ali jih upravlja zasebni sektor ali NVO.¹⁷² V tem poglavju je pravna pomoč v nekazenskih postopkih (oddelek 3.1) in kazenskih postopkih (oddelek 3.2) opisana ločeno, saj glede na vrsto postopka veljajo različne pravice.

3.1. Pravna pomoč v nekazenskih postopkih

Ključne točke

- S členom 6 EKČP in členom 47 Listine EU o temeljnih pravicah je zagotovljena pravica do pravne pomoči v civilnih postopkih. Na podlagi tega imajo posamezniki dostop do pravnega varstva, ne glede na njihovo finančno zmogljivost.
- Za pravno pomoč se načeloma opravi finančno preverjanje in preizkus utemeljenosti. Države lahko odločijo, ali je zagotovitev pravne pomoči v interesu pravičnosti, pri čemer upoštevajo pomembnost zadeve za posameznika, njeno zapletenost in sposobnost posameznika, da se zastopa sam.
- V okviru prava SE in prava EU zagotovitev pravne pomoči pravnim osebam (npr. podjetjem) načeloma ni izključena, vendar jo je treba preučiti ob upoštevanju ustreznih nacionalnih pravil in položaja zadevne pravne osebe.

170 Sodba ESČP z dne 9. oktobra 1979 v zadevi *Airey proti Irski*, pritožba št. 6289/73, točka 26.

171 Sodba Sodišča EU z dne 22. decembra 2010 v zadevi *DEB Deutsche Energiehandels- und Beratungsgesellschaft mbH proti Bundesrepublik Deutschland*, C-279/09, točka 48.

172 FRA (2011), *Access to justice in Europe: an overview of challenges and opportunities* (Dostop do pravnega varstva v Evropi: pregled izzivov in priložnosti), str. 47.

3.1.1. Področje uporabe

V okviru prava SE in prava EU morajo imeti vsi posamezniki dejansko pravico do dostopa do sodišča (ki je posledica pravice do pravične obravnave), ne glede na njihovo finančno zmogljivost. To od držav zahteva, da sprejmejo korake, potrebne za zagotovitev enakega dostopa do sodnih postopkov, na primer z vzpostavitvijo ustreznih sistemov pravne pomoči.¹⁷³ Z zagotavljanjem pravne pomoči se lahko tudi pospeši delovanje pravosodja, saj udeleženci v pravnih sporih, ki niso zastopani, pogosto niso seznanjeni s procesnimi pravili in potrebujejo bistveno več pomoči sodišč, kar lahko povzroči zamude.

Obetavna praksa

Zagotavljanje pravne pomoči ranljivim skupinam

Na Madžarskem pod okriljem ministrstva za pravosodje in kazenski pregon od leta 2001 deluje mreža služb za boj proti diskriminaciji Romov (*Roma Anti-diskriminációs Ügyfélszolgálati Hálózat*). Odvetniki, ki sodelujejo v mreži, nudijo brezplačno pravno pomoč (pravno svetovanje, pripravo pravnih dokumentov, vlaganje tožb in zastopanje strank na sodišču) strankam, ki so jim bile kršene pravice zaradi njihovega romskega porekla. Ministrstvo zagotovi finančna sredstva, potrebna za delovanje mreže (plačila odvetnikov), in stroške vložitve tožb.

Vir: FRA (2011), Access to justice in Europe: an overview of challenges and opportunities (Dostop do pravnega varstva v Evropi: pregled izzivov in priložnosti), str. 50.

Posameznik lahko ima učinkovit dostop do sodišč, ko zadevo obravnava višje sodišče, če navodila iz postopkovnih pravil in navodila sodišča skupaj z določenim obsegom pravnega svetovanja in pomoči zadostujejo za to, da se posamezniku zagotovi učinkovita možnost, da predloži svojo zadevo.¹⁷⁴ Od posamezne zadeve je odvisno, kaj se zahteva, da se zagotovi učinkovit dostop do sodišč (glej tudi [oddelek 4.3](#) o pravici do samozastopanja).

¹⁷³ Odbor ministrov Sveta Evrope (1978), [Resolution 78\(8\) on legal aid and advice](#) (Resolucija 78(8) o pravni pomoči in svetovanju) z dne 2. marca 1978.

¹⁷⁴ Sodba ESČP z dne 17. decembra 2002 v zadevi [A. proti Združenemu kraljestvu](#), pritožba št. 35373/97, točka 97.

V okviru prava SE se zagotavljanje pravne pomoči ne zahteva za vse postopke, ki zadevajo civilne pravice in obveznosti¹⁷⁵ (glej **oddelek 2.1** glede opredelitve tega pojma). Če se tožeči stranki ne zagotovi pomoč odvetnika, lahko to pomeni kršitev člena 6 EKČP, kadar je takšna pomoč nujna za učinkovit dostop do sodišča, bodisi zato, ker je pravno zastopanje obvezno (kot pri različnih vrstah pravnih sporov), bodisi zato, ker je postopek, ki se uporablja za njeno zadevo, posebej zapleten.¹⁷⁶ V okviru pravnih sistemov se lahko določijo postopki izbire, da se ugotovi, ali je treba zagotoviti pravno pomoč v civilnih zadevah, vendar ti ne smejo biti samovoljni ali nesorazmerni in ne smejo posegati v bistvo pravice do dostopa do sodišča. Na primer, zavrnitev pravne pomoči na podlagi, da pritožba v času vložitve ni bila ustrezno obrazložena, lahko v nekaterih okoliščinah posega v samo bistvo pravice tožeče stranke do sodišča.¹⁷⁷

Primer: V zadevi *Airey proti Irski*¹⁷⁸ je tožeča stranka zahtevala prenehanje življenjske skupnosti s svojim možem, vendar ni mogla pridobiti sodne odločbe, ker si brez pravne pomoči ni mogla privoščiti, da bi najela odvetnika.

ESČP je potrdilo, da čeprav v členu 6(1) EKČP pravna pomoč ni izrecno predpisana za civilne postopke, se lahko od držav zahteva, da jo zagotovijo, kadar je nujna za zagotovitev učinkovitega dostopa do sodišča. To ne velja za vse zadeve v zvezi s civilnimi pravicami in obveznostmi. Veliko je odvisno od posebnih okoliščin posamezne zadeve. Zadevni primer je vključeval naslednje pomembne dejavnike v prid zagotovitvi pravne pomoči: zapletenost postopka in pravnih vprašanj, potrebo po ugotovitvi dejstev na podlagi dokazov izvedenca in z zasliševanjem prič ter čustveno razsežnost spora med zakoncema. Sodišče je ugotovilo kršitev člena 6 EKČP.

V okviru prava SE zagotovitev pravne pomoči pravnim osebam (npr. podjetjem) načeloma ni izključena, vendar jo je treba proučiti ob upoštevanju ustreznih nacionalnih pravil in položaja zadevnega podjetja. ESČP je navedlo, da v zvezi s

175 Sodba ESČP z dne 26. februarja 2002 v zadevi *Del Sol proti Franciji*, pritožba št. 46800/99, točka 20.

176 Sodba ESČP z dne 16. julija 2002 v zadevi *P., C. in S. proti Združenemu kraljestvu*, pritožba št. 56547/00, točke 88–91.

177 Sodba ESČP z dne 30. julija 1998 v zadevi *Aerts proti Belgiji*, pritožba št. 25357/94. Po tej odločbi je Belgija spremenila zakon, da bi omejila zavrnitve na očitno neutemeljene tožbe.

178 Sodba ESČP z dne 9. oktobra 1979 v zadevi *Airey proti Irski*, pritožba št. 6289/73, točka 26.

tem vprašanjem med državami ni soglasja niti usklajenega nagnjenja.¹⁷⁹ Omejitve sheme pravne pomoči na neprofitne pravne osebe ne pomeni kršitve pravice do dostopa do pravnega varstva, če je omejitev objektivno in razumno obrazložena (na primer, ker lahko podjetja, ki ustvarjajo dobiček, odštejejo stroške pravnih postopkov od svojih davčnih obveznosti).¹⁸⁰

Poleg tega v okviru prava SE Evropski sporazum o posredovanju zaprosil za pravno pomoč omogoča, da osebe z običajnim prebivališčem v eni državi pogodbenici zaprosijo za pravno pomoč v civilnih, gospodarskih ali upravnih zadevah v drugi državi pogodbenici sporazuma.¹⁸¹

V okviru prava EU je v členu 47 Listine EU o temeljnih pravicah določena pravica do pravne pomoči za tiste, ki nimajo zadostnih sredstev, kolikor je ta potrebna za učinkovito zagotovitev dostopa do pravnega varstva. Člen 47 se uporablja za postopke v zvezi z vsemi pravicami in svoboščinami, ki izhajajo iz prava EU. Pojasnila k Listini potrjujejo, da je treba zagotoviti pravno pomoč, „če bi bilo v primeru, da takšne pomoči ni, nemogoče zagotoviti učinkovito pravno sredstvo“.¹⁸² V pojasnilu k členu 52(3) Listine EU o temeljnih pravicah je potrjeno tudi, da člen 47 ustreza členu 6 EKČP. Ta izrecna povezava pomeni, da so zadeve, obravnavane v okviru prava SE, pomembne tudi v okviru prava EU (glej [poglavje 1](#)).¹⁸³

Nacionalna sodišča preverjajo, ali posebni pogoji za dodelitev pravne pomoči pomenijo nepravilčno omejitev pravice do dostopa do sodišč.¹⁸⁴ Omejitve ne smejo pomeniti „pretiranega in nesprejemljivega posega“ v samo pravico (glej tudi [poglavje 6](#) o legitimnih omejitvah).¹⁸⁵

179 Sodba ESČP z dne 22. marca 2012 v zadevi *Granos Organicos Nacionales S.A. proti Nemčiji*, pritožba št. 19508/07, točki 47 in 53.

180 Sodba ESČP z dne 26. avgusta 2008 v zadevi *VP Diffusion Sarl proti Franciji*, pritožba št. 14565/04.

181 Svet Evrope, *Evropski sporazum o posredovanju zaprosil za pravno pomoč*, CETS št. 92, 1977.

182 *Pojasnila k Listini o temeljnih pravicah*, UL C 303/17, 2007.

183 Listina EU o temeljnih pravicah, člen 52(3). Glej tudi sodbo Sodišča EU z dne 6. septembra 2012 v zadevi *Trade Agency Ltd proti Seramico Investments Ltd*, C-619/10, točka 52.

184 Sodba Sodišča EU z dne 13. junija 2012 v zadevi *GREP GmbH proti Freistaat Bayern*, C-156/12.

185 O omejitvah pravice do obrambe glej sodbo Sodišča EU z dne 26. septembra 2013 v zadevi *Texdata Software GmbH*, C-418/11, točka 84. Glej tudi člen 52(1) Listine EU o temeljnih pravicah.

Primer: V zadevi *DEB Deutsche Energiehandels- und Beratungsgesellschaft mbH proti Bundesrepublik Deutschland*¹⁸⁶ je družba za energetske storitve DEB vložila tožbo proti Nemčiji zaradi zamude pri izvajanju dveh direktiv, ki je po trditvah DEB povzročila finančno izgubo.¹⁸⁷ Družba je trdila, da zaradi teh izgub nima finančnih sredstev za plačilo sodne takse ali odvetnika, ki se zahteva v skladu z veljavnim zakonikom o pravnem postopku. Stranke v sporu so morale biti zastopane, vendar je bila pravna pomoč za pravne osebe na voljo samo v izjemnih okoliščinah. Nemško sodišče je zadevo predložilo Sodišču EU.

To je upoštevalo sodno prakso ESČP. Navedlo je, da dodelitev pravne pomoči pravnim osebam načeloma ni izključena, vendar je treba o tem odločiti glede na veljavne predpise in položaj družbe. Nacionalna sodišča morajo pri obravnavi prošenj za pomoč upoštevati: (i) predmet spora, (ii) razumno možnost za uspeh prosilca, (iii) pomen zadeve zanj, (iv) zapletenost prava in postopka, ki ju je treba uporabiti, (v) sposobnost prosilca, da učinkovito zastopa svoje stališče, ter, (vi) ali stroški postopka pomenijo nepremagljivo oviro za dostop do sodišča. Kar zadeva zlasti pravne osebe, lahko sodišča upoštevajo: (i) obliko zadevne pravne osebe in to, ali je pridobitna ali neprofitna, (ii) finančno sposobnost njenih družbenikov oziroma delničarjev ter (iii) možnost navedenih družabnikov ali delničarjev, da si priskrbijo denarna sredstva, potrebna za vložitev tožbe pri sodišču. Načelo učinkovitega sodnega varstva, zapisano v členu 47 Listine EU o temeljnih pravicah, ne preprečuje, da bi pravne osebe prejele pravno pomoč.

V okviru prava EU so standardi za pravno pomoč v čezmejnih civilnih zadevah določeni s posebno sekundarno zakonodajo.¹⁸⁸ Na primer direktiva o pravni pomoči določa načelo, po katerem so osebe, ki nimajo zadostnih sredstev, da bi

186 Sodba Sodišča EU z dne 22. decembra 2010 v zadevi *DEB Deutsche Energiehandels- und Beratungsgesellschaft mbH proti Bundesrepublik Deutschland*, C-279/09, točke. 52–54 in 62.

187 Direktiva Evropskega parlamenta in Sveta 98/30/ES z dne 22. junija 1998 o skupnih pravilih notranjega trga z zemeljskim plinom, UL L 204, 1998, in Direktiva Evropskega parlamenta in Sveta 2003/55/ES z dne 26. junija 2003 o skupnih pravilih notranjega trga z zemeljskim plinom in o razveljavitvi Direktive 98/30/ES, UL L 176, 2003.

188 Glej tudi Sklep Komisije 2005/630/ES z dne 26. avgusta 2005 o uvedbi obrazca za prenos vlog za pravno pomoč na podlagi Direktive Sveta 2003/8/ES, UL L 225, 2005, in Odločbo Komisije 2004/844/ES z dne 9. novembra 2004 o uvedbi standardnega obrazca za vloge za pravno pomoč na podlagi Direktive Sveta 2003/8/ES o izboljšanju dostopa do pravnega varstva v čezmejnih sporih z uvedbo minimalnih skupnih pravil v zvezi s pravno pomočjo pri takih sporih (notificirana pod dokumentarno številko K(2004) 4285), UL L 365, 2004.

uveljavljale svoje pravice na sodišču, upravičene do ustrezne pravne pomoči.¹⁸⁹ V direktivi je določeno, katere storitve je treba zagotoviti, da se pravna pomoč lahko šteje za ustrezno, na primer, dostop do predpravnih nasvetov, pravno pomoč in zastopanje na sodišču ter oprostitev ali pomoč pri stroških postopka, vključno s stroški, povezanimi s čezmejno naravo zadeve. Pravo EU vključuje tudi posebne določbe o pravni pomoči v zvezi z azilom.¹⁹⁰ Načelo učinkovitega sodnega varstva zahteva, da države članice zagotovijo uresničitev ciljev teh instrumentov EU.

3.1.2. Finančno preverjanje in preizkus utemeljenosti

Kar zadeva preverjanje finančne zmogljivosti, je ESČP navedlo, da izločitev prosilca iz sheme pravne pomoči, ker njegovi prihodki presegajo finančna merila, ne pomeni kršitve člena 6(1), če to ne posega v bistvo pravice do dostopa do sodišča.¹⁹¹

Od držav se ne zahteva, da porabijo javna sredstva, da bi zagotovile popolno enakost orožij med prejemniki pomoči in nasprotnimi strankami, „dokler se vsaki stranki zagotovi razumna možnost, da predstavi svoje trditve pod pogoji, ki je v primerjavi z nasprotno stranko ne postavljajo v bistveno slabši položaj“.¹⁹²

189 Direktiva sveta 2002/8/ES z dne 27. januarja 2003 o izboljšanju dostopa do pravnega varstva v čezmejnih sporih z uvedbo minimalnih skupnih pravil v zvezi s pravno pomočjo pri takih sporih, UL L 026, 2003.

190 Direktiva Sveta 2005/85/ES z dne 1. decembra 2005 o minimalnih standardih glede postopkov za priznanje ali odvzem statusa begunca v državah članicah (direktiva o azilnih postopkih), UL L 326, 2005, člena 10 in 15; Direktiva 2013/32/EU Evropskega parlamenta in Sveta z dne 26. junija 2013 o skupnih postopkih za priznanje ali odvzem mednarodne zaščite (prenovljena direktiva o postopkih), UL L 180, 2013, členi 8, 12, 20 in 21, ter Uredba (EU) št. 604/2013 Evropskega parlamenta in Sveta z dne 26. junija 2013 o vzpostavitvi meril in mehanizmov za določitev države članice, odgovorne za obravnavanje prošnje za mednarodno zaščito, ki jo v eni od držav članic vloži državljan tretje države ali oseba brez državljanstva (prenovitev), UL L 180/31, 2013, člen 27(5) in (6). Glej tudi FRA (2014), *Priročnik o evropski zakonodaji v zvezi z azilom, mejami in priseljevanjem*, Luxembourg, Urad za publikacije, str. 113–114.

191 Sodba ESČP z dne 19. septembra 2000 v zadevi *Glaser proti Združenemu kraljestvu*, pritožba št. 32346/96, točka 99. Glej tudi sodbo ESČP z dne 21. septembra 2004 v zadevi *Santambrogio proti Italiji*, pritožba št. 61945/00, točka 58 (prosilčeva družina je plačala stroške zastopanja).

192 Sodba ESČP z dne 15. februarja 2005 v zadevi *Steel in Morris proti Združenemu kraljestvu*, pritožba št. 68416/01, točka 62.

Tudi zavrnitev pravne pomoči na podlagi utemeljenosti – zaradi premajhne možnosti za uspeh ali neresnenarave tožbe ali iz nagajanja (če je bila, na primer, tožba vložena le za to, da bi povzročila nevšečnosti) – je lahko upravičena.¹⁹³ Da bi se izognili samovolji, bi bilo treba v okviru sistema pravne pomoči določiti pravičen mehanizem za izbiro zadev, ki jim bo pomoč najverjetneje koristila.¹⁹⁴ Države so odgovorne za vzpostavitev sistemov, ki so usklajeni z EKČP.¹⁹⁵ Če v zvezi s prošnjo za pravno pomoč ni sprejeta uradna odločitev, lahko to prav tako pomeni kršitev člena 6(1).¹⁹⁶

V okviru prava SE in prava EU je vprašanje, ali je dodelitev pravne pomoči posamezniku v interesu pravičnosti, odvisno od dejavnikov, kot so:

- pomen zadeve za posameznika;
- zapletenost zadeve;
- sposobnost posameznika, da zastopa svoje stališče.

Na primer zaradi zapletenosti postopka ali pravnih ali dejanskih vprašanj v zadevi lahko nastane potreba po pravni pomoči. Pravno pomoč je morda potrebno zagotoviti tudi, če bi njena odsotnost pomenila poseg v „samo bistvo“ pravice tožeče stranke do dostopa do sodišča (glej **oddelek 4.1.2** o praktični in učinkoviti pravni pomoči).¹⁹⁷ ESČP upošteva tudi predpisane zahteve za pravno zastopanje.¹⁹⁸

Pomembne so posebne okoliščine vsake zadeve. Ključni preizkus pa zadeva vprašanje, ali bi bil posameznik „sposoben ustrezno in zadovoljivo predstaviti svoje trditve brez pomoči odvetnika“.¹⁹⁹ Na primer v zadevah v zvezi z vprašanji, ki so posebej pomembna za posameznika (kot je stik z otroki), je morda

193 Sodba ESČP z dne 22. marca 2007 v zadevi *Staroszczyk proti Poljski*, pritožba št. 59519/00, točka 129. Glej tudi sodbo ESČP z dne 15. februarja 2005 v zadevi *Steel in Morris proti Združenemu kraljestvu*, pritožba št. 68416/01, točka 62.

194 Sodba ESČP z dne 19. septembra 2000 v zadevi *Gnahoré proti Franciji*, pritožba št. 40031/98, točka 41.

195 Sodba ESČP z dne 22. marca 2007 v zadevi *Siałkowska proti Poljski*, pritožba št. 8932/05, točka 107.

196 Sodba ESČP z dne 4. marca 2003 v zadevi *A. B. proti Slovaški*, pritožba št. 41784/98, točke 61–63.

197 Sodba ESČP *Mirosław Orzechowski proti Poljski*, pritožba št. 13526/07, točka 22.

198 Sodba ESČP z dne 9. oktobra 1979 v zadevi *Airey proti Irski*, pritožba št. 6289/73, točka 26.

199 Sodba ESČP z dne 7. maja 2002 v zadevi *McVicar proti Združenemu kraljestvu*, pritožba št. 46311/99, točka 48.

potrebna pravna pomoč, zlasti če posameznik spada med ranljive osebe (če ima, na primer, težave z duševnim zdravjem).²⁰⁰ Pravna pomoč je lahko obvezna tudi v zapletenih tožbah, ki zahtevajo, da posameznika dalj časa zastopa izkušeni odvetnik.²⁰¹ Tudi velike razlike med pravno pomočjo, ki je na voljo strankam (na primer v primeru tožb med posamezniki in multinacionalnimi družbami), lahko pomenijo kršitev člena 6 EKČP.²⁰²

Primer: V zadevi *McVicar proti Združenemu kraljestvu*²⁰³ je tožeča stranka objavila članek, v katerem je domnevala, da je znani športnik jemal poživila. Slednji je vložil tožbo zaradi obrekovanja. Sodišče je odločilo v prid športniku, tožeča stranka, ki je ni zastopal odvetnik, pa je morala plačati stroške postopka. Pri ESČP je vložila pritožbo in trdila, da je odsotnost pravne pomoči pomenila kršitev njene pravice do dostopa do sodišča. Ker je bil tožena stranka, je bilo vprašanje pravne pomoči povezano z vprašanjem poštenega postopka.

ESČP je odločilo, da je vprašanje, ali je potrebno zagotoviti pravno zastopanje, odvisno od posebnih okoliščin zadeve, zlasti od tega, ali bi lahko posameznik ustrezno in zadovoljivo predstavil svoje trditve brez pomoči odvetnika. Načela, ki so v zadevnem primeru veljala za toženo stranko, so bila enaka tistim iz zadeve *Airey proti Irski*. Tožbo zaradi obrekovanja je pri višjem sodišču vložila razmeroma bogata in slavna oseba. Tožeča stranka je morala poklicati priče in proučiti dokaze na sojenju, ki je trajalo več kot dva tedna. Po drugi strani je bila tožeča stranka izobraženi in izkušeni novinar, ki bi bil sposoben sodišču predstaviti jasne in prepričljive argumente. Sodišče je ugotovilo, da v teh okoliščinah ni prišlo do kršitve člena 6(1) EKČP.

200 Sodba ESČP z dne 16. julija 2009 v zadevi *Nenov proti Bolgariji*, pritožba št. 33738/02, točka 52.

201 Sodba ESČP z dne 15. februarja 2005 v zadevi *Steel in Morris proti Združenemu kraljestvu*, pritožba št. 68416/01, točka 69.

202 Prav tam.

203 Sodba ESČP z dne 7. maja 2007 v zadevi *McVicar proti Združenemu kraljestvu*, pritožba št. 46311/99, točke 48–53.

Obetavna praksa

Zagotavljanje pravne pomoči na spletu za zagotavljanje dostopa do pravnega varstva

V Španiji je Svet španskih odvetniških združenj uspešno uveljavil sistem, ki tožečim strankam omogoča, da prek enotne spletne vstopne točke vložijo prošnjo za pravno pomoč za stroške postopka in imenovanje odvetnika. Tako jim ni treba zbrati različnih dokumentov za podporo svojim vlogam in bistveno skrajša čas, potreben za obravnavo vlog.

Vir: Kristalna tehnica pravice iz leta 2014, ki jo skupaj organizirata Svet Evrope in Evropska komisija.

3.2. Pravna pomoč v kazenskih postopkih

Ključne točke

- Pravica do pravne pomoči v kazenskih postopkih je zagotovljena s členom 6(3)(c) EKČP in členom 48(2) Listine EU o temeljnih pravicah.
- Za dodelitev pravne pomoči je treba opraviti finančno preverjanje in preizkus utemeljenosti (interes pravičnosti)
- Posamezniki morajo dokazati, da nimajo zadostnih sredstev. Pojem „zadostna sredstva“ ni opredeljen. Obdolžena ali osumljena oseba nosi breme dokazovanja pomanjkanja sredstev.
- Preizkus interesa pravičnosti vključuje obravnavo resnosti kaznivega dejanja in morebitne kazni, zapletenosti zadeve in osebnega položaja obtoženca. Interesi pravičnosti zahtevajo zastopanje, kadar se obravnava morebitni odvzem prostosti.

3.2.1. Področje uporabe

V okviru prava SE je s členom 6(3)(c) EKČP določena izrecna pravica do pravne pomoči v kazenskih postopkih. V členu je določeno, da ima vsakdo, ki je obdolžen kaznivega dejanja (glej **oddelek 2.1** glede pomena kazenske obtožbe) pravico do brezplačne pravne pomoči, če nima „dovolj sredstev“ za plačilo zagovornika (finančno preverjanje), kadar to zahtevajo „interesi pravičnosti“ (preizkus interesa pravičnosti). Pravica do dostopa do odvetnika v kazenskih

postopkih se uporablja skozi celotni postopek, od policijskega zaslišanja do pritožbe (glej **oddelek 4.2.1** glede področja uporabe pravice do pravne pomoči).²⁰⁴

S členom 6(3)(c) EKČP je določena tudi pravica do obrambe z zagovornikom po lastni izbiri, za katero lahko veljajo omejitve, če to zahtevajo interesi pravičnosti (glej **oddelek 4.2.3** o pravni pomoči po lastni izbiri). To pomeni, da pravica do lastne izbire odvetnika, ki ga sodišče imenuje za pravno pomoč, ni absolutna. Posameznik, ki zahteva zamenjavo odvetnika, mora predložiti dokaze, da sedanji odvetnik ne opravlja dela na zadovoljiv način.²⁰⁵ Sprejemljive omejitve glede izbire odvetnika lahko vključujejo zahtevo po specializiranih odvetnikih za posebne postopke.²⁰⁶

V okviru prava EU je poleg pravic iz člena 47, s členom 48(2) Listine EU o temeljnih pravicah vsakemu obdolžencu zagotovljena pravica do obrambe. Pojasnila k Listini potrjujejo, da ima člen 48(2) enak pomen kot člen 6(3) EKČP.²⁰⁷ Zato je spodaj predstavljena sodna praksa ESČP pomembna tudi za namene člena 48. Kar zadeva sekundarno zakonodajo EU, je Evropski svet privolil v to, da se na podlagi zakonodaje okrepijo procesne pravice osumljenih ali obtoženih oseb v kazenskih postopkih.²⁰⁸ To vključuje *Predlog direktive o začasni brezplačni pravni pomoči za osumljene ali obdolžene osebe, ki jim je bila odvzeta prostost, ter osebe v postopkih na podlagi evropskega naloga za prijetje*.²⁰⁹ Na podlagi tega bi se od držav članic EU zahtevalo, da osebam, ki jim je bila odvzeta prostost, nemudoma in pred zaslišanjem zagotovijo začasno brezplačno pravno pomoč. Začasna pomoč bi se zagotavljala dokler ne bi bilo mogoče sprejeti odločitve o upravičenosti do pravni pomoči. Komisija je izdala tudi priporočilo o pravici do brezplačne pravne pomoči za osumljene ali obdolžene osebe.²¹⁰ Ta vsebuje nezavezujoče smernice za finančno preverjanje in preizkuse utemeljenosti ter glede kakovosti in učinkovitosti pravne pomoči.

204 Sodba ESČP z dne 27. novembra 2008 v zadevi *Salduz proti Turčiji*, pritožba št. 36391/02.

205 Sodba ESČP z dne 14. januarja 2003 v zadevi *Lagerblom proti Švedski*, pritožba št. 26891/95, točka 60.

206 Na primer sodba ESČP z dne 26. julija 2002 v združenih zadevah *Meftah in drugi proti Franciji*, pritožba št. 32911/96, 35237/97 in 34595/97, točka 47.

207 Pojasnila k Listini o temeljnih pravicah, UL C 303/17, 2007.

208 Stockholmski program, UL C 115, 2010.

209 Glej Evropska komisija (2013), *Predlog direktive Evropskega parlamenta in Sveta o začasni brezplačni pravni pomoči za osumljene ali obdolžene osebe, ki jim je bila odvzeta prostost, ter osebe v postopkih na podlagi evropskega naloga za prijetje*, COM(2013)824 final, Bruselj.

210 Evropska komisija (2013), *Priporočilo Komisije z dne 27. novembra 2013 o pravici do brezplačne pravne pomoči za osumljene ali obdolžene osebe v kazenskih postopkih*, UL C 378, 2013.

3.2.2. Finančno preverjanje

ESČP ni zagotovilo opredelitve pojma „zadostna sredstva“. Pri presoji, ali finančni položaj obtoženca upravičuje dodelitev pravne pomoči, se upoštevajo posebne okoliščine vsake zadeve. Obdolžena ali osumljena oseba nosi breme dokazovanja nezadostnih sredstev.²¹¹ Vendar tega ni treba nedvomno dokazati.²¹² Upoštevati je treba vse dokaze, vključno z dokazi o statusu tožeče stranke (ali je bil v priporu), informacijami, ki jih predloži posameznik, in vsemi dokazi, ki nasprotujejo tožeči stranki.²¹³

Za odločanje o tem vprašanju so pristojna nacionalna sodišča, ki morajo proučiti dokaze v skladu z zahtevami iz člena 6(1).²¹⁴

Primer: V zadevi *Tsonyo Tsonev proti Bolgariji (št. 2)*²¹⁵ je bila tožeča stranka obsojena povzročitve telesne škode in vloma. Izrečena ji je bila zaporna kazen 18 mesecev. Tožeča stranka je zahtevala, da se ji dodeli odvetnik za pritožbo pri vrhovnem kasacijskem sodišču, vendar je bila njena prošnja zavržena brez posebne obrazložitve. Tožeča stranka je v pritožbi trdila, da ji je bila s tem kršena pravica do poštenega sojenja.

ESČP je ugotovilo, da je bilo težko presoditi, ali je tožeča stranka imela zadostna sredstva za plačilo pravne pomoči. Vendar je navedlo, da so obstajali nekateri kazalniki, kot je dejstvo, da je bila tožeči stranki dodeljena odvetnica v prejšnjem postopku in da je tožeča stranka izrecno izjavila, da nima sredstev za plačilo odvetnika, ki so podpirali domnevo o nezadostnih sredstvih. Sodišče je sklenilo, da tožeča stranka ni imela zadostnih sredstev za plačilo zastopanja, saj jasnih dokazov o nasprotnem ni bilo. Ugotovilo je, da je bil kršen člen 6(1) in (3) EKČP.

Primer: V zadevi *Twalib proti Grčiji*²¹⁶ je bila tožeča stranka v zaporu tri leta, na sojenju jo je zastopal odvetnik, ki ga je imenovalo sodišče, v pritožbenem postopku pa humanitarna organizacija. Ti dejavniki so se šteli za

211 Sodba ESČP z dne 25. septembra 1992 v zadevi *Croissant proti Nemčiji*, pritožba št. 13611/88, točka 37.

212 Sodba ESČP z dne 25. aprila 1983 v zadevi *Pakelli proti Nemčiji*, pritožba št. 8398/78, točka 34.

213 Prav tam.

214 Sodba ESČP z dne 18. decembra 2001 v združenih zadevah *R. D. proti Poljski*, pritožbi št. 29692/96 in 34612/97, točka 45.

215 Sodba ESČP z dne 14. januarja 2010 v zadevi *Tsonyo Tsonev proti Bolgariji (št. 2)*, pritožba št. 2376/03.

216 Sodba ESČP z dne 9. junija 1998 v zadevi *Twalib proti Grčiji*, pritožba št. 24294/94, točka 51.

„tehtne kazalnike“, da ni imela zadostnih sredstev, da bi plačala za pravno pomoč. Ker ji država ni zagotovila pravne pomoči v postopku v zvezi s pritožbo pred kasacijskim sodiščem, je s tem kršila pravice tožeče stranke na podlagi člena 6 EKČP.

3.2.3. Preizkus interesa pravičnosti

Pri presoji, ali „interesi pravičnosti“ (utemeljenost) zahtevajo zagotovitev pravne pomoči, je treba upoštevati tri dejavnike, in sicer:

- resnost kaznivega dejanja in morebitne kazni;
- zapletenost zadeve;
- družbeni in osebni položaj obtoženca.²¹⁷

Upoštevati je treba vse tri dejavnike, vendar jih ni treba obravnavati kumulativno, saj lahko kateri koli od njih upravičuje dodelitev pravne pomoči.

Primer: V zadevi *Zdravko Stanev proti Bolgariji*²¹⁸ je bila tožeča stranka brezposelna. Vložila je pritožbo, v kateri je trdila, da ni prejela pravne pomoči v kazenskem postopku, sproženem zaradi ponarejanja dokumentov v civilni tožbi. Ker je bila spoznana za krivo, ji je bila naložena denarna kazen v višini 250 EUR. Poleg tega je morala poravnati odškodnino v znesku 8 000 EUR.

ESČP je ugotovilo, da je tožeči stranki prvotno grozila zaporna kazen, in čeprav ta ni bila izrečena, je glede na svoje finančno stanje prejela visoko denarno kazen. Tožeča stranka je sicer imela univerzitetno diplomu, vendar ni bila pravno usposobljena. Zapletenost postopka ni dosegala najvišje ravni, kljub temu pa je postopek zadeval vprašanja pravil glede dopustnosti dokazov, pravil postopka in pomena namere. Poleg tega je kaznivo dejanje, ki ga je bila tožeča stranka obdolžena, vključevalo očitke proti višjemu članu sodstva in dvome glede poštenosti pravosodnega procesa v

²¹⁷ Sodba ESČP z dne 24. maja 1991 v zadevi *Quaranta proti Švici*, pritožba št. 12744/87.

²¹⁸ Sodba ESČP z dne 6. novembra 2012 v zadevi *Zdravko Stanev proti Bolgariji*, pritožba št. 32238/04, točka 40.

Bolgariji. Kvalificiran odvetnik bi nedvomno lahko veliko jasneje predstavil zadevo in učinkoviteje izpodbijal argumente, ki jih je predstavilo tožilstvo. Sodišče je ugotovilo kršitev člena 6(3)(c) EKČP.

Osebnosti okolščine obtoženih ali osumljenih oseb so pomembne. Preizkus interesa pravičnosti kaže, da je morda potrebna brezplačna pravna pomoč za osebe, ki se štejejo za ranljive, kot so otroci, osebe s težavami z duševnim zdravjem in begunci.²¹⁹ Pravno pomoč je treba dodeliti, kadar je „očitno, da postopki vključujejo številne posledice za tožečo stranko“, in če je zadeva zapletena.²²⁰ Tudi če je tožeča stranka izobražena in lahko razume postopek, je treba presoditi, ali se je dejansko sposobna braniti brez odvetnika.²²¹ Tožečim strankam ni treba dokazati, da je odsotnost pravne pomoči „dejansko škodila“ njihovi obrambi, temveč zgolj, da se zdi, da je „v zadevnih okoliščinah verjetno“, da bi bila pomoč odvetnika koristna.²²²

Interesi pravičnosti načeloma zahtevajo zastopanje, kadar se obravnava morebitni odvzem prostosti posameznika.²²³ Ta obveznost nastane že, če obstaja zgolj možnost zaporne kazni.²²⁴

V fazi pritožbe v kazenskih postopkih je treba pri preizkusu interesa pravičnosti upoštevati naslednje dejavnike:

- naravo postopka;
- sposobnost stranke, ki je vložila pritožbo, da brez zastopanja predstavi posebni pravni argument;
- resnost kazni, ki so jo naložila sodišča nižje stopnje.

219 Sodba ESČP z dne 24. maja 1991 v zadevi *Quaranta proti Švici*, pritožba št. 12744/87, točke 32–36.

220 Sodba ESČP z dne 25. septembra 1992 v zadevi *Pham Hoang proti Franciji*, pritožba št. 13191/87, točki 40–41.

221 Sodba ESČP z dne 6. novembra 2012 v zadevi *Zdravko Stanev proti Bolgariji*, pritožba št. 32238/04, točka 40.

222 Sodba ESČP z dne 13. maja 1980 v zadevi *Artico proti Italiji*, pritožba št. 6694/74, točki 34–35.

223 Sodba ESČP z dne 10. junija 1996 v zadevi *Benham proti Združenemu kraljestvu*, pritožba št. 19380/92, točka 61.

224 Sodba ESČP z dne 24. maja 1991 v zadevi *Quaranta proti Švici*, pritožba št. 12744/87, točka 33; sodba ESČP z dne 12. oktobra 1999 v združenih zadevah *Perks in drugi proti Združenemu kraljestvu*, pritožbe št. 25277/94, 25279/94, 25280/94, 25282/94, 25285/94, 28048/95, 28192/95 in 28456/95.

Kadar se med obravnavo v okviru pritožbe pojavijo zahtevna pravna vprašanja, je treba zagotoviti brezplačno pravno pomoč.²²⁵ Če je jasno, da pritožba zadeva zapleteno in pomembno vprašanje, interesi pravičnosti zahtevajo, da tožeča stranka prejme pravno pomoč.²²⁶ Ne glede na to je ESČP navedlo, da interesi pravičnosti ne zahtevajo, da je treba pravno pomoč samodejno dodeliti vsakič, ko se obsojena oseba, ki nima objektivnih možnosti za uspeh, želi pritožiti po tem, ko je bila pošteno sojena na prvi stopnji v skladu s členom 6 EKČP.²²⁷

Nazadnje je treba opozoriti, da le dodelitev pravne pomoči ne zagotavlja njene učinkovitosti. Odvetnik lahko, na primer, zbolí ali ne opravi svojih nalog.²²⁸ Od države ni mogoče zahtevati, da sprejme odgovornost za vsako pomanjkljivost odvetnika, ki je bil dodeljen za pravno pomoč. Vendar, če je očitno, da tak odvetnik ni pripravil praktične in učinkovite obrambe, lahko to pomeni kršitev člena 6.²²⁹ Ta tema je dodatno obravnavana v [poglavju 4](#), ki zajema pravico do svetovanja, obrambe in zastopanja.

225 Sodba ESČP z dne 25. aprila 1983 v zadevi *Pakelli proti Nemčiji*, pritožba št. 8398/78, točke 36–38.

226 Sodba ESČP z dne 28. marca 1990 v zadevi *Granger proti Združenemu kraljestvu*, pritožba št. 11932/86, točka 47.

227 Sodba ESČP z dne 2. marca 1987 v združenih zadevah *Monnell in Morris proti Združenemu kraljestvu*, pritožbi št. 9562/81 in 9818/82, točka 67.

228 Sodba ESČP z dne 13. maja 1980 v zadevi *Artico proti Italiji*, pritožba št. 6694/74.

229 Sodba ESČP z dne 10. oktobra 2002 v zadevi *Czekalla proti Portugalski*, pritožba št. 38830/97, točke 63–66.

4

Pravica do svetovanja, obrambe in zastopanja

EU	Obravnavane teme	SE
Pravica do svetovanja, obrambe in zastopanja v nekazenskih postopkih		
Listina o temeljnih pravicah, člen 47 (pravica do učinkovitega pravnega sredstva) in člen 48(2) (domneva nedolžnosti in pravica do obrambe)	Področje uporabe	EKČP, člen 6(1) in člen 6(3) (b) ni (c)
	„Praktični in učinkoviti“ dostop do sodišča	Sodba ESČP v zadevi <i>Bertuzzi proti Franciji</i> , pritožba št. 36378/97, iz leta 2003 Sodba ESČP v zadevi <i>Anghel proti Italiji</i> , pritožba št. 5968/09, iz leta 2013
Pravica do svetovanja, obrambe in zastopanja v kazenskih postopkih		
Direktiva 2013/48/EU o pravici do dostopa do odvetnika v kazenskem postopku	Področje uporabe	Sodba ESČP v zadevi <i>Salduz proti Turčiji</i> , pritožba št. 36391/02, iz leta 2008
Direktiva 2013/48/EU o pravici do dostopa do odvetnika v kazenskem postopku, člen 3(3)(b)	Kakovost pravne pomoči	Sodba ESČP v zadevi <i>Aras proti Turčiji (št. 2)</i> , pritožba št. 15065/07, iz leta 2014
	Pravna pomoč po lastni izbiri	Sodba ESČP v zadevi <i>Lagerblom proti Švedski</i> , pritožba št. 26891/95, iz leta 2003

EU	Obpravnavane teme	SE
<p>Listina o temeljnih pravicah, člen 48(2)</p> <p>Direktiva 2013/48/EU o pravici do dostopa do odvetnika v kazenskem postopku, člen 3(1), člen 3(3)(a) in člen 4</p> <p>Direktiva 2012/13/EU o pravici do obveščeniosti v kazenskem postopku</p> <p>Direktiva 2010/64/EU o pravici do tolmačenja in prevajanja v kazenskih postopkih, člen 2(2)</p>	<p>Primeren čas in možnosti za pravo obrambe</p>	<p>EKČP, člen 6(3)(b)</p> <p>Sodba ESČP v zadevi <i>Lanz proti Avstriji</i>, pritožba št. 24430/94, iz leta 2002</p>
<p>Direktiva 2013/48/EU o pravici do dostopa do odvetnika, člen 9</p>	<p>Odpoved</p>	<p>Sodba ESČP v zadevi <i>Pishchalnikov proti Rusiji</i>, pritožba št. 7025/04, iz leta 2009</p>
<p>Pravica do samozastopanja</p>		
	<p>Področje uporabe</p>	<p>EKČP, člen 6(3)(c)</p> <p>Sodba ESČP v zadevi <i>Galstyan proti Armeniji</i>, pritožba št. 26986/03, iz leta 2007</p>

To poglavje vsebuje povzetek **prava SE in EU** o pravici do svetovanja, obrambe in zastopanja v nekazenskih postopkih (oddelek 4.1) in kazenskih postopkih (oddelek 4.2).²³⁰ Področje uporabe pravice se obravnava skupaj z zahtevo po učinkoviti pravni pomoči. Poleg tega so v zvezi s kazenskimi postopki predstavljene še dodatne in povezane pravice, kot je pravica do pravne pomoči po lastni izbiri (oddelek 4.2.3) ter pravica do primernega časa in možnosti za pravo obrambe (oddelek 4.2.4). V tem poglavju se obravnavajo še okoliščine, v katerih je možna odpoved pravne pomoči (oddelek 4.2.5), in področje uporabe pravice do samozastopanja (oddelek 4.3).

²³⁰ V zvezi s pravno pomočjo v azilnih postopkih in postopkih vračanja glej FRA (2014), *Priročnik o evropski zakonodaji v zvezi z azilom, mejami in priseljevanjem*, str. 113–114. V zvezi s pravicami otrok do odvetnika v kazenskih in alternativnih (nesodnih) postopkih glej FRA (2015), *Handbook of European law relating to the rights of the child* (Priročnik o evropski zakonodaji v zvezi z otrokovimi pravicami), Luxembourg, Urad za publikacije, str. 195–218.

4.1. Pravica do svetovanja, obrambe in zastopanja v nekazenskih postopkih

Ključne točke

- V členu 6 EKČP je izrecno zagotovljena pravica do svetovanja, obrambe in zastopanja v kazenskih postopkih, ne pa tudi v nekazenskih. V členu 47 Listine EU o temeljnih pravicah je ta pravica izrecno določena za vse primere, kadar države članice izvajajo pravo EU (ali od njega odstopajo).
- Pravica do svetovanja, obrambe in zastopanja ni absolutna, v zvezi z njo pa se lahko določijo razumne omejitve. Vprašanje, ali je v nekazenskem postopku potrebno zastopanje, je odvisno od posebnih okoliščin posameznega primera, zlasti od narave zadeve ter znanja, izkušenj tožeče stranke in čustvenega pomena, ki ga ima zadeva zanjo.

4.1.1. Področje uporabe

Obetavna praksa

Zagotavljanje različnih oblik pravnega svetovanja

Družabno omrežje Wikivorce letno zagotovi brezplačno svetovanje in podporo več kot 50 000 osebam, kar pomeni da se uporablja pri vsaki tretji razvezi v Združenem kraljestvu. Je največja spletna skupnost za podporo pri razvezi na svetu in ima več kot 100 000 registriranih članov. Deluje pod okriljem nagrajenega socialnega podjetja, ki ga vodijo prostovoljci, sredstva za delovanje pa zagotavljajo vlada in dobrodelni prispevki. Zagotavlja različne oblike pravnih storitev, vključno s forumom za razprave, brezplačnimi smernicami za razvezo, mediacijo, finančnimi storitvami, stiki z otrokom in nastanitvijo, brezplačni vodnik za razvezo DIY, brezplačno strokovno svetovanje po telefonu, ki je na voljo sedem dni na teden ter klepetalnico za takojšnjo pomoč.

Glej www.wikivorce.com/divorce, navedeno v Smith, R. (2014), Digital delivery of legal services to people on low incomes, The Legal Education Foundation.

Na podlagi pravice do svetovanja, obrambe in zastopanja lahko posamezniki uresničijo pravico do poštenega sojenja in uveljavljajo druge pravice. Pravica do poštenega sojenja v nekazenskih postopkih vključuje pravico do dostopa do sodišča (glej [oddelek 2.1.1](#)). Posamezniki morda potrebujejo zastopanje ali

pravno pomoč, od države pa se lahko zahteva, da jim to zagotovi, da se zagotovi dostop do sodišč in poštena sojenja.²³¹

V okviru prava SE te zahteve nastanejo v sporih v zvezi s civilnimi pravicami ali obveznostmi (opredeljenimi v **oddelku 2.1**) na podlagi člena 6(1) EKČP.²³² Nastanejo lahko v kateri koli fazi postopkov, za katere se uporablja člen 6, od začetka postopka do izvršitve sodbe. Čeprav s členom 6 ni zagotovljena pravica do pritožbe, se uporablja za pritožbene postopke, kadar obstajajo.²³³ To pomeni, da tudi v pritožbenih postopkih lahko velja pravica do pravne pomoči.

V okviru prava EU je pravica do svetovanja, obrambe in zastopanja v nekazenskih postopkih izrecno določena v členu 47 Listine EU o temeljnih pravicah. Pravica je priznana tudi kot splošno načelo prava EU v sodni praksi Sodišča EU.²³⁴ Za nadaljnjo razpravo o povezavi med členom 6 EKČP in členom 47 Listine glej **sliko v poglavju 1**.

V okviru prava SE in prava EU pravica ni absolutna, v zvezi z njo pa se lahko določijo razumne omejitve (glej **poglavje 6**).

4.1.2. Praktična in učinkovita pravna pomoč

V okviru prava SE se lahko na podlagi člena 6(1) od držav zahteva, da zagotovijo pomoč odvetnika, da se zagotovi učinkovit dostop do sodišča. Tako sta pravna podpora („legal assistance“) in pravna pomoč („legal aid“) tesno povezani v sodni praksi ESČP.²³⁵ Vprašanje, ali je treba na podlagi člena 6 zagotoviti zastopanje v nekazenskih postopkih, je odvisno od posebnih okoliščin vsake zadeve.²³⁶ Sodišče presodi zlasti, ali bi bil posameznik sposoben ustrezno in zadovoljivo predstaviti svoje trditve brez pomoči odvetnika.²³⁷ Pri odločanju o

231 Sodba ESČP z dne 9. oktobra 1979 v zadevi *Airey proti Irski*, pritožba št. 6289/73, točka 26.

232 Sodba ESČP z dne 16. julija 1971 v zadevi *Ringeisen proti Avstriji*, pritožba št. 2614/65, točka 94.

233 Sodba ESČP z dne 16. decembra 1999 v zadevi *T. proti Združenemu kraljestvu*, pritožba št. 24724/94 in z dne 16. decembra 1999 v zadevi *V. proti Združenemu kraljestvu*, pritožba št. 24888/94.

234 Sodba Sodišča EU z dne 26. junija 2007 v zadevi *Ordre des barreaux francophones et germanophone in drugi proti Conseil des ministres*, C-305/05, točka 31.

235 Sodba ESČP z dne 9. oktobra 1979 v zadevi *Airey proti Irski*, pritožba št. 6289/73, točka 26.

236 Sodba ESČP z dne 15. februarja 2005 v zadevi *Steel in Morris proti Združenemu kraljestvu*, pritožba št. 68416/01, točka 61.

237 Sodba ESČP z dne 7. maja 2002 v zadevi *McVicar proti Združenemu kraljestvu*, pritožba št. 46311/99, točka 48.

vprašanih pravne pomoči so za sodišče bistveni narava zadeve ter znanje in izkušnje tožeče stranke, tudi čustveni pomen, ki ga ima zadeva zanjo.²³⁸

Primer: V zadevi *Bertuzzi proti Franciji*²³⁹ je bila tožeči stranki dodeljena pravna pomoč pri tožbi za odškodnino proti odvetniku. Vendar so vsi trije odvetniki, ki so bili dodeljeni zadevi, zahtevali, da se jih izključi iz primera zaradi osebnih povezav s toženim odvetnikom.

ESČP je ugotovilo, da sodišče, ki je tožeči stranki dovolilo, da se sama zastopa v postopku proti pravnemu strokovnjaku, tej ni zagotovilo dostopa do sodišča pod pogoji, ki bi ji omogočali učinkovito uživanje svojih pravic, in to v nasprotju s členom 6(1) EKČP.

Države si morajo s potrebno skrbnostjo prizadevati za zagotavljanje „resničnega in učinkovitega“ uživanja pravic iz člena 6.²⁴⁰

Primer: V zadevi *Anghel proti Italiji*²⁴¹ je tožeča stranka v skladu s Konvencijo o civilnopravnih vidikih mednarodnega protipravnega odvzema otrok zaprosil romunsko ministrstvo za pravosodje za pomoč pri vrnitvi sina, ki ga je sinova mati odpeljala v Italijo. Na podlagi tega je tožilec začel postopek za vračanje pri italijanskem sodišču, ki je ugotovilo, da otrok ni bil neupravičeno premeščen. Tožeča stranka se je poskušala pritožiti na odločbo sodišča, vendar je večkrat prejela nepopolne ali zavajajoče informacije o pritožbenem postopku, zato ji ni uspelo vložiti pritožbe v predpisanem roku.

ESČP je soglasno podprlo trditev, da je bil kršen člen 6. Zamuda italijanskih organov pri zagotavljanju ustreznih in pravih navodil ter odsotnost praktičnega in učinkovitega zastopanja so pomenili kršitev bistva pravice do dostopa do sodišča.

V okviru prava EU je Sodišče EU obravnavalo pravico do izbire odvetnika v smislu direktive o zavarovanju stroškov postopka, ne da bi pri tem izreklo

238 Prav tam, točke 49–52.

239 Sodba ESČP z dne 13. februarja 2003 v zadevi *Bertuzzi proti Franciji*, pritožba št. 36378/97, točka 31.

240 Sodba ESČP z dne 22. marca 2007 v zadevi *Staroszczyk proti Poljski*, pritožba št. 59519/00, točka 128.

241 Sodba ESČP z dne 25. junija 2013 v zadevi *Anghel proti Italiji*, pritožba št. 5968/09, točka 64.

mnenja o temeljnih pravicah, prav tako pa ni obravnavalo področja uporabe člena 47 v povezavi s tem vprašanjem.²⁴² Vendar je pred sprejetjem Listine EU o temeljnih pravicah določilo, da sta pravica do zastopanja in privilegirana narava stika med odvetniki in strankami temeljni del pravnega reda EU ter ju je treba spoštovati od faze predhodne preiskave.²⁴³ Poleg tega je za razlago področja uporabe člena 47 pomembna tudi sodna praksa ESČP (glej [sliko v poglavju 1](#)).

4.2. Pravica do svetovanja, obrambe in zastopanja v kazenskih postopkih

Ključne točke

- S členom 6(3)(c) EKČP in členom 48(2) Listine EU o temeljnih pravicah je izrecno zagotovljena pravica do pravne pomoči v civilnih postopkih.
- V členu 6(3)(b) EKČP je določena pravica do primerne časa in možnosti za pripravo obrambe. To je tesno povezano s členom 6(3)(c), saj sta primeren čas in možnost potrebna za učinkovitost pravice do pravne pomoči.
- Pravica do pravne pomoči se uporablja za celotni postopek, od policijske preiskave do zaključka pritožbe. Dostop do odvetnika v zgodnjih fazah postopka je posebej pomemben.
- V zvezi s pravico je mogoče določiti omejitve, če te ne ogrožajo bistva pravice.
- Pravica do pravne pomoči zahteva, da je zastopanje učinkovito, in ne zgolj, da je odvetnik prisoten.
- Odpoved pravici mora biti: (i) dana nedvoumno, (ii) pospremljena z minimalnimi jamstvi, ki ustrezajo njenemu pomenu, (iii) prostovoljna ter (iv) pomeniti zaveden in preišljen odstop od pravice. Poleg tega je treba dokazati, da se lahko razumno domneva, da bi lahko obtoženec predvidel posledice svojega ravnanja.

242 Glej sodbo Sodišča EU z dne 7. novembra 2013 v zadevi *Jan Sneller proti DAS Nederlandse Rechtsbijstand Verzekeringsmaatschappij NV*, C-442/12, v zvezi z Direktivo Sveta 87/344/EEC z dne 22. junija 1987 o usklajevanju zakonov in drugih predpisov o zavarovanju stroškov postopka, UL L 185, 1987, člen 4 (1).

243 Sodba Sodišča EU z dne 21. septembra 1989 v združenih zadevah *Hoehchst AG proti Komisiji Evropskih skupnosti*, C-46/87 in C-227/88, točka 15.

4.2.1. Področje uporabe

V okviru prava SE je v členu 6(3)(c) EKČP določeno, da ima vsakdo, ki je obdolžen kaznivega dejanja, pravico, „da se brani sam ali z zagovornikom po lastni izbiri“ (glej [oddelek 2.1](#) glede opredelitve kazenske obtožbe). Tako se lahko oseba, ki je obdolžena kaznivega dejanja, odloči, ali se bo branila sama ali bo zastopana. Če interesi pravičnosti tako zahtevajo, se lahko pravica do samozastopanja omeji (glej [oddelek 4.3](#)). Pravica do pravne podpore je prav tako povezana s pravico do pravne pomoči (glej [oddelek 3.2.1](#) o pravni pomoči v kazenskih postopkih) in pravico do primerne časa in možnosti za pripravo obrambe iz člena 6(3)(b). Preprosto povedano, pravna pomoč ne more biti učinkovita, če obtoženec nima dovolj časa in možnosti za posvetovanje in ustrezno pripravo svojih trditev (glej [oddelek 4.2.4](#)).²⁴⁴

Države se lahko same odločajo, kako bodo v okviru svojih pravosodnih sistemov zagotovile pravico do pravne pomoči.²⁴⁵ Pravna pomoč lahko ima različne oblike, kot so svetovanje med zasliševanjem, zastopanje na sodišču in priprava pritožb, pri čemer pravica velja za celotni postopek.²⁴⁶ Pravica do odvetnika v zgodnjih fazah kazenskega postopka je posebej pomembna, saj se lahko iz molka obtožene ali osumljene osebe izpeljejo neugodni sklepi.²⁴⁷ Dostop do odvetnika v zgodnjih fazah vključuje tudi pravico do zasebnega posvetovanja z odvetnikom pred zasliševanjem.²⁴⁸

Primer: V zadevi *Salduz proti Turčiji*²⁴⁹ je bila tožeča stranka obsojena sodelovanja na nedovoljeni demonstraciji v podporo nelegalni organizaciji, namreč PKK (Kurdski delavski stranki). Dostopa do odvetnika ni imela in je med policijskim zasliševanjem v priporu podala izjave o priznanju krivde, ki jih je pozneje preklicala. Nacionalno sodišče se je pri svoji odločbi zanašalo na prvotne izjave.

244 Sodba ESČP z dne 9. aprila 1984 v zadevi *Goddi proti Italiji*, pritožba št. 8966/80, točka 31.

245 Sodba ESČP z dne 24. maja 1991 v zadevi *Quaranta proti Švici*, pritožba št. 12744/87, točka 30.

246 Sodba ESČP z dne 27. novembra 2008 v zadevi *Salduz proti Turčiji*, pritožba št. 36391/02; glej tudi sodbo ESČP z dne 29. januarja 2015 v zadevi *Yevgeniy Petrenko proti Ukrajini*, pritožba št. 55749/08, točka 89.

247 Sodba ESČP z dne 8. februarja 1996 v zadevi *John Murray proti Združenemu kraljestvu*, pritožba št. 18731/91, točka 66.

248 Sodba ESČP z dne 9. aprila 2015 v zadevi *A. T. proti Luksemburgu*, pritožba št. 30460/13, točka 86.

249 Sodba ESČP z dne 27. novembra 2008 v zadevi *Salduz proti Turčiji*, pritožba št. 36391/02, točke 54–62.

ESČP je potrdilo, da je treba dostop do odvetnika zagotavljati od prvega policijskega zaslišanja, da se zagotovi „praktična in učinkovita“ pravica do poštenega sojenja. Opozorilo je, da so osumljene osebe posebej ranljive v fazi preiskave in da lahko zbrani dokazi odločajo o izidu njihovega postopka. Zgodnji dostop do odvetnika zagotavlja varstvo privilegija zoper samoobtožbo in je osnovno jamstvo zoper slabo ravnanje. Vsaka izjema od te pravice mora biti jasno opredeljena in časovno omejena. Tudi kadar obstajajo tehtni razlogi za omejitve, te ne smejo neupravičeno posegati v pravice obtoženca. V zadevnem primeru je odsotnost odvetnika v času, ko je bila tožeča stranka v priporu, nepopravljivo posegala v njene pravice do obrambe ter je pomenila kršitev člena 6(3)(c) v povezavi s členom 6(1).

Dostop do odvetnika mora biti učinkovit in praktičen. Na primer posameznike v priporu je treba uradno seznaniti z njihovimi pravicami do obrambe, vključno s pravico do brezplačne pravne pomoči, za katero veljajo nekateri pogoji, policija pa jim mora zagotoviti tudi praktična sredstva za stik in komuniciranje z zagovornikom (glej tudi [oddelek 4.2.4](#)). Kadar zakoni sistematično preprečujejo dostop do pravne pomoči osebam, obdolženim kaznivega dejanja, medtem ko so v priporu, to pomeni kršitev člena 6, tudi če te osebe uveljavljajo pravico do molka.²⁵⁰ Zakonitost omejitev pravice do pravne pomoči v uvodnih fazah policijskega zasliševanja je treba obravnavati ob upoštevanju njihovega splošnega vpliva na pravico do pravične obravnave.²⁵¹

Tudi pravica do zaupnega pogovora z odvetnikom se lahko omeji, vendar je treba omejitve jasno utemeljiti.²⁵² Ta pravica je posebej pomemben del pravice do pravne pomoči, saj je brez možnosti posvetovanja in prejemanja zaupnih navodil veliko manj uporabna.²⁵³ ESČP je dosledno menilo, da so za odstopanje od te pravice potrebni „tehtni razlogi“; če je, na primer, tožeča stranka član tolpe, je lahko nadzor nad njenimi stiki z odvetnikom utemeljen, če je potreben za prijetje drugih članov tolpe.²⁵⁴

250 Sodba ESČP z dne 13. oktobra 2009 v zadevi *Dayanan proti Turčiji*, pritožba št. 7377/03, točka 33.

251 Sodba ESČP z dne 24. septembra 2009 v zadevi *Pishchalnikov proti Rusiji*, pritožba št. 7025/04, točka 67.

252 Sodba ESČP z dne 2. novembra 2010 v zadevi *Sakhnovskiy proti Rusiji*, pritožba št. 21272/03, točka 97.

253 Sodba ESČP z dne 28. novembra 1991 v združenih zadevah *S. proti Švici*, pritožbi št. 12629/87 in 13965/88, točka 48. Glej tudi sodbo ESČP z dne 16. oktobra 2001 v zadevi *Brennan proti Združenemu kraljestvu*, pritožba št. 39846/98, točke 58–63.

254 Poročilo Evropske komisije za človekove pravice v zvezi z zadevo *George Kempers proti Avstriji*, pritožba št. 21842/93, sprejeto 14. januarja 1998.

Primer: V zadevi *Lanz proti Avstriji*²⁵⁵ je bila tožeča stranka prijeta in začasno pridržana zaradi suma goljufije. Medtem ko je bila v priporu, je bil njen stik z odvetnikom pod nadzorom, ker je obstajalo tveganje, da bo vplivala na priče ali odstranila nezasežene dokumente. Pritožila se je zaradi kršitve pravic do obrambe.

ESČP je ugotovilo kršitev člena 6(3)(b) in (c) EKČP. Pravica do komunikacije z zagovornikom, ki je tretja oseba ne more slišati, je del osnovnih zahtev za pošteno sojenje v demokratični družbi. Če odvetnik ne more svetovati svoji stranki, njegova pomoč izgubi vrednost in postane neučinkovita. Nadzor, ki ga je izvajal preiskovalni sodnik, je pomenil resen poseg v pravice obtoženca do obrambe, za njegovo utemeljitev pa so bili potrebni zelo tehtni razlogi.

V okviru prava EU je pravica do pravne pomoči v kazenskih postopkih določena v členu 48(2) Listine EU o temeljnih pravicah. Ta zagotavlja vsakemu obdolžencu pravico do obrambe. Tako kot v okviru prava SE ta pravica tudi v okviru prava EU ni absolutna. Ne glede na to je bila priznana kot eden od temeljnih dejavnikov poštenega sojenja;²⁵⁶ dodeljeni odvetniki pa morajo imeti na voljo primeren čas in možnosti, da pripravijo obrambo svoje stranke (glej [oddelek 4.2.4](#)).

Primer: V zadevi *Ordre des barreaux francophones et germanophone in drugi proti Conseil des ministres*²⁵⁷ je Sodišče EU ugotovilo, da odvetnik ne bi mogli zadovoljivo opravljati svoje naloge svetovanja, obrambe in zastopanja strank, če bi morali sodelovati z javnimi organi tako, da bi jim posredoval podatke, pridobljene med pravnim svetovanjem.

Pravica do pravne pomoči v kazenskih postopkih je vključena tudi v sekundarno zakonodajo EU, in sicer v direktivo o pravici do dostopa do odvetnika v

255 Sodba ESČP z dne 31. januarja 2002 v zadevi *Lanz proti Avstriji*, pritožba št. 24430/94, točke 50–52.

256 Sodba Sodišča EU z dne 28. marca 2000 v zadevi *Dieter Krombach proti André Bamberski*, C-7/98, točka 39.

257 Sodba Sodišča EU z dne 26. junija 2007 v zadevi *Ordre des barreaux francophones et germanophone in drugi proti Conseil des ministres*, C-305/05, točka 32.

kazenskem postopku in postopkih na podlagi evropskega naloga za prijetje,²⁵⁸ na katero se je sklicevalo tudi ESČP.²⁵⁹ Namen direktive je določiti minimalna pravila glede pravic osumljenih ali obdolženih oseb v kazenskem postopku in postopkih na podlagi evropskega naloga za prijetje. Uporablja se za osumljene ali obdolžene osebe v kazenskem postopku „od takrat, ko jo pristojni organi države članice z uradnim obvestilom ali na drug način seznanijo s tem, da so osumljene ali obdolžene storitve kaznivega dejanja“ do „zaključka postopka“ (torej do končne ugotovitve v zvezi s kaznivim dejanjem, vključno z izrekom kazni in pritožbo).²⁶⁰ Uporablja se tudi za osebe, ki niso osumljene, vendar to postanejo med zaslišanjem.²⁶¹ Za osebe, ki jim ni bila odvzeta prostost, se uporabljajo drugačni standardi varstva, pri čemer lahko te osebe svobodno navežejo stik z odvetnikom, se z njim posvetujejo in si same zagotovijo njegovo pomoč, državam članicam pa ni treba takim osebam „aktivno zagotavljati“ pomoči odvetnika.²⁶² Direktiva določa tudi varstvo v postopkih na podlagi evropskega naloga za prijetje.²⁶³ V okvir varstva, ki ga zagotavlja, pa dejansko niso vključene „manjše kršitve“.²⁶⁴

V okviru prava EU in prava SE je pravica do dostopa do pravne pomoči posebej pomembna za ranljive osumljene ali obdolžene osebe, kot so invalidi, priseljenci in otroci.²⁶⁵ Države morajo sprejeti dodatne korake za spodbujanje njihove zmožnosti, da razumejo postopke in sodelujejo v njih, da bi lahko razumeli „splošni pomen“ povedanega, po potrebi ob pomoči tolmača, odvetnika, socialnega delavca ali prijatelja.²⁶⁶ Imeti morajo tudi možnost, da svojim odve-

258 Direktiva 2013/48/EU Evropskega parlamenta in Sveta z dne 22. oktobra 2013 o pravicah do dostopa do odvetnika v kazenskem postopku in v postopkih na podlagi evropskega naloga za prijetje ter pravicah do obvestitve tretje osebe ob odvzemu prostosti in do komunikacije s tretjimi osebami in konzularnimi organi med odvzemu prostosti, UL L 294/1, 2013. Združeno kraljestvo in Irsko nista sodelovala pri sprejetju direktive, ki se prav tako ne uporablja na Danskem.

259 Sodba ESČP z dne 9. aprila 2015 v zadevi *A. T. proti Luksemburgu*, pritožba št. 30460/13, točka 38.

260 Direktiva 2013/48/EU, člen 2(1).

261 Prav tam, člen 2(3).

262 Direktiva 2013/48/EU, uvodna izjava 27.

263 Prav tam, člen 10.

264 Prav tam, člen 2(4).

265 Glej FRA (2015), *Child friendly justice – Perspectives and experiences of professionals on children's participation in civil and criminal judicial proceedings in 10 EU Member States* (Otrokom prijazno pravno varstvo – perspektive in izkušnje strokovnjakov o udeležbi otrok v civilnih in kazenskih sodnih postopkih v 10 državah članicah EU). Glej tudi FRA (2015), *Handbook on European law relating to the rights of the child* (Priročnik o evropski zakonodaji v zvezi z otrokovimi pravicami), str. 195–218.

266 Sodba ESČP z dne 15. junija 2004 v zadevi *S. C. proti Združenemu kraljestvu*, pritožba št. 60958/00, točka 29.

tnikom pojasnijo svoje videnje dogodkov. Države morajo kar najbolj zmanjšati občutek zastraševanja in zagotoviti, da otroci na splošno razumejo naravo preiskave in morebitne posledice. Zagotoviti morajo, da so otroci in druge ranljive osebe obveščene o svoji pravici do pravne pomoči (glej tudi **oddelek 8.1** o invalidih).²⁶⁷ Na sodišču bi morali biti obtoženci sposobni slediti temu, kar govori tožilstvo, in opozoriti na kakršne koli izjave, s katerimi se ne strinjajo.²⁶⁸

Osnutek direktive **EU** o procesnih jamstvih za otroke, ki so osumljeni ali obdolženi kaznivih dejanj, vsebuje predlog obveznega dostopa do odvetnika za otroke, ki so osumljeni ali obdolženi v kazenskem postopku.²⁶⁹ Evropska komisija je izdala tudi *Priporočilo o procesnih jamstvih za ranljive osebe, ki so osumljene ali obdolžene v kazenskem postopku*, v katerem je predlagala, da se osumljeni ali obdolženi osebi, ki ne more razumeti postopka, odvzame možnost, da se odpove pravici do odvetnika (glej **oddelek 4.2.5** o odpovedi).²⁷⁰

4.2.2. Kakovost pravne pomoči

Pravica do pravne pomoči pomeni pravico do učinkovite pomoči in zastopanja.²⁷¹ Če odvetnik nima možnosti, da bi posredoval in zagotovil spoštovanje pravic obdolžene ali osumljene osebe, ji zgolj prisotnost odvetnika ne koristi.²⁷²

Primer: V zadevi *Aras proti Turčiji (št. 2)*²⁷³ je bila tožeča stranka prijeta zaradi suma storitve hude goljufije. Med policijskim zaslišanjem, na katerem odvetnik ni bil prisoten, je tožeča stranka podala izjave v zvezi s kaznivim dejanjem. Pozneje je svoje izjave ponovila pred javnim tožilcem in tudi tokrat odvetnik ni bil prisoten. Ko je bila privedena pred preiskovalnega

267 Sodba ESČP z dne 11. decembra 2008 v zadevi *Panovits proti Cipru*, pritožba št. 4268/04, točka 67. V zvezi z invalidi glej tudi člen 5(4) EKČP in sodbo ESČP z dne 12. maja 1992 v zadevi *Megyeri proti Nemčiji*, pritožba št. 13770/88, točka 27.

268 Sodba ESČP z dne 15. junija 2004 v zadevi *S. C. proti Združenemu kraljestvu*, pritožba št. 60958/00, točka 29.

269 Predlog direktive Evropskega parlamenta in Sveta o procesnih jamstvih za otroke, ki so osumljeni ali obdolženi v kazenskem postopku, COM(2013)822/2, člen 6.

270 Evropska komisija (2013), *Priporočilo Komisije z dne 27. novembra 2013 o procesnih jamstvih za ranljive osebe, ki so osumljene ali obdolžene v kazenskem postopku*, OJ 2013 C 378.

271 Sodba ESČP z dne 24. novembra 1993 v zadevi *Imbrioscia proti Švici*, pritožba št. 13972/88, točka 43.

272 Sodba ESČP z dne 18. novembra 2014 v zadevi *Aras proti Turčiji (št. 2)*, pritožba št. 15065/07, točka 40.

273 Prav tam.

sodnika, je ta dovolil odvetniku tožeče stranke, da vstopi v prostor, kjer je potekala obravnava, vendar mu ni dal besede niti dovolil, da svetuje svoji stranki.

ESČP je navedlo, da „zgolj prisotnost“ odvetnika ni zadostovala za zagotovitev učinkovitosti pravice iz člena 6(3)(c). Tožeča stranka bi morala imeti dostop do odvetnika od prvega zaslišanja. Odvetnikove pasivne prisotnosti na obravnavi ni bilo mogoče šteti za zadostne v skladu s standardi EKČP.

V okviru prava SE velja, da se o tem, kako izvajati obrambo, medsebojno dogovarjata obdolžena ali osumljena oseba in njen odvetnik, pri čemer morajo ustrezni organi ukrepati, če opazijo „očitno pomanjkljivost“ na strani odvetnika.²⁷⁴ Ta obveznost javnih organov nastane samo, „če je neučinkovito zastopanje očitno, oziroma če kako drugače zbudi njihovo pozornost“.²⁷⁵ Če se, na primer, pritožba zavrne kot nedopustna zaradi odvetnikovih opustitev, lahko to pomeni kršitev pravice do praktične in učinkovite obrambe.²⁷⁶ Kršitev člena 6(3)(c) lahko nastane samo zaradi pomanjkljivosti, za katere so odgovorni državni organi.²⁷⁷ Na primer, če je država seznanjena s tem, da odvetnik ni ukrepal v korist obdolžene osebe, lahko nastane tovrstna odgovornost države.²⁷⁸ Ne glede na to obstaja možnost, da kršitev ne bo ugotovljena niti v primeru resnih pomanjkljivosti glede poštenosti postopka, če jih tožeča stranka ne navede v pritožbi.²⁷⁹

V okviru prava EU direktiva o pravici do dostopa do odvetnika potrjuje, da imajo osumljene ali obdolžene osebe pravico, da je njihov odvetnik „navzoč [...] in [...] aktivno sodeluje“.²⁸⁰ Odvetnikovo sodelovanje mora biti „v skladu s postopki iz nacionalnega prava, če se s tem ne posega v učinkovito uveljavljanje in v bistvo zadevne pravice“.²⁸¹

274 Sodba ESČP z dne 21. aprila 1998 v zadevi *Daud proti Portugalski*, pritožba št. 22600/93, točka 42.

275 Sodba ESČP z dne 24. novembra 1993 v zadevi *Imbrioscia proti Švici*, pritožba št. 13972/88, točka 41.

276 Sodba ESČP z dne 10. oktobra 2002 v zadevi *Czekalla proti Portugalski*, pritožba št. 38830/97, točke 63–65; sodba ESČP z dne 9. aprila 2015 v zadevi *Vamvakas proti Grčiji (št. 2)*, pritožba št. 2870/11, točke 39–43.

277 Sodba ESČP z dne 22. februarja 1994 v zadevi *Tripodi proti Italiji*, pritožba št. 13743/88, točka 30.

278 Sodba ESČP z dne 13. maja 1980 v zadevi *Artico proti Italiji*, pritožba št. 6694/74, točka 33.

279 Sodba ESČP z dne 9. junija 1998 v zadevi *Twalib proti Grčiji*, pritožba št. 24294/94.

280 Direktiva 2013/48/EU, člen 3(3)(b).

281 Prav tam.

4.2.3. Pravna pomoč po lastni izbiri

Pravica do odvetnika po lastni izbiri ni absolutna, ne glede na pomembnost zaupnega odnosa med odvetnikom in stranko. V primeru brezplačne pravne pomoči je ta pravica nujno predmet urejanja, saj država nadzoruje merila za pravno pomoč in njeno financiranje (glej tudi [poglavje 3](#) o pravni pomoči).²⁸² Pravica je lahko omejena tudi s predpisi glede strokovnosti; tako se lahko, na primer, za različne stopnje sodnega varstva zahtevajo različne kvalifikacije.

Primer: V zadevi *Lagerblom proti Švedski*²⁸³ je tožeča stranka, ki je bila državljanka Finske, zahtevala zamenjavo odvetnika, dodeljenega za zagotovitev pravne pomoči. Zahtevala je odvetnika, ki bi znal finsko. Nacionalna sodišča so zahtevo zavrnila. Tožeča stranka je trdila, da je to v nasprotju s členom 6(3)(c) EKČP.

ESČP je ugotovilo, da ima obdolžena oseba na podlagi člena 6(3)(c) pravico do zagovornika „po lastni izbiri“, vendar te pravice ni mogoče šteti za absolutno. Sodišča morajo pri imenovanju zagovornika upoštevati želje obdolženca, vendar lahko odločijo nasprotno, če obstajajo tehtni in ustrezni razlogi za mnenje, da to zahtevajo interesi pravičnosti. Tožeča stranka je imela dovolj znanja švedskega jezika, da je lahko komunicirala s svojim odvetnikom in učinkovito sodelovala na sojenju. Sodišča so bila upravičena do zavrnitve zahteve po odvetniku po lastni izbiri. Člen 6 EKČP ni bil kršen.

Kadar postopek vključuje resne in zapletene obtožbe, lahko imenovanje profesionalnih odvetnikov namesto laikov izpolnjuje interese pravičnosti.²⁸⁴ Poleg tega se lahko uporabijo specializirani odvetniki, če to zahteva posebna narava postopka.²⁸⁵

282 Sodba ESČP z dne 25. septembra 1992 v zadevi *Croissant proti Nemčiji*, pritožba št. 13611/88, točka 29.

283 Sodba ESČP z dne 14. januarja 2003 *Lagerblom proti Švedski*, pritožba št. 26891/95.

284 Sodba ESČP z dne 20. januarja 2005 v zadevi *Mayzit proti Rusiji*, pritožba št. 63378/00, točki 70–71.

285 Sodba ESČP z dne 26. julija 2002 v združenih zadevah *Meftah in drugi proti Franciji*, pritožbe št. 32911/96, 35237/97 in 34595/97, točka 47.

4.2.4. Primeren čas in možnosti za pripravo obrambe

V okviru prava SE in prava EU je obdolžena ali osumljena oseba upravičena do primerne časa in možnosti za pripravo svoje obrambe. Vzrok za to je dejstvo, da lahko zmožnost odvetnika, da zagotovi učinkovito pravno pomoč, ogrozijo okoliščine, v katerih se lahko sestane s stranko ali z njo komunicira. Ta pravica je določena v členu 6(3)(b) EKČP in vključena v pravice do obrambe iz člena 48(2) Listine EU o temeljnih pravicah.

V okviru prava SE pravica do učinkovite pomoči zahteva dostop do spisa o zadevi.²⁸⁶ Spis vključuje vse dokumente, ki lahko koristijo pri odločanju o ustreznih pravnih opredelitvah.

Pri presoji, ali so čas in možnosti primerni, se upoštevajo okoliščine vsake posamezne zadeve.²⁸⁷ Doseči je treba ravnotežje med razumnim trajanjem postopka (glej **poglavje 7** o trajanju postopka) ter ustreznim časom za pripravo in izvedbo obrambe. Presoditi je treba, ali so imele kakršne koli težave splošni učinek, ki je bil v nasprotju s pravico do poštenega sojenja.²⁸⁸ Če, na primer, oseba, ki je obdolžena kaznivega dejanja, nima časa za posvetovanje z odvetnikom, lahko to pomeni kršitev člena 6(3)(b), saj navedena oseba tako ne more prejeti ustrezne pomoči.²⁸⁹

V okviru prava EU se uporablja več direktiv, ki določajo posebne obveznosti za države članice EU (glej **oddelek 2.3.1** o pravici do pravične obravnave).²⁹⁰ Na primer v skladu s členom 3(1) direktive o pravici do dostopa do odvetnika je treba dostop do odvetnika zagotoviti tako hitro in na takšen način, da se zadevnim osebam omogoči dejansko in učinkovito uveljavljanje njihovih pravic do obrambe. V skladu s členom 3(3) imajo osumljene ali obdolžene osebe

286 Sodba ESČP z dne 13. oktobra 2009 v zadevi *Dayanan proti Turčiji*, pritožba št. 7377/03.

287 Sodba ESČP z dne 12. januarja 2012 v zadevi *Iglin proti Ukrajini*, pritožba št. 39908/05, točka 65.

288 Sodba ESČP z dne 12. maja 2005 v zadevi *Öcalan proti Turčiji*, pritožba št. 46221/99, točka 148.

289 Sodba ESČP z dne 28. junija 1984 v združenih zadevah *Campbell in Fell proti Združenemu kraljestvu*, pritožbi št. 7819/77 in 7878/77, točka 99.

290 Direktiva 2013/48/EU Evropskega parlamenta in Sveta z dne 22. oktobra 2013 o pravici do dostopa do odvetnika v kazenskem postopku in v postopkih na podlagi evropskega naloga za prijete ter pravici do obvestitve tretje osebe ob odvzemu prostosti in do komunikacije s tretjimi osebami in konzularnimi organi med odvzemom prostosti, UL L 294/1, 2013. Združeno kraljestvo in Irska nista sodelovali pri sprejetju Direktive, ki se prav tako ne uporablja na Danskem.

pravico do zasebnega srečanja in komunikacije z odvetnikom, ki jih zastopa. V skladu s členom 3(4) morajo države članice EU dati na voljo splošne informacije, da osumljenim ali obdolženim osebam olajšajo iskanje odvetnika.

Nadalje direktiva o pravici do obveščenosti v kazenskem postopku določa obveznosti za obveščanje osumljenih ali obdolženih oseb o njihovih pravicah v kazenskem postopku, med drugim o pravici do dostopa do gradiva zadeve za pripravo obrambe.²⁹¹

Nazadnje, v skladu s členom 2(2) direktive o pravici do tolmačenja in prevajanja v kazenskih postopkih mora biti tolmačenje na voljo za komuniciranje med osumljenci ali obdolženci ter njihovim pravnim svetovalcem glede zaslišanj v postopku ali vložitve pritožbe ali drugih prošenj v postopku.²⁹²

4.2.5. Odpoved

Zaradi temeljnega pomena pravice do pravne pomoči se ji lahko obdolžena ali osumljena oseba odpove samo v omejenih okoliščinah.²⁹³ ESČP je v zvezi z odpovedjo določilo stroge omejitve in poudarilo pomen zagotavljanja jamstev.

Primer: V zadevi *Pishchalnikov proti Rusiji*²⁹⁴ je bila tožeča stranka prijeta zaradi suma velike tatvine. Zaslišana je bila brez navzočnosti odvetnika in priznala, da je sodelovala pri kaznivih dejavnostih. V poznejših postopkih je zavrnila pravno pomoč. Nato ji je bil dodeljen zagovornik za pravno pomoč. Med zaslišanjem v navzočnosti odvetnika je tožeča stranka preklicala svoje izjave. Na podlagi izjav, ki jih je podala po prijemu, je bila obsojena različnih kaznivih dejanj.

ESČP je navedlo, da ima obdolženec brez odvetnika manj možnosti, da bo obveščen o svojih pravicah, zato je tudi možnost, da bodo te pravice

291 Direktiva 2012/13/EU Evropskega parlamenta in Sveta z dne 22. maja 2012 o pravici do obveščenosti v kazenskem postopku, UL L 142, 2012.

292 Direktiva 2010/64/EU Evropskega parlamenta in Sveta z dne 20. oktobra 2010 o pravici do tolmačenja in prevajanja v kazenskih postopkih, UL L 280, 2010.

293 Sodba ESČP z dne 9. aprila 2015 v zadevi *A. T. proti Luksemburgu*, pritožba št. 30460/13, točka 59. Zadeva se je nanašala na direktivo o pravici do dostopa do odvetnika.

294 Sodba ESČP z dne 24. septembra 2009 v zadevi *Pishchalnikov proti Rusiji*, pritožba št. 7025/04, točki 77-78.

spoštovane, manjša. Vendar se lahko osebe po lastni volji odpovedo jamstvom za pošteno sojenje, bodisi izrecno bodisi s tihim soglasjem. Jamstva so učinkovita, če je odpoved: (i) dana nedvoumno, (ii) pospremljena z minimalnimi jamstvi, ki ustrezajo njenemu pomenu, (iii) prostovoljna, (iv) pomeni zaveden in premišljen odstop od pravice ter (v) če se v primeru tihe odpovedi, o kateri se sklepa na podlagi vedenja obdolženca, dokaže, da se je lahko razumno domnevalo, da je obdolženec lahko predvidel posledice svojega ravnanja.

V zadevnem primeru je sodišče menilo, da ni verjetno, da je lahko tožeča stranka predvidela posledice zaslišanja brez pravne pomoči. Zaradi odsotnosti veljavne odpovedi pravici je sklenilo, da je bil kršen člen 6 EKČP.

Sklepanje o odpovedi na podlagi tega, da osumljena ali obdolžena oseba zavrne posvetovanje z odvetnikom, ni ustrezno.²⁹⁵ O veljavni odpovedi prav tako ni mogoče sklepati, kadar oseba, obdolžena kaznivega dejanja, odgovarja na vprašanja preiskovalcev po tem, ko je bila opozorjena na pravico do molka.²⁹⁶ Sprejeti je treba razumne ukrepe, da se zagotovi, da je obdolžena ali osumljena oseba v celoti seznanjena s svojimi pravicami do obrambe in lahko, kolikor je to mogoče v danih okoliščinah, razume posledice svoje odpovedi.²⁹⁷ Kršitev člena 6(3)(c) lahko nastane tudi, če oseba, obdolžena kaznivega dejanja, brez pomoči tolmača ne more ustrezno razumeti posledic zaslišanja brez odvetnika.²⁹⁸ Države morajo sprejeti dodatne ukrepe za varstvo pravic osumljenih ali obdolženih oseb, ki veljajo za ranljive, kot so invalidi in otroci, na primer z zagotovitvijo podpore tretjih oseb (glej [poglavje 8](#)).²⁹⁹

295 Sodba ESČP z dne 2. novembra 2010 v zadevi *Sakhnovskiy proti Rusiji*, pritožba št. 21272/03, točke 89–93.

296 Sodba ESČP z dne 24. septembra 2009 v zadevi *Pishchalnikov proti Rusiji*, pritožba št. 7025/04, točka 79.

297 Sodba ESČP z dne 11. decembra 2008 v zadevi *Panovits proti Cipru*, pritožba št. 4268/04, točka 68.

298 Sodba ESČP z dne 5. aprila 2011 v zadevi *Şaman proti Turčiji*, pritožba št. 35292/05, točka 35.

299 Sodba ESČP z dne 11. decembra 2008 v zadevi *Panovits proti Cipru*, pritožba št. 4268/04, točki 67–68. Glej tudi Evropska komisija (2013), *Predlog direktive Evropskega parlamenta in Sveta o procesnih jamstvih za otroke, ki so osumljeni ali obdolženi v kazenskem postopku*, COM(2013)822/2, Evropska komisija (2013), *Priporočilo Komisije z dne 27. novembra 2013 o procesnih jamstvih za ranljive osebe, ki so osumljene ali obdolžene v kazenskem postopku*, UL C 378, 2013, ter FRA (2015), *Child friendly justice – Perspectives and experiences of professionals on children’s participation in civil and criminal judicial proceedings in 10 EU Member States* (Otrokom prijazno pravno varstvo – perspektive in izkušnje strokovnjakov o udeležbi otrok v civilnih in kazenskih sodnih postopkih v 10 državah članicah EU).

V okviru prava EU so v členu 9 direktive o pravici do dostopa do odvetnika v kazenskem postopku navedeni trije pogoji za veljavnost odpovedi:

- (i) osumljeno ali obdolženo osebo je treba ustno ali pisno v preprostem in razumljivem jeziku jasno in dovolj dobro obvestiti o vsebini zadevne pravice ter morebitnih posledicah odpovedi tej pravici;
- (ii) odpoved mora biti dana prostovoljno in nedvoumno;
- (iii) odpoved je treba evidentirati v skladu s pravom zadevne države članice EU.³⁰⁰

Opozoriti je treba, da se otroci v skladu z osnutkom direktive o procesnih jamstvih za otroke, ki so osumljeni ali obdolženi v kazenskem postopku, ne morejo odločiti o pravici do odvetnika.³⁰¹ Nadalje Evropska komisija v svojem priporočilu o procesnih jamstvih za ranljive osebe predlaga, naj se ranljivim osebam odvzame možnost odpovedi pravici do odvetnika.³⁰²

4.3. Pravica do samozastopanja

Ključne točke

- Oseba se lahko v kazenskem in nekazenskem postopku zastopa sama, razen če interesi pravičnosti ne zahtevajo drugače – na primer zaradi varstva pravic obdolžene ali osumljene osebe ali če je zastopanje potrebno za zagotovitev učinkovitega delovanja pravosodja.
- Odločanje o tem, ali interesi pravičnosti zahtevajo obvezno imenovanje odvetnika, je v mejah proste presoje nacionalnih sodišč.

300 Glej [Direktivo 2013/48/EU](#).

301 Evropska komisija (2013), Predlog direktive o procesnih jamstvih za otroke, ki so osumljeni ali obdolženi v kazenskem postopku, člen 6.

302 Evropska komisija (2013), Priporočilo o procesnih jamstvih za ranljive osebe, ki so osumljene ali obdolžene v kazenskem postopku, odstavek 11.

Obetavna praksa

Pomoč strankam v sporih, ki se zastopajo same

V Združenem kraljestvu Enota za osebno podporo (Personal Support Unit, PSU) pomaga strankam v sodnih postopkih, ki jih ne zastopa zagovornik. Usposobljeni prostovoljci PSU zagotavljajo brezplačno pomoč ljudem, ki niso zastopani v sodnih postopkih pred sodišči za civilnopravne in družinskopravne zadeve v Angliji in v Walesu. Poleg tega PSU zagotavlja praktične informacije o postopkih pred sodiščem, pomoč pri izpolnjevanju obrazcev in spremstvo posameznikov na sodišču, pa tudi čustveno in moralno podporo. Storitve zagovorništva ali zastopanja posameznikov na obravnavah ne zagotavlja. Lahko pa pomaga posameznikom pri navezovanju stikov z drugimi agencijami, ki zagotavljajo te pravne storitve.

Vir: <https://www.thepsu.org/>.

Kot je bilo navedeno, imajo posamezniki pravico do zastopanja v nekazenskih postopkih, če je to potrebno, da se zagotovi praktični in učinkovit dostop do sodišč. V skladu s členom 6(3)(c) EKČP imajo osebe, obdolžene kaznivih dejanj, pravico, da sodelujejo v kazenskih postopkih tako, da se zastopajo same ali da jih zastopa nekdo drug.

Oseba se lahko zastopa sama, razen če interesi pravičnosti ne zahtevajo drugače – na primer zaradi varstva pravic obdolžene ali osumljene osebe ali če je zastopanje potrebno za zagotovitev učinkovitega delovanja pravosodja. V skladu z nekaterimi nacionalnimi zakoni, na primer, se zastopanje obdolžencev zahteva samo v določenih fazah ali v pritožbenem postopku.

Pravica do samozastopanja v nekazenskih postopkih ni absolutna.³⁰³ Odločanje o tem, ali interesi pravičnosti zahtevajo obvezno imenovanje odvetnika, je v mejah proste presoje nacionalnih organov.³⁰⁴

Določijo se lahko omejitve, da se, na primer, prepreči zloraba dostojanstva sodne dvorane, zaščititi ranljive priče pred duševnim trpljenjem ali da se

303 Sodba ESČP z dne 1. julija 1992 v zadevi *Philis proti Grčiji*, pritožba št. 16598/90. Glej tudi sodbo Sodišča EU z dne 26. februarja 2013 v zadevi *Stefano Melloni proti Ministerio Fiscal*, C-399/11, točke 49–52.

304 Sodba ESČP z dne 15. novembra 2001 v zadevi *Correia de Matos proti Portugalski*, pritožba št. 48188/99. Glej tudi sodbo ESČP z dne 25. septembra 1992 v zadevi *Croissant proti Nemčiji*, pritožba št. 13611/88.

osumljencem ali obdolženim osebam prepreči vztrajno oviranje postopka.³⁰⁵ Vsakršno diskrecijsko pravico je treba uporabljati sorazmerno in ravnati skrbno pri določanju omejitev.³⁰⁶

Primer: V zadevi *Galstyan proti Armeniji*³⁰⁷ je bila tožeča stranka po prijettu obveščena o svojih pravicah in je takoj zavrnila pomoč odvetnika.

ESČP je navedlo, da se lahko obdolženec v skladu s členom 6(3)(c) „brani sam ali z zagovornikom“. Samozastopanje je torej dovoljeno, razen če interesi pravičnosti ne zahtevajo drugače. V zadevnem primeru ni bilo nobenih dokazov o tem, da se je tožeča stranka odločila za samozastopanje zaradi kakršnih koli groženj ali fizičnega nasilja ali prevare. Po lastni volji je izbrala, da odvetnika ne bo imela, zato odgovornosti za odsotnost zastopanja ni mogoče pripisati državi. Člen 6 EKČP ni bil kršen.

Če se obdolžena ali osumljena oseba namerno odpove svoji pravici do pomoči odvetnika, je sama dolžna izkazati potrebno skrbnost, na primer tako, da so priskrbi kopijo sodne odločbe, če je to potrebno za pritožbo.³⁰⁸

305 Prav tam, točki 12-13.

306 Prav tam, točka 18.

307 Sodba ESČP z dne 15. novembra 2007 v zadevi *Galstyan proti Armeniji*, pritožba št. 26986/03, točka 91.

308 Sodba ESČP z dne 22. junija 1993 v zadevi *Melin proti Franciji*, pritožba št. 12914/87, točka 25.

5

Pravica do učinkovitega pravnega sredstva

EU	Obravnavane teme	SE
Kaj je učinkovito pravno sredstvo?		
<p>Listina o temeljnih pravicah, člen 47 (pravica do učinkovitega pravnega sredstva)</p> <p>Sodba Sodišča EU v zadevi <i>Inuit Tapiriit Kanatami in drugi proti Evropskemu parlamentu in Svetu Evropske unije</i>, C-583/11 P, iz leta 2013</p> <p>Sodba Sodišča EU v zadevi <i>Sofiane Fahas proti Svetu Evropske unije</i>, T-49/07, iz leta 2010</p>	<p>Bistvene zahteve</p>	<p>EKČP, člen 13 (pravica do učinkovitega pravnega sredstva)</p> <p>Sodba ESČP v zadevi <i>McFarlane proti Irski</i>, pritožba št. 31333/06, iz leta 2010</p> <p>Sodba ESČP v zadevi <i>Rotaru proti Romuniji</i>, pritožba št. 28341/95, iz leta 2000</p> <p>Sodba ESČP v zadevi <i>Yarashonen proti Turčiji</i>, pritožba št. 72710/11, iz leta 2014</p>
<p>Sodba Sodišče EU v zadevi <i>Brahim Samba Diouf proti Ministre du Travail, de l'Emploi et de l'Immigration</i>, C-69/10, iz leta 2011</p>	<p>Institucionalne zahteve</p>	<p>Sodba ESČP v zadevi <i>Ramirez Sanchez proti Franciji</i>, pritožba št. 59450/00, iz leta 2006</p>
Primeri posebnih pravnih sredstev		
<p>Sodba Sodišča EU v združenih zadevah <i>Andrea Francovich in Danila Bonifaci in drugi proti Italijanski republiki</i>, C-6/90 in C-9/90, iz leta 1991</p> <p>Direktiva o rasni enakosti (2000/43/ES), člen 15</p>	<p>Odškodnina</p>	<p>Sodba ESČP v združenih zadevah <i>Ananyev in drugi proti Rusiji</i>, pritožbi št. 42525/07 in 60800/08, iz leta 2012</p>

EU	Obravnavane teme	SE
<p>Sodba Sodišča EU v združenih zadevah <i>Weber in Putz</i>, C-65/09 in C-87/09, iz leta 2011</p> <p>Direktiva o prodaji potrošniškega blaga (1999/44/ES), člen 3(2) in (3)</p> <p>Direktiva o paketnem potovanju (90/314/EGS), člen 4(6) in (7).</p>	<p>Nadomestna izpolnitev</p>	
<p>Listina o temeljnih pravicah, člen 51 (področje uporabe)</p> <p>Sodba Sodišča EU v zadevi <i>UPC Telekabel Wien GmbH ali Telekabel proti Constantin Film</i>, C-314/12, iz leta 2014</p>	<p>Sodne odredbe</p>	<p>EKČP, člen 10 (svoboda izražanja)</p> <p>Sodba ESČP v zadevi <i>Brosa proti Nemčiji</i>, pritožba št. 5709/09, iz leta 2014</p>

To poglavje in preostanek priročnika sta osredotočena na nacionalna pravna sredstva, in ne na procesno upravičenje in pravna sredstva pred ESČP in Sodiščem EU. Prvič, v poglavju so predstavljene postopkovne in institucionalne zahteve za učinkovito pravno sredstvo. Za tem so predstavljeni primeri posebnih vrst pravnih sredstev. Številne vrste pravnih sredstev lahko zagotovijo učinkovito pravno varstvo v primeru kršitev pravic. Pravna sredstva, obravnavana v tem poglavju (odškodnina, nadomestna izpolnitev in sodne odredbe), so ponazorilna in ne izčrpana.

5.1. Kaj je učinkovito pravno sredstvo?

Ključne točke

- S členom 13 EKČP in členom 47 Listine EU o temeljnih pravicah je zagotovljena pravica do učinkovitega pravnega sredstva. Ta pravica je nujen del dostopa do pravnega varstva. Posameznikom omogoča, da zahtevajo odškodnino v primeru kršitve pravic. Različne vrste pravnih sredstev so lahko namenjene za različne vrste kršitev.
- Pojem „pravno sredstvo“ ni opredeljen v EKČP niti v Listini EU o temeljnih pravicah. Prednostno se zahteva, da je pravno sredstvo „učinkovito“ v praksi in v pravu. Nobenih zahtev ni glede oblike pravnega sredstva, države pa imajo v zvezi s tem določen obseg diskrecijske pravice. Pri presoji o tem, kaj je učinkovito, se pravna sredstva obravnavajo združeno.
- Člen 13 EKČP in člen 47 Listine EU o temeljnih pravicah imata različni področji uporabe. V členu 13 je določena pravica do „učinkovitih pravnih sredstev pred domačimi oblastmi“ za „dokazljive trditve“ o kršitvah pravic iz EKČP
- S členom 47 Listine EU o temeljnih pravicah se zahteva učinkovito sodno varstvo pravic, ki izhajajo iz prava EU. Ta člen temelji na členu 13 EKČP in zagotavlja širše varstvo. Člen 47, s katerim je določena pravica do pravnega sredstva pred sodiščem, se uporablja za vse pravice in svoboščine iz prava EU. Ni omejen na pravice iz Listine.
- V okviru prava EU na splošno velja, da morajo biti pravna sredstva usklajena z načelom enakosti. To pomeni, da pogoji v zvezi z zahtevki na podlagi prava EU ne morejo biti manj ugodni od tistih, ki se nanašajo na podobne tožbe na podlagi nacionalnega prava.

Pravno sredstvo je učinkovito, če izpolnjuje posebne bistvene, postopkovne in institucionalne zahteve, kot so predstavljene v [oddelku 5.1.1](#) in [oddelku 5.1.2](#). Opozoriti je treba, da so zahteve iz prava SE nekoliko drugačne od zahtev iz prava EU.

5.1.1. Bistvene in postopkovne zahteve za učinkovito pravno sredstvo

Posamezniki imajo pravico, da zahtevajo odškodnino v primeru kršitve svojih človekovih pravic. To pomeni, da morajo imeti možnost, da pridobijo pravno sredstvo. Različne vrste pravnih sredstev so lahko namenjene za različne vrste kršitev (glej [oddelek 5.2](#)).

Pojem „pravno sredstvo“ ni opredeljen v pravu SE niti v pravu EU. Pravica do učinkovitega pravnega sredstva je določena v členu 13 EKČP in členu 47 Listine EU o temeljnih pravicah. Vključujejo jo tudi mednarodni instrumenti, kot sta člen 8 SDČP in člen 2(3) MPDPP.³⁰⁹

V okviru prava SE je s členom 13 EKČP zagotovljeno varstvo posameznikov, ki se hočejo pritožiti zaradi domnevnih kršitev pravic iz konvencije. V členu 13 je navedeno: „Vsakdo, čigar pravice in svoboščine, ki jih priznava ta Konvencija, so kršene, ima pravico do učinkovitih pravnih sredstev pred domačimi oblastmi, in to tudi če je kršitev storila uradna oseba pri opravljanju uradne dolžnosti.“

Primer: V zadevi *Rotaru proti Romuniji*³¹⁰ se je tožeča stranka pritožila, ker je romunska obveščevalna služba hranila in uporabila netočne, v tajnosti zbrane osebne informacije o njeni obsodbi zaradi žaljivega vedenja, ki jih je pridobila na podlagi pisem, ki jih je tožeča stranka napisala v času komunističnega režima. Ker ni mogla zahtevati odločbe o uničenju ali popravku informacij, je trdila, da to pomeni kršitev člena 13.

ESČP je potrdilo, da je na podlagi člena 13 zagotovljena razpoložljivost pravnega sredstva za uveljavljanje pravic in svoboščin iz EKČP na nacionalni ravni ter da mora biti to pravno sredstvo učinkovito v praksi in v pravu. V Romuniji takrat ni obstajalo nobeno pravno sredstvo v zvezi s pritožbo tožeče stranke, to pa je pomenilo kršitev člena 13 EKČP.

V skladu s členom 13 imajo posamezniki pravico do pravnega sredstva pred nacionalnim organom za dokazljive trditve o kršitvi ene ali več pravic iz EKČP.³¹¹ Člen 13 se torej nanaša na trditve o bistvenih kršitvah določb EKČP. S tem se okrepi člen 35 EKČP, v skladu s katerim morajo posamezniki izčrpati vsa domača pravna sredstva, preden predložijo svojo zadevo ESČP, zagotovi pa se tudi dodatno jamstvo za varstvo pravic predvsem na nacionalni ravni.³¹²

309 Opozoriti je treba, da je v členu 2(3)(b) MPDPP določeno, da morajo pravico do pravnega sredstva „določiti pristojni sodni, upravni ali zakonodajni organi ali kateri koli drug pristojni organ, ki ga določa pravni sistem države“. Člen 5(4) EKČP vsebuje posebna varstva za osebe, ki jim je bila odvzeta prostost, in sicer s pravico do spoštovanja načela *habeas corpus*. Glej tudi člen 6 Listine EU o temeljnih pravicah in člen 9(4) MPDPP.

310 Sodba ESČP z dne 4. maja 2000 v zadevi *Rotaru proti Romuniji*, pritožba št. 28341/95, točka 67.

311 Sodba ESČP z dne 6. septembra 1987 v zadevi *Klass in drugi proti Nemčiji*, pritožba št. 5029/71, točka 64.

312 Sodba ESČP z dne 26. oktobra 2000 v zadevi *Kudła proti Poljski*, pritožba št. 30210/96, točka 152.

V okviru prava EU je v členu 47 Listine o temeljnih pravicah navedeno: „Vsakdo, ki so mu kršene pravice in svoboščine, zagotovljene s pravom Unije, ima pravico do učinkovitega pravnega sredstva pred sodiščem v skladu s pogoji, določenimi v tem členu.“ Listina je zdaj del primarne zakonodaje EU, člen 47 pa izraža tudi obstoječo sodno prakso EU, ki lahko zagotovi koristen precedens.³¹³ Pravica do učinkovitega pravnega sredstva je že dolgo osnovni element pravnega reda EU, ki temelji na pravni državi.³¹⁴ Sodišče EU je v preteklosti poudarilo tudi tesno povezavo med učinkovitim sodnim varstvom na podlagi člena 47 Listine EU o temeljnih pravicah ter členov 6 in 13 EKČP.

Primer: V zadevi *Sofiane Fahas proti Svetu Evropske unije*³¹⁵ je tožeča stranka – alžirski državljani s prebivališčem v Nemčiji – zahtevala razglasitev ničnosti več sklepov Sveta o sprejetju omejevalnih ukrepov za boj proti terorizmu.

Sodišče EU je ponovilo, da „je načelo učinkovitega sodnega varstva splošno načelo prava Skupnosti, ki izhaja iz skupnih ustavnih tradicij držav članic in je potrjeno v členih 6 in 13 EKČP, prav tako pa v členu 47 Listine Evropske unije o temeljnih pravicah“.

V Pojasnilih k Listini o temeljnih pravicah je potrjeno, da pravica do pravnega sredstva iz člena 47 „temelji na 13. členu EKČP“. Sodna praksa ESČP je pomembna za razlago pomena pravice do učinkovitega pravnega sredstva. Vendar obstajajo pomembne razlike glede področja uporabe med členom 47 Listine in členom 6 EKČP (glej [sliko v poglavju 1](#)).

V okviru prava SE in prava EU se niti na podlagi člena 47 Listine EU o temeljnih pravicah niti na podlagi člena 13 EKČP ne zahteva zagotovitev posebne oblike pravnega sredstva. Prednostno se zahteva zgolj, da je pravno sredstvo

313 Sodba Sodišča EU z dne 3. septembra 2008 v združenih zadevah *Yassin Abdullah Kadi in Al Barakaat International Foundation proti Svetu Evropske unije in Komisiji Evropskih skupnosti*, C-402/05 P in C-415/05 P, točka 335.

314 Sodba Sodišča EU z dne 23. aprila 1986 v zadevi *Parti écologiste „Les Verts“ proti Evropskemu parlamentu*, C-294/83; sodba Sodišča EU z dne 25. julija 2002 v zadevi *Unión de Pequeños Agricultores proti Svetu Evropske unije*, C-50/00 P; sodba Sodišča EU z dne 15. maja 1986 v zadevi *Marguerite Johnston proti Chief Constable of the Royal Ulster Constabulary*, C-222/84.

315 Sodba Sodišča EU z dne 7. decembra 2010 v zadevi *Sofiane Fahas proti Svetu Evropske unije*, T-49/07.

„učinkovito v praksi in v pravu“.³¹⁶ Učinkovitost pravnega sredstva ni odvisno od tega, ali bo zagotovo privedlo do ugodnega izida.³¹⁷ Vrsta potrebnega pravnega sredstva je odvisna of okoliščin posamezne zadeve.

V okviru prava SE so bila določena nekatera načela za presojo o učinkovitosti. Učinkovito pravno sredstvo mora, na primer:

- biti dostopno;
- omogočati odškodnino v zvezi s pritožbami tožeče stranke;
- zagotavljati razumne možnosti za uspeh.³¹⁸

Primer: V zadevi *McFarlane proti Irski*³¹⁹ je bila tožeča stranka prijeta po izpustitvi iz zapore v Severni Irski leta 1998. Obdolžena je bila kaznivih dejanj, storjenih leta 1983 v Republiki Irski, in pogojno odpuščena proti varščini. Vložila je dve vlogi za zaustavitev kazenskega postopka zaradi nepopravljivega posega v njeno pravico do poštenega sojenja, ki je nastal zaradi izgube izvirnih dokazov s prstnimi odtisi in zamude. Obe vlogi sta bili zavrneni. Tožeča stranka je bila oproščena junija 2008.

ESČP je izrazilo dvom o učinkovitosti predlaganega pravnega sredstva (odškodninske tožbe zaradi kršitve ustavne pravice) zaradi naslednjih razlogov: (i) obstajala je znatna negotovost glede razpoložljivosti predlaganega ustavnega pravnega sredstva, saj to ni bilo nikoli uporabljeno, čeprav je bilo v teoriji na voljo že skoraj 25 let, (ii) predlagano pravno sredstvo morda ne bi bilo na voljo glede na dejstva v zadevi zaradi morebitne imunitete sodstva ter (iii) bilo bi zapleteno v postopkovnem smislu ter bi povzročilo zamudo in stroške. Sodišče je ugotovilo kršitev člena 13 v povezavi s členom 6(1) (trajanje postopka) EKČP.

316 Sodba ESČP z dne 21. januarja 2011 v zadevi *M. S. S. proti Belgiji in Grčiji*, pritožba št. 30696/09, točka 288.

317 Sodba ESČP z dne 25. marca 1993 v zadevi *Costello-Roberts proti Združenemu kraljestvu*, pritožba št. 13134/87, točka 40.

318 Sodba ESČP z dne 25. marca 2014 v zadevi *Vučković in drugi proti Srbiji*, pritožba št. 17153/11 in 29 drugih, točki 71 in 74.

319 Sodba ESČP z dne 10. septembra 2010 v zadevi *McFarlane proti Irski*, pritožba št. 31333/06.

V okviru prava EU je Sodišče EU priznalo obveznost držav članic, da zagotovijo pravna sredstva, ki so zadostna za to, da se zagotovi učinkovito sodno varstvo pravic na področjih, ki jih zajema pravo EU. To temelji na načelih učinkovitosti in enakosti. V skladu z načelom učinkovitosti nacionalno pravo ne sme onemogočiti ali čezmerno otežiti uveljavljanja pravic na podlagi prava EU.³²⁰ V skladu z načelom enakosti pogoji v zvezi z zahtevki na podlagi prava EU ne smejo biti manj ugodni od tistih, ki se nanašajo na podobne tožbe nacionalnega značaja.

V okviru prava EU so torej države članice pravno zavezane k vzpostavitvi sistemov pravnih sredstev in postopkov, da zagotovijo spoštovanje pravice do učinkovitega sodnega varstva, ki jo zagotavlja pravo EU.³²¹ Nacionalne pravne določbe ali sodne prakse, ki ovirajo učinkovitost prava EU, bi to ogrožale.³²² Vprašanje, ali je nacionalna določba usklajena z načelom učinkovitosti je treba „preizkusiti ob upoštevanju položaja te določbe v celotnem postopku, poteka postopka in njegovih posebnosti pred različnimi nacionalnimi sodišči“.³²³ Pri presoji, ali je bilo zagotovljeno učinkovito varstvo, je treba upoštevati položaj strank in okoliščine zadeve.³²⁴

Primer: V zadevi *Inuit Tapiriit Kanatami in drugi proti Evropskemu parlamentu in Svet Evropske unije*³²⁵ je Sodišče EU obravnavalo procesno upravičenje lovcev na tjunlje, ki so izpodbijali uredbo o prepovedi trženja izdelkov iz tjunljev na notranjem trgu EU.

- 320 Sodba Sodišča EU z dne 16. decembra 1976 v zadevi *Rewe-Zentralfinanz eG in Rewe-Zentral AG proti Landwirtschaftskammer für das Saarland*, C-33/76. Za novejša primera glej sodbo Sodišča EU z dne 14. marca 2013 v zadevi *Mohamed Aziz proti Caixa d'Estalvis de Catalunya, Tarragona i Manresa (Catalunyacaixa)*, C-415/11, točka 50, in sodbo Sodišča EU z dne 21. januarja 2015 v združenih zadevah *Unicaja Banco SA proti José Hidalgo Rueda in drugi, Caixabank SA proti Manuel María Rueda, Ledesma in drugi, Caixabank SA proti José Labella Crespo in drugi ter Caixabank SA proti Alberto Galán Luna in drugi*, C-482/13, C-484/13, C-485/13, C-487/13.
- 321 PEU, člen 4(3) in člen 19. Glej sodbo Sodišča EU z dne 25. julija 2002 v zadevi *Unión de Pequeños Agricultores proti Svetu Evropske unije*, C-50/00 P, točke 39–41. Glej tudi sodbo Sodišča EU z dne 20. septembra 2011 v zadevi *Evropaiki Dynamiki – Proigmena Systemata Tilepikoinonion Pliroforikis kai Tilematikis AE proti Evropski investicijski banki (EIB)*, T-461/08, točka 46.
- 322 Sodba Sodišča EU z dne 19. junija 1990 v zadevi *The Queen proti Secretary of State for Transport, ex parte: Factortame Ltd in drugi*, C-213/89, točka 20.
- 323 Sodba Sodišča EU z dne 14. decembra 1995 v zadevi *Peterbroeck, Van Campenhout & Cie SCS proti Belgiji*, C-312/93, točka 14. Za novejšo zadevo glej sodbo Sodišča EU z dne 4. oktobra 2012 v zadevi *Hristo Byankov proti Glaven sekretar na Ministerstvo na vatreshnite raboti*, C-249/11, točka 75.
- 324 Sodba Sodišča EU z dne 17. julija 2014 v zadevi *Juan Carlos Sánchez Morcillo in María del Carmen Abril García proti Banco Bilbao Vizcaya Argentaria SA*, C-169/14, točke 43–51.
- 325 Sodba Sodišča EU z dne 3. oktobra 2013 v zadevi *Inuit Tapiriit Kanatami in drugi proti Evropskemu parlamentu in Svet Evropske unije*, C-583/11 P, točki 102–103.

Sodišče EU je proučilo sistem sodnega varstva v EU. Navedlo je, da pogodbe EU ne ustvarjajo novih pravnih sredstev pred nacionalnimi sodišči ter da se v nacionalnem pravnem redu vsake države članice določijo postopkovna pravila za pravna sredstva, ki zagotavljajo varstvo pravic, če na področju ni ureditve EU. Države članice morajo pri določitvi teh pravil ustrezno upoštevati načeli učinkovitosti in enakosti. Sodišče EU je sklenilo, da lovci nimajo procesnega upravičenja, da bi vložili neposredno ničnostno tožbo.

Narava pravice, obravnavane v zadevi, vpliva na vrsto pravnega sredstva, ki ga mora država zagotoviti.³²⁶ **V okviru prava SE**, na primer, bi za kršitve člena 2 EKČP načeloma morala biti na voljo odškodnina za premoženjsko in nepremoženjsko škodo. Premoženjska škoda se nanaša na izgube, ki jih je mogoče natančno izračunati. Nepremoženjskih izgub, kot sta bolečina in trpljenje, ni mogoče natančno izračunati. Pri presoji, ali pravno sredstvo zagotavlja učinkovito sodno varnost, se lahko upošteva vsota pravnih sredstev, zagotovljenih na podlagi nacionalnega prava.³²⁷ Kadar se zahteva pravno sredstvo zaradi kršitve pravice iz EKČP, ki pomeni tudi „civilno pravico“ v skladu s členom 6, se uporabljajo širša in strožja jamstva iz člena 6(1).³²⁸

Od držav se lahko zahteva, da dokažejo, da učinkovito pravno sredstvo obstaja, na primer tako, da navedejo podobne primere, v katerih je bilo pravno sredstvo uspešno pridobljeno.³²⁹

Primer: V zadevi *Yarashonen proti Turčiji*³³⁰ je ruski državljani čečenskega porekla pobegnil iz Turčije, po tem ko so pripadniki ruskih varnostnih sil domnevno umorili njegovega brata. Pozneje se je vrnil in je bil prijeto zaradi nezakonitega vstopa v državo. Pridržan je bil, čeprav je vložil prošnjo za azil, in ni prejel zdravstvene oskrbe. Njegova prošnja za azil je bila pozneje

326 Glej sodbo ESČP z dne 20. marca 2008 v zadevi *Budayeva in drugi proti Rusiji*, pritožba št. 15339/02, 21166/02, 20058/02, 11673/02 in 15343/02, točka 191.

327 Sodba ESČP z dne 13. decembra 2012 v zadevi *De Souza Ribeiro proti Franciji*, pritožba št. 22689/07, točka 79.

328 Sodba ESČP z dne 26. oktobra 2000 v zadevi *Kudła proti Poljski*, pritožba št. 30210/96, točka 146.

329 Prav tam, točka 159.

330 Sodba ESČP z dne 24. junija 2014 v zadevi *Yarashonen proti Turčiji*, pritožba št. 72710/11, točke 63–66.

odobrena. Tožeča stranka se je pritožila zaradi protipravnega odvzema prostosti, razmer v priporu in pomanjkanja učinkovitega nacionalnega pravnega sredstva na podlagi člena 13 za obravnavo kršitve člena 3 EKČP.

ESČP je menilo, da možnost tožeče stranke, da svoje pritožbe predstavi v okviru postopka splošnega nadzora zakonitosti, ni ustrezna. Vlada ni mogla navesti nobene odločbe, ki bi dokazovala, da je kateri pridržani priseljenec na podlagi teh postopkov splošnega nadzora uspešno zagotovil svoje pravice. Brez takih dokazov ni bilo mogoče z ustrežno stopnjo gotovosti ugotoviti, da lahko splošna pravna sredstva zagotovijo učinkovite preventivne in/ali odškodninske učinke. Sodišče je ugotovilo kršitev člena 13 v povezavi s členom 3 EKČP.

Država lahko določi razumne meje v zvezi s pravico do učinkovitega pravnega sredstva, da zagotovi pravilno delovanje pravosodja (glej na primer [oddelek 6.2.2](#) o zastaralnih rokih).³³¹ Dvomi o učinkovitem delovanju novega pravnega varstva ne bi smeli posameznika odvrniti od njegove uporabe.³³² Svet Evrope je priporočil, naj države pri oblikovanju novih pravnih sredstev po potrebi zagotovijo retroaktivni učinek za tista pravna sredstva, ki so namenjena obravnavi sistemskih ali strukturnih težav.³³³

5.1.2. Institucionalne zahteve za učinkovito pravno sredstvo

V okviru prava SE je s členom 13 EKČP določena pravica do pravnega sredstva pred „domačimi oblastmi“. To ne pomeni nujno sodnega organa, čeprav je sprejeto, da sodni organi zagotavljajo trdna jamstva glede neodvisnosti, dostop za žrtve in družine ter izvršljivost odločb v skladu z zahtevami iz člena 13 (glej [oddelek 2.4.1](#) za splošno obravnavo nesodnih organov).³³⁴

331 Glej sodbo ESČP z dne 22. oktobra 1996 v združenih zadevah *Stubbings in drugi proti Združenemu kraljestvu*, pritožbi št. 22083/93 in 22095/93.

332 Sodba ESČP z dne 14. junija 2005 v zadevi *Krasuski proti Poljski*, pritožba št. 61444/00, točka 71.

333 Odbor ministrov Sveta Evrope (2010), *Recommendation Rec(2010)3 to member states on effective remedies for excessive length of proceedings* (Priporočilo Rec(2010)3 državam članicam o učinkovitih pravnih sredstvih zaradi dolgotrajnega postopka) z dne 24. februarja 2010, točka 11.

334 Sodba ESČP z dne 10. maja 2001 v zadevi *Z in drugi proti Združenemu kraljestvu*, pritožba št. 29392/95, točka 110.

Pri presoji, ali lahko organ zagotovi učinkovito pravno sredstvo, je treba upoštevati dejstva v zadevi, naravo zadevne pravice ter pooblastila in jamstva organa.³³⁵

Primer: V zadevi *Ramirez Sanchez proti Franciji*³³⁶ je bila tožeča stranka obsojena na dosmrtno zaporno kazen zaradi terorističnih napadov v Franciji. Osem let in dva meseca je preživela v samici, domnevno zato, ker je pomenila grožnjo, zaradi potrebe po ohranjanju reda in varnosti v zaporu ter verjetnosti, da bo poskušala pobegniti. Pri upravnem sodišču je vložila predlog za razveljavitev odločitve o njeni namestitvi v samico. Sodišče je vlogo zavrnilo in navedlo, da gre za notranji ukrep, ki ga takrat ni bilo mogoče predložiti upravnim sodiščem.

ESČP je sklenilo, da je zaradi dejstva, da francosko pravo ni vključevalo pravnega sredstva, ki bi tožeči stranki omogočalo, da izpodbija odločbo o podaljšanju njenega pripora v samici, nastala kršitev člena 13, ne pa tudi člena 3. Navedlo je, da je ob upoštevanju resnih posledic, ki jih ima pridržanje v samici na razmere v priporu, nujno učinkovito pravno sredstvo pred sodnim organom.

Nacionalni organi iz člena 13 EKČP morajo izpolnjevati nekatera merila. Zahteva se institucionalna neodvisnost. V primeru, ko je imel načelnik policije diskrecijsko pravico pri odločanju o posredovanju zadev (neodvisnemu) organu za preiskovanje pritožb zoper policijo, zahtevani standardi neodvisnosti niso bili izpolnjeni.³³⁷ Pomembno je tudi pooblastilo za sprejemanje zavezujočih odločitev. Šteje se lahko, da organ brez tega pooblastila, ni sposoben zagotoviti učinkovitega pravnega sredstva, zlasti če poleg tega ne zagotavlja procesnih

335 Sodba ESČP z dne 26. oktobra 2000 v zadevi *Kudła proti Poljski*, pritožba št. 30210/96, točka 157. Za novejšo zadevo glej sodbo ESČP z dne 16. julija 2014 v zadevi *Ališić in drugi proti Bosni in Hercegovini, Hrvaški, Srbiji, Sloveniji in nekdanji jugoslovanski republiki Makedoniji*, pritožba št. 60642/08, točke 131–136.

336 Sodba ESČP z dne 4. julija 2006 v zadevi *Ramirez Sanchez proti Franciji*, pritožba št. 59450/00.

337 Sodba ESČP z dne 12. maja 2000 v zadevi *Khan proti Združenemu kraljestvu*, pritožba št. 35394/97, točka 47.

jamstev, kot je pravica do zastopanja ali razkritja odločb.³³⁸ Pravno sredstvo, ki je odvisno od povsem politične diskrecijske pravice, ni ustrezno.³³⁹

Kot je navedeno v **oddelku 5.1.2**, imajo **v okviru prava EU** posamezniki v skladu s členom 47 pravico do učinkovitega pravnega sredstva pred sodiščem. Pomen pojma „sodišče“ je predstavljen v **oddelku 2.1**. Sodišče mora izpolnjevati stroge zahteve, tj. biti mora predhodno ustanovljeno z zakonom, neodvisno in nepristransko, vključevati postopek inter-partes, imeti obvezno sodno pristojnost in uporabljati zakonske predpise.³⁴⁰ Vendar pravica do učinkovitega pravnega sredstva pred sodiščem ni neomejena.

Primer: V zadevi *Brahim Samba Diouf proti Ministre du Travail, de l'Emploi et de l'Immigration*³⁴¹ je B. Samba Diouf vložil prošnjo za azil v Luksemburgu, pri čemer je navedel, da je zapustil Mavretanijo, da bi ubežal suženjstvu, in da ga preganja njegov prejšnji delodajalec. Njegova prošnja je bila obravnavana po pospešenem postopku in zavrjena kot neutemeljena, odrejeno pa je bilo, da mora prosilec zapustiti ozemlje. Ta je vložil tožbo za razglasitev ničnosti odločbe pri upravnem sodišču, ki je zadevo posredovalo Sodišču EU za sprejetje predhodne odločbe. Postavilo je vprašanje, ali obveznost zagotovitve učinkovitega pravnega sredstva nasprotuje nacionalni ureditvi, v skladu s katero ni mogoče vložiti pritožbe.

Sodišče EU je navedlo, da je razpoložljivost pravnega sredstva pred sodnim organom obvezna, vendar načelo učinkovitega sodnega varstva ne zahteva dostopa do večstopenjskega sodnega varstva. Nadzor zakonitosti predhodne odločbe o obravnavi prošnje za mednarodno zaščito v okviru pospešenega postopka ni potreben, če je lahko ta predmet nadzora v okviru tožbe zoper končno odločbo o odobritvi ali zavrnitvi zaščite.

338 Sodba ESČP z dne 15. novembra 1996 v zadevi *Chahal proti Združenemu kraljestvu*, pritožba št. 22414/93, točka 154.

339 Primer tovrstnega pravnega sredstva je pritožba pri ministrstvu za notranje zadeve v zvezi z odredbo o nadzoru dopisovanja zapornikov. glej sodbo ESČP z dne 25. marca 1983 v združenih zadevah *Silver in drugi proti Združenemu kraljestvu*, pritožbe št. 5947/72, 6205/73, 7052/75, 7061/75, 7107/75, 7113/75 in 7136/75, točka 116.

340 Sodba Sodišča EU z dne 17. septembra 1997 v zadevi *Dorsch Consult Ingenieurgesellschaft mbH proti Bundesbaugesellschaft Berlin mbH*, C-54/96, točka 23.

341 Sodba Sodišča EU z dne 28. julija 2011 v zadevi *Brahim Samba Diouf proti Ministre du Travail, de l'Emploi et de l'Immigration*, C-69/10, točka 69.

V okviru prava EU člen 47 Listine EU o temeljnih pravicah ne preprečuje določiti ene vrste sodišča za obravnavo posebnih vrst zadev (na primer zadeve v zvezi s pomočjo za kmetijstvo), če uveljavljanje pravic zaradi tega ni čezmerno oteženo (na primer zaradi zamud).³⁴²

5.2. Primeri posebnih pravnih sredstev

Ta oddelek vsebuje več primerov vrst pravnih sredstev, ki pa niso izčrpní. Drugi primeri so še vrnitev v prvotno stanje (obveznost vrnitve nečesa, kar je bilo posamezniku odvzeto, v denarju ali naravi) ali pravna sredstva zoper odstranitev iz države (pravno sredstvo za odlog, s katerim se prepreči morebitna kršitev človekovih pravic, ki bi jo lahko povzročila odstranitev osebe iz pristojnosti neke države). Ti primeri se nanašajo na posebne materialne pravice, kot je lastninska pravica, ali posebna področja politike, kot sta azil in priseljevanje, zato ne spadajo na področje, obravnavano v tem poglavju. Pravna sredstva zaradi zamud pri izvrševanju sodnih odločb so obravnavana v [oddelku 5.2.1](#), pravna sredstva zaradi predolgega trajanja postopka pa so predstavljena v [oddelku 7.3](#).

Ključne točke

- **Odškodnina:** odškodninska pravna sredstva ne zagotavljajo vedno učinkovitega sodnega varstva in občasno je lahko, na primer, pospešeni postopek primernejši. Sodišče EU je oblikovalo načela o odgovornosti države za plačilo odškodnine. Posebne direktive EU o diskriminaciji prav tako vsebujejo določbe o odškodnini, na primer člen 15 direktive o rasni enakosti.
- **Nadomestna izpolnitev:** evropski pravni sistemi se precej razhajajo glede nadomestne izpolnitve. Pravo EU vsebuje določbe o nediskrecijskinadomestni izpolnitvi na sektorski ravni.
- **Sodne odredbe:** ESČP in Sodišče EU sta poudarila pomen ravnotežja med pravicami v zvezi s konkurenco ter naravo in sorazmernostjo kakršnih koli omejitev pri obravnavi sodnih odredb. Nekatere pravice je mogoče omejiti samo, če so izpolnjena posebna merila.

³⁴² Sodba Sodišča EU z dne 27. junija 2013 v zadevi *ET Agroconsulting-04-Velko Stoyanov proti Izpolnitelen direktor na Darzhaven fond Zemedelie - Razplasztatelna agentsia*, C-93/12, točke 56–61.

5.2.1. Odškodnina

Odškodnina je oblika povračila za škodo, nastalo zaradi kršitve pravic. **V okviru prava SE** so odškodninska pravna sredstva načeloma ustrezna za kršitve EKČP, vendar ne zagotavljajo učinkovitega pravnega sredstva v vsakem primeru. Odškodnina morda ni ustrezna, kadar, na primer, kršitev zadeva razmere v priporu, tožeča stranka pa je še vedno v zaporu.³⁴³ Poleg tega so lahko odškodninska pravna sredstva v zadevah, povezanih z neizvršitvijo sodbe (glej [oddelek 6.3](#)), ustrezna samo, če izpolnjujejo posebne pogoje:

- zahtevek se obravnava v razumnem roku;
- odškodnina se izplača takoj;
- postopek je usklajen s členom 6 EKČP;
- stranke v sporu ne tvegajo čezmernega stroškovnega bremena;
- stopnja odškodnine ni nerazumna v primerjavi s tisto, ki jo je ESČP dodelilo v podobnih primerih.

Primer: V zadevi *Burdov proti Rusiji (št. 2)*³⁴⁴ je bila tožeča stranka v skladu s sodnimi odločbami upravičena do plačila prejemkov za delo, opravljeno med nujnimi dejavnostmi v Černobilu. Nekatere od teh sodnih odločb več let niso bile izvršene. V pretekli zadevi je ESČP ugotovilo kršitve člena 6 EKČP in člena 1 Protokola št. 1. Sodišče se je na lastno pobudo odločilo proučiti to vprašanje na podlagi člena 13, pri čemer je ugotovilo naraščanje števila zadev v zvezi z neizvršitvijo.

Potrdilo je, da so v zadevah, povezanih z neizvršitvijo sodnih odločb, „najustreznejši“ nacionalni ukrepi za zagotovitev pravočasne izvršitve. Države pa se lahko odločijo tudi za izključno odškodninsko pravno sredstvo, če to izpolnjuje posebne zahteve: obravnava tožbe v razumnem roku, takojšnje izplačilo odškodnine, skladnost postopkovnih pravil z načeli, zagotovljenimi s členom 6, odsotnost čezmernega stroškovnega bremena za stranke

343 Sodba ESČP z dne 8. januarja 2013 v zadevi *Torreggiani in drugi proti Italiji*, pritožba št. 43517/09, točka 96.

344 Sodba ESČP z dne 15. januarja 2009 v zadevi *Burdov proti Rusiji (št. 2)*, pritožba št. 33509/04, točke 98–100.

v sporu ter razumna stopnja odškodnine v primerjavi z drugimi, ki jih je dodelilo sodišče. Prevladuje domneva, vendar izpodbojna, da predolgi postopki povzročajo nepremoženjsko škodo.

V zadevnem primeru je ESČP ugotovilo kršitev člena 13 EKČP, ker je dolgotrajna neizvršitev sodnih odločb tožeči stranki onemogočila vsakršno pravno sredstvo.

ESČP je opredelilo tudi ključna merila za preverjanje učinkovitosti odškodninskega pravnega sredstva v zvezi s predolgim trajanjem sodnih postopkov (glej **oddelek 7.3**).³⁴⁵ Če odškodnina velja za pravno sredstvo, se morajo sodišča izogniti čezmernemu formalizmu, zlasti v zvezi z dokazi o škodi.³⁴⁶ Postopkovna pravila glede proučitve zahtevka za odškodnino morajo biti usklajena z načelom pravičnosti, določenim v členu 6 EKČP. To vključuje zahtevo po obravnavi zadeve v razumnem roku in po tem, da pravila glede stroškov ne nalagajo čezmernega bremena na stranke v sporu.

Primer: Združene zadeve *Ananyev in drugi proti Rusiji*³⁴⁷ so se nanašale na razmere v priporu za tožečo stranko v različnih zaporih med letoma 2005 in 2008.

ESČP je ugotovilo kršitve člena 3 (prepoved nečloveškega in ponižujočega ravnanja) in člena 13 EKČP. V zvezi s pravico do učinkovitega pravnega sredstva je ESČP potrdilo, da se od držav zahteva, da zagotovijo učinkovita preventivna in odškodninska nacionalna pravna sredstva. Sodišče je navedlo še, da je vsaka žrtev ravnanja, ki je v nasprotju s členom 3, upravičena do denarne odškodnine ter da dokazno breme, ki ga nosijo tožniki, ne sme biti čezmerno.

Če dodeljena odškodnina dalj časa ni izplačana, lahko to pomeni poseg v pravico tožeče stranke do mirnega uživanja svojega premoženja iz člena 1

345 Sodba ESČP z dne 15. oktobra 2009 v zadevi *Yuriy Nikolayevich Ivanov proti Ukrajini*, pritožba št. 40450/04, točka 65.

346 Sodba ESČP z dne 10. februarja 2011 v zadevi *Radkov proti Bolgariji (št. 2)*, pritožba št. 18382/05, točke 38–40.

347 Sodba ESČP z dne 10. januarja 2012 v združenih zadevah *Ananyev in drugi proti Rusiji*, pritožbi št. 42525/07 in 60800/08.

Protokola 1 EKČP.³⁴⁸ V zadevah, povezanih z odvzemom premoženja, mora načeloma vsakdo, ki mu je bilo premoženje odvzeto, prejeti odškodnino, ki je „razumno povezana z vrednostjo premoženja“, tudi če „legitimni cilji ‚javnega interesa‘ zahtevajo, da je povračilo nižje od polne tržne vrednosti“.³⁴⁹

V okviru prava EU Listina EU o temeljnih pravicah ne vsebuje določb, na podlagi katerih bi se od držav članic izrecno zahtevalo, da zagotovijo odškodnino za kršitve pravic na podlagi prava EU. Posamezniki se lahko sklicujejo na pravice, ki izhajajo iz prava EU, pred nacionalnimi sodišči, države članice pa so lahko v posebnih okoliščinah odgovorne za škodo.³⁵⁰

Primer: V zadevi *Francovich in Bonifaci proti Italiji*³⁵¹ sta bila Francovich in Bonifaci (in 33 njegovih sodelavcev) v skladu z Direktivo 80/987/EGS upravičena do zneska po likvidaciji njenih delodajalcev. Direktivo je bilo treba izvesti do leta 1983, vendar Italija tega ni storila, delavci pa v petih letih niso prejeli nobenih plačil. Likvidacijski upravitelj podjetja so jih obvestili, da je bil porabljen ves denar. Proti državi so vložili tožbo in od nje zahtevali odškodnino za nadomestilo izgub, ki so nastale, ker država ni izvedla direktive.

Sodišče EU je potrdilo, da Pogodba EGS (ki je takrat veljala) ustvarja svoj pravni sistem in da so sodišča držav članic zavezana k njegovi uporabi. Poleg tega pravo Skupnosti zagotavlja pravice na podlagi obveznosti, ki jih pogodba na jasno opredeljen način nalaga na posameznike, države članice in institucije Skupnosti. Načelo, po katerem so države članice odgovorne za izgubo in škodo, ki jo posamezniki utrpijo zaradi kršitev prava EU, ki se lahko pripišejo državam, je „sestavni del Pogodbe“.

348 Sodba ESČP z dne 9. junija 2005 v združenih zadevah *Kirilova in drugi proti Bolgariji*, pritožbe št. 42908/98, 44038/98, 44816/98 in 7319/02, točki 123–124.

349 Sodba ESČP z dne 5. novembra 2002 v zadevi *Pincová in Pinc proti Češki republiki*, pritožba št. 36548/97, točka 53.

350 Sodba Sodišča EU z dne 5. februarja 1963 v zadevi *NV Algemene Transport- en Expeditie Onderneming van Gend & Loos proti Netherlands Inland Revenue Administration*, C-26/62.

351 Sodba Sodišča EU z dne 19. novembra 1991 v združenih zadevah *Andrea Francovich in Danila Bonifaci in drugi proti Italijanski republiki*, C-6/90 in C-9/90.

Odgovornost države nastane v primeru kršitve pogodb EU, ki se lahko pripiše državi³⁵², ali neupoštevanja sodne prakse Sodišča EU.³⁵³ Odgovornost države članice lahko nastane tudi v sporih med posamezniki, če se obravnavajo pravice, ki izhajajo iz prava EU.³⁵⁴

Odgovornost države za odškodnino lahko nastane tudi v primeru neizvajanja direktive. Za nastanek odgovornosti morajo biti izpolnjeni naslednji pogoji:

- v skladu z direktivo se osebam podelijo pravice;
- pravice so jasno opredeljene;
- med neizvajanjem direktive s strani države članice in nastalo izgubo obstaja vzročna zveza.

To načelo je bilo razširjeno na primere, kadar države članice ne spremenijo veljavne zakonodaje ali direktivo nepravilno izvajajo. Poleg tega je bilo razširjeno tako, da vključuje kršitve prava EU s strani katerega koli državnega organa (vključno s pravosodjem).³⁵⁵ Vendar je treba v takih primerih dokazati, da je bila kršitev prava dovolj resna. Pri presoji resnosti je treba upoštevati naslednje dejavnike:

- jasnost in natančnost kršenega pravila;
- obseg diskrecijske pravice, ki ga pravilo dopušča državi članici;
- ali je bila kršitev namerna;
- ali je bila kršitev opravičljiva;

352 Sodba Sodišča EU z dne 5. marca 1996 v združenih zadevah *Brasserie du Pêcheur SA proti Bundesrepublik Deutschland in The Queen proti Secretary of State for Transport, ex parte: Factortame Ltd in drugi*, C-46/93 in C-48/93, točka. 34.

353 Glej tudi sodbo Sodišča EU z dne 30. septembra 2003 v zadevi *Gerhard Köbler proti Republik Österreich*, C-224/01, točka 56.

354 Sodba Sodišča EU z dne 20. septembra 2001 v zadevi *Courage Ltd proti Bernard Crehan in Bernard Crehan proti Courage Ltd in drugi*, C-453/99.

355 Sodba Sodišča EU z dne 5. marca 1996 v združenih zadevah *Brasserie du Pêcheur SA proti Bundesrepublik Deutschland in The Queen proti Secretary of State for Transport, ex parte: Factortame Ltd in drugi*, C-46/93 in C-48/93, točka. 34.

- v kolikšni meri je stališče, ki ga je sprejela institucija EU, morda prispevalo h kršitvi;
- v kolikšnem obsegu je država članica sprejela ali ohranila nacionalne ukrepe v nasprotju s pravom EU.³⁵⁶

Posebne direktive EU o diskriminaciji prav tako vsebujejo določbe o odškodnini, na primer člen 15 direktive o rasni enakosti.³⁵⁷ Kadar se sprejmejo ukrepi za finančno odškodnino, morajo biti ustrezni in omogočati nadomestilo nastale izgube in škode.³⁵⁸ Zaradi zgornjih mej za odškodninske zneske lahko pravno sredstvo postane neučinkovito.³⁵⁹ V zvezi s pravnimi sredstvi je treba izpolniti načelo enakosti.³⁶⁰

5.2.2. Nadomestna izpolnitev

Z nadomestno izpolnitvijo se zagotovi izvajanje pogojev pogodbe, podpisnici pa omogoča, da pridobi to, kar je v pogodbi določeno, tako, da jo postavi v položaj, v katerem bi bila, če bi bila pogodba sklenjena. Evropski pravni sistemi se precej razhajajo glede nadomestne izpolnitve.³⁶¹

V okviru prava SE načelo nadomestne izpolnitve ni posebej priznано.

V okviru prava EU so na sektorski ravni določene obveznosti v zvezi z nediskrecijsko nadomestno izpolnitvijo. Glej na primer člen 3(2) in (3)

-
- 356 Sodba Sodišča EU z dne 5. marca 1996 v združenih zadevah *Brasserie du Pêcheur SA proti Bundesrepublik Deutschland in The Queen proti Secretary of State for Transport, ex parte: Factortame Ltd in drugi*, C-46/93 in C-48/93, točka 56. Glej tudi sodbo Sodišča EU z dne 30. septembra 2003 v zadevi *Gerhard Köbler proti Republik Österreich*, C-224/01, točka 59.
- 357 Direktiva Sveta 2000/43/ES z dne 29. junija 2000 o izvajanju načela enakega obravnavanja oseb ne glede na raso ali narodnost (direktiva o rasni enakosti), UL L 180, 2000.
- 358 Sodba Sodišča EU z dne 2. avgusta 1993 v zadevi *M. Helen Marshall proti Southampton and South-West Hampshire Area Health Authority*, C-271/91, točka 26.
- 359 Sodba Sodišča EU z dne 22. aprila 1997 v zadevi *Nils Draehmpaehl proti Urania Immobilienservice OHG*, C-180/95, točka 43.
- 360 Sodba Sodišča EU z dne 16. maja 2000 v zadevi *Shirley Preston in drugi proti Wolverhampton Healthcare NHS Trust in drugi in Dorothy Fletcher in drugi proti Midland Bank plc*, C-78/98, točka 55.
- 361 Vseevropska izjava o načelih zasebnega prava vsebuje nekaj smernic: Študijska skupina za Evropski civilni zakonik in Raziskovalna skupina za zasebno pravo ES (2009), *Principles, Definitions and Model Rules of European Private Law, Draft Common Frame of Reference (DCFR)*.

Direktive 1999/44/ES (direktiva o prodaji potrošniškega blaga) in člen 4(6) in (7) Direktive 90/314/EGS (direktiva o paketnem potovanju).³⁶²

Primer: V zadevi *Weber in Putz*³⁶³ je nemško sodišče v predlogu za sprejetje predhodne odločbe Sodišču EU postavilo vprašanje, ali morajo prodajalci v skladu s členom 3 Direktive 1999/44/EC nositi stroške odstranitve blaga, ki ni v skladu s pogodbo, in vgradnje nadomestnega blaga.

Sodišče EU je potrdilo, da morajo prodajalci v skladu z direktivo brezplačno popraviti ali zamenjati blago, razen če to ni nemogoče ali nesorazmerno.

Sodišče EU je prav tako potrdilo, da prodajalec ni upravičen do finančne zahteve v zvezi s svojo obveznostjo uskladitve blaga s pogodbo. Tako na primer ne more od potrošnika zahtevati nadomestila za uporabo blaga z napako do njegove zamenjave.³⁶⁴

5.2.3. Sodne odredbe

Sodna odredba je sodna odločba, s katero se od osebe zahteva neko dejanje ali prekinitev dejanja. **Pravo SE in pravo EU** dovoljujeta sodno odredbo v različnih okoliščinah. Lahko se uporabi za varstvo individualnih pravic, vendar lahko pri tem omejuje pravice drugih. Zato zahteva skrbno iskanje ravnotežja, da se zagotovita sorazmernost in pravičnost.³⁶⁵

V okviru prava SE so se sodne odredbe pogosto obravnavale v zvezi s pravico do svobodnega izražanja, zagotovljeno s členom 10 EKČP.³⁶⁶ V teh zadevah

362 Na primer *Direktiva 1999/44/ES Evropskega parlamenta in Sveta z dne 25. maja 1999 o nekaterih vidikih prodaje potrošniškega blaga in z njim povezanih garancij*, UL L 171, 1999, in *Direktiva 90/314/EEC z dne 13. junija 1990 o paketnem potovanju, organiziranih počitnicah in izletih*, UL L 158, 1990.

363 Sodba Sodišča EU z dne 16. junija 2011 v združenih zadevah *Gebr. Weber GmbH proti Jürgen Wittmer in Ingrid Putz proti Medianess Electronics GmbH*, C-65/09 in C-87/09.

364 Sodba Sodišča EU z dne 17. aprila 2008 v zadevi *Quelle AG proti Bundesverband der Verbraucherzentralen und Verbraucherverbände*, C-404/06, točke 41–43.

365 Sodba Sodišča EU z dne 24. novembra 2011 v zadevi *Scarlet Extended SA proti Société belge des auteurs, compositeurs et éditeurs SCRL (SABAM)*, C-70/10, točka 49.

366 Zunaj nacionalne ravni lahko ESČP v zvezi s predloženimi pritožbami z zahtevo za začasno ustavitev izгона iz države ali izročitve sprejme začasen ukrep, s katerim od države zahteva začasno ustavitev izгона ali izročitve tožeče stranke, medtem ko sodišče obravnava pritožbo. Glej na primer sodbo ESČP z dne 3. novembra 2009 v zadevi *Abdollahi proti Turčiji*, pritožba št. 23980/08.

je Sodišče večkrat navedlo, da člen 10 ne preprečuje predhodnih omejitev za objave niti prepovedi distribucije kot take.³⁶⁷ Zaradi nevarnosti, ki jih tovrstne omejitve pomenijo za demokratično družbo, je potreben skrben nadzor. Tako kot v vseh drugih zadevah v zvezi s posegom v posameznikovo svobodo izražanja je naloga ESČP, da presodi, ali je bila omejitev v zadevnem primeru predpisana z zakonom, usmerjena v doseganje legitimnega cilja³⁶⁸ in sorazmerna.

Kar zadeva predhodno obveščanje, ESČP ne zahteva, da mediji o načrtovanih objavah predhodno obvestijo osebe, ki so v njih navedene. Takšna zahteva bi osebam omogočila, da zahtevajo sodno odredbo o prepovedi objave na podlagi svoje pravice do spoštovanja zasebnega življenja, ter bi lahko imela „negativni učinek“ na svobodo izražanja.³⁶⁹

Primer: V zadevi *Brosa proti Nemčiji*³⁷⁰ je tožeča stranka v pritožbi navedla, da sodna odredba za omejitev distribucije letaka o domnevni povezavi kandidata na krajevnih volitvah z neonacistično organizacijo pomeni kršitev pravice do svobodnega izražanja iz člena 10 EKČP.

Letak, ki ga je tožeča stranka razdeljevala pred volitvami, je vseboval njeno mnenje o primernosti kandidata za funkcijo. Ker je vsebina letaka bila politične narave in je zadevala vprašanje javnega interesa, so bile možnosti omejevanja svobode izražanja tožeče stranke ozke. Njeno mnenje je sicer bilo utemeljeno v dejstvih, vendar je nacionalno sodišče zahtevalo „prepričljive dokaze“, kar pa je pomenilo nesorazmerno visoko stopnjo dejanskih dokazov. Nacionalno sodišče ni zagotovilo ustreznega ravnotežja med zadevnimi interesi ter ni dokazalo nujne družbene potrebe, ki bi upravičevala dajanje prednosti varstvu osebnostnih pravic kandidata pred pravico do svobodnega izražanja. ESČP je na podlagi tega ugotovilo kršitev člena 10 EKČP.

367 Glej na primer sodbo ESČP z dne 18. avgusta 2004 v zadevi *Éditions Plon proti Franciji*, pritožba št. 58148/00.

368 Takšni cilji so, med drugim: interesi državne varnosti, ozemeljske celovitosti in javne varnosti; preprečevanje neredov ali kaznivih dejanj; varovanje zdravja ali morale; varovanje ugleda ali pravic drugih; preprečevanje razkritja zaupnih informacij; ohranjanje avtoritete in nepristranskosti pravosodja.

369 Sodba ESČP z dne 10. maja 2011 v zadevi *Mosley proti Združenemu kraljestvu*, pritožba št. 48009/08, točka 132.

370 Sodba ESČP z dne 17. aprila 2014 v zadevi *Brosa proti Nemčiji*, pritožba št. 5709/09.

V okviru prava EU je pravica do svobodnega izražanja določena v členu 11 Listine EU o temeljnih pravicah. V členu 52(1) Listine je opredeljeno dovoljeno omejevanje pravic, ki jih zagotavlja Listina, pri čemer je navedeno, da mora biti:

- predpisano z zakonom;
- spoštovani bistveno vsebino pravic;
- sorazmerno;
- potrebno;
- dejansko ustrezati ciljem splošnega interesa, ki jih priznava Unija, ali biti potrebno zaradi zaščite pravic in svoboščin drugih.

Primer: V zadevi *UPC Telekabel Wien GmbH ali Telekabel proti Constantin Film*³⁷¹ je družba za filmsko produkcijo poskušala zaustaviti nedovoljeno pretočno predvajanje svojih filmov na določeni spletni strani. Ponudnik dostopa do interneta je zavrnil zahtevo za blokiranje dostopa do strani, zato je družba zahtevala sodno odredbo pri sodiščih.

Sodišče EU je primerjalo interese imetnikov avtorske pravice s svobodo ponudnika do podjetništva. Države članice morajo ob prenosu direktive upoštevati razlago direktive, ki omogoča zagotovitev ustreznega ravnotežja temeljnih pravic, ki se uporabljajo in so varovane s pravnim redom EU. Svoje nacionalno pravo morajo razlagati v skladu z navedeno direktivo in temeljnimi pravicami. V zadevnem primeru je bilo ugotovljeno, da sodna odredba omejuje svobodo podjetništva, vendar ne posega „v samo vsebino svobode“.

371 Sodba Sodišča EU z dne 27. marca 2014 v zadevi *UPC Telekabel Wien GmbH proti Constantin Film Verleih GmbH in Wega Filmproduktionsgesellschaft mbH*, C-314/12, točke 46-51.

6

Omejitve dostopa do pravnega varstva – splošno

EU	Obravnavane teme	SE
Legitimni cilji in sorazmernost		
Listina o temeljnih pravicah, člen 47 (pravica do učinkovitega pravnega sredstva) Listina o temeljnih pravicah, člen 48 (domneva nedolžnosti in pravica do obrambe) Listina o temeljnih pravicah, člen 52(1) (področje uporabe) Sodba Sodišča EU v združenih zadevah <i>Rosalba Alassini in drugi proti Telecom Italia SpA</i> , C-317/08 do C-320/08, iz leta 2010	Dovoljene omejitve	EKČP, člen 6 (pravica do poštenega sojenja) EKČP, člen 13 (pravica do učinkovitega pravnega sredstva) Sodba ESČP v zadevi <i>Harrison Mckee proti Madžarski</i> , pritožba št. 22840/07, iz leta 2014
Primeri omejitev pred pravnomočno sodbo ali sklepom		
Sodba Sodišča EU v zadevi <i>Evropska komisija proti Združenemu kraljestvu Velika Britanija in Severna Irska</i> , C-530/11, iz leta 2014	Sodna taksa	Sodba ESČP v zadevi <i>Stankov proti Bolgariji</i> , pritožba št. 68490/01, iz leta 2007
	Čezmerni formalizem	Sodba ESČP v zadevi <i>Poirot proti Franciji</i> , pritožba št. 29938/07, iz leta 2011 Sodba ESČP v zadevi <i>Maširević proti Srbiji</i> , pritožba št. 30671/08, iz leta 2014

EU	Obravnavane teme	SE
<p>Sodba Sodišča EU v zadevi <i>Galina Meister proti Speech Design Carrier Systems GmbH</i>, C-415/10, iz leta 2012</p> <p>Direktiva o rasni enakosti (2000/43/ES), člen 8</p> <p>Direktiva o enakosti spolov pri dostopu do blaga in storitev (2004/113/ES), člen 9</p> <p>Direktiva o enakosti spolov (2006/54/ES), člen 18</p> <p>Direktiva o okvirih za zaposlovanje (2000/78/ES), člen 10</p>	<p>Ovire za uporabo dokazov</p>	<p>Sodba ESČP v zadevi <i>Klouvi proti Franciji</i>, pritožba št. 30754/03, iz leta 2011</p>
<p>Sodba Sodišča EU v združenih zadevah <i>Q-Beef in drugi proti Belgische Staat in drugi</i>, C-89/10 in C-96/10, iz leta 2011</p>	<p>Zastaralni roki</p>	<p>Sodba ESČP v zadevi <i>Bogdel proti Litvi</i>, pritožba št. 41248/06, iz leta 2013</p>
	<p>Imunitete</p>	<p>Sodba ESČP v zadevi <i>C.G.I.L. in Cofferati (št. 2) proti Italiji</i>, pritožba št. 2/08, iz leta 2010</p>
<p>Zamuda pri izvrševanju pravnomočnih sodb</p>		
<p>PEU, člen 4(3) in člen 19.</p> <p>Evropski nalog za izvršbo (Uredba (ES) št. 805/2004)</p> <p>Bruseljska uredba (Uredba Sveta (ES) št. 44/2001)</p> <p>Uredba št. 1215/2012</p> <p>Uredba št. 650/2012/EU</p> <p>Uredba Sveta št. 2201/2003</p> <p>Uredba Sveta št. 4/2009</p>		<p>Sodba ESČP v zadevi <i>Yuriy Nikolayevich Ivanov proti Ukrajini</i>, pritožba št. 40450/04, iz leta 2009</p> <p>Sodba ESČP v zadevi <i>Burđov proti Rusiji (št. 2)</i>, pritožba št. 33509/04, iz leta 2009</p>

V tem poglavju je podrobno predstavljeno pravo v zvezi z omejitvami dostopa do pravnega varstva, ki je pomembno za vse druge pravice iz tega priročnika. Omejitve so dovoljene, če imajo legitimen cilj, so sorazmerne in ne posegajo v samo bistvo pravice. **Oddelek 6.2** vsebuje primere pogostih omejitev v SE in EU. Seznam teh omejitev je ponazorilen in ne izčrpen. Vključuje sodne takse, čezmerni formalizem, ovire za uporabo dokazov, zastaralne roke in imunitete. Zadnji del (**oddelek 6.3**) obravnava zamudo pri izvrševanju sodb kot še eno obliko omejitve dostopa do pravnega varstva. Predstavljeni so tudi pravni

mehanizmi EU, kot je evropski nalog za izvršbo, katerih namen je pospešitev izvrševanja sodb v EU.³⁷²

6.1. Legitimni cilji in sorazmernost

Ključne točke

- Omejitve so dovoljene, če imajo legitimen cilj in so sorazmerne. Ne smejo posegati v samo bistvo pravice.
- Primeri legitimnih ciljev so pravilno delovanje pravosodja (na primer naložitev stroškov) in varstvo svobode govora.
- Sorazmernost zahteva, da se zagotovi pravično ravnotežje med ciljem, ki ga je treba doseči, in uporabljenimi ukrepi.

Pravice iz členov 6 in 13 EKČP ter členov 47 in 48 Listine EU o temeljnih pravicah niso absolutne ter se lahko v posebnih okoliščinah omejijo. Poleg tega lahko države v skladu s klavzulami o odstopanju iz mednarodnih standardov človekovih pravic nekatere od svojih obveznosti v izrednih okoliščinah začasno prilagodijo, na primer v primeru splošne nevarnosti, ki ogroža življenje naroda (glej na primer člen 15 EKČP).

V okviru prava SE, ESČP pri presoji zakonitosti omejitve upošteva pomen dostopa do pravnega varstva kot demokratičnega načela.³⁷³ Zakonita omejitev mora:

- imeti legitimen cilj;
- biti sorazmerna;
- preprečiti poseg v bistvo pravice.

372 Uredba Evropskega parlamenta in Sveta (ES) št. 805/2004 z dne 21. aprila 2004 o uvedbi evropskega naloga za izvršbo nespornih zahtevkov, UL L 143, 2004. Ne uporablja se na Danskem.

373 Sodba ESČP z dne 6. septembra 2007 v zadevi *Kijewska proti Poljski*, pritožba št. 73002/01, točka 46.

Člen 6 EKČP ne vsebuje opredelitve pojma „legitimen cilj“, so pa primeri takih legitimnih ciljev izraženi v sodni praksi ESČP. Med njimi so omejitve pravice do dostopa do sodišča, da se zaščitijo osebe, ki skrbijo za bolnike, pred neupravičenim nadlegovanjem s sodnimi spori,³⁷⁴ zagotovi pravilno delovanje pravosodja,³⁷⁵ zaščiti svoboda govora poslancev v parlamentu ter ohrani delitev oblasti med sodno in zakonodajno vejo oblasti.³⁷⁶

Sorazmernost je eno od ključnih načel v sodni praksi ESČP. Zahteva zagotovitev pravičnega ravnotežja med legitimnimi cilji države in ukrepi, ki jih ta uporabi za doseg navedenih ciljev. Sorazmernost zahteva tudi pravično ravnotežje med individualnimi pravicami in javnimi interesi.³⁷⁷ Čim večji je poseg v pravico, tem temeljitejša mora biti njegova utemeljitev.³⁷⁸ Na primer obveznost predaje organom za pripor pred pritožbeno obravnavo je bila opredeljena kot nesorazmeren poseg v pravico do dostopa do sodišča.³⁷⁹ Država nosi breme utemeljevanja sorazmernosti posega in bi morala obravnavati uporabo ukrepa, ki ne pomeni tolikšnega posega.³⁸⁰

Primer: V zadevi *Harrison Mckee proti Madžarski*³⁸¹ je tožeča stranka, ki jo je zastopal odvetnik, začela civilni postopek zoper državnega tožilca, v katerem je trdila, da je dopis, poslan med kazenskim postopkom, vseboval lažne informacije o njej. Regionalno sodišče v Budimpešti je sklenilo, da je bila kršena njena pravica do ugleda, vendar je zavrnilo zahtevek za odškodnino, pri čemer je navedlo, da je čezmeren in da tožeča stranka ni mogla dokazati, da je utrpela dejansko škodo. Naložilo ji je plačilo sodne takse v višini približno 2 900 EUR. Tožeča stranka je vložila pritožbo pri

374 Sodba ESČP z dne 28. maja 1985 v zadevi *Ashingdane proti Združenemu kraljestvu*, pritožba št. 8225/78, točka 57.

375 Sodba ESČP z dne 3. junija 2014 v zadevi *Harrison Mckee proti Madžarski*, pritožba št. 22840/07.

376 Sodba ESČP z dne 17. decembra 2002 v zadevi *A. proti Združenemu kraljestvu*, pritožba št. 35373/97, točka 77.

377 Za primer ravnotežja med zaščito prič in pravico do obrambe glej sodbo ESČP z dne 23. aprila 1997 v združenih zadevah *Van Mechelen in drugi proti Nizozemski*, pritožbe št. 21363/93, 21364/93, 21427/93 in 22056/93, točke 59–65.

378 Prav tam, člen 60.

379 Sodba ESČP z dne 25. julija 2002 v zadevi *Papon proti Franciji (št. 2)*, pritožba št. 54210/00, točka 100.

380 Sodba ESČP z dne 18. aprila 2013 v zadevi *Saint-Paul Luxembourg S.A. proti Luksemburgu*, pritožba št. 26419/10, točka 44.

381 Sodba ESČP z dne 3. junija 2014 v zadevi *Harrison Mckee proti Madžarski*, pritožba št. 22840/07.

pritožbenem sodišču v Budimpešti, ki je potrdilo odločbo prvostopenjskega sodišča, da mora tožeča stranka plačati sodno takso, izračunano kot delež zavrjenega dela njenih zahtevkov.

ESČP je ponovilo, da pravica do dostopa do sodišča ni absolutna in se lahko omeji. Z omejitvami se dostop osebe ne sme omejiti ali zmanjšati na način ali v tolikšnem obsegu, da bi bilo ogroženo samo bistvo pravice. V zadevnem primeru Sodišče ni imelo nobenih razlogov za dvom o tem, da bi lahko tožeča stranka ob pomoči svojega odvetnika ugotovila, kakšen zahtevek bi bil „razumen“, kar pomeni, da je lahko predvidela tudi znesek sodne takse, ki bi ga morala plačati v primeru neuspešne tožbe. Cilji naložitve sodne takse so bili združljivi s pravilnim delovanjem pravosodja, postopek pa je vključeval ustrezna jamstva za preprečitev nesorazmernega finančnega bremena za *bona fide* tožnike. Sodišče je sklenilo, da člen 6 EKČP ni bil kršen.

V okviru prava EU se uporablja podoben pristop. Omejitve morajo biti sorazmerne in spoštovati bistvo pravice. To pomeni, da omejitve ne smejo presežati tega, kar je ustrezno in potrebno za izpolnitev ciljev „splošnega interesa, ki jih priznava Unija“, ali za zaščito pravic in svoboščin drugih.³⁸² Država mora uporabljati najmanj obremenilen ukrep, ki je na voljo.³⁸³

Primer: V zadevi *Rosalba Alassini proti Telecom Italia SpA*³⁸⁴ je Sodišče EU obravnavalo štiri združene predloge za sprejetje predhodne odločbe, ki jih je predložilo sodišče Giudice di pace di Ischia (Italija), v zvezi s klavzulami, po katerih je poskus izvensodne poravnave nekaterih sporov obvezen pogoj za dopustnost tožbe pred sodiščem. Klavzule so bile uvedene

382 V *Pojasnilih* k Listini o temeljnih pravicah je potrjeno, da „[s]klincevanje na splošne interese, ki jih priznava Unija, zajema cilje iz člena 3 Pogodbe o Evropski uniji in druge interese, ki so zaščiteni s posebnimi določbami pogodb, na primer členom 4(1) Pogodbe o Evropski uniji, ter členi 35(3), 36 in 346 Pogodbe o delovanju Evropske unije“. Sodba Sodišča EU z dne 9. novembra 2010 v zadevi *Volker und Markus Schecke GbR in Hartmut Eifert proti Land Hessen*, C-92/09 in C-93/09, točka 74.

383 Na primer v zvezi s kaznimi glej Sodbo Sodišča EU z dne 13. novembra 2014 v zadevi *Ute Reindl proti Bezirkshauptmannschaft Innsbruck*, C-443/13, točka 40.

384 Sodba Sodišča EU z dne 18. marca 2010 v združenih zadevah *Rosalba Alassini proti Telecom Italia SpA*, *Filomena Califano proti Wind SpA*, *Lucia Anna Giorgia Iacono proti Telecom Italia SpA in Multiservice Srl proti Telecom Italia SpA*, C-317/08 do C-320/08, točke 63–65.

v okviru prenosa Direktive 2002/22/ES Evropskega parlamenta in Sveta z dne 7. marca 2002 o univerzalni storitvi in pravicah uporabnikov v zvezi z elektronskimi komunikacijskimi omrežji in storitvami.

Sodišče EU je potrdilo, da večina temeljnih pravic ni absolutnih in se lahko omejijo. Sklicevalo se je na sodno prakso ESČP in poudarilo, da morajo omejitve ustrezati ciljem splošnega interesa. Ne smejo biti nesorazmerne ali posegati v samo bistvo zagotovljenih pravic. Cilji zadevnih nacionalnih določb, tj. hitrejše in cenejše reševanje sporov ter razbremenitev sodišč, so bili legitimni in ni se zdelo, da bi bila uvedba postopka obvezne izvensodnega reševanja nesorazmerna s cilji, ki jim je sledila.

6.2. Primeri omejitev pred pravno močno sodbo ali sklepom

Ključne točke

- Sodna taksa in stroški lahko pomenijo nezakonito omejitev dostopa do pravnega varstva, če so previsoki, saj osebam odvzamejo pravico do dostopa do sodišča. Ustreznost takse je odvisna od dejstev v posamezni zadevi, vključno s sredstvi tožeče stranke.
- Čezmerni formalizem (stroga razlaga postopkovnih pravil) lahko tožečim strankam odvzame pravico do dostopa do sodišča.
- Visoka merila za dokaze lahko ustvarijo ovire za dostop do pravnega varstva. Domneve dejstva ali zakonitosti (npr. domneva diskriminacije) lahko posameznikom pomagajo v njihovih postopkih.
- Zastaralni roki morajo biti sorazmerni in usmerjeni v legitimen cilj, kot je pravilno delovanje pravosodja ali preprečitev nepravilnosti na podlagi starih zahtevkov.
- Imunitete so lahko dovoljene, če imajo legitimen namen, na primer zaščita govora poslancev v parlamentu ali javnih uslužbencev pri opravljanju svojih dolžnosti.

V tem oddelku so obravnavane nekatere omejitve, ki so bile predmet odločb ESČP in Sodišča EU. Nekatere ovire je mogoče opisati kot dejanske okoliščine, na primer zamude ali čezmerni formalizem, medtem ko druge nastanejo zaradi pravnih določb, na primer zastaralni roki, imunitete in ovire za uporabo dokazov. Ta seznam ni izčrpen. Med ovire spadajo še procesno upravičenje (glej

nadaljnjo obravnavo v **oddelku 8.4** o okoljski zakonodaji) in predolgo trajanje postopka (glej **poglavje 7**).³⁸⁵

6.2.1. Sodna taksa

Sodna taksa lahko prispeva k učinkovitemu delovanju pravosodja (na primer z odvrčanjem zlorabe pravnih sporov ali zmanjšanjem upravnih stroškov), lahko pa tudi omejijo dostop do pravnega varstva. Čezmerna sodna taksa, ki osebe odvrča od civilnih tožb, lahko pomeni kršitev člena 6(1) EKČP.³⁸⁶

V okviru prava SE in prava EU sodna taksa ni sama po sebi nezdržljiva s členom 6(1) EKČP ali členom 47 Listine EU o temeljnih pravicah. Če je previsoka, pa lahko posega v pravico oseb do dostopa do sodišča.³⁸⁷ ESČP je, na primer, obravnavalo sodno takso, ki je bila približno štirikratnik višja od mesečnih prihodkov tožeče stranke.³⁸⁸

Primer: V zadevi *Stankov proti Bolgariji*³⁸⁹ je tožeča stranka vložila tožbo proti državi zaradi protipravnega odvzema prostosti, sodišče je odločilo njej v prid in ji dodelilo odškodnino. Vendar je morala plačati sodno takso, ki je znašala skoraj 90 % odškodnine, naložene državi. Zato je tožeča stranka dejansko izgubila odškodnino, čeprav je bolgarsko sodišče nedvoumno sklenilo, da je do nje upravičena.

ESČP je navedlo, da v odškodninskih postopkih zoper državo pravila v zvezi s stroški postopka ne smejo ustvariti čezmernega bremena za stranke v postopku. Stroški ne smejo biti čezmerni ali pomeniti nerazumne omejitve pravice do dostopa do sodišča. Čeprav je naložitev sodne takse združljiva s pravilnim delovanjem pravosodja, je razmeroma visoka in popolnoma neprilagojena sodna taksa v zadevnem primeru pomenila nesorazmerno omejitev pravice tožeče stranke do sodišča. Razne postopkovne rešitve, ki jih uporabljajo druge države članice, kot je zmanjšanje ali odpoved sodnih

385 FRA (2011), *Access to justice in Europe: an overview of challenges and opportunities* (Dostop do pravnega varstva v Evropi: pregled izzivov in priložnosti), str. 38.

386 Sodba ESČP z dne 19. junija 2001 v zadevi *Kreuz proti Poljski*, pritožba št. 28249/95, točke 61–67.

387 Sodba ESČP z dne 16. novembra 2010 v zadevi *Perdigão proti Portugalski*, pritožba št. 24768/06, točka 74. Glej tudi Odbor ZN za človekove pravice (2008), *zadeva št. 1514/2006, Casanovas proti Franciji*, z dne 28. oktobra 2008, točka 11.3.

388 Sodba ESČP z dne 6. septembra 2007 v zadevi *Kijewska proti Poljski*, pritožba št. 73002/01, točka 47.

389 Sodba ESČP z dne 12. julija 2007 v zadevi *Stankov proti Bolgariji*, pritožba št. 68490/01.

taks v odškodninskih tožbah zoper državo ali diskrecijska pravica sodišč pri določanju stroškov, v tem primeru niso bile na voljo. Sodišče je ugotovilo kršitev člena 6(1) EKČP.

V okviru prava EU se je vprašanje stroškov obravnavalo v zvezi z zahtevami po dostopu do pravnega varstva iz direktive o izvajanju Aarhuške konvencije (glej **oddelek 8.4** o okoljski zakonodaji).³⁹⁰

Primer: V zadevi *Evropska komisija proti Združenemu kraljestvu Velika Britanija in Severna Irska*³⁹¹ je skupina okoljevarstvenih NVO vložila pritožbo pri Evropski komisiji, v kateri je trdila, da posamezniki in skupine civilne družbe ne morejo sprožiti postopkov pri sodiščih v ZK zaradi „nedopustno dragih“ stroškov tožb, natančneje, zaradi pravila, v skladu s katerim mora stranka v sporu, ki tožbo izgubi, plačati stroške postopka nasprotno stranke. Po trditvah skupine to pomeni kršitev določb o dostopu do pravnega varstva (člena 3(7) in člena 4(4)) direktive o izvajanju Aarhuške konvencije, na podlagi katerih revizijski postopek ne sme biti „nedopustno drag“. Evropska komisija je zadevo predložila Sodišču EU.

Sodišče EU je obravnavalo pomen pojma „nedopustno drag“ iz direktive. Ta presoja je zahtevala objektivno in subjektivno mnenje. Stroški ne smejo biti „objektivno nerazumni“, niti ne smejo presežati finančnih zmogljivosti zadevne osebe. Pri ugotavljanju, kaj je subjektivno razumno, se lahko upošteva več dejavnikov, med drugim: (i) razumna možnost za uspeh tožnika, (ii) pomen zadeve zanj in za varstvo okolja ter (iii) zapletenost prava in postopka, ki ju je treba uporabiti. Ta presoja je enaka na prvi stopnji in v pritožbi. ZK ni pravilno prenesla direktive.

Takse je treba presojati ob upoštevanju posebnih okoliščin zadeve, vključno z zmožnostjo osebe, da poravna zneske, da se ugotovi, ali oseba sploh še uživa

390 Ekonomska komisija ZN za Evropo (UN/ECE) (1998), *Konvencija o dostopu do informacij, udeležbi javnosti pri odločanju in dostopu do pravnega varstva v okoljskih zadevah* z dne 25. junija 1998.

391 Sodba Sodišča EU z dne 13. februarja 2014 v zadevi *Evropska komisija proti Združenemu kraljestvu Velika Britanija in Severna Irska*, C-530/11. Glej tudi sodbo Sodišča EU z dne 11. aprila 2013 v zadevi *The Queen, na predlog Davida Edwardsa in Lilian Pallikaropoulos proti Environment Agency in drugi*, C-260/11.

pravico do dostopa do sodišča.³⁹² Zavrnitev povračila stroškov uspešne stranke lahko pomeni kršitev te pravice.³⁹³ Države morajo zagotoviti, da potreba po financiranju delovanja pravosodja ne izniči pravice do dostopa do sodišča. Nacionalni zakoni pogosto omogočajo vložitev prošnje za pravno pomoč za kritje sodne takse (glej **poglavje 3** o pravni pomoči). Poenostavljeni postopki so lahko prav tako koristni; po svoji naravi so lahko podobni evropskemu postopku v sporih majhne vrednosti, obravnavanem v **oddelku 8.5**, pogosto pa vključujejo nižje stroške in trajajo manj časa.

Obetavna praksa

Zmanjšanje stroškov in poenostavitev postopka

V Združenem kraljestvu (Angliji in Walesu) je vlada uvedla spletno storitev *Money Claim Online (MCOL)*, da bi odpravila dolgotrajne in drage postopke za zahtevke majhnih vrednosti. Zneski zahtevkov ne smejo presežati 100 000 GBP, tožena oseba pa mora imet naslov v Angliji ali Walesu.

Vir: Poročilo CEPEJ iz leta 2014 z naslovom „Report on ‘European judicial systems – Edition 2014 (2012 data): efficiency and quality of justice“, str. 260. Glej tudi www.gov.uk/make-money-claim-online in www.inbrief.co.uk/preparing-for-trial/problems-with-small-claims.htm.

6.2.2. Čezmerni formalizem

Čezmerni formalizem pomeni posebej stroge razlage postopkovnih pravil, ki lahko tožečim strankam odvzamejo pravico do dostopa do sodišča. To lahko vključuje stroge razlage rokov, pravil postopka in dokazov.

Primer: V zadevi *Poirot proti Franciji*³⁹⁴ je tožeča stranka, invalidna ženska, vložila kazensko ovadbo zaradi spolnega napada in posilstva v domu za oskrbo. Leta 2002 se je začela preiskava njenih trditev. Leta 2006 je preiskovalni sodnik spremenil obtožbe, tako da so vključevale samo spolni

392 Glej tudi sodbo ESČP z dne 13. julija 1995 v zadevi *Tolstoy Miloslavsky proti Združenemu kraljestvu*, pritožba št. 18139/91, točke 61–67 (opredelitev zahteve, da se zaradi ugotovljene neutemeljenosti pritožbe položi znatna varščina v zvezi s stroški postopka nasprotno stranke, kot razumne).

393 Sodba ESČP z dne 6. aprila 2006 v zadevi *Stankiewicz proti Poljski*, pritožba št. 46917/99, točki 47 in 75.

394 Sodba ESČP z dne 15. decembra 2011 v zadevi *Poirot proti Franciji*, pritožba št. 29938/07, točka 46.

napad, in odredil sojenje pred krajevnim kazenskim sodiščem. Tožeča stranka se je pritožila zaradi spremembe obtožnice in odredbe, saj je menila, da so bila kazniva dejanja tako resna, da bi moralo sojenje potekati pred porotnim sodiščem (*cour d'assises*). Njena pritožba je bila zavrnjena. V odločbi je bilo pojasnjeno, da v pritožbi niso bili izrecno navedeni razlogi za pritožbo. Tožeča stranka se je neuspešno pritožila na to odločbo zaradi pravnih vprašanj. Storilec je bil pozneje oproščen. Tožeča stranka je trdila, da je zavrnitev njene pritožbe pomenila odvzem njene pravice do dostopa do sodišča.

ESČP je ugotovilo, da tožeči stranki v skladu z zakonikom o kazenskem postopku ni bilo treba izrecno navesti razlogov za pritožbo. Pomembna je bila edina določba zakonika, na podlagi katere je lahko tožeča stranka izpodbijala odredbo preiskovalnega sodnika. Sodišče je soglašalo, da so nacionalni organi v najboljšem položaju za razlago nacionalne zakonodaje. Vendar so sodni organi v zadevnem primeru uporabili ustrezna postopkovna pravila na čezmerno formalističen način, kar je povzročilo kršitev pravice tožeče stranke do dostopa do sodišča. Sodišče je ugotovilo kršitev člena 6(1) EKČP.

Pri obravnavi vprašanja formalizma so lahko pomembni vloga sodišča in alternativni načini pridobitve pravnega varstva, ki jih ima na voljo tožeča stranka. Kadar ima, na primer, sodišče edinstveno vlogo pri pregledovanju upravnih odločb ter ravna kot sodišče prve in zadnje stopnje, ne bi smelo uporabljati čezmerno formalističnega postopka, saj osebe s tem izgubijo en način za pridobitev pravne varnosti.³⁹⁵

Posebej stroga razlaga postopkovnih pravil pri ustavnih sodiščih lahko tožeče stranke prikrajša za pravico do dostopa do sodišča.³⁹⁶ Če na primer razlaga postopkovnega pravila, kot je na primer rok, prepreči proučitev vsebine tožbe, to ogroža pravico do dostopa do sodišča.³⁹⁷

395 Glej na primer sodbo ESČP z dne 16. novembra 2000 v zadevi *Sotiris in Nikos Koutras ATTEE proti Grčiji*, pritožba št. 39442/98, točka 22, in sodbo ESČP z dne 8. decembra 2011 v zadevi *Shulgin proti Ukrajini*, pritožba št. 29912/05, točka 65.

396 Sodba ESČP z dne 12. novembra 2002 v zadevi *Běleš in drugi proti Češki republiki*, pritožba št. 47273/99, točka 69.

397 Sodba ESČP z dne 25. maja 2000 v združenih zadevah *Miragall Escolano in drugi proti Španiji*, pritožbe št. 38366/97, 38688/97, 40777/98, 40843/98, 41015/98, 41400/98, 41446/98, 41484/98, 41487/98 in 41509/98, točki 33 in 36.

Primer: V zadevi *Maširević proti Srbiji*³⁹⁸ je tožeča stranka, odvetnik, vložila civilno tožbo pri okrajnem sodišču, v kateri je od zasebne zavarovalniške družbe zahtevala plačilo storitev, opravljenih v skladu s pogodbo o honorarnih pravnih storitvah. Sodišče je prvotno odredilo plačilo, vendar je zavarovalniška družba vložila nasprotno tožbo, odločba je bila razveljavljena, pogodba pa razglašena za nično in neveljavno. Pritožbeno sodišče je potrdilo to sodbo, tožeča stranka pa je vložila pritožbo glede pravnih vprašanj pri vrhovnem sodišču. To je pritožbo zavrnilo in navedlo, da tožeča stranka ne more vložiti tožbe zaradi člena 84 srbskega zakona o civilnih postopkih, v skladu s katerim lahko pritožbo glede pravnih vprašanj vložijo samo odvetnik in ne sam tožnik. Vrhovno sodišče je navedlo, da v skladu s tem zakonom stranka v postopku nima pravne sposobnosti za osebno vložitev pritožbe glede pravnih vprašanj, tudi če je ta stranka odvetnik.

ESČP je menilo, da ta posebej stroga razlaga postopkovnega pravila ogroža pravico do dostopa do sodišča. Sodišče je navedlo, da mora v primerih, kot je zadevni, presoditi, ali so zadevna postopkovna pravila namenjena zagotovitvi pravilnega delovanja pravosodja in skladnosti z načelom pravne varnosti. Razlaga zadevnega pravila, ki jo je uporabilo vrhovno sodišče, ni bila usmerjena v ta cilja, tožečo stranko pa je prikrajšala za celovito proučitev vsebine pritožbe. Sodišče je na podlagi tega ugotovilo kršitev člena 6(1) EKČP.

Čezmerni formalizem lahko nastane tudi, kadar sodišče pripiše glavni pomen dejanski ugotovitvi (kot je nezakonito prebivanje tožeče stranke), ne da bi to ustrezno uravnotežilo s temeljnimi pravicami tožeče stranke (na primer s pravico do družinskega življenja).³⁹⁹ Samorefleksija lahko sodiščem pomaga, da se izogonejemo praksam, ki lahko ogrožajo dostop do pravnega varstva.

398 Sodba ESČP z dne 11. februarja 2014 v zadevi *Maširević proti Srbiji*, pritožba št. 30671/08.

399 Sodba ESČP z dne 31. januarja 2006 v zadevi *Rodrigues Da Silva in Hoogkamer proti Nizozemski*, pritožba št. 50435/99, točka 44.

Obetavna praksa

Spodbujanje dostopa do pravnega varstva z omejevanjem čezmernega formalizma

Upravno sodišče v Jambolu (Bolgarija) je leta 2010 prejelo nagrado Kristalna tehtnica pravice za svoja prizadevanja za preglednost in zagotavljanje jasnih informacij o svojih storitvah, da bi okrepilo zaupanje v pravosodni postopek. Sodišče je izvedlo akcijski načrt, namenjen državljanom in medijem, od svojega osebja pa zahteva, da pri komunikaciji z državljani uporabijo preprost jezik. Poleg tega je sprejelo tako imenovano listino za stranke, tj. pisni dokument za razumljivo, odprto in natančno predstavitev storitev sodišča. S takšnimi ukrepi se lahko izboljša dostop oseb do sodišča, saj prispevajo k omejevanju čezmerno zapletenih oblik sporazumevanja. Raziskave potrjujejo, da se je mnenje javnosti glede dejavnosti sodišča zelo izboljšalo.

Vir: Kristalna tehtnica pravice iz leta 2010, ki jo skupaj organizirata Svet Evrope in Evropska komisija.

6.2.3. Ovire za uporabo dokazov

Posamezniki morajo predložiti ustrezne dokaze v podporo svojim trditvam, da lahko pridobijo ustrezno pravno varstvo na sodiščih. Če so merila za dokaze previsoka, so lahko tožbe pri sodiščih obsojene na neuspeh, individualne pravice pa v praksi postanejo neuresničljive.⁴⁰⁰

V nekaterih primerih se lahko ovire za uporabo dokazov zmanjšajo z uvedbo posebnih zahtev glede tega, katera stranka mora dokazati elemente zadeve (zahteve v zvezi z dokaznim bremenom). V kazenskih zadevah, na primer, dokazno breme nosi tožilstvo. Tožilstvo torej mora dokazati obtožbe zoper osebo, obdolženo kaznivega dejanja. To je povezano z domnevo nedolžnosti iz člena 6(2) EKČP in člena 48(1) Listine EU o temeljnih pravicah. Obratna dokazna bremena lahko ogrozijo domnevo nedolžnosti.

Ne glede nato se lahko **v okviru prava SE** dokazno breme v posebnih in omejenih primerih preloži na obrambo. Pri presoji, ali je obratno breme sprejemljivo,

⁴⁰⁰ FRA (2011), *Access to justice in Europe: an overview of challenges and opportunities* (Dostop do pravnega varstva v Evropi: pregled izzivov in priložnosti), str. 62.

je treba upoštevati pomen zadeve in veljavna jamstva za varstvo pravic do obrambe.⁴⁰¹

Primer: V zadevi *Klouvi proti Franciji*⁴⁰² je tožeča stranka leta 1994 vložila kazensko ovadbo zoper svojega nekdanjega nadrejenega zaradi posilstva in spolnega nadlegovanja. Leta 1998 je preiskovalni sodnik zadevo ovrgel zaradi pomanjkanja dokazov. Tožena stranka je proti tožeči stranki sprožila kazenski postopek zaradi zlonamernega pregona. Tožeča stranka je bila obsojena na zaporno kazen z odložitvijo izvršitve in je morala plačati odškodnino. Njena pritožba je bila zavrnjena. Pritožila se je zaradi kršitve domneve nedolžnosti.

ESČP je priznalo, da vsak nacionalni sistem uporablja pravne domneve. Vendar je sodba v zadevnem primeru temeljila na strogi uporabi kazenskega zakonika, pri čemer je veljalo, prvič, da zavrnjena tožba samodejno pomeni, da so obtožbe tožeče stranke bile neresnične, in, drugič, da je tožeča stranka morala vedeti, da so obtožbe neresnične, saj je v obtožbi navedla, da je bila večkrat posiljena in da se je spolno nadlegovanje ponavljalo, kar dokazuje namero zlonamernega pregona. Izvedene domneve so pomenile, da se ni mogla braniti zoper obtožbo zlonamernega pregona. To je pomenilo kršitev člena 6(2) EKČP.

Druge domneve dejstva lahko nastanejo v posebnih okoliščinah. Na primer v zadevah, ki se nanašajo na člen 3 EKČP (prepoved mučenja ali nečloveškega in ponižujočega ravnanja) in pri katerih se zadevni dogodki zgodijo pod državnim nadzorom (na primer v zaporu), se lahko dokazno breme preloži na državo. To pomeni, da morajo organi zadovoljivo in prepričljivo pojasniti poškodbe, ki jih je oseba utrpela v priporu.⁴⁰³

Evropska komisija je predložila predlog direktive Evropskega parlamenta in Sveta za krepitev nekaterih vidikov domneve nedolžnosti v EU.⁴⁰⁴ Člen 5 sedanjega osnutka kompromisnega besedila potrjuje domnevo nedolžnosti in

401 Sodba ESČP z dne 7. oktobra 1988 v zadevi *Salabiaku proti Franciji*, pritožba št. 10519/83.

402 Sodba ESČP z dne 30. junija 2011 v zadevi *Klouvi proti Franciji*, pritožba št. 30754/03.

403 Sodba ESČP z dne 16. junija 2009 v zadevi *Gurgurov proti Moldaviji*, pritožba št. 7045/08, točka 56.

404 Evropska komisija (2013), *Predlog direktive Evropskega parlamenta in Sveta za krepitev nekaterih vidikov domneve nedolžnosti in pravice biti navzoč na sojenju v kazenskem postopku*, COM(2013)821 final, Bruselj, 27. november 2013, člen 5(2).

od držav članic zahteva, da zagotovijo, da je dokazno breme pri ugotavljanju krivde osumljenih in obdolženih oseb na tožilstvu.⁴⁰⁵

Nadalje se **v okviru prava EU** zdaj uporablja posebna ureditev za dokazovanje diskriminacije, saj so se v preteklosti posamezniki, ki so vložili tovrstne obtožbe, spopadali s posebej zapletenimi ovirami za uporabo dokazov.⁴⁰⁶ V okviru prava EU velja, da nastane domneva diskriminacije, ko tožnik izkaže dejstva, na podlagi katerih je mogoče domnevati, da je prišlo do diskriminacije, tožena stranka pa mora dokazati, da načelo enake obravnave ni bilo kršeno. Ta prenos dokaznega bremena je zdaj vključen v zakonodajo EU o nediskriminaciji, kot sta direktiva o rasni enakosti in direktiva o enakosti spolov.⁴⁰⁷ Ti direktivi sta izjemi od običajnih dokaznih zahtev, v skladu s katerimi morajo tožeče stranke dokazati vse elemente svojih tožb.

Primer: V zadevi *Galina Meister proti Speech Design Carrier Systems GmbH*⁴⁰⁸ se je državljanka Rusije prijavila na prosto delovno mesto za „izkušenega razvijalca programske opreme“. Njena prijava je bila zavrnjena. Družba je kmalu za tem objavila drug oglas s podobno vsebino. Tožeča stranka se je ponovno prijavila, prijava pa je bila še enkrat zavrnjena. V pritožbi je trdila, da je bila žrtev diskriminacije zaradi spola, starosti in narodnosti. Vložila je tožbo, v kateri je zahtevala plačilo odškodnine zaradi diskriminacije pri zaposlovanju in razkritje njenega spisa. Njena tožba je bila zavrnjena, prav tako pa je bila zavrnjena njena pritožba zoper to sodbo. Zatem se je pritožila pri zveznem delovnem sodišču, ki je zadevo predložilo Sodišču EU z vprašanjem, ali lahko tožeča stranka uveljavlja pravico do informacij na podlagi nekaterih direktiv.

405 Glej <http://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-13471-2015-INIT/en/pdf>.

406 Sodba Sodišča EU z dne 27. oktobra 1993 v zadevi *Dr. Pamela Mary Enderby proti Frenchay Health Authority and Secretary of State for Health*, C-127/92. Glej tudi FRA (2011), *Priročnik o evropski zakonodaji o nediskriminaciji*, Luxembourg, Urad za publikacije.

407 V zvezi z zakonodajo EU, ki vključuje preložitve dokaznega bremena, glej člen 8 direktive o rasni enakosti, člen 9 direktive o enakosti spolov pri dostopu do blaga in storitev, člen 18 direktive o enakosti spolov in člen 10 direktive o okvirih za zaposlovanje.

408 Sodba Sodišča EU z dne 19. aprila 2012 v zadevi *Galina Meister proti Speech Design Carrier Systems GmbH*, C-415/10. Glej tudi sodbo Sodišča EU z dne 16. julija 2015 v zadevi *CHEZ Razporedenie Bulgaria AD proti Komisija za zashita ot diskriminatsia*, C-83/14.

Sodišče EU je navedlo, da morajo osebe, ki menijo, da so bile žrtve diskriminacije, najprej dokazati dejstva, na podlagi katerih se lahko sklepa o diskriminaciji. Šele ko so ta dejstva dokazana, mora tožena stranka dokazati, da načelo prepovedi diskriminacije ni bilo kršeno. Sodišče EU je menilo, da bi lahko tožena stranka z zavrnitvijo razkritja informacij tožeči stranki preprečila dokazovanje dejstev, potrebnih za vzpostavitev prvotne domneve. Predložitveno sodišče je moralo zagotoviti, da zavrnitev tožeči stranki ne prepreči dokazovanja dejstev.

6.2.4. Zastaralni roki

Z zastaralnimi roki se določijo roki, v katerih mora stranka vložiti tožbo ali drugo stranko obvestiti o tožbi. Naložitev razumnih rokov in postopkovnih pogojev za vložitev tožb lahko spodbuja pravilno delovanje pravosodja z zagotavljanjem pravne varnosti in dokončnosti ter zaščito morebitnih toženih strank pred starimi tožbami, ki jih je zaradi preteklega časa težko izpodbijati.⁴⁰⁹ **V okviru prava SE in prava EU** rok načeloma ne pomeni kršitve člena 6(1) EKČP ali člena 47 Listine EU o temeljnih pravicah.

V okviru prava SE so zastaralni roki, ki so sicer običajen del nacionalnih pravih sistemov in izpolnjujejo več pomembnih namenov, zakoniti, če zasledujejo legitimen cilj in so z njim sorazmerni.⁴¹⁰

Primer: V zadevi *Bogdel proti Litvi*⁴¹¹ so tožeče stranke podedovale parcelo, kupljeno od države. Deset let pozneje je sodišče ugotovilo, da je bila prvotna prodaja nezakonita in da je treba zemljišče brezplačno vrniti vladi. Tožeče stranke so vložile pritožbo, pritožbeno sodišče pa je sklenilo, da je treba vrniti znesek, ki je bil prvotno plačan za parcelo, vendar je podprlo prvotno odločitev o lastništvu. Tožeče stranke so trdile, da bi morala pravica države do zemljišča zastarati.

ESČP je ponovilo, da so zastaralni roki „običajen del nacionalnih pravnih sistemov držav pogodbenic“. Zagotavljajo pravno varnost, ščitijo morebitne tožene stranke in preprečujejo krivice, ki bi lahko nastale, če bi morala

409 Sodba ESČP z dne 18. oktobra 2005 v zadevi *MPP Golub proti Ukrajini*, pritožba št. 6778/05.

410 Sodba ESČP z dne 22. oktobra 1996 v združenih zadevah *Stubbings in drugi proti Združenemu kraljestvu*, pritožbi št. 22083/93 in 22095/93, točke 50–56.

411 Sodba ESČP z dne 26. novembra 2013 v zadevi *Bogdel proti Litvi*, pritožba št. 41248/06.

sodišča odločati o dogodkih iz preteklosti na podlagi dokazov, ki morda niso več zanesljivi ali popolni. V zadevnem primeru so tožeče stranke v postopku pred ESČP trdile, da uporaba različnih pravil v zvezi z začetnim datumom za zastaralne roke za državne organe na eni strani in zasebne subjekte na drugi pomeni kršitev prepovedi diskriminacije, vendar te trditve niso predložile nacionalnim sodiščem. Ne glede na to je ESČP sklenilo, da je učinek te razlike združljiv s pravico tožečih strank do dostopa do sodišča ter da kršitve člena 6(1) EKČP ni bilo.

V okviru prava EU prav tako velja, da zastaralni roki za vložitev tožb pri nacionalnih sodiščih niso nujno nezakoniti.⁴¹²

Primer: V zadevi *Q-Beef in drugi proti Belgische Staat in drugi*⁴¹³ so tožeče stranke 2. aprila 2007 začele postopek zoper Belgijo, v katerem so zahtevale vračilo prispevkov, plačanih med januarjem 1993 in aprilom 1998. Po navedbah predložitvenega sodišča je petletni zastaralni rok, ki je veljal za terjatve tožečih strank, potekel.

Sodišče EU je menilo, da je v zvezi z načelom učinkovitosti določitev razumnih zastaralnih rokov za vložitev pravnih sredstev v interesu pravne varnosti združljiva s pravom EU. Ti zastaralni roki ne smejo onemogočati ali čezmerno otežiti uveljavljanja pravic, ki izhajajo iz prava EU.

Poleg tega v okviru prava EU roki ne smejo biti manj ugodni od tistih v zvezi s podobnimi nacionalnimi tožbami.⁴¹⁴ Več instrumentov sekundarne zakonodaje EU vsebuje posebna pravila v zvezi s tem; na primer direktiva o mediaciji (glej [oddelek 2.4.2](#)) od držav zahteva, da zagotovijo zadržanje zastaralnih rokov, medtem ko se spor rešuje z mediacijo.⁴¹⁵

412 Sodba Sodišča EU z dne 15. septembra 1998 v zadevi *Edilizia Industriale Siderurgica Srl (Edis) proti Ministero delle Finanze*, C-231/96, točke 34–36.

413 Sodba Sodišča EU z dne 8. septembra 2011 v združenih zadevah *Q-Beef NV proti Belgische Staat in Frans Bosschaert proti Belgische Staat in drugi*, C-89/10 in C-96/10.

414 Sodba Sodišča EU z dne 10. julija 1997 v zadevi *Rosalba Palmisani proti Istituto nazionale della previdenza sociale (INPS)*, C-261/95, točki 27–28.

415 Direktiva 2008/52/ES Evropskega parlamenta in Sveta z dne 21. maja 2008 o nekaterih vidikih mediacije v civilnih in gospodarskih zadevah (direktiva o mediaciji), UL L 136, 2008, člen 8.

6.2.5. Imunitete

Imunitete so posebna vrsta postopkovne predpostavke. Države lahko uvedejo imunitete tudi za to, da preprečijo vložitev tožb. Imuniteta pomeni izvzetje iz celotnega pravnega postopka ali njegovih delov, na primer pravne dolžnosti, kazni ali pregona.⁴¹⁶ Nekatero imuniteto, kot je državna imuniteta ali diplomatska imuniteta, so namenjene izpolnjevanju obveznosti na podlagi mednarodnega javnega prava, medtem ko se lahko drugeodobijo na nacionalni ravni, na primer za zaščito javnih uslužbencev pred odgovornostjo za odločitve, sprejete med opravljanjem uradnih dolžnosti, ali za varstvo svobode govora poslancev v parlamentu.

Poslanska imuniteta je lahko združljiva s členom 6, če je usmerjena v legitimne cilje varstva svobode govora v parlamentu ali ohranjanja delitve oblasti med zakonodajno in sodno vejo oblasti.⁴¹⁷ Imuniteto je lažje upravičiti, če je tesno povezana s poslansko dejavnostjo.⁴¹⁸

Primer: V zadevi *C.G.I.L. in Cofferati (št. 2) proti Italiji*⁴¹⁹ sta bila tožeči stranki italijanska zveza sindikatov in njen generalni sekretar. Leta 2002 so pripadniki Rdečih brigad umorili svetovalca ministra za delo. Med razpravo v parlamentu je bila omenjena domnevna povezava med terorizmom in dejavnostmi sindikatov. Eden od poslancev je v izjavi za medije ponovil domneve. Tožeče stranke so zoper njega vložile odškodninsko tožbo, v kateri so trdile, da so njegove izjave škodile njihovem ugledu. Poslanska zbornica je sklenila, da v zvezi z izjavami velja poslanska imuniteta. Tožeče stranke so vložile pritožbo in navedle, da to krši njihovo pravico do dostopa do sodišča.

ESČP je ugotovilo kršitev člena 6 EKČP. Poslanska imuniteta je dolgotrajna praksa, katere namen je zaščititi svobodo govora poslancev. Poseg v pravice tožečih strank je bil sicer usmerjen v legitimen cilj, vendar ni bil sorazmeren. Natančno gledano, izjave niso bile povezane z opravljanjem

416 Kloth, M. (2010), *Immunities and the right of access to the court under Art. 6 of the European Convention on Human Rights*, Leiden, Martinus Nijhoff Publishers, str. 1.

417 Sodba ESČP z dne 17. decembra 2002 v zadevi *A. proti Združenemu kraljestvu*, pritožba št. 35373/97, točke 75–77.

418 Sodba ESČP z dne 30. januarja 2003 v zadevi *Cordova proti Italiji (št. 2)*, pritožba št. 45649/99, točka 64.

419 Sodba ESČP z dne 6. aprila 2010 v zadevi *C.G.I.L. in Cofferati (št. 2) proti Italiji*, pritožba št. 2/08, točka 44.

poslanskih dolžnosti. Organi niso zagotovili pravičnega ravnotežja med splošnimi interesi skupnosti in zahtevo po varstvu temeljnih pravic posameznika.

Šteje se, da državna (ali suverena) imuniteta izpolnjuje legitimni cilj, ki upravičuje omejevanje dostopa do sodišča, ker je priznan pojem mednarodnega prava, ki spodbuja medsebojno spoštovanje in dobre odnose med državami.⁴²⁰ Državna imuniteta se lahko uporabi tudi, kadar zadeve vključujejo domneve o mučenju. ESČP je navedlo, da morajo države glede na sedanji razvoj dogodkov na tem področju mednarodnega javnega prava še naprej proučevati to vprašanje.⁴²¹

Druge imunitete lahko vključujejo omejitve možnosti oseb, da sprožijo sodne postopke, v katerih izpodbijajo izjave in ugotovitve javnih uslužbencev. Takšne omejitve so lahko sprejemljive, če izpolnjujejo legitimen cilj, kot je učinkoviti potek preiskave.⁴²² Vendar morajo biti uporabljena sredstva sorazmerna z zasledovanim legitimnim ciljem.⁴²³

6.3. Zamuda pri izvrševanju pravnomočnih sodb

Ključne točke

- Pravica do dostopa do sodišča vključuje pravico do izvršitve sodne odločbe. Neizvršitev sodbe lahko pomeni nerazumno oviro za dostop do pravnega varstva in kršitev člena 13 EKČP.
- ESČP je v svoji sodni praksi opredelilo več meril, pomembnih za presojo razumne zamude, kot so zapletenost postopkov izvršitev, ravnanje tožeče stranke in pristojnih organov ter znesek in narava sodnih stroškov.
- V okviru prava EU neizvršitev sodbe pomeni kršitev obveznosti, ki jih imajo države članice v skladu s členom 4(3) in 19 PEU ter Listino EU o temeljnih pravicah. Sodišče EU (še) ni odločalo o tem vprašanju na podlagi člena 47.

420 Sodba ESČP z dne 21. novembra 2001 v zadevi *Al-Adsani proti Združenemu kraljestvu*, pritožba št. 35763/97, točka 56.

421 Sodba ESČP z dne 14. januarja 2014 v združenih zadevah *Jones in drugi proti Združenemu kraljestvu*, pritožbi št. 34356/06 in 40528/06, točka 215.

422 Sodba ESČP z dne 21. septembra 1994 v zadevi *Fayed proti Združenemu kraljestvu*, pritožba št. 17101/90, točka 70.

423 Prav tam, točke 75–82.

Z neizpolnjevanjem sodnih odločb se omejuje dostop do pravnega varstva. Ogroža lahko varstvo temeljnih pravic in osebe prikrajša za učinkovito sodno varstvo. Poleg tega neizvršitev ogroža pravno državo.⁴²⁴

V okviru prava SE pravica do dostopa do sodišča vključuje pravico do izvršitve sodne odločbe brez neupravičenega odlašanja. Neizvršitev sodb nacionalnih sodišč torej spada na področje uporabe člena 6 EKČP.⁴²⁵ Zamude pri izvrševanju sodbe lahko prav tako povzročijo kršitev.⁴²⁶ Države morajo zagotoviti izvršitev pravnomočnih in zavezujočih sodb sodišč. Če se lahko zamuda ali neizvršitev sodbe pripiše državi, se lahko uporabijo pravna sredstva v skladu s členom 13 EKČP.

Primer: V zadevi *Ivanov proti Ukrajini*⁴²⁷ je tožeča stranka vložila pritožbo zaradi neizvršitve sodbe v njeno korist in pomanjkanja učinkovitega pravnega sredstva na nacionalni ravni.

ESČP je potrdilo, da je država odgovorna za izvršitev pravnomočnih sodb, če so dejavniki, ki ovirajo ali preprečujejo celotno in pravočasno izvršitev, pod nadzorom organov. Sodišče je pregledalo izvršitev sodb na podlagi člena 6 in opredelilo naslednje dejavnike kot pomembne za presojo razumne zamude: (i) zapletenost postopkov izvršitev, (ii) ravnanje tožeče stranke in pristojnih organov ter (iii) znesek in narava sodnih stroškov. Sodišče je ugotovilo kršitve členov 6 in 13 EKČP.

424 Svet Evrope, CCJE (2010), *Opinion n°13 (2010) on the role of Judges in the enforcement of judicial decisions* (Mnenje št. 13 (2010) o vlogi sodnikov pri izvrševanju sodnih odločb), Strasbourg, odstavek 7; Svet Evrope, CEPEJ (2007), *Enforcement of court decisions in Europe, CEPEJ Studies No. 8* (Izvrševanje sodnih odločb v Evropi, študija CEPEJ št. 8), Strasbourg; CEPEJ (2010), *Access to justice in Europe* (Dostop do pravnega varstva v Evropi), Strasbourg; Svet Evrope, CEPEJ (2008), *Checklist for promoting the quality of justice and the court* (Kontrolni seznam za spodbujanje kakovosti sodnega varstva in sodišča), Strasbourg, npr. str. 16.

425 Sodba ESČP z dne 19. marca 1997 v zadevi *Hornsby proti Grčiji*, pritožba št. 18357/91, točka 40. Glej tudi sporočilo št. 823/1998 Odbora ZN za človekove pravice z dne 29. marca 2005 v zvezi z zadevo *Czernin proti Češki republiki* (odbor je menil, da neukrepanje in čezmerne zamude pri izvajanju odločb pomenijo kršitev člena 14 MPDPP).

426 Odbor ministrov Sveta Evrope (2003), *Recommendation Rec(2003)17 to member states on enforcement*, z dne 9. septembra 2003. Glej tudi Svet Evrope, CEPEJ (2009), *Guidelines for a better implementation of the existing Council of Europe Recommendation on enforcement*.

427 Sodba ESČP z dne 15. oktobra 2009 v zadevi *Yuriy Nikolayevich Ivanov proti Ukrajini*, pritožba št. 40450/04, točke 53–57.

Od osebe, ki je prejela sodbo v svojo korist zoper državo, se ne sme zahtevati, da začne postopek za izvršitev, da bi zagotovila izvedbo.⁴²⁸ Država je dolžna ukrepati. Javni organ se ne more sklicevati na pomanjkanje sredstev, da bi upravičil neplačilo dolga, ki ga je treba poravnati v skladu s sodno odločbo.⁴²⁹ Poleg tega zamudna plačila po postopku izvršitve ne zagotavljajo ustreznega sodnega varstva oziroma odškodnine.⁴³⁰ ESČP je navedlo, da so v zadevah, povezanih z neizvršitvijo sodnih odločb, „najustreznejši“ nacionalni ukrepi za zagotovitev pravočasne izvršitve. Države pa se lahko odločijo tudi za izključno odškodninsko pravno sredstvo, če to izpolnjuje posebne zahteve (za nadaljnjo razpravo o pravnem sredstvu v obliki odškodnine v zadevah, povezanih z neizvršitvijo, glej **oddelek 5.2.1**).

V okviru prava EU se člen 47 Listine EU o temeljnih pravicah uporablja za vse pravice, ki izhajajo iz prava EU, in zagotavlja osebam pravico do učinkovitega sodnega varstva teh pravic. Neizvršitev sodbe pomeni kršitev obveznosti, ki jih imajo države članice v skladu s členom 4(3) in členom 19 PEU (glej **poglavje 1**) in Listino o temeljnih pravicah. Sodišče EU (še) ni odločalo o tem vprašanju na podlagi člena 47.

V zvezi z bolj splošnim vprašanjem izvrševanja sodb je EU sprejela sekundarno zakonodajo za obravnavo čezmejnega priznavanja in izvrševanja sodb. Na primer:⁴³¹

- Evropski nalog za izvršbo je na voljo za izvršbo nespornih sodnih odločb v civilnih ali gospodarskih zadevah v drugih državah članicah EU.⁴³² Zahtevke je nesporen, če se je toženec z njim strinjal, če je sodišče potrdilo

428 Sodba ESČP z dne 29. marca 2006 v zadevi *Scordino proti Italiji* (št. 1), pritožba št. 36813/97, točka 198.

429 Sodba ESČP z dne 6. septembra 2005 v zadevi *Sacaleanu proti Romuniji*, pritožba št. 73970/01.

430 Sodba ESČP z dne 11. decembra 2003 v zadevi *Karahalios proti Grčiji*, pritožba št. 62503/00, točka 23.

431 Drugi primeri so Uredba (EU) št. 650/2012 Evropskega parlamenta in Sveta z dne 4. julija 2012 o pristojnosti, pravu, ki se uporablja, priznavanju in izvrševanju odločb in sprejemljivosti in izvrševanju javnih listin v dednih zadevah ter uvedbi evropskega potrdila o dedovanju, UL L 201/107; Uredba Sveta (ES) št. 2201/2003 z dne 27. novembra 2003 o pristojnosti in priznavanju ter izvrševanju sodnih odločb v zakonskih sporih in sporih v zvezi s starševsko odgovornostjo ter o razveljavitvi Uredbe (ES) št. 1347/2000, UL L 338/1, ter Uredba Sveta (ES) št. 4/2009 z dne 18. decembra 2008 o pristojnosti, pravu, ki se uporablja, priznavanju in izvrševanju sodnih odločb ter sodelovanju v preživninskih zadevah, UL L 7/1.

432 Uredba Evropskega parlamenta in Sveta (ES) št. 805/2004 z dne 21. aprila 2004 o uvedbi evropskega naloga za izvršbo nespornih zahtevkov, UL L 143, 2004. Ne uporablja se na Danskem.

poravnavo ali če toženec ni bil navzoč, da bi ga izpodbija. Posamezniki lahko pridobijo razglasitev izvršljivosti. Evropski nalog za izvršbo se nato pošlje organu zadevne države članice EU, pristojnemu za izvršbo. Izrecno določene so tudi izjeme, kot so zadeve v zvezi z oporokami in dedovanjem ali skupnim premoženjem zakoncev.

- Če evropskega naloga za izvršbo ni mogoče uporabiti, lahko posamezniki za zagotovitev izvršitve uporabijo uredbo Bruselj I iz leta 2001.⁴³³ Med postopki, izvzetimi iz uredbe, so arbitraža, stečaj in zakonski spori. Prenovljena uredba Bruselj I, ki je nadomestila uredbo Bruselj I iz leta 2001, je začela veljati 10. januarja 2015.⁴³⁴ Starejša uredba se še naprej uporablja za sodne odločbe v postopkih, ki so se začeli pred navedenim datumom.

Obetavna praksa

Učinkovito izvrševanje sodb

Na Švedskem je za izvršbe v zvezi z dolgovi pristojna švedska izvršilna služba (Swedish Enforcement Authority, SEA). Upnik vloži prošnjo za izvršbo. Če so priloženi vsi potrebni dokumenti, SEA obvesti dolžnika o dolgu, ta pa ima na voljo dva tedna, da poravna dolg ali se pritoži. Če dolжник ne izplača dolga, se lahko začne izvršba. SEA pregleda sredstva, ki se lahko izterjajo za plačilo dolga (na primer, v zemljiški knjigi, registru podjetij in davčnih računih). Dolжник mora predložiti informacije o svojih sredstvih, lahko pa se z njim opravi pogovor v zvezi s sredstvi. Tretje stranke morajo predložiti informacije o sredstvih, ki jih hranijo in so v lasti dolžnika. SEA prouči informacije in izterja tista sredstva, s katerimi se lahko pokrije dolg ob čim manjši škodi za dolžnika. V primeru rubeža denarja na bančnem računu se znesek v nekaj dneh nakaže na račun SEA in nato posreduje upniku.

Vir: Švedska izvršilna služba.

433 Uredba Sveta (ES) št. 44/2001 z dne 22. decembra 2000 o pristojnosti in priznavanju ter izvrševanju sodnih odločb v civilnih in gospodarskih zadevah, UL L 12, 2001. Določbe so bile razširjene na Dansko na podlagi Sklepa Sveta z dne 27. aprila 2006 o sklenitvi Sporazuma med Evropsko skupnostjo in Kraljevino Dansko o pristojnosti in priznavanju ter izvrševanju sodnih odločb v civilnih in gospodarskih zadevah (2006/325/ES), UL L 120, 2006. Glej tudi Konvencijo o pristojnosti in priznavanju ter izvrševanju sodnih odločb v civilnih in gospodarskih zadevah (Nova luganska konvencija), UL L 339, 30.10.2007, ki so jo podpisale EU, Danska, Islandija, Norveška in Švica.

434 Uredba (EU) št. 1215/2012 Evropskega parlamenta in Sveta z dne 12. decembra 2012 o pristojnosti in priznavanju ter izvrševanju sodnih odločb v civilnih in gospodarskih zadevah (prenovitev), UL L 351, 2012. Danska je ni sprejela.

7

Omejitve dostopa do pravnega varstva: trajanje postopka

EU	Obravnavane teme	SE
Trajanje postopka		
Listina o temeljnih pravicah, člen 47 (pravica do učinkovitega pravnega sredstva) Listina o temeljnih pravicah, člen 41 (pravica do dobrega upravljanja)	Ugotavljanje trajanja postopka	EKČP, člen 6(1) (pravica do poštenega sojenja)
	Nekazenski postopki	Sodba ESČP v zadevi <i>Oršuš in drugi proti Hrvaški</i> , pritožba št. 15766/03, iz leta 2010
	Kazenski postopki	Sodba ESČP v zadevi <i>Malkov proti Estoniji</i> , pritožba št. 31407/07, iz leta 2010
Razumno trajanje postopka		
Sodba Sodišče EU v zadevi <i>Ufficio IVA di Piacenza proti Belvedere Costruzioni Srl.</i> , C-500/10, iz leta 2012	Merila za presojo razumnosti	Sodba ESČP v zadevi <i>Starokadomskiy proti Rusiji</i> (št. 2), pritožba št. 27455/06, iz leta 2014
	Zapletenost zadeve	Sodba ESČP v zadevi <i>Matoń proti Poljski</i> , pritožba št. 30279/07, iz leta 2009
	Ravnanje tožeče stranke	Sodba ESČP v zadevi <i>Veliyev proti Rusiji</i> , pritožba št. 24202/05, iz leta 2010

EU	Obravnavane teme	SE
	Ravnanje nacionalnih organov	Sodba ESČP v združenih zadevah <i>Sociedade de Construções Martins & Vieira, Lda. in drugi proti Portugalski</i> , pritožbe št. 56637/10 in druge, iz leta 2014
	Pomen zadevne pravice	Sodba ESČP v zadevi <i>Mikulić proti Hrvaški</i> , pritožba št. 53176/99, iz leta 2002

Pravna sredstva za predolgo trajanje postopka

Sodba Sodišča EU v zadevi *Groute Gascogne SA proti Evropski komisiji*, C-58/12 P, iz leta 2013

Sodbe ESČP v zadevi *Scordino proti Italiji* (št. 1), pritožba št. 36813/97, iz leta 2006

Končanje sodnega postopka v razumnem roku je temeljna človekova pravica, ki velja za nekazenske in kazenske postopke. V tem poglavju je predstavljeno pravo SE in pravo EU v zvezi z ugotavljanjem trajanja postopka in presojo, ali je trajanje razumno. V [oddelku 7.3](#) so predstavljena pravna sredstva za predolgo postopke.

7.1. Ugotavljanje trajanja postopka

Ključne točke

- Pravica do sojenja v razumnem roku je zagotovljena s členom 6 EKČP in členom 47 Listine EU o temeljnih pravicah.
- Pri presoji, ali je bil postopek končan v razumnem roku, se upošteva celotno trajanje postopka.
- V nekazenskih zadevah se čas praviloma meri od trenutka vložitve tožbe pri sodišču.
- V kazenskih zadevah se čas praviloma meri od trenutka, ko je oseba „obdolžena“. To je trenutek, ko je položaj osebe „bistveno prizadet“.
- V kazenskih in nekazenskih zadevah čas preneha teči, ko odločitev postane pravno-močna (se ni več mogoče pritožiti).

Obetavna praksa

Pospešitev družinskih zadev

Nemška sodišča za družinske zadeve in odvetniška zbornica Berlina so uspešno izvedli skupen projekt v Berlinu, da bi pospešili sodne postopke v zvezi z družinskimi zadevami. Projekt je med drugim osredotočen na trajanje postopkov in morebitne spore med starši. V okviru projekta je bil uveden usklajen in večdisciplinaren pristop s strokovnimi delavci (odvetniki, socialnimi delavci in sodniki), pri čemer se s skupnimi intervencijami staršem pomaga, da samostojno opredelijo in izpolnijo potrebe otrok ter učinkoviteje rešijo postopke.

Vir: Kristalna tehtnica pravice iz leta 2014, ki jo skupaj organizirata Svet Evrope in Evropska komisija.

Pravica do sojenja v razumnem roku je določena v členu 6 EKČP in členu 47 Listine EU o temeljnih pravicah. Kljub pomenu te pravice je predolgo trajanje postopkov zdaleč najpogostejša težava, opredeljena v pritožbah, ki jih prejme ESČP.⁴³⁵

Zahteva, da se mora postopek končati v razumnem roku, „velja za vse stranke v sodnem postopku, njen namen pa je, da se jih zaščiti pred čezmernimi zamudami v postopku“.⁴³⁶ Čezmerne zamude lahko ogrozijo spoštovanje pravne države in preprečijo dostop do pravnega varstva. Zamude pri izreku sodnih odločb in njihovem izvrševanju lahko pomenijo postopkovno oviro za dostop do pravnega varstva (glej **oddelek 6.3**). Države morajo svoje pravne sisteme organizirati tako, da svojim sodiščem omogočijo izpolnitev obveznosti odločanja o zadevah v razumnem roku.⁴³⁷ Če sodba ni izrečena v razumnem roku, nastane upravičenje do učinkovitega pravnega sredstva (glej **oddelek 7.3**).⁴³⁸

435 Odbor ministrov Sveta Evrope (2010), **Recommendation Rec(2010)3 to member states on effective remedies for excessive length of proceedings** (Priporočilo Rec(2010)3 državam članicam o učinkovitih pravnih sredstvih zaradi dolgotrajnega postopka) z dne 24. februarja 2010. Glej tudi **Annual Report** (Letno poročilo) sodne pisarne Evropskega sodišča za človekove pravice iz leta 2014, str. 174–175.

436 Sodba ESČP z dne 10. novembra 1969 v zadevi **Stögmüller proti Avstriji**, pritožba št. 1602/62, točka 5.

437 Sodba ESČP z dne 24. avgusta 1993 v zadevi **Scuderi proti Italiji**, pritožba št. 12986/87, točka 16. Sodba ESČP z dne 19. julija 2012 v zadevi **Jama proti Sloveniji**, pritožba št. 48163/08, točka 36.

438 Odbor ministrov Sveta Evrope (2010), **Recommendation Rec(2010)3**. (Priporočilo Rec(2010)3) Glej tudi Svet Evrope, CEPEJ (2012), **Length of court proceedings in the member states of the Council of Europe based on the case law of the European Court of Human Rights** (Dolgotrajnost sodnih postopkov v državah članicah Sveta Evrope na podlagi sodne prakse Evropskega sodišča za človekove pravice). V poročilih so opredeljena in proučena ključna načela, povzeta po sodni praksi, ki zadeva vprašanje razumnega roka.

Države morajo zagotoviti posebne pravne načine, s katerimi lahko posamezniki uporabijo pravna sredstva v primeru neupravičeno dolgih postopkov; če tega ne storijo, povzročijo ločeno kršitev člena 13.⁴³⁹

Niti pravo SE niti pravo EU ne vključuje posebnih časovnih okvirov, s katerimi bi bilo opredeljeno to, kar pomeni „razumen čas“. Zadeve se proučijo posamično in ob upoštevanju posebnih okoliščin. Ta presoja se opravi v skladu z merili, ki jih je ESČP določil v svoji sodni praksi in jih uporablja tudi Sodišče EU. ESČP najprej opredeli obdobje, ki ga je treba upoštevati pri ugotavljanju trajanja postopka. Nato presodi, ali je trajanje razumno (glej tudi **oddelek 7.2**).⁴⁴⁰ V **poglavju 1** (zlasti na **sliki**) je predstavljena povezava med pravicami iz Listine EU o temeljnih pravicah in pravicami iz EKČP, zaradi katere se sodna praksa SE, opisana v nadaljevanju, uporablja tudi v okviru prava EU v zvezi s členom 47.

Načelo, po katerem je treba obravnavo opraviti v razumnem roku, se uporablja tudi v okviru upravnih postopkov v EU.⁴⁴¹ To je določeno tudi v členu 41 Listine EU o temeljnih pravicah, v skladu s katerim imajo vsi državljani pravico, da organi in institucije EU njihove zadeve obravnavajo nepristransko, pravično in v razumnem roku.

7.1.1. Ugotavljanje trajanja nekazenskega postopka

V nekazenskih zadevah se čas praviloma meri od trenutka vložitve tožbe pri sodišču.⁴⁴² V nekaterih primerih začne čas teči pred začetkom sodnega postopka.⁴⁴³ To se zgodi samo v izjemnih primerih, na primer, kadar so pred postopkom potrebni nekateri predhodni ukrepi.⁴⁴⁴ Če mora, na primer, tožeča stranka svojo zadevo predložiti upravnemu organu, preden lahko sproži sodni

439 Sodba ESČP z dne 26. oktobra 2000 v zadevi *Kudła proti Poljski*, pritožba št. 30210/96, točki 159–160.

440 Sodba ESČP z dne 26. oktobra 2000 v zadevi *Kudła proti Poljski*, pritožba št. 30210/96, točka 124.

441 Glej tudi sodbo Sodišča EU z dne 5. junija 2012 v zadevi *Imperial Chemical Industries Ltd proti Evropski komisiji*, T-214/06, točka 284.

442 Sodba ESČP z dne 23. aprila 1987 v zadevi *Poiss proti Avstriji*, pritožba št. 9816/82, točka 50.

443 Sodba ESČP z dne 21. februarja 1975 v zadevi *Golder proti Združenemu kraljestvu*, pritožba št. 4451/70, točka 32.

444 Sodba ESČP z dne 26. septembra 2006 v zadevi *Blake proti Združenemu kraljestvu*, pritožba št. 68890/01, točka 40.

postopek, se lahko upošteva tudi to obdobje pred začetkom postopka.⁴⁴⁵ Časovno obdobje zajema celotni zadevni postopek, vključno s postopkom v zvezi s pritožbo.⁴⁴⁶

Čas preneha teči, ko odločitev postane pravnomočna (to vključuje oceno škode po izreku sodbe).⁴⁴⁷ ESČP pri presoji, ali je trajanje razumno, prouči celotni postopek.⁴⁴⁸ Kar zadeva končanje postopka, se za izračun zadevnega obdobja kot sestavni del zadeve upoštevajo tudi izvršitev sodbe ali postopek za izvršitev.⁴⁴⁹

Primer: V zadevi *Oršuš in drugi proti Hrvaški*⁴⁵⁰ so bile tožeče stranke 15 romskih učencev, ki so med letoma 1996 in 2000 obiskovali dve osnovni šoli. Občasno so obiskovali učne ure, namenjene samo za Rome. Tožeče stranke so 19. aprila 2002 sprožile postopek zoper šolo zaradi diskriminacije na podlagi rase in kršitve pravice do izobraževanja. Septembra 2002 je sodišče zavrnilo njihovo pritožbo, v postopku po pritožbi pa je bila ta odločba podprta. Ustavno sodišče je 7. februarja 2007 zavrnilo pritožbo tožečih strank. Pritožili so se zaradi trajanja postopka.

ESČP je ugotovilo, da se je postopek začel 19. aprila 2002 in končal po postopkih pred županijskim in občinskim sodiščem z odločbo ustavnega sodišča z dne 7. februarja 2007. Ugotovilo je, da so bili postopki pred prvostopenjskim in pritožbenim sodiščem hitro odločeni, postopek pred ustavnim sodiščem pa je trajal štiri leta, en mesec in 18 dni. ESČP je sklenilo, da je prišlo do kršitve člena 6(1) EKČP.

Kar zadeva trajanje postopka pred ustavnimi sodišči, ESČP upošteva njihovo posebno vlogo „varuha ustave“.⁴⁵¹ Pri ugotavljanju, ali se lahko postopek pred

445 Sodba ESČP z dne 28. junija 1978 v zadevi *König proti Nemčiji*, pritožba št. 6232/73, točka 98.

446 Sodba ESČP z dne 23. aprila 1987 v zadevi *Poiss proti Avstriji*, pritožba št. 9816/82, točka 50.

447 Sodba ESČP z dne 10. julija 1984 v zadevi *Guincho proti Portugalski*, pritožba št. 8990/80.

448 Sodba ESČP z dne 25. februarja 1993 v zadevi *Dobbertin proti Franciji*, pritožba št. 13089/87, točka 44.

449 Sodba ESČP z dne 26. oktobra 1988 v zadevi *Martins Moreira proti Portugalski*, pritožba št. 11371/85, točka 44.

450 Sodba ESČP z dne 16. marca 2010 v zadevi *Oršuš in drugi proti Hrvaški*, pritožba št. 15766/03.

451 Prav tam, točka 109.

ustavnim sodiščem upošteva pri presoji razumnega trajanja postopka, je treba presoditi, ali lahko izid postopka vpliva na izid spora pred navadnimi sodišči.⁴⁵²

Če stranka v sporu premine in druga oseba sporoči svojo namero, da bo kot dedič prvotne tožeče stranke nadaljevala postopek, se lahko pri ugotavljanju trajanja postopka upošteva celotni postopek.⁴⁵³ Po drugi strani, kadar posameznik vstopi v pravdo kot tretja oseba v svojem imenu, se čas meri od trenutka vstopa v pravdo.⁴⁵⁴

7.1.2. Ugotavljanje trajanja kazenskega postopka

V kazenskih postopkih se zahteva v zvezi z razumnim rokom uporabljati, da se prepreči dolgotrajna negotovost obdolženih oseb glede izida kazenskih obtožb zoper njih.⁴⁵⁵ V kazenskih zadevah se čas meri od trenutka, ko je oseba „obdolžena“.⁴⁵⁶ To je trenutek, ko je položaj obdolžene osebe „bistveno prizadet“.⁴⁵⁷ Opozoriti je treba, da se lahko čas začne meriti, preden sodišče začne obravnavati zadevo, na primer ob prijettu⁴⁵⁸ ali z začetkom predhodne preiskave.⁴⁵⁹

Primer: V zadevi *Malkov proti Estoniji*⁴⁶⁰ je bila tožeča stranka leta 2008 obsojena umora voznika taksija. Kazenska preiskava se je začela 6. avgusta 1998. Tožeča stranka se je pritožila zaradi predolgega trajanja postopka.

ESČP je ponovilo, da se v kazenskih postopkih čas meri od trenutka, kot je oseba „obdolžena“, kar se lahko zgodi, preden zadevo začne obravnavati sodišče. Pojem „obtožba“ ustreza presoji, ali je položaj osumljene osebe bistveno prizadet. Sodišče je kot začetni datum določilo 17. avgust 2001, tj. datum, ko je policijski preiskovalec pripravil obtožbe zoper tožečo stranko,

452 Sodba ESČP z dne 16. septembra 1996 v zadevi *Süssmann proti Nemčiji*, pritožba št. 20024/92, točka 39.

453 Sodba ESČP z dne 29. marca 2006 v zadevi *Scordino proti Italiji (št. 1)*, pritožba št. 36813/97, točka 220.

454 Prav tam.

455 Sodba ESČP z dne 27. junija 1968 v zadevi *Wemhoff proti Nemčiji*, pritožba št. 2122/64, točka 18.

456 Sodba ESČP z dne 11. junija 2015 v zadevi *Tychko proti Rusiji*, pritožba št. 56097/07, točka 63.

457 Sodba ESČP z dne 15. julija 1982 v zadevi *Eckle proti Nemčiji*, pritožba št. 8130/78.

458 Sodba ESČP z dne 27. junija 1968 v zadevi *Wemhoff proti Nemčiji*, pritožba št. 2122/64, točka 19.

459 Sodba ESČP z dne 16. julija 1971 v zadevi *Ringeisen proti Avstriji*, pritožba št. 2614/65, točka 110.

460 Sodba ESČP z dne 4. februarja 2010 v zadevi *Malkov proti Estoniji*, pritožba št. 31407/07.

ta pa je bila opredeljena kot pobegla oseba. Datum zaključka postopka je bil 22. april 2009, ko je vrhovno sodišče zavrnilo pritožbo tožeče stranke. Celotni postopek je trajal sedem let in osem mesecev na treh stopnjah sodnega varstva. Postopek je trajal pretirano dolgo, kar je pomenilo kršitev člena 6(1) EKČP. Za popravo škode je bila kazen tožeče stranke skrajšana.

Zahteva v zvezi z razumnim rokom velja za celotni zadevni postopek, vključno s postopkom v zvezi s pritožbo.⁴⁶¹ Čas torej teče do sprejetja sodne odločbe v zvezi z obtožbo; to je lahko odločba pritožbenega sodišča glede na vsebino.⁴⁶² O kazenski obtožbi se odloča po končni določitvi kazni.⁴⁶³ Za namene člena 6 se izvršba sodne odločbe šteje za sestavni del sojenja, vključno z izvedbo odločitve o oprostitvi.⁴⁶⁴

7.2. Merila za presojo razumnega trajanja postopka

Ključne točke

- Razumno trajanje kazenskih in nekazenskih postopkov je odvisno od posebnih okoliščin posamezne zadeve.
- Pri presoji razumnosti v kazenskih in nekazenskih postopkih se uporabljajo naslednja štiri merila: zapletenost zadeve, ravnanje pritožnika, ravnanje nacionalnih organov in pomen, ki ga ima zadeva za pritožnika.

Pristop za ugotavljanje, ali je bil postopek neupravičeno dolg, je bil opisan kot „bolj pragmatičen kot znanstven“.⁴⁶⁵ V okviru prava SE in prava EU je vprašanje razumnega trajanja kazenskih in nekazenskih postopkov odvisno od posebnih okoliščin zadeve.⁴⁶⁶

461 Sodba ESČP z dne 28. junija 1978 v zadevi *König proti Nemčiji*, pritožba št. 6232/73, točka 98.

462 Sodba ESČP z dne 27. junija 1968 v zadevi *Neumeister proti Avstriji*, pritožba št. 1936/63, točka 19.

463 Sodba ESČP z dne 15. julija 1982 v zadevi *Eckle proti Nemčiji*, pritožba št. 8130/78, točka 77.

464 Sodba ESČP z dne 8. aprila 2004 v zadevi *Assanidze proti Gruziji*, pritožba št. 71503/01, točki 181-182.

465 Sklepni predlogi generalne pravobranilke Eleanor Sharpston, predstavljeni 30. maja 2013, v zadevi *Grunde Gascogne SA proti Evropski komisiji*, C-58/12, točki 72-73.

466 Sodba ESČP z dne 28. junija 1978 v zadevi *König proti Nemčiji*, pritožba št. 6232/73, točka 110.

Za presojo razumnosti v kazenskih in nekazenskih postopkih se uporabljajo štiri merila:

- (i) zapletenost zadeve;
- (ii) ravnanje pritožnika;
- (iii) ravnanje zadevnih organov;
- (iv) pomen, ki ga ima zadeva za pritožnika (glej oddelke od 7.2.1 do 7.2.4).⁴⁶⁷

ESČP je, na primer, ob uporabi teh meril opredelilo obdobji 10 let⁴⁶⁸ in 13 let⁴⁶⁹ kot nerazumno dolgi za kazenski postopek. Kot nerazumno dolgi je opredelilo tudi obdobji 10 let za civilni postopek⁴⁷⁰ in 7 let za disciplinski postopek.⁴⁷¹ Zadeve lahko napredujejo po različnih stopnjah sodnega varstva (na primer na podlagi pritožbe). To se upošteva pri presoji razumnosti. Upošteva se tudi kumulativni učinek zamude na vsaki stopnji.⁴⁷²

Doseči je treba ravnotežje med pospešitvijo in pravilnim delovanjem pravosodja. Na primer potreba po hitri rešitvi zadeve ne sme ogroziti pravice obdolžene osebe do obrambe (glej oddelek 4.2.4 o primernem času in možnostih za pripravo obrambe).⁴⁷³

Primer: V zadevi *Starokadomskiy proti Rusiji* (št. 2)⁴⁷⁴ je bila tožeča stranka februarja 1998 obdolžena umora v obteževalnih okoliščinah. Pozneje je bila skupaj z več osumljenimi osebami obdolžena drugih nasilnih kaznivih dejanj. Novembra 2014 je bila obsojena zaradi več kaznivih dejanj, vključno s protipravnim dogovorom z namenom storitve umora. V pritožbenem

467 Na primer sodba ESČP z dne 27. junija 2000 v zadevi *Frydlander proti Franciji*, pritožba št. 30979/96, točka 43 (zaposlitev).

468 Sodba ESČP z dne 25. junija 1987 v zadevi *Milasi proti Italiji*, pritožba št. 10527/83.

469 Sodba ESČP z dne 25. junija 1987 v zadevi *Baggetta proti Italiji*, pritožba št. 10256/83.

470 Sodba ESČP z dne 25. junija 1987 v zadevi *Capuano proti Italiji*, pritožba št. 9381/81.

471 Sodba ESČP z dne 27. januarja 2015 v zadevi *Kincses proti Madžarski*, pritožba št. 66232/10.

472 Sodba ESČP z dne 29. maja 1986 v zadevi *Deumeland proti Nemčiji*, pritožba št. 9384/81, točka 90.

473 Sodba ESČP z dne 12. oktobra 1992 v zadevi *Boddaert proti Belgiji*, pritožba št. 12919/87, točka 39.

474 Sodba ESČP z dne 13. marca 2014 v zadevi *Starokadomskiy proti Rusiji* (št. 2), pritožba št. 27455/06.

postopku je bila obsodba potrjena, novembra 2005 pa je bila obsojena na zaporno kazen desetih let. Tožeča stranka se je pritožila zaradi nerazumnega trajanja kazenskega postopka.

Nobelih znakov ni bilo, da je razlogovanje nacionalnega sodišča vključevalo zahtevo v zvezi z razumnim rokom. V skladu s členom 6 morajo biti sodni postopki končani v razumnem roku, vendar je s členom določeno tudi splošnejše načelo pravnega delovanja pravosodja. V zadevnem primeru se Sodišče ni strinjalo, da so organi uspešno vzpostavili pravično ravnatežje med različnimi vidiki te temeljne zahteve. Tožeča stranka je bila v priporu, zato je bilo treba ravnati posebej skrbno. Sodišče je ugotovilo kršitev člena 6(1) EKČP.

Sodišče EU je uporabilo ista merila za postopke pred Splošnim sodiščem.⁴⁷⁵ Poleg tega je sklenilo, da pravne obveznosti EU ne upravičujejo neupoštevanja načela razumnega roka v državah članicah.

Primer: V zadevi *Ufficio IVA di Piacenza proti Belvedere Costruzioni Srl*.⁴⁷⁶ je bila v okviru prava Italije določena samodejna ustavitel davčnih postopkov, ki tečejo pred davčnim sodiščem tretje stopnje, če so se začeli z vložitvijo tožbe na prvi stopnji pred več kot desetimi leti. Ugotovljeno je bilo, da je to združljivo s pravom EU.

Sodišče EU je ugotovilo, da obveznosti zagotovitve učinkovitega pobiranja sredstev Evropske unije ne sme biti v nasprotju s skladnostjo z načelom sprejemanja sodnih odločb v razumnem roku na podlagi člena 47 Listine EU o temeljnih pravicah in člena 6(1) EKČP.

7.2.1. Zapletenost zadeve

Zapletenost se nanaša na dejstva in pravo. Zapletena zadeva lahko vključuje vprašanja v zvezi z zdravstvenim stanjem tožeče stranke,⁴⁷⁷ veliko količino

475 Sodba Sodišča EU z dne 26. novembra 2013 v zadevi *Groupe Gascogne SA proti Evropski komisiji*, C-58/12 P, točke 82–88.

476 Sodba Sodišča EU z dne 29. marca 2012 v zadevi *Ufficio IVA di Piacenza proti Belvedere Costruzioni Srl*, C-500/10, točka 23.

477 Sodba ESČP z dne 18. junija 2015 v zadevi *Yaikov proti Rusiji*, pritožba št. 39317/05, točka 76.

dokazov,⁴⁷⁸ zapletena pravna vprašanja,⁴⁷⁹ potrebo po zasliševanju velikega števila prič⁴⁸⁰ ali veliko število zadevnih oseb.⁴⁸¹ Nekatere zadeve se lahko po svoji naravi zdijo bolj zapletene, na primer, če vključujejo interese skupnosti in posameznikov.⁴⁸² Čeprav zadeva velja za zapleteno, to ne pomeni, da se bodo vse zamude štele za razumne.⁴⁸³

Primer: V zadevi *Matoń proti Poljski*⁴⁸⁴ je bila tožeča stranka 19. junija 2000 obdolžena nedovoljenega prometa s prepovedanimi drogami, nezakonite posesti strelnega orožja in sodelovanja v organizirani kriminalni združbi. Zadeva je obsegala 36 obdolžencev in 147 prič. Tožeča stranka je bila obsojena leta 2008. Pri regionalnem sodišču je vložila pritožbo, to pa v času obravnave ESČP še ni sprejelo odločitve o pritožbi. Tožeča stranka je vložila pritožbo tudi pri pritožbenem sodišču, v kateri je trdila, da je bila kršena njena pravica do sojenja v razumnem roku. Navedeno sodišče je pritožbo zavrnilo.

ESČP je soglašalo, da je bila zadeva zelo zapletena, saj je vključevala veliko število obdolžencev in velike količine dokazov. Vendar je navedlo, da to samo po sebi ne more upravičiti celotnega trajanja kazenskega postopka. Ne glede na bistvene težave, s katerimi so se spopadala nacionalna sodišča, so morala učinkovito organizirati sojenje in zagotoviti spoštovanje jamstev iz EKČP. Kazenski postopek, ki je trajal več kot osem let, ni izpolnil zahteve v zvezi z razumnim rokom. Prišlo je do kršitve člena 6 EKČP.

Čeprav je pri zapletenih zadevah potrebno več časa, da se končajo, ni nujno, da zapletenost upravičuje dolgotrajen postopek.⁴⁸⁵

478 Sodba ESČP z dne 15. julija 1982 v zadevi *Eckle proti Nemčiji*, pritožba št. 8130/78.

479 Sodba ESČP z dne 27. novembra 2012 v zadevi *Breinesberger in Wenzelhuemer proti Avstriji*, pritožba št. 46601/07, točke 30–33.

480 Sodba ESČP z dne 22. decembra 2004 v zadevi *Mitev proti Bolgariji*, pritožba št. 40063/98, točka 99.

481 Sodba ESČP z dne 25. marca 1999 v zadevi *Papachelas proti Grčiji*, pritožba št. 31423/96, točka 39 (zapletenost dejstev).

482 Sodba ESČP z dne 30. oktobra 1991 v zadevi *Wiesinger proti Avstriji*, pritožba št. 11796/85, točka 55.

483 Sodba ESČP z dne 7. avgusta 1996 v zadevi *Ferrantelli in Santangelo proti Italiji*, pritožba št. 19874/92, točka 42. Glej tudi sodbo ESČP z dne 16. julija 1971 v zadevi *Ringeisen proti Avstriji*, pritožba št. 2614/65, točka 110.

484 Sodba ESČP z dne 9. junija 2009 v zadevi *Matoń proti Poljski*, pritožba št. 30279/07.

485 Svet Evrope, CEPEJ (2012), *Length of court proceedings in the member states of the Council of Europe based on the case law of the European Court of Human Rights* (Dolgotrajnost sodnih postopkov v državah članicah Sveta Evrope na podlagi sodne prakse Evropskega sodišča za človekove pravice), str. 20.

7.2.2. Ravnanje pritožnika

Ravnanje pritožnika je objektivni dejavnik v postopku, nad katerim država nima nadzora. Zato ga je treba upoštevati pri presoji, ali je bilo razumno obdobje prekoračeno.⁴⁸⁶

Posameznikov ni mogoče kriviti, če uveljavljajo svoje pravice ali uporabijo vse načine za pritožbo, ki jih imajo na voljo.⁴⁸⁷ Nimajo nobene obveznosti, da dejavno sodelujejo pri pospeševanju postopkov zoper njih.⁴⁸⁸ Tožeča stranka mora ravnati skrbno pri opravljanju svoje zadeve, izogibati se mora uporabi zavlačevalnih taktik in izkoristiti priložnosti za skrajšanje postopka.⁴⁸⁹

Primer: V zadevi *Veliyev proti Rusiji*⁴⁹⁰ je bila tožeča stranka 26. februarja 2004 prijeta in pridržana zaradi suma sodelovanja pri več organiziranih oboroženih ropih. Prvostopenjsko sodišče je sodbo izreklo 21. junija 2006. V pritožbenem postopku je bila obsodba potrjena. Vlada je trdila, da se je postopek zavlekel zaradi namernih dejanj soobdolženca, prevajanja iz ruskega v azerbajdžanski jezik ter občasnih boleznih tožeče stranke, soobdolženca in odvetnikov.

ESČP je ponovilo, da se od tožeče stranke ne more zahtevati, naj dejavno sodeluje s sodnimi organi, niti se jo ne more kriviti, če v celoti uporabi razpoložljiva nacionalna pravna sredstva. V zadevnem primeru tožeča stranka ni bistveno prispevala k trajanju postopka, nekatere zamude pa je bilo mogoče pripisati nacionalnim organom. V skladu s členom 6 morajo biti sodni postopki hitri, poleg tega pa vključuje splošno načelo pravičnega delovanja pravosodja. Nacionalni organi niso zagotovili pravičnega ravnotežja med različnimi vidiki te temeljne zahteve in so s tem kršili člen 6 EKČP.

486 Sodba ESČP z dne 30. oktobra 1991 v zadevi *Wiesinger proti Avstriji*, pritožba št. 11796/85, točka 57.

487 Sodba ESČP z dne 23. aprila 2009 v zadevi *Gubkin proti Rusiji*, pritožba št. 36941/02, točka 167. Glej tudi sodbo ESČP z dne 9. oktobra 2008 v zadevi *Moiseyev proti Rusiji*, pritožba št. 62936/00, točka 192.

488 Sodba ESČP z dne 15. julija 1982 v zadevi *Eckle proti Nemčiji*, pritožba št. 8130/78, točka 82.

489 Sodba ESČP z dne 7. julija 1989 v zadevi *Unión Alimentaria Sanders SA proti Španiji*, pritožba št. 11681/85, točka 35.

490 Sodba ESČP z dne 24. junija 2010 v zadevi *Veliyev proti Rusiji*, pritožba št. 24202/05.

Ravnanje, s katerim lahko posameznik povzroči zamudo, vključuje izogibanje pristojnosti. Zato velja splošno pravilo, da se obdolžena oseba ne more pritožiti zaradi nerazumnega trajanja postopka, če se je temu izogibala, razen če je za to imela ustrezne razloge.⁴⁹¹ Obdobje neukrepanja organov se ne sme upravičevati z ravnanjem tožeče stranke.

7.2.3. Ravnanje nacionalnih organov

Zamude, ki se lahko pripišejo državi, je treba upoštevati,⁴⁹² vendar je treba pri pripisovanju odgovornosti ravnati previdno. Na primer zamuda v postopku, ki nastane zaradi predložitve vprašanja Sodišču EU za predhodno odločanje, se ne pripiše državi.⁴⁹³

Države morajo svoje pravne sisteme organizirati tako, da svojim sodiščem omogočijo zagotovitev pravice do prejema pravnomočne odločbe v razumnem roku.⁴⁹⁴ Vendar je za pripravo zadeve in hitro izvedbo sojenja odgovoren predvsem sodnik.⁴⁹⁵ ESČP je ugotovilo, da nenehne zamenjave sodnika „ne razbremenijo države, ki je dolžna zagotoviti ustrezno organizacijo sodstva“.⁴⁹⁶ Predolgih postopkov ne upravičuje niti „kronična preobremenjenost“.⁴⁹⁷ Država je odgovorna za vse državne organe, ne zgolj za sodišča.⁴⁹⁸

491 Sodba ESČP z dne 20. junija 2006 v zadevi *Vayıç proti Turčiji*, pritožba št. 18078/02, točka 44.

492 Sodba ESČP z dne 6. maja 1981 v zadevi *Buchholz proti Nemčiji*, pritožba št. 7759/77, točka 49. Glej tudi sodbo ESČP z dne 6. decembra 2001 v zadevi *Yagtzilar in drugi proti Grčiji*, pritožba št. 41727/98.

493 Sodba ESČP z dne 26. februarja 1998 v zadevi *Pafitis in drugi proti Grčiji*, pritožba št. 20323/92, točka 95.

494 Sodba ESČP z dne 29. marca 2006 v zadevi *Cocchiarella proti Italiji*, pritožba št. 64886/01, točka 119. Za kazensko zadevo glej sodbo ESČP z dne 25. februarja 1993 v zadevi *Dobbertin proti Franciji*, pritožba št. 13089/87, točka 44.

495 Sodba ESČP z dne 25. junija 1987 v zadevi *Capuano proti Italiji*, pritožba št. 9381/81, točki 30–31.

496 Sodba ESČP z dne 23. aprila 1987 v zadevi *Lechner in Hess proti Avstriji*, pritožba št. 9316/81, točka 58.

497 Sodba ESČP z dne 1. julija 1997 v zadevi *Probstmeier proti Nemčiji*, pritožba št. 20950/92, točka 64.

498 Sodba ESČP z dne 26. oktobra 1988 v zadevi *Martins Moreira proti Portugalski*, pritožba št. 11371/85, točka 60.

Primer: V združenih zadevah *Sociedade de Construções Martins & Vieira, Lda. in drugi proti Portugalski*⁴⁹⁹ je tožilstvo iz Porta 17. septembra 1999 začelo preiskavo preteklih fiskalnih dejavnosti tožečih strank. Pozneje sta bila sprožena dva ločena kazenska postopka pred kazenskimi sodišči v Portu in Barcelosu. V času obravnave pred ESČP nobeden od teh postopkov še ni bil končan.

ESČP je ugotovilo, da sta postopka trajala že več kot 14 let. Med decembrom 1999, ko so tožeče stranke postale obdolžene osebe, ter aprilom oziroma novembrom 2003, ko sta bili zoper njih vloženi obtožnici, sta postopka skoraj štiri leta mirovala. Sledila je še ena dvoletna zamuda med letoma 2003 in 2005, ko je bil določen datum sojenja. To je dokazovalo, da nacionalna sodišča že od samega začetka niso obravnavala zadeve tožečih strank s potrebno skrbnostjo. Sodišče je navedlo, da je lahko razumno, da nacionalna sodišča zaradi postopkovne učinkovitosti počakajo na izid postopka, ki vzporedno poteka, vendar mora to biti sorazmerno, saj podaljšuje negotovost obdolžencev. Ugotovilo je kršitev člena 6 EKČP.

Začasen sodni zaostanek ne povzroči odgovornosti države, če ta nemudoma sprejme ustrezne popravne ukrepe, da bi odpravila težavo.⁵⁰⁰ Države lahko sprejmejočasne ukrepe, kot je določitev posebnega vrstnega reda za obravnavo zadev, da odpravijo zaostanke.⁵⁰¹ Če tičasni ukrepi niso uspešni, morajo države sprejeti učinkovitejše ukrepe za obravnavo težave.⁵⁰² Države morajo najti načine, s katerimi lahko zagotovijo, da njihovi pravosodni sistemi ne povzročajo zamud v postopkih.

499 Sodba ESČP z dne 30. oktober 2014 v združenih zadevah *Sociedade de Construções Martins & Vieira, Lda. in drugi proti Portugalski*, pritožbe št. 56637/10, 59856/10, 72525/10, 7646/11 in 12592/11.

500 Sodba ESČP z dne 1. julija 1997 v zadevi *Probstmeier proti Nemčiji*, pritožba št. 20950/92, točka 64. Glej tudi Svet Evrope, CEPEJ (2012), *Length of court proceedings in the member states of the Council of Europe based on the case law of the European Court of Human Rights* (Dolgotrajnost sodnih postopkov v državah članicah Sveta Evrope na podlagi sodne prakse Evropskega sodišča za človekove pravice), str. 3.

501 Sodba ESČP z dne 13. julija 1983 v zadevi *Zimmermann in Steiner proti Švici*, pritožba št. 8737/79, točka 29. Glej tudi sodbo ESČP z dne 7. julija 2015 v združenih zadevah *Rutkowski in drugi proti Poljski*, pritožbe št. 72287/10, 13927/11 in 46187/11, točke 207–210. Za kazensko zadevo glej sodbo ESČP z dne 25. junija 1987 v zadevi *Milasi proti Italiji*, pritožba št. 10527/83, točka 18.

502 Sodba ESČP z dne 13. julija 1983 v zadevi *Zimmermann in Steiner proti Švici*, pritožba št. 8737/79, točka 29.

Obetavna praksa

Skrajšanje postopkov na podlagi dialoga z uporabniki sodišč

Na švedskem je projekt Quality Court Management (kakovostno upravljanje sodišč) uspešno prispeval k skrajšanju postopkov pred pritožbenimi in okrajnimi sodišči. V okviru projekta so bile pridobljene povratne informacije sodnikov in osebja, zaposlenega na sodiščih, v zvezi z upravljanjem sodišč. Povratne informacije so zagotovili tudi obdolženci, priče in odvetniki. Ta dialog je potekal v okviru anket, vprašalnikov in dela z majhnimi skupinami. Na podlagi predlogov za izboljšanje obravnave zadev na sodiščih so bili sprejeti ukrepi, s katerimi se je skrajšal čas, potreben za končanje zadev.

Carboni, N. (2014), 'From quality to access to justice: Improving the functioning of European judicial systems', Civil and Legal Sciences, zv. 3, št. 4, str. 4

7.2.4. Pomen, ki ga ima zadeva za pritožnika

Pri presoji trajanja postopka je treba upoštevati tudi pomen, ki ga ima zadeva za pritožnika. Če je obdolžena oseba v priporu, se uporabi strožji standard, pri čemer se od organov zahteva „posebna skrbnost“.⁵⁰³ Zadeve v zvezi z otroki ali boleznimi, ki ogrožajo življenje, prav tako zahtevajo pospešeno odločanje.⁵⁰⁴

Obetavna praksa

Pospeševanje postopkov

Na območju občine Espoo na Finskem so kazenska sodišča uvedla tako imenovane „Jouko dneve“, ko se prednostno razvrstijo in obravnavajo zadeve v zvezi z otroki. Tako so postopki krajši, zmanjša pa se tudi stres, ki ga doživljajo otroci.

Vir: FRA (2015), Child-friendly justice – Perspectives and experiences of professionals on children's participation in civil and criminal judicial proceedings in 10 EU Member States (Otrokom prijazno pravno varstvo – perspektive in izkušnje strokovnjakov o udeležbi otrok v civilnih in kazenskih sodnih postopkih v 10 državah članicah EU), str. 35.

503 Sodba ESČP z dne 21. decembra 2000 v zadevi *Jabłoński proti Poljski*, pritožba št. 33492/96, točka 102. Glej tudi sodbo ESČP z dne 21. junija 2011 v zadevi *Chudun proti Rusiji*, pritožba št. 20641/04, točka 112.

504 Sodba ESČP z dne 23. septembra 1994 v zadevi *Hokkanen proti Finski*, pritožba št. 19823/92, točka 72 („nujno [je], da se zadeve v zvezi z varstvom in vzgojo [otroka] rešijo hitro“). Glej tudi sodbo ESČP z dne 31. marca 1992 v zadevi *X proti Franciji*, pritožba št. 18020/91, točka 45 (zadevo bi bilo treba obravnavati po postopku nujne obravnave zaradi pričakovanega trajanja življenja zadevne osebe).

Na primer v zadevi v zvezi z zahtevo za vrnitev otrok na Norveško v skladu s Konvencijo o civilnopravnih vidikih mednarodnega protipravnega odvzema otrok je ESČP poudarilo „kritični pomen“ minevanja časa v tovrstnih postopkih, v katerih lahko imajo zamude dejansko odločilen vpliv na izid zadeve.⁵⁰⁵ Posebna skrbnost je potrebna tudi v postopkih za odločanje o odškodnini za žrtve prometnih nesreč,⁵⁰⁶ pa tudi v delovnih sporih.⁵⁰⁷

Primer: V zadevi *Mikulić proti Hrvaški*⁵⁰⁸ sta tožeča stranka in njena mati vložili tožbo zoper H.P. z namenom ugotavljanja očetovstva. Določenih je bilo 15 obravnav, od teh jih je bilo šest preloženih, ker se jih H.P. ni udeležil. Poleg tega se je vztrajno izogibal testiranju DNK. Ko je bila zadeva predložena ESČP, so od začetka postopka minila štiri leta, postopek pa še ni bil končan.

Zadeva pred ESČP se je nanašala na domnevno kršitev člena 8, vendar je ESČP ponovilo, da je v zadevah, povezanih z osebnim stanjem in sposobnostjo, potrebna posebna skrbnost. V zadevnem primeru se glede na pomen, ki ga ima zadeva za tožečo stranko, ter njeno pravico do potrditve ali ovržbe očetovstva ter izločitve negotovosti glede identitete biološkega očeta v skladu s členom 6 od pristojnih nacionalnih organov zahteva posebej skrbno ravnanje. Člen 6(1) EKČP je bil kršen.

505 Sodba ESČP z dne 13. januarja 2015 v zadevi *Hoholm proti Slovaški*, pritožba št. 35632/13, točka 51.

506 Sodba ESČP z dne 26. oktobra 1988 v zadevi *Martins Moreira proti Portugalski*, pritožba št. 11371/85.

507 Sodba ESČP z dne 24. maja 1991 v zadevi *Vocaturu proti Italiji*, pritožba št. 11891/85, točka 17; sodba ESČP z dne 9. marca 2006 v zadevi *Bauer proti Sloveniji* pritožba št. 75402/01, točka 19. Za podrobnosti o zadevah, ki zahtevajo posebno skrbnost, glej tudi Svet Evrope, (CEPEJ) (2012), *Length of court proceedings in the member states of the Council of Europe based on the case law of the European Court of Human Rights* (Dolgotrajnost sodnih postopkov v državah članicah Sveta Evrope na podlagi sodne prakse Evropskega sodišča za človekove pravice), str. 3. Glej tudi Svet Evrope, (CEPEJ) (2013), *States appeal and supreme courts' lengths of proceedings* (Dolgotrajnost postopkov državnih pritožbenih in vrhovnih sodišč).

508 Sodba ESČP z dne 7. februarja 2002 v zadevi *Mikulić proti Hrvaški*, pritožba št. 53176/99.

7.3. Pravna sredstva za predolge postopke

V poglavju 7 je predstavljena pravica do končanja postopkov v razumnem roku.⁵⁰⁹ V tem oddelku je predstavljen pristop ESČP v zvezi z zagotavljanjem učinkovitega pravnega sredstva za predolge postopke. Opozoriti je treba, da se države spodbuja k preprečevanju predolghih postopkov – na primer z reorganizacijo pravosodnih sistemov – namesto, da bi se zaradi njih izplačevale odškodnine. ESČP je navedlo, da imajo pravna sredstva za pospešitev postopkov in preprečitev predolgega trajanja prednost, saj preprečijo ugotovitev zaporednih kršitev v zvezi z isto skupino postopkov.⁵¹⁰

Primer: Zadeva *Scordino proti Italiji (št. 1)*⁵¹¹ se je nanašala na odškodninski zahtevek za razlastitev zemljišča. Poleg tega je bila vložena pritožba zaradi trajanja postopka, ki je na dveh stopnjah sodnega varstva trajal osem let in pol.

Kar zadeva učinkovito pravno sredstvo, je ESČP navedlo, da se lahko za kršitve uporabijo različna pravna sredstva. Nekatere države se odločijo za združitve pravnih sredstev za pospešitev postopkov in zagotovitev odškodnine. Države imajo določeno stopnjo diskrecijske pravice, pri čemer se uvedba izključno odškodninskega pravnega sredstva ne šteje za neučinkovito, če je pravno sredstvo usklajeno z EKČP. Prevladuje domneva, vendar izpodbojna, da predolgi postopki povzročajo nepremoženjsko škodo. Stopnja odškodnine je odvisna od značilnosti in učinkovitosti nacionalnega pravnega sredstva.

V okviru prava SE imajo prednost preventivna pravna sredstva, kot je pravno sredstvo za določitev takojšnjega datuma obravnave, s katerim se pospeši postopek. Odškodninsko pravno sredstvo je lahko učinkovito, če postopek že

509 Dejavniki, na podlagi katerih se presoja razumnost, so določeni v sodni praksi ESČP; glej na primer sodbo ESČP z dne 27. novembra 1991 v združenih zadevah *Kemmache proti Franciji (št. 1 in 2)*, pritožbi št. 12325/86 in 14992/89, točka 60. Sodišče EU je sprejelo isti pristop. Glej sodbo Sodišča EU z dne 17. decembra 1998 v zadevi *Baustahlgewebe GmbH proti Komisiji Evropskih skupnosti*, C-185/95 P, točka 29.

510 Sodba ESČP z dne 29. marca 2006 v zadevi *Scordino proti Italiji (št. 1)*, pritožba št. 36813/97, točka 183; sodba ESČP z dne 26. oktobra 2000 v zadevi *Kudła proti Poljski*, pritožba št. 30210/96, točka 152.

511 Sodba ESČP z dne 29. marca 2006 v zadevi *Scordino proti Italiji (št. 1)*, pritožba št. 36813/97, točke 106–42 in 201–205.

traja predolgo in uporaba preventivnega pravnega sredstva ni več možna.⁵¹² V kazenskih zadevah lahko ESČP odloči, da znižanje kazni pomeni učinkovito pravno sredstvo.⁵¹³

V okviru prava EU Sodišče EU ni odločalo o trajanju postopkov na podlagi člena 47 Listine EU o temeljnih pravicah, vendar je priznalo odškodnino kot učinkovito pravno sredstvo za postopke pred Splošnim sodiščem, v katerih nastane kršitev člena 47.

Primer: V zadevi *Groupe Gascogne proti Komisiji*⁵¹⁴ je Sodišče EU obravnavalo zadeve v zvezi s predolgim trajanjem postopkov in ustreznim pravnim sredstvom v zvezi s postopki pred Splošnim sodiščem.

Sklenilo je, da je treba kršitev obveznosti iz člena 47 Listine EU o temeljnih pravicah, ki jo je storilo sodišče Evropske unije, in sicer da o predloženi zadevi odloči v razumnem roku, sankcionirati z odškodninsko tožbo, ki se vložijo pri Splošnem sodišču. To je opredelilo kot učinkovito pravno sredstvo.

Leta 2010 je Odbor ministrov Sveta Evrope izdal priporočilo s praktičnimi navodili za države v zvezi s tem vprašanjem in odškodnino.⁵¹⁵ Osredotočeno je predvsem na pospešitev postopkov.

512 Sodba ESČP z dne 10. septembra 2010 v zadevi *McFarlane proti Irski*, pritožba št. 31333/06, točka 108.

513 Sodbi ESČP z dne 22. oktobra 2009 v zadevah *Orchowski proti Poljski*, pritožba št. 17885/04, in *Norbert Sikorski proti Poljski*, pritožba št. 17559/05.

514 Sodba Sodišča EU z dne 26. novembra 2013 v zadevi *Groupe Gascogne SA proti Evropski komisiji*, C-58/12 P, točke 82–88.

515 Odbor ministrov Sveta Evrope (2010), *Recommendation Rec(2010)3 to member states on effective remedies for excessive length of proceedings* (Priporočilo Rec(2010)3 državam članicam o učinkovitih pravnih sredstvih zaradi dolgotrajnega postopka) z dne 24. februarja 2010.

8

Dostop do pravnega varstva na izbranih prednostnih področjih

EU	Obpravnavane teme	SE
Invalidi		
Listina o temeljnih pravicah, členi 6 (pravica do svobode in varnosti), 20 (enakost pred zakonom), 21 (prepoved diskriminacije) in 47 (pravica do učinkovitega pravnega sredstva) Direktiva o pravicah žrtev (2012/29/EU) Direktiva o tolmačenju in prevajanju (2010/64/EU) Direktiva o pravici do obveščeniosti v kazenskem postopku (2012/13/EU) Direktiva o dostopu do odvetnika (2013/48/EU)	Dostop do pravnega varstva	EKČP, členi 5 (pravica do svobode in varnosti), 6 (pravica do poštenega sojenja) in 14 (prepoved diskriminacije) Sodba ESČP v zadevi <i>A.K. in L. proti Hrvaški</i> , pritožba št. 37956/11, iz leta 2013
	Pravna sposobnost	Sodba ESČP v zadevi <i>Shtukaturov proti Rusiji</i> , pritožba št. 44009/05, iz leta 2008
Žrtve kaznivih dejanj		
Listina o temeljnih pravicah, člen 47 Sodba Sodišča EU v zadevi <i>Kazenski postopek proti Marii Pupino</i> , C-105/03, iz leta 2005 Okvirni sklep o položaju žrtev (2001/220/PNZ) Direktiva o pravicah žrtev (2012/29/EU) Direktiva o odškodnini (2004/80/ES)		EKČP, člen 13 (pravica do učinkovitega pravnega sredstva) Sodba ESČP v združenih zadevah <i>Dink proti Turčiji</i> , pritožbe št. 2668/07 in druge, iz leta 2010 Evropska konvencija o odškodnini žrtvam nasilnih kaznivih dejanj (CETS št. 116)

EU	Obpravane teme	SE
Zaporniki in obdolženci v priporu		
<p>Listina o temeljnih pravicah, člen 6</p> <p>Direktiva o tolmačenju in prevajanju (2010/64/EU)</p> <p>Direktiva o pravici do obveščenosti v kazenskem postopku (2012/13/EU)</p> <p>Direktiva o dostopu do odvetnika (2013/48/EU)</p>	<p>Dostop do sodišča in odvetnika</p>	<p>EKČP, člen 5</p>
<p>Listina o temeljnih pravicah, člen 6</p>	<p>Pravica do izpodbijanja odvzema prostosti</p>	<p>EKČP, člen 5(1), (3) in 4</p> <p>Sodba ESČP v zadevi <i>Stanev proti Bolgariji</i>, pritožba št. 36760/06, iz leta 2012</p> <p>Sodba ESČP v združenih zadevah <i>Hassan in drugi proti Franciji</i>, pritožbi št. 46695/10 in 54588/10, iz leta 2014</p>
<p>Listina o temeljnih pravicah, člen 6</p>	<p>Odškodnina za protipraven odvzem prostosti</p>	<p>EKČP, člen 5(5)</p>
Okoljska zakonodaja		
<p>Sodba Sodišča EU v zadevi <i>Bund für Umwelt und Naturschutz Deutschland, Landesverband Nordrhein-Westfalen eV proti Bezirksregierung Arnsberg</i>, C-115/09, iz leta 2011</p> <p>Direktiva o dostopu javnosti do informacij o okolju (2003/4/ES)</p> <p>Direktiva o sodelovanju javnosti (2003/35/ES)</p> <p>Uredba (ES) št. 1367/2006 o uporabi določb Aarhuške konvencije</p>		<p>Sodba ESČP v zadevi <i>Tătar proti Romuniji</i>, pritožba št. 67021/01, iz leta 2009</p> <p>Evropska socialna listina, člen 11 (pravica do varovanja zdravja)</p>
E-pravosodje		
<p>Sodba Sodišča EU v združenih zadevah <i>Rosalba Alassini in drugi proti Telecom Italia SpA</i>, C-317/08 do C-320/08, iz leta 2010</p> <p>Uredba (ES) št. 1896/2006 o evropskem plačilnem nalogu</p> <p>Uredba (ES) št. 861/2007 o evropskem postopku v sporih majhne vrednosti</p>		<p>Sodba ESČP v združenih zadevah <i>Lawyer Partners a.s. proti Slovaški</i>, pritožbe št. 54252/07 in druge, iz leta 2009</p>

V tem poglavju je predstavljen dostop do pravnega varstva za izbrane skupine in na izbranih prednostnih področjih v povezavi s posebnimi načeli, določenimi v pravu SE in pravu EU: invalidi (oddelek 8.1), žrtve kaznivih dejanj (oddelek 8.2), zaporniki in obdolženci v priporu (oddelek 8.3), okoljska zakonodaja (oddelek 8.4) in e-pravosodje (oddelek 8.5). Druge skupine (predvsem otroke in nezakonite migrante) obravnava Priročnik o evropski zakonodaji v zvezi z azilom, mejami in priseljevanjem ter Priročnik o evropski zakonodaji v zvezi s pravicami otroka, ki sta ju pripravila agencija FRA in ESČP.⁵¹⁶ Opozoriti je treba, da pravo, predstavljeno v poglavjih od 1 do 7, velja tudi za poglavje 8. Poglavje 8 obravnava dodatne ukrepe, ki so lahko na voljo, da se osebam zagotovi, da lahko v celoti uživajo dostop do pravnega varstva.

8.1. Invalidi

Ključne točke

- Pravo SE in pravo EU se opirata na Konvencijo ZN o pravicah invalidov in njena načela.
- Na podlagi člena 20 Listine EU o temeljnih pravicah, v katerem je določeno, da so pred zakonom vsi enaki, in člena 21 Listine o prepovedi diskriminacije na podlagi invalidnosti se okrepi pravica invalidov do dostopa do pravnega varstva. V okviru prava SE je v skladu s členom 14 EKČP prepovedana diskriminacija na podlagi različnih razlogov v zvezi s pravicami iz EKČP. Invalidnost ni izrecno omenjena, vendar jo je ESČP vključilo v svojo razlago pojma „druge okoliščine“ iz tega člena.
- Dostopnost je ključno načelo Konvencije ZN o pravicah invalidov. Pogodbenice konvencije morajo zagotoviti, da imajo invalidi dostop do fizičnega okolja, informacij in komunikacij, storitev ter naprav in objektov pod enakimi pogoji kot ostali. Konvencija zahteva tudi primerne prilagoditve, da se invalidom omogoči dostop do sodišča in sodelovanje v pravnih postopkih pod enakimi pogoji kot jih imajo ostali.
- Konvencija o pravicah invalidov, EKČP in Listina EU o temeljnih pravicah vsebujejo procesna jamstva za osebe v priporu zaradi težav z duševnim zdravjem ter za zagotovitev dostopa do pravnega varstva za osebe, ki niso pravno sposobne.

Invalidi se pri dostopu do pravnega varstva spopadajo s posebnimi ovirami. Države imajo zato dodatne obveznosti, da invalidom zagotovijo, da lahko v

⁵¹⁶ FRA (2014), *Priročnik o evropski zakonodaji v zvezi z azilom, mejami in priseljevanjem*, in FRA (2015), *Handbook on European law relating to the rights of the child* (Priročnik o evropski zakonodaji v zvezi z otrokovimi pravicami).

celoti uživajo svoje pravice do dostopa do pravnega varstva.⁵¹⁷ V tem oddelku je predstavljenih več ključnih zadevnih vprašanj, vključno z dostopnostjo in pravno sposobnostjo. **Oddelek 8.3** obravnava neprostovoljno pridržanje oseb s psihosocialnimi motnjami – vprašanje, ki ga ESČP pogosto obravnava.⁵¹⁸

V skladu z opredelitvijo iz člena 1 Konvencije o pravicah invalidov invalidnost vključuje ljudi z dolgotrajnimi telesnimi, duševnimi, intelektualnimi ali senzoričnimi okvarami, „ki jih v povezavi z različnimi ovirami lahko omejujejo, da bi enako kot drugi polno in učinkovito sodelovali v družbi“. Konvencija potrjuje, da so invalidi imetniki pravic do enakosti in ne prejemniki miloščine. Konvencijo o pravicah invalidov so ratificirale EU in 25 njenih držav članic.⁵¹⁹

8.1.1. Dostop do pravnega varstva

Obetavna praksa

Navodila policistom za nudenje pomoči invalidom

V Španiji je Guardia Civil uvedla posebnega svetovalca za policiste, da bi zagotavljali boljše storitve za ljudi z intelektualnimi motnjami.

Glej Carrasco, A. in drugi (2013), *Guía de intervención policial con personas con discapacidad intelectual*, Madrid, *Fundación Carmen Pardo-Valcarce*.

Dostopnost je ključno načelo Konvencije o pravicah invalidov in „nujen pogoj za učinkovito in enako uživanje različnih civilnih, političnih, ekonomskih, socialnih in kulturnih pravic s strani invalidov“. V skladu s členom 9 morajo podpisnice invalidom zagotoviti, da imajo enako kot drugi dostop do fizičnega okolja (npr. stavb), informacij in komunikacij ter do drugih objektov, naprav in storitev.

517 Glej na primer Svet Evrope, Komisar za človekove pravice (2008), *Human rights and disability: equal rights for all* (Človekove pravice in invalidi: enake pravice za vse), odstavek 3.4, iz leta 2008 in Priporočilo št. 4 komisarja Sveta Evrope za človekove pravice. Glej tudi Svet Evrope, CEPEJ (2010), *Access to justice in Europe*, *CEPEJ Studies No 9* (Dostop do pravnega varstva v Evropi, študija CEPEJ št. 9).

518 Sodba ESČP z dne 8. novembra 2005 v zadevi *Gorshkov proti Ukrajini*, pritožba št. 67531/01, točka 44. FRA (2012), *Involuntary placement and involuntary treatment of persons with mental health problems* (Neprostovoljna namestitve in neprostovoljno zdravljenje oseb s težavami z duševnih zdravjem), str. 18–19.

519 V **spletni preglednici** agencije FRA o ratifikaciji je navedeno, katere države so jo ratificirale. Druga **spletna preglednica** vsebuje organe iz člena 33 Konvencije ZN o pravicah invalidov (organi za spremljanje izvajanja konvencije).

Da bi zagotovile dostopnost, morajo pogodbenice zagotoviti druge oblike pomoči, vključno z vodniki, bralci in poklicnimi tolmači za znakovni jezik. Če tožeča stranka nima fizičnega dostopa do sodišča, na primer zaradi zmanjšane mobilnosti, lahko nastane kršitev pravice do dostopa do sodišča.⁵²⁰

Pravica do sodelovanja v postopku je bistven del pravice do dostopa do pravnega varstva.⁵²¹ Konvencija o pravicah invalidov zagotavlja pravico do učinkovitega dostopa do pravnega varstva s členom 13. V členu je navedeno, da imajo invalidi enake pravice kot drugi uporabniki sodišča, tj. dostop do sodišča, pravica do začetka sodnih postopkov zoper druge osebe, pravica do sodelovanja v vlogi priče in pravica do sodelovanja v sodnih postopkih. Zagotoviti je treba primerne prilagoditve, da lahko invalidi uresničujejo te pravice enako kot drugi. Pogodbenice konvencije morajo zato po potrebi sprejeti ustrezne ukrepe, da invalidom omogočijo dostop do sodnega postopka in sodelovanje v njem. Podpora lahko vključuje uporabo znakovnega jezika in dokumentov v dostopnih oblikah, brajici ali lahko čitljivi obliki itd.⁵²² V skladu s členom 13 se zahteva tudi ustrezno izobraževanje sodišč, policijskega in zaporniškega osebja.

V okviru prava SE imajo invalidi pravico do dostopa do pravnega varstva na podlagi člena 6 EKČP. V členu 14 pojem „druge okoliščine“ invalidom zagotavlja zaščito pred diskriminacijo pri uživanju njihovih pravic.⁵²³ Vendar člen 14 ni samostojna pravica, temveč določa prepoved diskriminacije na podlagi invalidnosti samo v zvezi z materialnimi pravicami iz EKČP. Čeprav se v skladu s Protokolom št. 12 EKČP prepoved diskriminacije razširi na vse pravice, zagotovljene v skladu z nacionalnim pravom ali kakršnim koli aktom javnega

520 Sodba ESČP z dne 14. septembra 2010 v zadevi *Farcaș proti Romuniji*, pritožba št. 32596/04, točka 48.

521 Poročilo agencije FRA o dostopu do pravnega varstva v zadevah v zvezi z diskriminacijo vsebuje priporočila glede struktur, postopkov in podpornih mehanizmov za olajševanje dostopa do pravnega varstva. FRA (2012), *Access to justice in cases of discrimination in the EU – Steps to further equality* (Dostop do pravnega varstva v primeru diskriminacije v EU – koraki do večje enakosti), str. 28.

522 Glej na primer *Direktivo 2010/64/EU* Evropskega parlamenta in Sveta z dne 20. oktobra 2010 o pravicah do tolmačenja in prevajanja v kazenskih postopkih, UL L 280, 2010, in *Priporočilo Komisije z dne 27. novembra 2013 o procesnih jamstvih za ranljive osebe, ki so osumljene ali obdolžene v kazenskem postopku*, UL C 378, 2013.

523 Sodba ESČP z dne 30. aprila 2009 v zadevi *Glor proti Švici*, pritožba št. 13444/04.

organa, in je njegovo področje uporabe širše od področja uporabe člena 14⁵²⁴, se uporablja samo za države, ki so ga ratificirale.⁵²⁵

V okviru prava EU je s členom 47 Listine EU o temeljnih pravicah določena splošna pravica do dostopa do pravnega varstva. Invalidi so zaščiteni pred diskriminacijo s členom 20 Listine, ki potrjuje enakost vseh pred zakonom, in členom 21, v skladu s katerim je prepovedana diskriminacija na podlagi invalidnosti.

V okviru prava SE in prava EU prepoved diskriminacije pomeni, da morajo države sprejeti pozitivne ukrepe, da invalidom zagotovijo dostop do njihovih pravic v praksi. Potrebni ukrepi so odvisni od okoliščin. Lahko je na primer potrebna zagotovitev brezplačnega zastopanja invalidov, da se zagotovi pravica do poštenega sojenja osebam, ki imajo težave z razumevanjem kompleksnosti postopka (glej **oddelek 3.1.2** in **oddelek 3.2.3**).⁵²⁶

Primer: V zadevi *A.K. in L. proti Hrvaški*⁵²⁷ je bil otrok kmalu po rojstvu nameščen v rejništvo ob soglasju matere. Materi so bile nato odvzete roditeljske pravice zaradi njene blage intelektualne okvare in ker ni mogla ustrezno skrbeti za svojega sina. Vložena je bila prošnja za vrnitev roditeljskih pravic, vendar je bila zavrnjena, ker so sina v tem času že posvojile tretje osebe. Mati ni bila obveščena o postopku za posvojitve in v njem ni sodelovala.

ESČP je menilo, da bi nacionalni organi morali zagotoviti ustrezno varstvo materinih interesov v postopku. Glede na njeno osebno stanje je bilo jasno, da ni mogla ustrezno razumeti celotnega pravnega učinka takšnega postopka niti ustrezno predstaviti svojih trditev, kljub temu pa je nacionalno sodišče dopustilo, da ni bila zastopana. Sodišče ni sprejelo domneve, da bi lahko mati v postopku v zvezi s svojimi roditeljskimi pravicami

524 Protokol št. 12 h Konvenciji o varstvu človekovih pravic in temeljnih svoboščin, CETS, št. 177, Rim, 4.11.2000, str. 1–3.

525 Sedanji seznam držav, ki so ratificirale Protokol št. 12 k EKČP, je na voljo na naslovu http://www.coe.int/en/web/conventions/full-list/-/conventions/treaty/177/signatures?p_auth=w7ZQNTfu.

526 Sodba ESČP z dne 16. julija 2009 v zadevi *Nenov proti Bolgariji*, pritožba št. 33738/02, točka 52.

527 Sodba ESČP z dne 8. januarja 2013 v zadevi *A.K. in L. proti Hrvaški*, pritožba št. 37956/11.

ustrezno predstavila svoje trditve, saj sta bila ravno njena motnja govora in omejeni besedni zaklad navedena kot razloga za dvom o tem, da bo lahko svojega otroka naučila govoriti pravilno. Zato je sklenilo, da je bil kršen člen 8.

Nadalje so **v okviru prava EU** posebne pravice za invalide določene v sekundarni zakonodaji EU. Direktiva o pravicah žrtev (glej **oddelek 8.2**) določa, da morajo imeti invalidne osebe možnost, da v celoti uživajo pravice iz direktive.⁵²⁸ EU je v zakonodaji uvedla tudi posebna jamstva za invalide v kazenskih postopkih. Na primer v skladu z direktivo o pravici do obveščeniosti v kazenskem postopku morajo države članice zagotoviti obveščanje v preprostem in razumljivem jeziku, ob upoštevanju posebnih potreb ranljivih osumljenih ali ranljivih obdolženih oseb.⁵²⁹ V skladu z direktivo o pravici do tolmačenja in prevajanja v kazenskih postopkih je treba zagotoviti ustrezno pomoč osebam z motnjami sluha ali govora.⁵³⁰ Nadalje, v skladu z direktivo o pravici do dostopa do odvetnika morajo države članice zagotoviti, da se pri uporabi te direktive upoštevajo posebne potrebe ranljivih osumljenih in obdolženih oseb.⁵³¹ Nazadnje, Komisija je sprejela priporočilo s predlogom procesnih jamstev za ranljive osebe, ki so osumljene ali obdolžene v kazenskem postopku.⁵³²

8.1.2. Spособnost

Vprašanje pravne sposobnosti je prav tako lahko pomembno za številne osebe z intelektualnimi in psihosocialnimi motnjami. V skladu s členom 12 Konvencije o pravicah invalidov sta invalidom pravica biti „pravna osebnost“ in pravna sposobnost priznani enako kot drugim. Mednarodno sprejeta opredelitev pravne sposobnosti ne obstaja. Opredeljena je bila kot „pravno priznanje odločitev, ki jih oseba sprejme: oseba tako postane pravni subjekt ter nosilec zakonskih pravic in obveznosti“.⁵³³ To priznanje je potrebno za to, da se omogoči, da imajo odločitve osebe pravni učinek. Z vidika dostopa do pravnega

528 Direktiva 2012/29/EU, uvodna izjava 15.

529 Direktiva 2012/13/EU, člen 3(2).

530 Direktiva 2010/64/EU, člen 2(3).

531 Direktiva 2013/48/EU, člen 13.

532 Priporočilo Komisije z dne 27. novembra 2013 o procesnih jamstvih za ranljive osebe, ki so osumljene ali obdolžene v kazenskem postopku, UL C 378, 2013.

533 Glej FRA (2013), *Legal capacity of persons with intellectual disabilities and persons with mental health problems* (Pravna sposobnost oseb z motnjami v duševnem razvoju in oseb s težavami z duševnim zdravjem), str. 9.

varstva lahko pomanjkanje pravne sposobnosti osebi prepreči, da bi začela pravni spor ali pooblastila odvetnika za dostop do pravnega varstva.

Države morajo zagotoviti, da imajo osebe brez pravne sposobnosti možnost, da učinkovito sodelujejo v postopkih.⁵³⁴ V skladu s členom 6 EKČP mora biti oseba navzoča v postopkih, pri katerih se odloča o njeni pravni sposobnosti.

Primer: V zadevi *Shtukaturov proti Rusiji*⁵³⁵ se je tožeča stranka v preteklosti spopadala z duševno boleznijo. Mati tožeče stranke je pri sodišču zahtevala sodno odločbo o odvzemu pravne sposobnosti tožeče stranke, pri čemer je trdila, da sin ni sposoben samostojnega življenja in potrebuje skrbnika. Tožeča stranka ni bila uradno obveščena o postopku. Sodišče je proučilo vlogo na obravnavi, na kateri sta bila navzoča okrožni tožilec in predstavnik psihiatrične bolnišnice, kamor je bila tisto leto nameščena tožeča stranka. Tožeča stranka ni bila obveščena o obravnavi in se je ni udeležila. Razglašena je bila za pravno nesposobno, mati pa je bila imenovana za skrbnika. Tožeča stranka je pozneje navezala stik z odvetnikom, ki je menil, da je tožeča stranka popolnoma sposobna razumeti zapletena pravna vprašanja. Vložena je bila pritožba, ki pa je bila zavrnjena brez proučitve, saj je bila tožeča stranka pravno nesposobna in je lahko vložila pritožbo samo prek svojega skrbnika. Mati je tožečo stranko namestila v psihiatrično bolnišnico, kjer se ni smela sestati s svojim odvetnikom, pozneje pa tudi ni smela imeti stikov z zunanjim svetom. Odvetnik je neuspešno poskušal doseči odpustitev svoje stranke iz bolnišnice. Pri ESČP je bila vložena pritožba, to pa je na podlagi pravila 39 svojega poslovnika odločilo, da se tožeči stranki in njenemu odvetniku zagotovijo potreben čas in možnosti za srečanje in pripravo zadeve, ki jo je obravnavalo. Ruski organi odločbe niso izpolnili. Tožeča stranka je bila odpuščena iz bolnišnice maja 2006, vendar se zdi, da je bila na zahtevo matere tja pozneje ponovno nameščena.

Sodišče je ugotovilo kršitev člena 6(1) EKČP. Postopek v zvezi s pravno sposobnostjo je bil pomemben za tožečo stranko, saj je vplival na njeno osebno avtonomijo na skoraj vseh področjih življenja in vključeval morebitne omejitve njene svobode. Njeno sodelovanje je bilo potrebno za to,

534 Sodba ESČP z dne 16. julija 2009 v zadevi *Zehentner proti Avstriji*, pritožba št. 20082/02, točki 65 in 78.

535 Sodba ESČP z dne 27. marca 2008 v zadevi *Shtukaturov proti Rusiji*, pritožba št. 44009/05.

da se ji omogoči predstavitev svojih trditev in da se sodniku omogoči oblikovanje osebnega mnenja o njeni duševni sposobnosti. Glede na to je bila sodnikova odločitev, da o zadevi odloča na podlagi dokumentarnih dokazil, ne da bi tožečo stranko, ki je bila kljub zdravstvenemu stanju razmeroma avtonomna, videl ali zaslišal, nerazumna in v nasprotju z načelom kontradiktornega postopka. Pasivna navzočnost predstavnika bolnišnice in okrožnega tožilca na deset minutni obravnavi ni pomenila, da je bil dejansko zagotovljen kontradiktorni postopek. Poleg tega tožeča stranka ni imela možnosti, da bi izpodbijala odločbo, saj je bila njena pritožba zavrnjena brez obravnave. Ob upoštevanju navedenega je bil postopek pred okrožnim sodiščem nepošten.

Navzočnost osebe na obravnavi o sposobnosti je nujna zaradi dveh razlogov: prvič za to, da se osebi omogoči, da predstavi svoje trditve, in drugič, da se sodniku omogoči, da oblikuje osebno mnenje o duševni sposobnosti osebe.⁵³⁶ Sposobnost se lahko omeji samo, kadar je to potrebno za zaščito zadevne osebe.⁵³⁷

536 Sodba ESČP z dne 3. novembra 2011 v zadevi *X in Y proti Hrvaški*, pritožba št. 5193/09, točke 84–85.

537 Odbor ministrov Sveta Evrope (1999), *Recommendation R(99)4 to member states on the principles concerning the legal protection of incapable adults* (Priporočilo R(99)4 državam članicam o načelih v zvezi s pravnim varstvom nezmožnih odraslih) z dne 23. februarja 1999, načelo 3. Omejitve je morda potrebno proučiti po določenem času, zlasti, če to zahteva zadevna oseba; glej sodbo ESČP z dne 5. julija 1999 v zadevi *Matter proti Slovaški*, pritožba št. 31534/96, točka 68.

8.2. Žrtve kaznivih dejanj

Ključne točke

- V okviru prava SE je na podlagi člena 13 EKČP zagotovljeno varstvo procesnih pravic žrtev. Žrtve kaznivih dejanj ne morejo zahtevati pravice do poštenega sojenja na podlagi člena 6 EKČP, razen če ne uveljavljajo civilnopravnih zahtevkov v okviru kazenskega postopka.
- S členom 47 Listine EU o temeljnih pravicah je zagotovljeno varstvo vseh pravic, ki izhajajo iz prava EU. Žrtve kaznivih dejanj imajo pravico do učinkovitega pravnega sredstva v obliki kazenskega postopka. Žrtve kaznivih dejanj imajo torej v skladu z Listino pravico do učinkovitega pravnega sredstva (člen 13 EKČP) in pravico do poštenega sojenja (člen 6(1) EKČP). V skladu s členom 47 Listine imajo žrtve kaznivih dejanj pravico do pravične in javne obravnave pred neodvisnim sodiščem, pravico do svetovanja in zastopanja, pravico do pravne pomoči in pravico do učinkovitega pravnega sredstva.
- Direktiva EU o pravicah žrtev vključuje pomembne vidike pravic žrtev do poštenega sojenja iz prava EU, vključno s pravico do svetovanja in čustvene podpore.
- Države morajo sprejeti pozitivne ukrepe, da preprečijo kršitve človekovih pravic, ki jih storijo državni subjekti in fizične osebe. Za to se od njih zahteva inkriminacija resne zlorabe človekovih pravic ter sprejmejo ukrepe za preprečevanje in preiskovanje kršitev členov 2 in 3 EKČP ter členov 2 in 4 Listine EU o temeljnih pravicah.
- Nekaterim žrtvam kaznivih dejanj, kot so žrtve trgovine z ljudmi, je zagotovljeno dodatno in posebno varstvo na podlagi EKČP in Listine EU o temeljnih pravicah, pa tudi na podlagi sekundarne zakonodaje EU.

V tem oddelku je predstavljen dostop do pravnega varstva za žrtve kaznivih dejanj. Pravica žrtev do dostopa do pravnega varstva ni vedno veljala za združljivo z zagotavljanjem pravic obdolžencev ter je šele v zadnjih letih dobila enakovreden položaj kot pravice obdolžencev.⁵³⁸ Ta oddelek vsebuje splošno predstavitev prava EU o žrtvah. Opozoriti je treba, da za posebne skupine žrtve (kot so žrtve kaznivih dejanj zaradi predsodkov, žrtve trgovine z ljudmi⁵³⁹

538 Goodey, J. (2005), *Victims And Victimology: Research, Policy and Practice*.

539 *Konvencija Sveta Evrope o ukrepanju proti trgovini z ljudmi*, CETS št. 197, 2005. Češka republika je edina država članica EU, ki še ni ratificirala konvencije.

in otroci, ki so žrtve spolnih zlorab⁵⁴⁰) veljajo specializirani pravni ukrepi in posebna sodna praksa.⁵⁴¹

V okviru prava SE države v skladu s členom 1 EKČP priznavajo človekove pravice vsakomur, ki spada v njihovo pristojnost. Države morajo v skladu s to obveznostjo v povezavi z drugimi členi, kot sta člen 2 (pravica do življenja) in člen 3 (prepoved mučenja ter nečloveškega in ponižujočega ravnanja), sprejeti pozitivne ukrepe, da predstavnikom države preprečijo kršitve pravic posameznika.⁵⁴²

Te pozitivne obveznosti vključujejo tudi obveznost preprečevanja resnih kršitev človekovih pravic fizičnim osebam.⁵⁴³ V skladu s tem se od držav zahteva, da zagotovijo učinkovito varstvo, zlasti za otroke in druge ranljive osebe, in preprečijo slabo ravnanje, s katerim so ali bi morale biti seznanjene.⁵⁴⁴

Ena od ključnih nalog, ki jih imajo države, je inkriminacijsne kršitve človekovih pravic.⁵⁴⁵ To izhaja iz obveznosti držav, da izkoreninijo nekaznovanje za takšna kazniva dejanja.⁵⁴⁶ Države morajo, na primer, zagotoviti pravico do življenja z uvedbo učinkovitih določb kazenskega prava za odvratanje od kaznivih dejanj zoper osebno nedotakljivost, ki jih je treba podpreti z mehanizmi kazenskega pregona za preprečevanje, zatiranje in kaznovanje kršitev teh določb.⁵⁴⁷

540 *Konvencija Sveta Evrope o zaščiti otrok pred spolnim izkoriščanjem in spolnim zlorabljanjem*, CETS št. 201, 2007.

541 Glej na primer sodbo ESČP z dne 27. januarja 2015 v združenih zadevah *Ciorcan in drugi proti Romuniji*, pritožbi št. 29414/09 in 44841/09 (rasistično kaznivo dejanje); sodbo ESČP z dne 7. januarja 2010 v zadevi *Rantsev proti Cipru in Rusiji*, pritožba št. 25965/04 (trgovina z ljudmi); sodba ESČP z dne 30. oktobra 2012 v zadevi *P. in S. proti Poljski*, pritožba št. 57375/08 (otrok, ki je žrtev spolne zlorabe).

542 Sodba ESČP z dne 6. julija 2005 v združenih zadevah *Nachova in drugi proti Bolgariji*, pritožbi št. 43577/98 in 43579/98, točke 93–97.

543 Sodba ESČP z dne 31. julija 2012 v zadevi *M. in drugi proti Italiji in Bolgariji*, pritožba št. 40020/03, točki 99–100.

544 Sodba ESČP z dne 10. maja 2001 v zadevi *Z in drugi proti Združenemu kraljestvu*, pritožba št. 29392/95, točka 73.

545 Sodba ESČP z dne 26. marca 1985 v zadevi *X in Y proti Nizozemski*, pritožba št. 8978/80.

546 Odbor ministrov Sveta Evrope (2011), *Guidelines of the Committee of Ministers of the Council of Europe on eradicating impunity for serious human rights violations* (Smernice Odbora ministrov Sveta Evrope o izkoreninjenju nekaznovanja za hude kršitve človekovih pravic) z dne 30. marca 2011.

547 Sodba ESČP z dne 28. oktobra 1998 v zadevi *Osman proti Združenemu kraljestvu*, pritožba št. 23452/94, točka 115. Glej tudi odločbo ESČP z dne 6. maja 2003 v zadevi *Menson proti Združenemu kraljestvu*, pritožba št. 47916/99, točka 1.

Podobne naloge izhajajo iz člena 3.⁵⁴⁸ To vključuje slabo ravnanje, ki ga izvajajo fizične osebe.⁵⁴⁹ Vendar mora slabo ravnanje dosegati minimalno stopnjo resnosti, da spada na področje uporabe člena 3.⁵⁵⁰ Pozitivne obveznosti držav se nanašajo tudi na zadeve v zvezi z resnimi kršitvami osebnosti celovitosti in dostojanstva, kot je spolno nasilje.⁵⁵¹ Poleg tega morajo države zagotoviti učinkovito preiskovanje vsakršnih kršitev člena 2 in 3 EKČP, da omogočijo varstvo teh pravic.⁵⁵² Država mora po lastni dolžnosti sprožiti preiskavo in se ne sme zanašati na pobudo žrtve.⁵⁵³

Če se med preiskavo ne upoštevajo očitni znaki, lahko to prav tako pomeni kršitev člena 2.⁵⁵⁴ ESČP je navedlo, da „vsaka pomanjkljivost preiskave, ki ogrozi možnost odkritja storilca ali storilcev, lahko povzroči kršitev tega standarda“.⁵⁵⁵

Primer: V združenih zadevah *Dink proti Turčiji*⁵⁵⁶ so bile tožeče stranke družinski člani državljana Turčije armenskega porekla, ki je bil glavni urednik turško-armenskega tednika. Napisal je vrsto člankov o armenski identiteti. Skrajni turški nacionalisti so zaradi člankov organizirali demonstracije, pisali grozilna pisma in vložili kazensko ovadbo zoper urednika. G. Dink je bil spoznan za krivega poniževanja „turške nravi“ in je prejel zaporno kazen z odložitvijo izvršitve. Pozneje je bil umorjen v atentatu. Več preiskav in postopkov, katerih namen je bil ugotoviti, ali je bila policija seznanjena z načrtom za atentat, je bilo prekinjenih.

548 Sodba ESČP z dne 26. marca 2013 v zadevi *Valiulienė proti Litvi*, pritožba št. 33234/07, točka 74.

549 Sodba ESČP z dne 17. julija 2008 v zadevi *Mehmet Ümit Erdem proti Turčiji*, pritožba št. 42234/02, točka 26.

550 Sodba ESČP z dne 25. marca 1993 v zadevi *Costello-Roberts proti Združenemu kraljestvu*, pritožba št. 13134/87, točka 30. Za novejšo zadevo glej sodbo ESČP z dne 27. maja 2014 v zadevi *Rumour proti Italiji*, pritožba št. 72964/10, točka 57.

551 Sodba ESČP z dne 26. marca 1985 v zadevi *X in Y proti Nizozemski*, pritožba št. 8978/80.

552 Sodba ESČP z dne 1. junija 2010 v zadevi *Gäfgen proti Nemčiji*, pritožba št. 22978/05, točka 117.

553 Sodba ESČP z dne 3. septembra 2013 v zadevi *Cadiroğlu proti Turčiji*, pritožba št. 15762/10, točka 30.

554 Sodba ESČP z dne 5. novembra 2009 v zadevi *Kolevi proti Bolgariji*, pritožba št. 1108/02, točka 201.

555 Sodba ESČP z dne 15. maja 2007 v zadevi *Ramsahai in drugi proti Nizozemski*, pritožba št. 52391/99, točka 324.

556 Sodba ESČP z dne 14. septembra 2010 v združenih zadevah *Dink proti Turčiji*, pritožbe št. 2668/07, 6102/08, 30079/08, 7072/09 in 7124/09, točka 64.

Glede na odzive na članke se je lahko razumno domnevalo, da so bile varnostne sile seznanjene z veliko sovražnostjo do urednika. Poleg tega se je zdelo, da so bili policijski oddelki seznanjeni z verjetnostjo poskusa atentata in celo z identiteto domnevnih pobudnikov. Država kljub temu ni sprejela razumnih ukrepov, da bi preprečila resnično in neposredno tveganje za življenje, s tem pa je kršila člen 2 EKČP.

Žrtve kaznivih dejanj imajo pravico do učinkovitega pravnega sredstva v obliki kazenskega postopka. Odsotnost kazenskega postopka lahko pomeni kršitev člena 13 EKČP.⁵⁵⁷ Zgolj dostop do kazenskega sodstva ni dovolj; država mora zagotoviti tudi njegovo učinkovitost.⁵⁵⁸ Če ima, na primer, obdolženec na voljo preširoke možnosti za obrambo, kazensko pravo morda ne zagotavlja učinkovitega varstva pravic žrtev.⁵⁵⁹ Čeprav položaj žrtev ni izrecno obravnavan v členu 6 EKČP, je treba v skladu z načelom poštenega sojenja v ustreznih primerih priznati pravice žrtev in jih uravnotežiti s pravicami do obrambe.⁵⁶⁰

Obetavna praksa

Podpora žrtvam z motnjami v duševnem razvoju

Portugalsko združenje za podporo žrtvam (APAV) zagotavlja podporo žrtvam kaznivih dejanj ter njihovim družinam in prijateljem. Poleg splošne podpore zagotavlja tudi specializirane storitve, kot so pravna, psihološka in socialna podpora. Dejavno sodeluje tudi pri preprečevanju kaznivih dejanj, in sicer z izvajanjem dejavnosti za ozaveščanje in preprečevanje, prilagojeno različnim skupinam, predvsem šolski mladini. Prav tako opravlja brezplačne pravne storitve, ki pa ne vključujejo zastopanja žrtev v sodnih postopkih.

Vir: FRA (2015), Victims of crime in the EU: the extent and nature of support for victims (Žrtve kaznivega dejanja v EU: obseg in narava pomoči žrtvam), str. 114.

Pravo EU zagotavlja enako varstvo. Zgoraj navedene pravice iz EKČP so določene tudi v Listini EU o temeljnih pravicah: člen 2 (pravica do življenja), člen 4

557 Sodba ESČP z dne 14. oktobra 2010 v zadevi *A proti Hrvaški*, pritožba št. 55164/08, točki 78 in 87.

558 Sodba ESČP z dne 4. decembra 2003 v zadevi *M. C. proti Bolgariji*, pritožba št. 39272/98, točki 150–151.

559 Sodba ESČP z dne 23. septembra 1998 v zadevi *A proti Združenemu kraljestvu*, pritožba št. 100/1997/884/1096, točka 24.

560 Sodba ESČP z dne 26. marca 1996 v zadevi *Doorson proti Nizozemski*, pritožba št. 20524/92, točka 70; sodba ESČP z dne 28. maja 2015 v zadevi *Y. proti Sloveniji*, pritožba št. 41107/10.

(prepoved mučenja in nečloveškega ali ponižujočega ravnanja ali kaznovanja) in člen 7 (spoštovanje zasebnega in družinskega življenja). V pojasnilu k členu 52(3) iz Pojasnil k Listini je potrjeno, da te pravice ustrezajo pravicam iz EKČP ter imajo enako vsebino in obseg (glej **poglavje 1** in **sliko**).

V skladu s členom 47 Listine EU o temeljnih pravicah pa so pravice do poštenega sojenja zagotovljene tudi žrtvam kaznivih dejanj. Člen 47 se uporablja za vse pravice, ki izhajajo iz prava EU. To pomeni, da se člen 47 uporablja, kadar se uporabljajo pravice iz listine ter pravice iz primarne in sekundarne zakonodaje EU (kot so direktive). V skladu s členom 47 pravice do poštenega sojenja vključujejo pravico do pravične in javne obravnave pred neodvisnim sodiščem, pravico do svetovanja in zastopanja, pravico do pravne pomoči in pravico do učinkovitega pravnega sredstva. Države članice EU morajo zagotoviti učinkovito sodno varstvo teh pravic na nacionalni ravni (glej **poglavje 1** in **oddelek 5.1** o pomenu pojma učinkovito „pravno sredstvo“). V skladu z načelom učinkovitosti nacionalno pravo ne sme onemogočiti ali čezmerno otežiti uveljavljanja pravic na podlagi prava EU.⁵⁶¹

V okviru prava EU so pravice žrtev vključene v Direktivo 2012/29/EU (direktiva o pravicah žrtev), s katero je bil nadomeščen okvirni sklep o položaju žrtev (čeprav sklep še naprej velja na Danskem).⁵⁶² Direktiva o pravicah žrtev določa minimalne standarde na področju pravic, podpore in zaščite žrtev kaznivih dejanj. V direktivi je navedeno, da je „[k]aznivo dejanje [...] nedopustno dejanje proti družbi in obenem kršitev individualnih pravic žrtev“ (uvodna izjava 9). Člen 2 vsebuje široko opredelitev pojma „žrtev“, in sicer kot: (i) fizično osebo, ki je utrpela škodo, vključno s fizično, duševno ali čustveno škodo ali ekonomsko izgubo, ki jo je neposredno povzročilo kaznivo dejanje, (ii) družinske člane osebe, katere smrt je bila neposredno povzročena s kaznivim dejanjem in ki so utrpeli škodo zaradi smrti te osebe.⁵⁶³

561 Sodba Sodišča EU z dne 16. decembra 1976 v zadevi *Rewe-Zentralfinanz eG in Rewe-Zentral AG proti Landwirtschaftskammer für das Saarland*, C-33/76. Za novejšo zadevo glej sodbo Sodišča EU z dne 14. marca 2013 v zadevi *Mohamed Aziz proti Caixa d'Estalvis de Catalunya, Tarragona i Manresa (Catalunyacaixa)*, C-415/11, točka 50, in sodbo Sodišča EU z dne 21. januarja 2015 v združenih zadevah *Unicaja Banco SA proti José Hidalgo Rueda in drugi, Caixabank SA proti Manuel María Rueda, Ledesma in drugi, Caixabank SA proti José Labella Crespo in drugi ter Caixabank SA proti Alberto Galán Luna in drugi*, C-482/13, C-484/13, C-485/13, C-487/13.

562 Direktiva 2012/29/EU; Okvirni sklep Sveta z dne 15. marca 2001 o položaju žrtev v kazenskem postopku (2001/220/PNZ), UL L 82, 22. marec 2001.

563 V okvirnem sklepu niso vključeni družinski člani v primeru smrti žrtve. Opredelitev iz direktive je podobna opredelitvi iz priporočila Odbora ministrov Sveta Evrope z naslovom *Recommendation Rec(2006)8 to member states on assistance to crime victims* (Priporočilo Rec(2006)8 državam članicam o pomoči žrtvam kaznivih dejanj) z dne 14. junija 2006, točka 1.1.

V skladu z direktivo o pravicah žrtev morajo države članice žrtvam zagotoviti storitve za podporo (člena 8 in 9) in nekatere pravice do poštenega sojenja, in sicer pravico do zaslišanja (člen 10) in pravico do pravne pomoči (člen 13). Vsebuje še nove določbe o pravici do presoje odločitve, da se ne izvede pregon (člen 11), in razširjene določbe v zvezi s posebnimi potrebami po zaščiti (členi od 22 do 24).

Žrtvam je treba zagotoviti praktično podporo, da se jim omogoči dostop do pravnega varstva.⁵⁶⁴ To vključuje zagotavljanje pomoči žrtvam, povečanje oza-veščeniosti o pravicah žrtev in ustrezno usposabljanje osebja organov pregona.

Sodišče EU ni presojalo zadev v zvezi s pravicami žrtev na podlagi Listine EU o temeljnih pravicah ali direktive o pravicah žrtev, je pa obravnavalo zadeve v zvezi z okvirnim sklepom o položaju žrtev.

Primer: V zadevi *Kazenski postopek proti Marii Pupino*⁵⁶⁵ je bila M. Pupino, vzgojiteljica v otroškem vrtcu, obdolžena povzročitve hudih telesnih poškodb svojim učencem. S členom 8 okvirnega sklepa je za „ranljive“ žrtve določena posebna zaščita. Sodišču EU je bil predložen predlog za sprejetje predhodne odločitve o uporabi določbe.

Sodišče EU je menilo, da so otroci, s katerimi je vzgojiteljica domnevno slabo ravnala, „ranljive“ žrtve v smislu okvirnega sklepa. Zato so bili upravičeni do posebne zaščite, določene z okvirnim sklepom. Nacionalno sodišče je moralo nacionalno pravo razlagati, „kolikor je le mogoče, glede na besedilo in namen okvirnega sklepa“.

Pravo SE in pravo EU zagotavljata tudi odškodnino za žrtve kaznivih dejanj. Ta obveznost izhaja iz „škode, nastale zaradi kršitve pravic, katerih varstvo bi morala zagotoviti država, vendar tega ni storila“.⁵⁶⁶ V **oddelku 5.2.1** je podrobno predstavljena sodna praksa ESČP in Sodišča EU o odškodnini na splošno, medtem ko se dodatne, posebne določbe nanašajo na žrtve kaznivih dejanj.

564 Za podrobno obravnavo pravic žrtev do podpore glej FRA (2015), *Victims of crime in the EU: the extent and nature of support for victims* (Žrtve kaznivega dejanja v EU: obseg in narava pomoči žrtvam).

565 Sodba Sodišča EU z dne 16. junija 2005 v zadevi *Kazenski postopek proti Marii Pupino*, C-105/03.

566 **Mnenje generalnega pravobranilca Carla Lenza** z dne 6. decembra 1988 v zvezi z zadevo pred Sodiščem EU z dne 2. februarja 1989, *Ian William Cowan proti Trésor public*, C-186/87. Zadeva se je nanašala na veliko širša načela op pravice žrtev.

Odškodnina je na primer obravnavana tudi v členu 16 direktive o pravicah žrtev, medtem ko direktiva EU o odškodnini vzpostavlja sistem sodelovanja, da bi se žrtvam kaznivih dejanj olajšal dostop do odškodnine v čezmejnih situacijah.⁵⁶⁷ Poleg tega Evropska konvencija o odškodnini žrtvam nasilnih kaznivih dejanj vsebuje minimalne standarde za državno odškodnino za žrtve kaznivih dejanj.⁵⁶⁸ Nazadnje, Odbor ministrov Sveta Evrope je pripravil več priporočil v zvezi z žrtvami kaznivih dejanj.⁵⁶⁹

8.3. Zaporniki in obdolženci v priporu

Ključne točke

- Zaporniki in obdolženci v priporu potrebujejo dostop do sodišča, da se lahko branijo v kazenskih postopkih ali vložijo civilne tožbe. Poleg tega imajo pravico do zastopanja na obravnavah za pogojni izpust in disciplinskih obravnavah.
- S členom 5(1), (3) in (4) EKČP ter členom 6 Listine EU o temeljnih pravicah so določene posebne zaščite za zapornike. S členom 5(1) je zagotovljena pravica do svobode, v skladu s členom 5(3) se zahteva, da se pridržana oseba takoj privede pred sodnika, v skladu s členom 5(4) pa imajo pridržane osebe pravico, da začnejo postopek za izpodbijanje zakonitosti odvzema prostosti. V Pojasnilih k Listini o temeljnih pravicah je potrjeno, da so s členom 6 Listine zagotovljene vse pravice iz člena 5 EKČP, čeprav to ni izrecno določeno v besedilu navedenega člena.
- S členom 5(5) EKČP in členom 6 Listine EU o temeljnih pravicah je zagotovljena pravica do odškodnine za protipravno prijetje ali odvzem prostosti.

Zaporniki in obdolženci v priporu morda potrebujejo možnost, da izpodbijajo odvzem prostosti, kazen ali razmere v priporu. Poleg tega imajo pravico do pravne pomoči na obravnavah za pogojni izpust in disciplinskih obravnavah.

⁵⁶⁷ Direktiva Sveta 2004/80/ES z dne 29. aprila 2004 o odškodnini žrtvam kaznivih dejanj, UL L 26, 2004.

⁵⁶⁸ Evropska konvencija o odškodnini žrtvam nasilnih kaznivih dejanj, CETS št. 116, iz leta 1983.

⁵⁶⁹ Priporočilo Odbora ministrov Sveta Evrope z naslovom *Recommendation Rec(2006)8 to member states on assistance to crime victims* (Priporočilo Rec(2006)8 državam članicam o pomoči žrtvam kaznivih dejanj) z dne 14. junija 2006; priporočilo Odbora ministrov Svet Evrope z naslovom *Recommendation Rec(2005)9 to member states on the protection of witnesses and collaborators of justice* (Priporočilo Rec(2005)9 državam članicam o zaščiti prič in skesancev) z dne 20. aprila 2005. Glej tudi Svet Evrope, CEPEJ (2008), *Checklist for promoting the quality of justice and the court* (Kontrolni seznam za spodbujanje kakovosti sodnega varstva in sodišča), str. 19–21 (dostop do sodišč).

Pojavi se lahko tudi potreba po dostopu do sodišča za obravnavo različnih vprašanj državljanskih pravic in obveznosti v zvezi z življenjem zunaj zapora, kot so zaposlitev, kazni, dolgovi in družinske težave. Ker so v zaporu, imajo zaporniki in obdolženci omejene praktične možnosti za pridobitev pravnih informacij, svetovanja ali zastopanja. Poleg tega lahko njihovo ranljivost okrepijo drugi zapleti, na primer invalidnost, težave z duševnim zdravjem ali pomanjkanje izobraževanja.⁵⁷⁰ V tem oddelku je predstavljen del evropskega prava v zvezi s pravico do dostopa do pravnega varstva za osebe v priporu ali osebe, ki jim je bila odvzeta prostost na podlagi obsodbe.⁵⁷¹

Opozoriti je treba, da je tudi ZN pripravila nezavezujoče smernice v zvezi z osebami v vseh vrstah pripora, tj. osnutek osnovnih standardov za ljudi, ki jim je bila odvzeta prostost.⁵⁷² V smernicah je potrjeno, da mora peticije v zvezi z načelom *habeas corpus* (tj. peticije, ki jih pri sodiščih vložijo osebe, ki nasprotujejo odvzemu svoje prostosti ali prostosti nekoga drugega) obravnavati pristojno, neodvisno in nepristransko sodišče.⁵⁷³ Dokument vsebuje še navodila v zvezi z zastopanjem in pravno pomočjo⁵⁷⁴ ter pravico pridržane osebe do stika z odvetniki, družinskimi člani in drugimi zainteresiranimi strankami.⁵⁷⁵

8.3.1. Dostop do sodišča in odvetnika

Pravica do pravne pomoči ter pravica do svetovanja, obrambe in zastopanja sta predstavljeni v poglavju 3 in poglavju 4. Obravnavo teh pravic vključuje tudi ta oddelek zaradi posebnih težav, s katerimi se spopadajo zaporniki in obdolženci v priporu.

570 Priporočilo Odbora ministrov Sveta Evrope z naslovom *Recommendation Rec(89)12 to member states on Education in Prison* (Priporočilo Rec(89)12 državam članicam o izobraževanju v zaporu) z dne 13. oktobra 1989.

571 To temelji na opredelitvi pojma „zapornik“ iz pravila 10.1 iz priporočila Odbora ministrov Sveta Evrope z naslovom *Recommendation Rec(2006)2 on the European Prison Rules* (Priporočilo Rec(2006)2 o evropskih zaporniških pravilih) z dne 11. januarja 2006. Za odvzem prostosti in duševne bolnike glej oddelek 8.1.

572 ZN, *Draft basic principles and guidelines on remedies and procedures on the right of anyone deprived of his or her liberty by arrest or detention to bring proceedings before the court*.

573 Načelo 6 in smernica 4. Glej tudi smernico 14 o obveznosti organov, da upravičijo potrebo po priporu in njegovo sorazmernost.

574 Načelo 9 in smernica 8.

575 Načelo 10.

Obetavna praksa

Spodbujanje dostopa do pravnega varstva za zapornike z motnjami v duševnem razvoju

V Walesu je skupina, ki jo sestavlja več agencij, vključno s pomembnimi dobrodelnimi organizacijami za invalide, sklad za reformo zaporov, policija, urad za zapore in pregon ter valižanska vlada, izdelala vodnik o dostopu do pravnega varstva. Njegov namen je spodbujati odzivno in ustrezno ravnanje z odraslimi osebami z motnjami v duševnem razvoju v kazenskem pravosodju Walesa. Poleg tega je namenjen zagotavljanju podpore komisarjem, načrtovalcem in strokovnjakom v zdravstvenem sektorju, sektorju socialnega varstva in kazenskem sodstvu, da bi izboljšali opravljanje storitev.

Vir: Access to justice: A Guidebook supporting the responsive and appropriate management of adults with a learning disability in the criminal justice system in Wales (2013).

V okviru prava SE imajo zaporniki pravico do dostopa do sodišč v nekaženjskih zadevah, na podlagi tega pa tudi pravico do dostopa do odvetnika (glej **oddelek 2.1**).⁵⁷⁶ Vsakršno omejevanje zapornikovega dostopa do odvetnika mora biti „sorazmerno s ciljem, ki ga zasleduje“ in ne sme pomeniti „posega v samo bistvo pravice“.⁵⁷⁷ Učinkovit dostop do pravnega svetovanja zahteva zaupno komuniciranje, to pa lahko povzroči praktične težave za zapornike (glej **oddelek 4.2.1** in **oddelek 4.2.4**). Opozoriti je treba, da lahko kršitev člena 8 EKČP (pravica do spoštovanja zasebnega in družinskega življenja, doma in dopisovanja) nastane, če se dopisi prebirajo, razen v izjemnih okoliščinah, na primer kadar obstaja utemeljen razlog za domnevo, da bi lahko vsebina pisma ogrozila varnost v zaporu ali varnost drugih.⁵⁷⁸

Člen 6 EKČP je bil naveden tudi v zvezi z disciplinskimi postopki.⁵⁷⁹ To uporabo podpira člen 59(c) evropskih zaporniških pravil, v skladu s katerimi imajo zaporniki, obdolženi disciplinskih prekrškov, pravico, da se branijo sami ali z zagovornikom, če to zahtevajo interesi pravičnosti.

576 Sodba ESČP z dne 21. februarja 1975 v zadevi *Golder proti Združenemu kraljestvu*, pritožba št. 4451/70.

577 Sodba ESČP z dne 28. maja 1985 v zadevi *Ashingdane proti Združenemu kraljestvu*, pritožba št. 8225/78, točka 57.

578 Sodba ESČP z dne 17. aprila 2012 v zadevi *Piechowicz proti Poljski*, pritožba št. 20071/07, točki 239–40.

579 Sodba ESČP z dne 20. maja 2008 v zadevi *Gülmez proti Turčiji*, pritožba št. 16330/02, točke 37–39.

V okviru prava EU pravice iz člena 47 Listine EU o temeljnih pravicah ustrezajo pravicam iz člena 6 EKČP.⁵⁸⁰ Poleg tega sekundarna zakonodaja EU določa posebne pravice za osumljene ali obdolžene osebe v kazenskih postopkih, kot so pravica do obveščnosti, pravica do prevajanja in tolmačenja ter pravica do dostopa do odvetnika.⁵⁸¹

8.3.2. Pravica do izpodbijanja odvzema prostosti

ESČP pogosto obravnava vprašanje zakonitosti odvzema prostosti. To lahko vključuje neprostovoljno pridržanje oseb s psihosocialnimi motnjami.⁵⁸² V teh primerih so potrebni objektivni zdravstveni dokazi ter procesna jamstva, vključno z zastopanjem, ki so učinkovita v praksi in pravu.⁵⁸³

Primer: V zadevi *Stanev proti Bolgariji*⁵⁸⁴ je sodišče tožečo stranko leta 2000 razglasilo za delno pravno nesposobno zaradi shizofrenije. Leta 2002 je bila proti svoji volji nameščena v delno skrbništvo in v dom za nego za ljudi z „duševnimi motnjami“ na oddaljeni lokaciji. Po uradnih obiskih leta 2003 in 2004 je Evropski odbor za preprečevanje mučenja in nehumanega ali ponižujočega ravnanja ali kaznovanja sklenil, da se lahko razmere v domu opredelijo kot nečloveško in ponižujoče ravnanje. Tožeča stranka je prek svojega odvetnika zaprosila državnega tožilca in načelnika, naj začneta postopek za njegovo odpustitev iz delnega skrbništva, vendar je bila prošnja zavrnjena. Tudi njen skrbnik je zavrnil sprejetje tega ukrepa. Leta 2006 sta tožečo stranko na pobudo njenega odvetnika pregledala neodvisna psihiatra, ki sta sklenila, da je diagnoza o shizofreniji nepravilna. Po mnenju psihiatra je prebivanje tožeče stranke v domu zelo škodilo njenemu zdravju.

580 Listina EU o temeljnih pravicah, člen 52(3).

581 Direktiva 2010/64/EU (se ne uporablja za Dansko); Direktiva 2012/13/EU (se ne uporablja za Dansko); Direktiva 2013/48/EU (se ne uporablja za Irsko, Združeno kraljestvo in Dansko).

582 Sodba ESČP z dne 8. novembra 2005 v zadevi *Gorshkov proti Ukrajini*, pritožba št. 67531/01, točka 44. FRA (2012), *Involuntary placement and involuntary treatment of persons with mental health problems* (Neprostovoljna namestitvev in neprostovoljno zdravljenje oseb s težavami z duševnih zdravjem), str. 18–19.

583 Sodba ESČP z dne 24. oktobra 1979 v zadevi *Winterwerp proti Nizozemski*, pritožba št. 6301/73, točka 39, in sodba ESČP z dne 12. maja 1992 v zadevi *Megyeri proti Nemčiji*, pritožba št. 13770/88, točka 23.

584 Sodba ESČP z dne 17. januarja 2012 v zadevi *Stanev proti Bolgariji*, pritožba št. 36760/06.

ESČP je sklenilo, da je bila odločitev o namestitvi tožeče stranke v domu brez njenega soglasja neveljavna na podlagi bolgarskega prava. To je bilo samo po sebi dovolj za ugotovitev Sodišča, da je bil odvzem prostosti tožeči stranki v nasprotju s členom 5(1) EKČP. V zvezi s členom 5(4) EKČP vlada ni dokazala razpoložljivosti kakršnega koli nacionalnega pravnega sredstva, s katerim bi imela tožeča stranka neposredno možnost, da izpodbija zakonitost namestitve v domu in nadaljevanja tega ukrepa. Sodišča niso bila vključena, nacionalna zakonodaja pa ni predpisovala samodejnega sodnega nadzora namestitve v takšnih domovih v rednih presledkih. Nadalje, ker bolgarsko pravo namestitve tožeče stranke v domu ni priznava kot odvzem prostosti, ni bilo na voljo nobenega nacionalnega pravnega sredstva za izpodbijanje zakonitosti namestitve v smislu odvzema prostosti. Zato je bila ugotovljena kršitev člena 5(4). Nazadnje, ker tožeča stranka ni imela pravice do odškodnine zaradi protipravnega odvzema prostosti, je ESČP sklenilo še, da je to pomenilo kršitev člena 5(5).

Pravo SE in pravo EU zagotavljata pravno zaščito pred odvzemom prostosti. Člen 5(1) EKČP in člen 6 Listine EU o temeljnih pravicah zagotavljata pravico do osebne svobode in po navedbah Pojasnil k Listini oba člena vsebujeta enake pravice.⁵⁸⁵ V skladu s pravom SE in pravom EU je treba odločitev o odvzemu prostosti vedno sprejeti „v skladu s postopkom, ki je predpisan z zakonom“.⁵⁸⁶ Odvzem prostosti mora biti vedno združljiv z nameni, opredeljenimi v členu 5(1) EKČP in členu 6 Listine EU o temeljnih pravicah.⁵⁸⁷

Zaporniki imajo pravico do dostopa do sodišča, da lahko izpodbijajo odvzem prostosti. Upravičeni so lahko tudi do pravne pomoči, da se zagotovita praktičnost in učinkovitost dostopa do sodišča. Kar zadeva obdolžence v priporu, je **v okviru prava SE v členu 5(3)** EKČP določeno, da je treba osebe, obdolžene kaznivih dejanj, „takoj privedi pred sodnika ali drugo uradno osebo“, da se sprejme odločitev o odvzemu prostosti ali izpustitvi do sojenja in zagotovi

585 Pojasnila k Listini o temeljnih pravicah, UL C 303/17, 2007.

586 Sodba ESČP z dne 3. marca 2011 v zadevi *Tsarenko proti Rusiji*, pritožba št. 5235/09, točka 62.

587 Sodba ESČP z dne 2. oktobra 2012 v zadevi *L.B. proti Belgiji*, pritožba št. 22831/08, točki 92 in 101. Glej tudi priporočilo Odbora ministrov Sveta Evrope z naslovom *Recommendation Rec(2006)2 on the European Prison Rules* (Priporočilo Rec(2006)2 o evropskih zaporniških pravilih) in priporočilo Odbora ministrov Sveta Evrope z naslovom *Recommendation Rec(2006)13 to member states on the use of remand in custody, the conditions in which it takes place and the provision of safeguards against abuse* (Priporočilo Rec(2006)13 državam članicam o uporabi ukrepa pripora, pogojih, v katerih se izvršuje, in o vzpostavitvi varoval zoper zlorabe).

sojenje v razumnem roku. Namen določbe je zagotoviti zaščito pred slabim ravnanjem in neupravičenimi posegi v osebno svobodo.

Kar zadeva besedo „hitro“, je ESČP navedlo, da je vsaka zamuda, ki traja več kot štiri dni, predolga.⁵⁸⁸ Tudi krajše obdobje je lahko nezdržljivo z zahtevo po hitrem ukrepanju, če posebne okoliščine zadeve upravičujejo hitrejšo predstavitev pred sodiščem.⁵⁸⁹

Primer: V združenih zadevah *Hassan in drugi proti Franciji*⁵⁹⁰ je devet toževalnih strank domnevno sodelovalo pri piratskih dejavnostih. Prijelo in pridržalo jih je francosko vojaško osebje, pozneje pa so jih z vojaškim letalom prepeljali v Francijo. Nekateri so bili pod nadzorom francoskih organov štiri dni in skoraj dvajset ur, drugi pa šest dni in šestnajst ur, nato pa še 48 ur v policijskem pridržanju, preden so jih privedli pred preiskovalnega sodnika, ki je odredil sodno preiskavo. Šestim toževalnim strankam je bila pozneje naložena zaporna kazen.

V zvezi s členom 5(3) EKČP je ESČP ugotovilo, da so bile okoliščine prijetja toževalnih strank „neobičajne“, saj so jih prijeli 6 000 km od celinske Francije v razmerah, v kakršnih jim somalijski organi ne bi mogli soditi. Nobenih znakov ni bilo, da je premestitev trajala dlje kot je bilo potrebno. Trajanje odvzema prostosti v obdobju od prijetja do prihoda na francosko ozemlje je bilo mogoče pojasniti s „popolnoma izjemnimi okoliščinami“. Po prihodu v Francijo pa so bili v policijskem pridržanju še nadaljnjih 48 ur, namesto da bi jih takoj privedli pred preiskovalnega sodnika. Ta zamuda ni bila upravičena. Člen 5(3) ni namenjen temu, da bi organom dal „možnost, da okrepijo svojo preiskavo z namenom uradne obdolitve osumljencev“. Člen 5(3) EKČP je bil kršen.

588 Sodba ESČP z dne 3. oktobra 2006 v zadevi *McKay proti Združenemu kraljestvu*, pritožba št. 543/03, točka. 47. Primerjaj s Splošno pripombo št. 35 Odbora ZN za človekove pravice o členu 9 (svoboda in varnost) z dne 16. decembra 2014, točka 33 (odbor je menil, da bi morala biti zamuda, daljša od 48 ur, „izključna izjema“).

589 Sodba ESČP z dne 15. oktobra 2013 v zadevi *Gutsanovi proti Bolgariji*, pritožba št. 34529/10, točki 154 in 159.

590 Sodba ESČP z dne 4. decembra 2014 v združenih zadevah *Hassan in drugi proti Franciji*, pritožbi št. 46695/10 in 54588/10.

Ko obdolženec v priporu pride pred sodišče, je treba opraviti resnično presojo vsebine.⁵⁹¹ Sodnik mora pri odločanju o odvzemu prostosti ali varščini ustrezno upoštevati domnevo nedolžnosti in proučiti vsa dejstva, ki podpirajo odvzem prostosti in mu nasprotujejo, njegova odločitev pa mora biti jasna.⁵⁹² Presoja vprašanja, ali je razumno, da obdolžena oseba ostane v priporu, mora temeljiti na dejstvih v zadevi.⁵⁹³ Pridržani osebi ni treba dokazovati, da je upravičena do izpustitve.⁵⁹⁴

Dodatna zaščita je zagotovljena z zahtevo po hitrem odločanju iz člena 5(4) EKČP in člena 6 Listine EU o temeljnih pravicah.⁵⁹⁵ V skladu s členom 5(4) EKČP morajo države vzpostaviti neodvisne pravne postopke, v okviru katerih se pridržanim osebam zagotovi dostop do sodnikov, ki morajo „hitro“ odločati o zakonitosti nadaljevanja odvzema prostosti. Države morajo zagotoviti, da so izpolnjena naslednja merila:

- odločitve o pravni pomoči in zastopanju je treba sprejeti hitro;⁵⁹⁶
- pridržana oseba je upravičena do rednih presoj;⁵⁹⁷
- tožeča stranka je verjetno upravičena do zastopanja za dostop do sodišča;⁵⁹⁸
- stroške pravne pomoči mora po potrebi kriti država, pravna pomoč pa mora bit učinkovita (glej [poglavje 4](#) o pravici do svetovanja, obrambe in zastopanja).⁵⁹⁹

Člen 5(4) EKČP izraža načelo *habeas corpus*. V skladu z njim se zahtevajo redne presoje nadaljevanja pripora, pridržana oseba pa ima v skladu s tem členom

591 Sodba ESČP z dne 29. aprila 1999 v zadevi *Aquilina proti Malti*, pritožba št. 25642/94, točka 47.

592 Sodba ESČP z dne 10. marca 2009 v zadevi *Bykov proti Rusiji*, pritožba št. 4378/02, točka 63.

593 Sodba ESČP z dne 22. maja 2012 v zadevi *Idalov proti Rusiji*, pritožba št. 5826/03, točka 139.

594 Sodba ESČP z dne 10. marca 2009 v zadevi *Bykov proti Rusiji*, pritožba št. 4378/02, točka 64.

595 *Pojasnila k Listini o temeljnih pravicah*, UL C 303/17, 2007.

596 Sodba ESČP z dne 27. junija 2002 v zadevi *L. R. proti Franciji*, pritožba št. 33395/96, točka 38.

597 Sodba ESČP z dne 22. oktobra 2013 v zadevi *M. H. proti Združenemu kraljestvu*, pritožba št. 11577/09, točke 97–99.

598 Sodba ESČP z dne 12. maja 1992 v zadevi *Megyeri proti Nemčiji*, pritožba št. 13770/88, točka 23.

599 Sodba ESČP z dne 26. februarja 2002 v zadevi *Malgalhães Pereira proti Portugalski*, pritožba št. 44872/98, točke 54–63.

pravico, da od sodišča zahteva, da presodi, ali še naprej obstajajo razlogi za odvzem prostosti. Zakonit odvzem prostosti na podlagi člena 5(1) ne razbremeni držav obveznosti hitrega odločanja iz člena 5(4).⁶⁰⁰ Vprašanje hitrosti je treba presoditi ob upoštevanju okoliščin posamezne zadeve.⁶⁰¹ Uporabljajo se isti dejavniki, kot se upoštevajo v zvezi z zahtevo po razumnem roku iz člena 6(1) EKČP in člena 47 Listine EU o temeljnih pravicah (glej tudi **oddelek 7.2** o merilih za presojo razumnosti).⁶⁰² Čas se praviloma meri od trenutka, ko je vložena prošnja za izpustitev ali ko se začne postopek, do končne odločitve o zakonitosti odvzema prostosti.⁶⁰³ Izjemna zapletenost zadeve (na primer zaradi zapletenih medicinskih ali dokaznih vprašanj) nacionalnih organov ne razbremeni obveznosti izpolnitve zahteve v zvezi z razumnim rokom.⁶⁰⁴ Člen 5(4) se uporablja tudi za postopke, ki ne zadevajo izpustitve tožeče stranke, temveč spremembo oblike pripora, kot je premestitev iz bolnišnice v zapor.⁶⁰⁵

V okviru prava EU je v Pojasnilih k Listini potrjeno, da so s členom 6 Listine EU o temeljnih pravicah zagotovljene vse pravice iz člena 5 EKČP, čeprav to ni izrecno določeno v besedilu navedenega člena. To pomeni, da je sodna praksa ESČP pomembna za razlago člena 6, saj ima enako vsebino in področje uporabe kot člen 5 EKČP.

Svet Evrope in Evropska unija sta oblikovala instrumente, da bi olajšala dajanje možnosti zapornikom, da svoje kazni odslužijo v svojih državah izvora.⁶⁰⁶ Poleg tega so bili pripravljene standardi za spodbujanje in olajševanje prenosa

600 Sodba ESČP z dne 4. avgusta 1999 v zadevi *Douiyeb proti Nizozemski*, pritožba št. 31464/96, točka 57.

601 Sodba ESČP z dne 9. julija 2009 v zadevi *Mooren proti Nemčiji*, pritožba št. 11364/03, točka 106.

602 Prav tam, točka 106.

603 Sodba ESČP z dne 28. novembra 2000 v zadevi *Rehbock proti Sloveniji*, pritožba št. 29462/95, točka 85.

604 Sodba ESČP z dne 5. januarja 2000 v zadevi *Frasik proti Poljski*, pritožba št. 22933/02, točka 63.

605 Sodba ESČP z dne 16. julija 2015 v zadevi *Kuttner proti Avstriji*, pritožba št. 7997/08, točke 36–38.

606 Svet Evrope, *Konvencija o transferju obsojenih oseb*, CETS št. 112, iz leta 1983; Svet Evrope, *Dodatni protokol h Konvenciji o transferju obsojenih oseb*, CETS št. 167, iz leta 1997; *Okvirni sklep Sveta 2008/909/PNZ* z dne 27. novembra 2008 o uporabi načela vzajemnega priznavanja sodb v kazenskih zadevah, s katerimi so izrečene zaporne kazni ali ukrepi, ki vključujejo odvzem prostosti, za namen njihovega izvrševanja v Evropski uniji, UL L 327, 5.12.2008, kakor je bil spremenjen z Okvirnim sklepom 2009/299/PNZ, UL L 81, 2009. Glej tudi sodbo ESČP z dne 11. januarja 2011 v zadevi *Somogyi proti Madžarski*, pritožba št. 5770/05, točka 22 (tožeča stranka je po transferju kazni preživela dalj časa v zaporu kot bi morala).

alternativnih kazni.⁶⁰⁷ Zaporniki nikoli ne smejo biti v priporu samo zato, ker so tujci.⁶⁰⁸ V okviru prava EU in v skladu z okvirnim sklepom o evropskem nalogu za prijetje se lahko osebe premestijo v drugo državo skoraj samodejno.⁶⁰⁹ Zato je EU v direktivah določila pravice za okrepitev pravic do poštenega sojenja v državah članicah (glej zgoraj).

8.3.3. Odškodnina za protipraven odvzem prostosti

S členom 5(5) EKČP je določena iztožljiva pravica do odškodnine za osebe, ki so bile žrtve odvzema prostosti v nasprotju s členom 5.⁶¹⁰ V skladu s Pojasnili k Listini o temeljnih pravicah člen 6 Listine zagotavlja varstvo pravic, ki so zagotovljene s členom 5 EKČP.

Pravica do določenega zneska odškodnine ne obstaja.⁶¹¹ Države imajo široko mejo proste presoje glede zneska, ki ga je treba izplačati, in lahko zahtevajo dokazila o škodi.⁶¹² Vendar samodejno upoštevanje celotnega obdobja, ki ga

607 Svet Evrope, *Evropska konvencija o nadzorstvu nad pogojno obsojenimi ali pogojno oproščenimi osebami*, CETS št. 51, iz leta 1964; *Okvirni sklep Sveta 2009/829/PNZ* z dne 23. oktobra 2009 o uporabi načela vzajemnega priznavanja odločb o nadzornih ukrepih med državami članicami Evropske unije kot alternativni začasemu priporu, UL L 294, 2009; *Okvirni sklep Sveta 2008/947/PNZ* z dne 27. novembra 2008 o uporabi načela vzajemnega priznavanja sodb in pogojnih odločb zaradi zagotavljanja nadzorstva nad spremljevalnimi ukrepi in alternativnimi sankcijami, UL L 337/102, 2008. Priporočilo Odbora ministrov Sveta Evrope z naslovom *Recommendation Rec(2010)1 to member states on European Probation Rules* z dne 20. januarja 2010 (Priporočilo Rec(2010)1 državam članicam o pravilih Sveta Evrope o preizkusni dobi); Priporočilo Odbora ministrov Sveta Evrope z naslovom *Recommendation Rec(2000)22 to member states on improving the implementation of the European rules on community sanctions and measure* (Priporočilo Rec(2000)22 državam članicam o boljšem izvajanju evropskih pravil za sankcije in ukrepe Skupnosti) z dne 29. novembra 2000; Priporočilo Odbora ministrov Sveta Evrope z naslovom *Recommendation Rec(92)16 to member states on the European rules on community sanctions and measures* (Priporočilo Rec(92)16 državam članicam o evropskih pravilih o sankcijah in ukrepih Skupnosti) z dne 19. oktobra 1992.

608 Priporočilo Odbora ministrov Sveta Evrope z naslovom *Recommendation Rec(2012)12 to member states concerning foreign prisoners* (Priporočilo Rec(2012)12 državam članicam o tujih zapornikih) z dne 10. oktobra 2012, odstavek 13.2.b (v zvezi s težavami, s katerimi se lahko spopadajo tuji zaporniki, in osnovnimi načeli za njihovo obravnavo).

609 *Okvirni sklep sveta z dne 13. junija 2002 o evropskem nalogu za prijetje in postopkih predaje med državami članicami (2002/584/PNZ)*, UL L 190/1, 2002.

610 Glej tudi člen 3 Protokola št. 7 k EKČP (odškodnina v primeru sodne pomote).

611 Sodba ESČP z dne 26. maja 2009 v zadevi *Damian-Burueana in Damian proti Romuniji*, pritožba št. 6773/02, točka 89.

612 Sodba ESČP z dne 27. septembra 1990 v zadevi *Wassink proti Nizozemski*, pritožba št. 12535/86, točka 38.

je oseba preživela v priporu pred sojenjem, pri drugi kazni, naloženi zaradi nepovezanega kaznivega dejanja, ni v skladu s pravico do odškodnine iz člena 5(5).⁶¹³ Poleg tega odškodnina ne sme biti bistveno manjša od odškodnin, ki jih je ESČP dodelilo za podobne kršitve člena 5.⁶¹⁴

8.4. Okoljska zakonodaja

Ključne točke

- EKČP ne zagotavlja pravice do zdravega okolja, vendar lahko imajo okoljske zadeve posledice za pravice iz EKČP, kot je pravica do spoštovanja zasebnega in družinskega življenja. ESČP ne predvideva *actio popularis* (pravnega spora v javnem interesu) za varovanje okolja.
- EU je sprejela Aarhuško konvencijo. Ta vključuje udeležbo javnosti v postopku odločanja o okoljskih zadevah ter zagotavlja posameznikom in NVO dostop do pravnega varstva v primeru kršitev okoljske zakonodaje in/ali določb iz konvencije.
- Nacionalna pravila, ki omejujejo procesno upravičenje nekaterih NVO, so lahko v nasprotju s pravom EU.

V skladu z opredelitvijo okolje vključuje naravne vire, kot so zrak, voda, tla, favna in flora, premoženje, ki tvori del kulturne dediščine, ter značilnosti krajin.⁶¹⁵ Okoljske zadeve lahko vključujejo državljanske, politične, socialne in ekonomske pravice. Pravica do zdravega okolja je tudi skupinska pravica, saj zdrava okolja vplivajo na sedanje in prihodnje skupnosti.

Na primer, v skladu s členom 1 Aarhuške konvencije imajo sedanje in prihodnje generacije pravico, da živijo v okolju, ki je primerno za njihovo zdravje in dobro počutje.⁶¹⁶ Konvencija priznava, da morajo prizadevanja za uresničitev tega temeljiti na tako imenovanih treh stebrih: dostop do informacij, udeležba jav-

613 Sodba ESČP z dne 10. maja 2011 v zadevi *Włoch proti Poljski (št. 2)*, pritožba št. 33475/08, točka 32.

614 Sodba ESČP z dne 27. septembra 2011 v zadevi *Cristina Boicenco proti Moldaviji*, pritožba št. 25688/09, točka 43.

615 Svet Evrope, *Konvencija o civilni odgovornosti za škodo, nastalo zaradi okolju škodljive dejavnosti*, CETS št. 150, iz leta 1993, člen 2(10).

616 Ekonomska komisija ZN za Evropo (UN/ECE) (1998), *Konvencija o dostopu do informacij, udeležbi javnosti pri odločanju in dostopu do pravnega varstva v okoljskih zadevah* z dne 25. junija 1998. Ratificirale so jo EU in vse razen ene države članice EU (Irska).

nosti in dostop do pravnega varstva, tj. odstranjevanje ovir za pravno varstvo, kot so čezmerni stroški izpodbijanja odločb. Kot je navedeno v [oddelku 6.2](#), lahko stroga pravila glede procesnega upravičenja povzročijo postopkovne ovire za dostop do pravnega varstva. V členu 9 Aarhuske konvencije so določene posebne pravice v zvezi z dostopom do pravnega varstva v okoljskih zadevah (tretji steber).

V okviru prava SE EKČP ne določa pravice do zdravega okolja, vendar sodna praksa ESČP potrjuje, da imajo okoljske zadeve posledice za nekatere pravice iz EKČP, na primer pravice iz člena 2 (pravica do življenja)⁶¹⁷ in člena 8 (pravica do spoštovanja zasebnega in družinskega življenja).⁶¹⁸ Visoka stopnja onesnaženosti okolja lahko vpliva na dobro počutje oseb in jim preprečuje uživanje domov, kar ima škodljiv vpliv na zasebno in družinsko življenje.⁶¹⁹

Primer: V zadevi *Tătar proti Romuniji*⁶²⁰ so tožeče stranke živele v stanovanjskem naselju blizu rudnika in obrata za pridobivanja zlata iz rude. Vložile so več pritožb zaradi tveganj, ki so jim bile izpostavljene zaradi tehničnega postopka z natrijevim cianidom, ki ga je uporabljala ena od družb. Kljub zagotovilom, ki so jih tožeče stranke prejele od organov, da so bili uvedeni ustrezni varnostni mehanizmi, se je leta 2000 velika količina onesnažene vode razlila v več rek, tako je prečkala meje in ogrozila okolje v več državah. Tožeče stranke so trdile, da je onesnaženje škodilo njihovemu zdravju.

ESČP je menilo, da se lahko člen 8 uporablja v okoljskih zadevah, če država sama povzroči onesnaženje ali je posredno odgovorna zanj zaradi neustrezne regulacije zasebnega sektorja. Sodišče je menilo, da romunski organi niso opravili zadovoljive predhodne ocene morebitnih tveganj niti zagotovili ustreznih informacij zadevnim osebam niti ustavili industrijske

617 Glej na primer sodbo ESČP z dne 30. novembra 2004 v zadevi *Öneriyildiz proti Turčiji*, pritožba št. 48939/99, točka 111-118 (o procesnih vidikih člena 2).

618 Glej na primer sodbo ESČP z dne 9. decembra 1994 v zadevi *Lopez Ostra proti Španiji*, pritožba št. 16798/90, točka 58; sodba ESČP z dne 10. novembra 2004 v zadevi *Taşkın in drugi proti Turčiji*, pritožba št. 46117/99, točka 126. Glej tudi Svet Evrope (2012), *Manual on Human Rights in the Environment*. Glej tudi Svet Evrope, *Konvencija o kazenskopравни zaščiti okolja*, CETS št. 172, iz leta 1998 (od držav se zahteva inkriminacija resnih kaznivih dejanj zoper okolje in sodelovanje pri njihovem izvrševanju).

619 Sodba ESČP z dne 19. februarja 1998 v zadevi *Guerra in dugi proti Italiji*, pritožba št. 14967/89, točka 60.

620 Sodba ESČP z dne 27. januarja 2009 v zadevi *Tătar proti Romuniji*, pritožba št. 67021/01.

dejavnosti po nesreči. S tem so kršili člen 8. Čeprav člen 8 ne vključuje izrecne postopkovne zahteve, mora biti postopek odločanja, ki privede do ukrepov za posredovanje, pravičen in ustrezno upoštevati interese posameznika, ki jim člen zagotavlja varstvo.

Pri odločanju v okoljskih zadevah so lahko udeleženi samo tisti, ki so izrecno prizadeti. *Actio popularis* – tožba za varstvo ali uveljavljanje pravic, ki jih uživa javnost (pravni spor v javnem interesu) – za varovanje okolja ni predvidena.⁶²¹

Obetavna praksa

Spodbujanje okoljske demokratičnosti v praksi

V okviru Indeksa okoljske demokratičnosti (Environmental Democracy Index - EDI), pri katerem se države presojujejo na podlagi priznanih okoljskih standardov, je Litva dosegla visoke rezultate pri vseh stebrih in prejela najvišjo splošno oceno v okviru pravnega indeksa. Javnost ima pravico, da se pritoži na zavrnitve posredovanja okoljskih informacij in vložiti različne tožbe v primeru kršitev pravic ali povzročitve škode. Litva je sprejela več korakov za določitev pravic, ki podpirajo okoljsko demokratičnost. Dodatne podrobnosti so na voljo na spletni strani EDI.

Vir: www.environmentaldemocracyindex.org/country/ltu.

ESČP se je pri svojih odločbah sklicevalo na mednarodne okoljske standarde in pravice iz Aarhuške konvencije.⁶²² Sodišče je potrdilo tudi pomen pravice do dostopa do informacij vlade, kadar obstaja možnost resnih učinkov na zdravje.⁶²³ Kadar vlada izvaja nevarne dejavnosti, ki lahko imajo skrite škodljive posledice za zdravje vključenih, je treba v skladu s členom 8 vzpostaviti učinkovit in dostopen postopek, da se zadevnim strankam omogoči pridobivanje vseh pomembnih in ustreznih informacij.⁶²⁴ ESČP je dostop do pravnega varstva dovolilo tudi za združenje v primeru pritožbe o konkretni in neposredni nevarnosti za osebno premoženje in način življenja njenih članov.⁶²⁵

621 Sodba ESČP z dne 27. junija 2000 v zadevi *Ilhan proti Turčiji*, pritožba št. 22277/93, točki 52–53.

622 Sodba ESČP z dne 27. januarja 2009 v zadevi *Tătar proti Romuniji*, pritožba št. 67021/01, točke 93, 101, 113–116 in 118.

623 Sodna ESČP z dne 9. junija 1998 v združenih zadevah *McGinley in Egan proti Združenemu kraljestvu*, pritožbi št. 21825/93 in 23414/94, točka 101.

624 Sodba ESČP z dne 2. novembra 2006 v zadevi *Giacomelli proti Italiji*, pritožba št. 59909/00.

625 Sodba ESČP z dne 27. aprila 2004 v zadevi *Gorraiz Lizarraga in drugi proti Španiji*, pritožba št. 62543/00.

Pravica do varovanja zdravja je določena tudi v členu 11 Evropske socialne listine in spremenjene Evropske socialne listine Sveta Evrope.⁶²⁶ V skladu z Dodatnim protokolom k Evropski socialni listini, ki je začel veljati leta 1998, imajo nacionalni sindikati in organizacije delodajalcev ter nekateri evropski sindikati, organizacije delodajalcev in mednarodne NVO pravico, da vložijo pritožbe zaradi kršitev pri Evropskem odboru za socialne pravice zoper države pogodbenice protokola. Nacionalne NVO lahko vložijo pritožbe tudi, če zadevna država v zvezi s tem poda izjavo.

V okviru prava EU je treba v skladu s členom 37 Listine EU o temeljnih pravicah v politike Unije vključiti visoko raven varstva in izboljšanje kakovosti okolja.⁶²⁷ Nadalje, kot je navedeno v priročniku, so s členom 47 Listine EU o temeljnih pravicah zagotovljene pravice do dostopa do pravnega varstva za vse pravice, ki izhajajo iz prava EU.

Pravice do dostopa do pravnega varstva so določene tudi v sekundarni zakonodaji EU. Nekatere določbe Aarhuške konvencije so vključene v Direktivo 2003/4/ES (dostop do informacij), Direktivo 2003/35/ES (sodelovanje javnosti in dostop do pravnega varstva) in Uredbo (ES) št. 1367/2006 (uporaba določb Aarhuške konvencije v institucijah in organih EU).⁶²⁸ Pravila o dostopu do pravne varnosti so zdaj vključena v člen 10 direktive o vplivu na okolje,⁶²⁹ ki se uporablja za vrsto opredeljenih javnih in zasebnih projektov, in člen 25 direktive o industrijskih emisijah.⁶³⁰

626 Svet Evrope, *Evropska socialna listina*, CETS št. 35, iz leta 1961, in Svet Evrope, *Evropska socialna listina (spremenjena)*, CETS št. 163, iz leta 1996.

627 Glej tudi člen 3(3) PEU ter člena 11 in 191 PDEU.

628 Direktiva 2003/4/ES Evropskega parlamenta in Sveta z dne 28. januarja 2003 o dostopu javnosti do informacij o okolju in o razveljavitvi Direktive Sveta 90/313/EGS, UL L 41, 2003; Direktiva 2003/35/ES Evropskega parlamenta in Sveta z dne 26. maja 2003 o sodelovanju javnosti pri sestavi nekaterih načrtov in programov v zvezi z okoljem in o spremembi direktiv Sveta 85/337/EGS in 96/61/ES glede sodelovanja javnosti in dostopa do sodišč, UL L 156, 2003; Uredba (ES) št. 1367/2006 Evropskega parlamenta in Sveta z dne 6. septembra 2006 o uporabi določb Aarhuške konvencije o dostopu do informacij, udeležbi javnosti pri odločanju in dostopu do pravnega varstva v okoljskih zadevah v institucijah in organih Skupnosti, UL L 264, 2006. Glej tudi sodbo Sodišča EU z dne 8. marca 2011 v zadevi *Lesoochranárske zoskupenie VLK proti Ministerstvu životného prostredia Slovenskej republiky*, C-240/09.

629 Direktiva 2011/92/EU Evropskega parlamenta in Sveta z dne 13. decembra 2011 o presoji vplivov nekaterih javnih in zasebnih projektov na okolje, UL L 26, 2012, spremenjena z Direktivo 2014/52/EU Evropskega parlamenta in Sveta z dne 16. aprila 2014 o spremembi Direktive 2011/92/EU o presoji vplivov nekaterih javnih in zasebnih projektov na okolje, UL L 124, 2014.

630 Direktiva 2010/75/EU Evropskega parlamenta in Sveta z dne 24. novembra 2010 o industrijskih emisijah (celovito preprečevanje in nadzorovanje onesnaževanja), UL L 334, 2010.

V skladu s členom 11 direktive o vplivu na okolje morajo države članice „članom zadevne javnosti“ zagotoviti dostop do revizijskega postopka, da „izpodbijajo vsebinsko ali postopkovno zakonitost“ odločitev, za katere veljajo zahteve o sodelovanju javnosti iz direktive. V skladu s členom 1(2) direktive o vplivu na okolje „zadevna javnost“ pomeni „javnost, na katero vpliva ali bi verjetno vplivali postopki okoljskega odločanja ali ima interes pri takih postopkih“. To vključuje NVO. Dejstvo, da morajo nacionalna sodišča v skladu z Aarhusko konvencijo in ustreznimi direktivami EU priznati zahtevke, ki jih vložijo NVO, izraža skupinski pomen pravice.⁶³¹ Nacionalna pravila, ki omejujejo procesno upravičenje NVO, so lahko v nasprotju s cilji direktive o vplivu na okolje.⁶³²

Primer: V zadevi *Bund für Umwelt und Naturschutz Deutschland, Landesverband Nordrhein-Westfalen eV proti Bezirksregierung Arnsberg* (zadeva Trianel)⁶³³ je družba Trianel dobila dovoljenje za izgradnjo in upravljanje elektrarne na premog v kraju Lünen, Nemčija. Predlagana elektrarna bi bila blizu petih posebnih ohranitvenih območij v smislu direktive o habitatih. Nevladna organizacija je vložila tožbo za razglasitev ničnosti dovoljenja, pri čemer se je sklicevala na kršitev določb nemške zakonodaje o prenosu te direktive. Nemško sodišče je ugotovilo, da NVO v skladu z nemško zakonodajo ne more vložiti tožbe zaradi kršitev. To lahko stori samo, če so kršene njene pravice. Sodišče je Sodišču EU predložilo vprašanje, ali to nasprotuje določbam v zvezi z dostopom do pravnega varstva iz direktive o vplivu na okolje.

Sodišče EU je sklenilo, da države članice ne morejo pogojevati procesnega upravičenja okoljevarstvenih organizacij s konceptom individualnih pravic, saj zakonodaja izhaja iz prava EU, ki na tem področju določa jasne obveznosti.

631 Sodba Sodišča EU z dne 18. oktobra 2011 v združenih zadevah *Antoine Boxus, Willy Roua, Guido Durllet in drugi, Paul Fastrez, Henriette Fastrez, Philippe Daras, Association des riverains et habitants des communes proches de l'aéroport BSCA (Brussels South Charleroi Airport) (ARACH), Bernard Page, Léon L'Hoir, Nadine Dartois proti Région wallonne*, C-128/09, C-129/09, C-130/09, C-131/09, C-134/09 in C-135/09, točke 44–46 in 51. O procesnem upravičenju na splošno glej Evropski parlament, Generalni direktorat za notranjo politiko (2012), *Standing up for your right(s) in Europe: A Comparative study on Legal Standing (Locus Standi) before the EU and Member States' Courts* (Postavite se za svoje pravice v Evropi: primerjalna študija o pravni podlagi (*locus standi*) pred Sodiščem EU in sodišči držav članic).

632 Sodba Sodišča EU z dne 15. oktobra 2009 v zadevi *Djurgården-Lilla Värtans Miljöskyddsförening proti Stockholms kommun genom dess marknämnd*, C-263/08.

633 Sodba Sodišča EU z dne 12. maja 2011 v zadevi *Bund für Umwelt und Naturschutz Deutschland, Landesverband Nordrhein-Westfalen eV proti Bezirksregierung Arnsberg*, C-115/09.

Stroški sodnih postopkov so pogosta ovira za dostop do pravnega varstva. V skladu s pravom EU in Aarhusko konvencijo morajo države članice in pogodbenice zagotoviti, da sodni postopki v zvezi z okoljskimi zadevami niso „nedopustno dragi“.⁶³⁴ Nacionalna sodišča ne smejo upoštevati izključno finančnega položaja posameznih tožnikov, temveč tudi številne druge dejavnike, vključno z razumnimi možnostmi tožnika za uspeh, pomenom, ki ga ima zadeva za tožnika in varstvo okolja, zapletenostjo prava, ki se uporablja, ter ali so razpoložljiva javna financiranja ali druge sheme za zavarovanje stroškov.⁶³⁵ Zanašanje na diskrecijsko pravico sodišč, v skladu s katero se lahko ta odločijo, da neuspešno stranko v postopku oprostijo plačila stroškov, ustvarja pravno negotovost in ne pomeni učinkovitega prenosa pravnih zahtev EU.⁶³⁶

8.5. E-pravosodje

Ključne točke

- Tehnologija lahko poveča učinkovitost in preglednost sodnega postopka ter olajša posameznikom dostop do pravnega varstva. Vendar če se običajni postopki v celoti nadomestijo s tehnologijo, nastane tveganje, da bo za nekatere (npr. ljudi brez dostopa do interneta) dostop do pravnega varstva ogrožen.
- Sodišče EU je navedlo, da „sredstva elektronskega komuniciranja“ ne smejo pomeniti edinega načina dostopa do postopkov, saj se s tem nekaterim ljudem onemogoči uveljavljanje njihovih pravic

Tehnologija lahko poveča učinkovitost in preglednost sodnega postopka ter olajša posameznikom dostop do pravnega varstva. Pojem e-pravosodja zajema številne dejavnosti, vključno z uporabo elektronske pošte, vložitevijo spletnih zahtevkov, zagotavljanjem spletnih informacij (vključno s sodno prakso), uporabo video-obravnav in videokonferenc, spremljanjem registracije in napredka zadeve prek spleta ter možnostjo sodnikov in drugih nosilcev odločanja, da

634 ZN, UN/ECE (1998), *Konvencija o dostopu do informacij, udeležbi javnosti pri odločanju in dostopu do pravnega varstva v okoljskih zadevah*, z dne 25. junija 1998, člen 9(4) (določbe o dostopu do pravnega varstva).

635 Sodba Sodišča EU z dne 11. aprila 2013 v zadevi *The Queen, na predlog Davida Edwardsa in Lilian Pallikaropoulos proti Environment Agency in drugi*, C-260/11, točka 46.

636 Sodba Sodišča EU z dne 16. julija 2009 v zadevi *Komisija Evropskih skupnosti proti Irski*, C-427/07, točka 94. Sodba Sodišča EU z dne 13. februarja 2014 v zadevi *Evropska komisija proti Združenemu kraljestvu Velika Britanija in Severna Irska*, C-530/11, točke 54–58.

do informacij pristopijo elektronsko. V tem oddelku so predstavljene zahteve za e-pravosodje in posebni primeri za tovrstne pobude, ki delujejo v okviru prava EU.

V okviru prava SE EKČP ne vsebuje posebnih zahtev v zvezi z e-pravosodjem, vseeno pa pri izvajanju pobud e-pravosodja veljajo pravila o dostopu do sodišča in pravica do poštenega sojenja iz člena 6 EKČP.

Primer: V združenih zadevah *Lawyer Partners a.s. proti Slovaški*⁶³⁷ je tožeča stranka – zasebna družba z omejeno odgovornostjo – hotela vložiti več kot 70 000 civilnih tožb za izterjavo dolga. Zaradi velikega števila tožb, jih je zapisala na DVD in jih poslala sodišču skupaj z obrazložitvenim dopisom. Čeprav je bila vložitev zahtevkov na ta način usklajena z nacionalnim pravom, je sodišče zavrnilo njihovo registracijo, ker ni imelo na voljo potrebne opreme. Pritožba pri ustavnem sodišču je bila zavrnjena, ker ni bila vložena v predpisanem dvomesečnem roku.

ESČP je ugotovilo, da bi tožbe in podporni dokumenti družbe v tiskani obliki obsegali več kot 40 milijonov strani. V teh okoliščinah ni bilo mogoče obravnavati načina vložitve kot neustreznega. Nacionalno pravo je omogočalo elektronsko vložitev tožb, tožeče stranke pa ni bilo mogoče kritizirati, ker je to možnost izkoristila. Zavrnitev registracije tožb na sodišču je pomenilo nesorazmerno omejevanje pravice do dostopa do sodišča.

Evropski pravosodni portal, ki je „elektronska točka VEM (vse na enem mestu) na področju pravosodja“, posameznikom omogoča, da prek spleta vložijo zahtevke majhnih vrednosti v čezmejnih zadev ali plačilne naloge, v skladu z ustrezno sekundarno zakonodajo EU. Uredba (ES) št. 1896/2006 določa postopek za evropski plačilni nalog.⁶³⁸ S tem postopkom se poenostavijo čezmejne zadeve v zvezi z nespornimi premoženjskimi zahtevki v civilnih in gospodarskih zadevah. Evropski plačilni nalog se priznava in izvršuje brez potrebe po razglasitvi izvršljivosti v vseh državah članicah EU, razen na Danskem. Upnikom

637 Sodba ESČP z dne 16. junija 2009 v združenih zadevah *Lawyer Partners a.s. proti Slovaški*, pritožbe št. 54252/07, 3274/08, 3377/08, 3505/08, 3526/08, 3741/08, 3786/08, 3807/08, 3824/08, 15055/08, 29548/08, 29551/08, 29552/08, 29555/08 in 29557/08.

638 Uredba (ES) št. 1896/2006 Evropskega parlamenta in Sveta z dne 12. decembra 2006 o uvedbi postopka za evropski plačilni nalog, UL L 399, 2006.

omogoča, da vložijo zahtevke, ne da bi jim bilo treba iti na sodišče, in sicer z uporabo standardiziranih obrazcev, ki se predložijo pristojnemu sodišču.

V skladu z Uredbo (ES) št. 861/2007 se lahko v okviru evropskega postopka v sporih majhne vrednosti zahtevki vložijo tudi prek evropskega pravosodnega portala. Namen tega je izboljšati in poenostaviti postopke v civilnih in gospodarskih zadevah, kjer vrednost zahtevka ne presega 2 000 EUR.⁶³⁹ Postopek v sporih majhne vrednosti se uporablja med vsemi državami članicami EU, razen Danske. Postopek poteka pisno, razen če sodišče meni, da je potrebna ustna obravnava.⁶⁴⁰ Določijo se roki za stranke in sodišče, da se pospešijo sodni postopki, postopek pa se uporablja za premoženjske in nepremoženjske zahtevke. Sodno odločbo iz tega postopka je praviloma treba samodejno priznati in izvršiti v drugi državi članici.

Razvoj videokonferenc in video-obravnav lahko prav tako prispeva k olajševanju pravnega varstva. Na primer evropski nalog za nadzor državam članicam EU omogoča, da izdajo naloge za nadzor za izpustitev osumljenih ali obdolženih oseb pred sojenjem, pri čemer se nadzor zadevnih oseb izvaja v državah, kjer prebivajo.⁶⁴¹ V skladu s členom 19(4) se lahko uporabljajo telefonske- in videokonference, kadar se v skladu z nacionalnim pravom od države članice, ki je izdala nalog, zahteva, da zasliši obdolženca pred spremembo nadzornih ukrepov ali izdajo naloga za prijetje. Uporabo videokonferenc pri zaslišanju spodbujajo tudi drugi instrumenti EU.⁶⁴²

639 Uredba (ES) št. 861/2007 Evropskega parlamenta in Sveta z dne 11. julija 2007 o uvedbi evropskega postopka v sporih majhne vrednosti, UL L 199, 2007.

640 Uredba (ES) št. 861/2007, člen 5(1).

641 To bo dodatno obravnavalo prihodnje poročilo agencije FRA o izvajanju prava EU v praksi v zvezi s transferjem oseb, ki čakajo na sojenje.

642 Okvirni sklep Sveta 2009/829/PNZ z dne 23. oktobra 2009 o uporabi načela vzajemnega priznavanja odločb o nadzornih ukrepih med državami članicami Evropske unije kot alternativni začasnemu priporu, UL L 294, 2009. Glej tudi Direktiva 2012/29/EU, člen 17; Akt sveta z dne 29. maja 2000 o ustanovitvi Konvencije o medsebojni pravni pomoči v kazenskih zadevah med državami članicami Evropske unije, v skladu s členom 34 Pogodbe o Evropski uniji, UL C 197, 2000, člen 10; Uredba Sveta (ES) št. 1206/2001 z dne 28. maja 2001 o sodelovanju med sodišči držav članic pri pridobivanju dokazov v civilnih ali gospodarskih zadevah, UL L 174, 2001, člen 10(4) in člen 17(4) (za izboljšanje, poenostavitev in pospešitev sodelovanja med sodišči pri pridobivanju dokazov); Direktiva Sveta 2004/80/ES z dne 29. aprila 2004 o odškodnini žrtvam kaznivih dejanj, UL L 261, 2004, člen 9(1), in Uredba (ES) št. 861/2007 Evropskega parlamenta in Sveta z dne 11. julija 2007 o uvedbi evropskega postopka v sporih majhne vrednosti, člen 8 in člen 9(1).

Obetavna praksa

Vizualizacija kazni: spletno orodje za lažji dostop do pravnega varstva

Ministrstvo za pravosodje Združenega kraljestva je prejelo priznanje na podelitvi mednarodnih nagrad za vizualne komunikacije za interaktivni vodnik, imenovan You be the Judge (Ti presodi), ki ljudem pomaga pri razumevanju izrekanja kazni. To orodje lajša dostop do pravnega varstva tako, da javnosti omogoči, da se zunaj dejanske sodniške dvorane seznanijo s postopki sodišč.

Vir: FRA (2012), *Fundamental rights: challenges and achievements in 2011 – FRA Annual report (Temeljne pravice: izzivi in dosežki v 2011 – Letno poročilo agencije FRA)*, str. 207.

Vsako nima dostopa do novejših tehnoloških sredstev, zato je pomembno, da so ti na voljo poleg običajnih sistemov. Sodišče EU je potrdilo, da postopki, dostopni izključno s „sredstvi elektronskega komuniciranja“, nekaterim ljudem onemogočajo uveljavljanje njihovih pravic.⁶⁴³

Primer: V zadevi *Rosalba Alassini proti Telecom Italia SpA*⁶⁴⁴ je Sodišče EU obravnavalo štiri združene predloge za sprejetje predhodne odločbe, ki jih je predložilo sodišče Giudice di pace di Ischia (Italija), v zvezi s klavzulami, po katerih je poskus izvensodne poravnave nekaterih sporov obvezen pogoj za dopustnost tožbe pred sodiščem. Klavzule so bile uvedene v skladu z direktivo o univerzalnih storitvah.⁶⁴⁵ Sodišče EU je presojalo, ali je ta obveznost v skladu z načelom učinkovitega sodnega varstva.

Odločba v zvezi z obveznim poskusom izvensodne poravnave je opisana v **oddelku 2.4.2**. Sodišče EU je pri obravnavi tega vprašanja navedlo še, da bi lahko bilo izvajanje pravic na podlagi direktive o univerzalnih storitvah za nekatere posameznike praktično onemogočeno oziroma čezmerno oteženo, zlasti za tiste, ki nimajo dostopa do interneta, če bi bilo mogoče k postopku poravnave pristopiti zgolj elektronsko.

643 Sodba Sodišča EU z dne 18. marca 2010 v združenih zadevah *Rosalba Alassini proti Telecom Italia SpA, Filomena Califano proti Wind SpA, Lucia Anna Giorgia Iacono proti Telecom Italia SpA in Multiservice Srl proti Telecom Italia SpA*, C-317/08, C-318/08, C-319/08 in C-320/08, točka 58.

644 Sodba Sodišča EU z dne 18. marca 2010 v združenih zadevah *Rosalba Alassini proti Telecom Italia SpA, Filomena Califano proti Wind SpA, Lucia Anna Giorgia Iacono proti Telecom Italia SpA in Multiservice Srl proti Telecom Italia SpA*, C-317/08 do C-320/08, točka 67.

645 Direktiva 2002/22/ES Evropskega parlamenta in Sveta z dne 7. marca 2002 o univerzalni storitvi in pravicah uporabnikov v zvezi z elektronskimi komunikacijskimi omrežji in storitvami, UL L 108, 2002.

Dodatna literatura

Poglavje 1

Anagnostou, D. (2013), *ECHR; Implementing Strasbourg's judgment on domestic policy*, Edinburgh, Edinburgh University Press.

Brillat, R. (2009), „The European Social Charter“ v Alfredsson, G. idr. (ur.), *International Human Rights Monitoring Mechanisms*, Leiden, Martinus Nijhoff.

Bratza, N. (2013), „The European Convention on Human Rights and the Charter of Fundamental Rights of the European Union: a process of mutual enrichment“, v Rosas, A. idr. (ur.), *Court of Justice and construction of Europe: analyses and perspectives on sixty years of case-law*, Haag, T.M.C. Asser Press.

Carrera, S., De Somer, M. in Petkova, B. (2012), „The Court of Justice of the European Union as a Fundamental Rights Tribunal – Challenges for the Effective Delivery of Fundamental Rights in the Area of Freedom, Security and Justice“, *Liberty and Security in Europe Papers*, Center za evropske politične študije, št. 49.

Sodišče EU, *Reflets*, na voljo na naslovu: http://curia.europa.eu/jcms/jcms/Jo2_7063/sl/.

Coutron, L. in Picheral, C. (ur.) (2012), *Charte des droits fondamentaux de l'Union européenne et Convention européenne des droits de l'homme*, Bruselj, Bruylant.

Craig, P. (2010), *The Lisbon Treaty. Law, Politics, and Treaty Reform*, Oxford, Oxford University Press.

Francioni, F. (2007), *Access to Justice as a Human Right*, New York, Oxford University Press.

Klamert, M. (2014), *The Principle of Loyalty in EU Law*, Oxford, Oxford University Press.

Lavranos, N. (2013), „The ECJ's Judgments in Melloni and Åkerberg Fransson: Un ménage à trois difficulté“, *European Law Reporter*, št. 4, str. 133–141.

Meyer, J. (ur.) (2014), *Charta der Grundrechte der Europäischen Union*, 4. izdaja, Baden-Baden, Nomos.

Pech, L. (2010), „A Union founded on the Rule of Law: Meaning and Reality of the Rule of Law as Constitutional Principle of EU Law“, *European Constitutional Law Review*, zv. 6, št. 3, str. 359–396.

Stricker, A. (2010), *Die Bedeutung der Europäischen Menschenrechtskonvention und der gemeinsamen Verfassungsüberlieferungen für den Grundrechtsschutz der Europäischen Union*, Frankfurt am Main, Peter Lang.

Timmermans, C. (2013), „Fundamental rights protection in Europe before and after accession of the European Union to the European Convention on Human Rights“, v van Dijk, P. in van Roosmalen, M. idr. (ur.), *Fundamental Rights and Principles*, Antwerpen, Intersentia.

Program Združenih narodov za razvoj (2005), „Programming for Justice: Access for All: A Practitioner's Guide to a Human Rights-Based Approach to Access to Justice“, Bangkok, UNDP.

Poglavje 2

Adams, S. in Parras, F.J. (2013), „The European Stability Mechanism through the legal meanderings of Union's constitutionalism: Comment on Pringle“, *European Law Review*, zv. 8, št. 6, str. 848–865.

Benöhr, I. (2014), „Collective Redress in the Field of European Consumer Law“, *Legal Issues of Economic Integration*, zv. 14, št. 3, str. 243–256.

De Palo, G. in Trevor, M. (2012), *EU Mediation Law and Practice*, Oxford, Oxford University Press.

Doobay, A. (2013), „The right to a fair trial in light of the recent ECtHR and CJEU case-law“, *ERA Forum*, zv. 14, št. 2, str. 251–262.

Flattery, J. (2010), „Balancing efficiency and justice in EU competition law: elements of procedural fairness and their impact on the right to a fair hearing“, *Competition Law Review*, zv. 7, št. 1, str. 53–58.

FRA, *Charterpedia* na voljo na naslovu: http://infoportal.fra.europa.eu/InfoPortal/infobaseFrontEndCountryHome.do?btnCountryLinkHome_1.

FRA (2012), *Bringing rights to life: The fundamental rights landscape of the European Union*, Luxembourg, Urad za publikacije.

Galetta, D. (2010), *Procedural Autonomy of EU Member States: Paradise Lost?*, Heidelberg, Springer.

Gilliaux, P. (2012), *Droit(s) européen(s) à un procès équitable*, Bruselj, Bruylant.

Hodges, S. (2014), „Consumer ombudsmen: better regulation and dispute resolution“, *ERA Forum*, zv. 15, št. 4, str. 593–608.

Luzak, J. (2014), „Online consumer contracts“, *ERA Forum*, zv. 15, št. 3, str. 381–392.

Müller, L. F. (2015), *Richterliche Unabhängigkeit und Unparteilichkeit nach Art. 6 EMRK.: Anforderungen der Europäischen Menschenrechtskonvention und spezifische Probleme in den östlichen Europaratsstaaten*, Berlin, Duncker & Humblot.

Peers, S., Ward, A. idr. (ur.) (2013), *Commentary on Charter of Fundamental Rights*, Oxford, Hart Publishing.

Polakiewicz, J. (2009–2010), „European Union action on procedural rights and the European Convention on Human Rights“, *Human Rights Law Journal*, zv. 30, št. 1-2, str. 12–16.

Stürner, M., Inchausti Gascón, F., Caponi, R. (ur.) (2014), *The Role of Consumer ADR in the Administration of Justice. New Trends in Access to Justice under EU Directive 2013/11*, Munich, Sellier.

Vitkauskas, D. in Dikov, G. (2012), *Protecting the right to a fair trial under the European Convention on Human Rights*, Strasbourg, Svet Evrope.

Wrbka, S. (2014), *European Consumer Access to Justice Revisited*, Cambridge, Cambridge University Press.

Poglavji 3 in 4

Cape, E., Namoradze, N., Smith, R. in Spronken, T. (2010), *Effective Criminal Defence in Europe*, Cambridge, Intersentia.

Mole, N. in Harby, C., Svet Evrope (2007), „Le droit à un procès équitable: Un guide sur la mise en œuvre de l’Article 6 de la Convention européenne des Droits de l’Homme“, *Précis sur les droits de l’homme*, št. 3.

Svet Evrope (2013), *Guide to a fair trial: civil limb*, Strasbourg, Svet Evrope.

Svet Evrope (2014), *Guide to a fair trial: criminal limb*, Strasbourg, Svet Evrope.

Engström, J. (2011), „The Principle of Effective Judicial Protection after the Lisbon Treaty: Reflection in the light of case C-279/09 DEB“, *Review of European Administrative Law*, zv. 4, št. 2, str. 53–68.

FRA (2015), *Child-friendly justice – Perspectives and experiences of professionals on children’s participation in civil and criminal judicial proceedings in 10 EU Member States*, Luxembourg, Urad za publikacije.

Grabenwarter, C. in Pabel, K. (2012), *Europäische Menschenrechtskonvention*, 5. izdaja, Munich, C. H. Beck.

Harris, D., O'Boyle, M., Warbrick, C. in Bates, E. (2014), *Law of the European Convention on Human Rights*, Oxford, Oxford University Press.

Kiraly, L. in Squires, N. (2011), „Legal aid in the EU: from the Brussels Convention of 1968 to the Legal Aid Directive of 2003“, *Coventry Law Journal*, zv. 16, št. 2, str. 28–47.

Oliver, P. (2011), „Case C-279/09 DEB v. Germany“, *Common Market Law Review*, zv. 48, str. 2023–2040.

Rainey, B., Wicks, E. in Ovey, C. (2014), *The European Convention on Human Rights*, Oxford, Oxford University Publishing.

Sayers, D. (2014), „Protecting Fair Trial Rights in Criminal Cases in the European Union: Where does the Roadmap take Us?“, *Human Rights Law Review*, zv. 14, št. 4, str. 733–760.

Trechsel, S. (2005), *Human Rights in Criminal Proceedings*, Oxford, Oxford University Press.

Poglavje 5

Biondi, A. in Farley, P. (2009), *The Right to Damages in European Law*, Alphen on the Rhine, Kluwer Law International.

Buyse, A. (2009), „Lost and Regained? Restitution as a remedy for human rights“, *Heidelberg Journal of International Law*, zv. 68, str. 129–153.

Svet Evrope (2013), *Guide to good practice in respect of domestic remedies*, Strasbourg, Svet Evrope.

De Hert, P. in Korenica, F. (2012), „The doctrine of equivalent protection: its life and legitimacy before and after the European Union's accession to the European Convention on Human Rights“, *German Law Journal*, zv. 13, št. 7, str. 874–895.

Gutman, K. (2011), „The evolution of the action for damages against the European Union and its place in the system of judicial protection“, *Common Market Law Review*, zv. 48, št. 3, str. 695–750.

Karpenstein, U. in Mayer, C. F. (2012), *Konvention zum Schutz der Menschenrechte und Grundfreiheiten: Kommentar*, München, C.H. Beck.

Keller, H. in Marti, C. (2013), „Interim Relief Compared: Use of Interim Measures by the UN Human Rights Committee and the European Court of Human Rights“, *Heidelberg Journal of International Law*, zv. 73, str. 325–372.

Kuijjer, M. (2014), *Effective remedies as a fundamental right*, Barcelona, Escuela Judicial Española & Evropska mreža institucij za izobraževanje v pravosodju.

Lenaerts, K., Maselis, I. in Gutman, K. (2014), *EU procedural law*, Oxford, Oxford University Press.

Le Sueur, A. (2012), „Designing Redress: Who Does it, How and Why?“, *Asia Pacific Law Review*, zv. 20, št. 1, str. 17–44.

Mak, C. (2012), „Rights and Remedies – Article 47 EUCFR and Effective Judicial Protection in European Private Law Matters“, *Amsterdam Law school Research Paper*, št. 2012–88.

Marguénaud, J.-P. (2012), *La cour européenne des droits de l'homme*, 6. izdaja, Pariz, Dalloz.

McBride, J. (2009), *Access to justice for migrants and asylum-seekers in Europe*, European Committee on Legal Cooperation, Strasbourg, Svet Evrope.

Peers, S. (2012), „Sanctions for infringement of EU law after the Treaty of Lisbon“, *European Public Law*, zv. 18, str. 33.

Peers, S. (2014), „Reconciling the Dublin system with European fundamental rights and the Charter“, *ERA Forum*, zv. 15, št. 4, str. 485–494.

Schlote, M. (2014), „The San Giorgio ‚cause of action‘“, *British Tax Review*, zv. 2, str. 103–113.

Van Gerven, W. (2000), „Of Rights, Remedies and Procedures“, *Common Market Law Review*, zv. 37, št. 3, str. 501–36.

Wakefield, J. (2010), „Retrench and Reform: The Action for Damages“, v Eeckhout, P. in Tridimas, T. (ur.), *Yearbook of European Law*, zv. 28.

Ward, A. (2011), „National and EC Remedies under the EU Treaty; Limits and the Role of the ECHR“, v Barnard, C. in Odudu, O. (ur.), *The Outer Limits of the Treaty*, Oxford, Hart Publishing.

Ward, A. (2012), „Damages under the EU Charter of Fundamental Rights“, *ERA Forum*, zv. 12, št. 4, str. 589–611.

Poglavje 6

Balthasarv, S. (2010), „Locus Standi Rules for Challenge to Regulatory Acts by Private Applicants: the new Article 263(4)“, *European Law Review*, zv. 35, št. 4, str. 542–550.

Carboni, N. (2014), „From quality to access to justice: Improving the Functioning of European Judicial Systems“, *Civil and Legal Sciences*, zv. 3, št. 4.

FRA (2011), *Access to justice in Europe: an overview of challenges and opportunities*, Luxembourg, Urad za publikacije.

Kloth, M. (2010), *Immunities and the right of access to the court under Art. 6 of the European Convention on Human Rights*, Leiden, Martinus Nijhoff Publishers, str. 1.

Nascimbene, B. (2009), „European judicial cooperation in criminal matters: what protection for individuals under the Lisbon Treaty?“, *ERA Forum*, zv. 10, št. 3, str. 397–407.

Reich, N. (2013), *General Principles of EU Civil Law*, Antwerpen, Intersentia.

Poglavje 7

Edel, F. (2007), *The length of civil and criminal proceedings in the case law of the European Court of Human Rights*, Strasbourg, Svet Evrope.

Komisija Sveta Evrope za učinkovitost pravosodja (CEPEJ) (2012), *Length of court proceedings in the member states of the Council of Europe based on the case law of the European Court of Human Rights*, Strasbourg, Svet Evrope.

Greer, S. (2006), *The European Convention on Human Rights: Achievements, Problems and Prospects*, Cambridge, Cambridge University Press.

Henzelin, M. in Rordorf, H. (2014), „When Does the Length of Criminal Proceedings Become Unreasonable According to the European Court of Human Rights?“, *New Journal of European Criminal Law*, zv. 5, št. 1, str. 78–109.

Mahoney, P. (2004), „The right to a fair trial in criminal matters under Article 6 ECHR“, *Judicial Studies Institute Journal*, zv. 4, št. 2, str. 107–129.

Meyer-Ladewig, J. (2011), *EMRK Europäische Menschenrechtskonvention – Handkommentar*, 3. izdaja, Baden-Baden, Nomos.

Nicolas, M. (2012), *Le droit au délai raisonnable devant les juridictions pénales internationales*, Frankfurt am Main, Peter Lang.

Van Dijk, P., Van Hoof, G.J.H., Van Rijn, A. in Zwaak, L. (ur.) (2006), *Theory and Practice of the European Convention on Human rights*, Antwerpen, Intersentia.

Poglavje 8

Bartlett, P. idr. (ur.) (2006), *Mental Disability and the European Convention on Human Rights*, Leiden, Martinus Nijhoff.

Cojocariu, C. (2011), „Handicapping rules: The overly restrictive application of admissibility criteria by the European Court of Human Rights to complaints concerning disabled people“, *European Human Rights Law Review*, št. 6, str. 686.

Contini, F. in Lanzara, G. (2014), *The Circulation of Agency in e-Justice*, Dordrecht, Springer.

Svet Evrope (2012), *Manual on Human Rights and the Environment*, Strasbourg, Svet Evrope.

Easton, S. (2011), *Prisoners' rights: principles and practice*, Abingdon, Taylor & Francis.

FRA (2012), *Access to justice in cases of discrimination in the EU: Steps to further equality*, Luxembourg, Urad za publikacije.

FRA (2012), *Involuntary placement and involuntary treatment of persons with mental health problems*, Luxembourg, Urad za publikacije.

FRA (2013), *Legal capacity of persons with intellectual disabilities and persons with mental health problems*, Luxembourg, Urad za publikacije.

FRA (2015), *Victims of crime in the EU: the extent and nature of support for victims*, Luxembourg, Urad za publikacije.

FRA-ESČP (2014), *Priročnik o evropski zakonodaji v zvezi z azilom, mejami in priseljevanjem*, Luxembourg, Urad za publikacije.

FRA-ESČP (2015), *Handbook on European law relating to the rights of the child*, Luxembourg, Urad za publikacije.

Gavrielidis, T. (ur.), (2014), *A victim-led criminal justice system: addressing the paradox*, London, IARS Publications.

Gramatikov, M. in Klaming, L. (2011), „Getting divorced online: Procedural and outcome justice in online divorce mediation“, *Journal of Law and Family Studies*, zv. 13, št. 2, str. 1–30.

Harding, A. (2007), *Access to environmental justice: a comparative study*, London, Brill.

Lindsay, W.R., Taylor, J.L. in Sturmey, P. (2004), *Offenders with Developmental Disabilities*, Chichester, Wiley.

Londono, P. (2007), „Positive obligations, criminal procedure and rape cases“, *European Human Rights Law Review*, št. 2, str. 158–171.

Lupo, G. in Bailey, J. (2014), „Designing and Implementing e-Justice Systems: Some Lessons Learned from EU and Canadian Examples“, *Laws*, zv. 3, št. 2, str. 353–387.

Ng, G. (2013), „Experimenting with European Payment Order and of European Small Claims Procedure“, v Contini, F. in Lanzara, G. (ur.), *Building Interoperability for European Civil Proceedings online*, CLUEB Bologna.

Ochoa, J.C. (2013), *The Rights of Victims in Criminal Justice Proceedings for Serious Human Rights Violations*, Leiden, Martinus Nijhoff.

Pallemaerts, M. (2009), *The Aarhus Convention at ten. Interactions and Tensions between Conventional International Law and EU Environmental Law*, Groningen, Europa Law Publishing.

Perlin, M. (2011), *International human rights and mental disability law: when the silenced are heard*, New York, Oxford University Press.

Smith, R. (2014), *Digital delivery of legal services to people on low incomes*, London, The Legal Education Foundation.

Starmer, K. (2014), „Human rights, victims and the prosecution of crime in the 21st century“, *Criminal Law Review*, zv. 11, str. 777-787.

Taylor, J.L. in Lindsay, W.R. (2010), „Understanding and treating offenders with learning disabilities: a review of recent developments“, *Journal of Learning Disabilities and Offending Behaviour*, zv. 1, št. 1, str. 6.

The Harris Review (2015), „Changing prisons, saving lives: report of the independent review into self-inflicted deaths in custody of 18-24 year olds“, Command Paper 9087.

Van Zyl Smit, D. in Snacken, S. (2011), *Principles of European Prison Law and Policy: Penology and Human Rights Paperback*, Oxford, Oxford University Press.

Velicogna, M., Errera, A. in Derlange, S. (2013), „Building e-Justice in Continental Europe: The TéléRecours Experience in France“, *Utrecht Law Review*, zv. 9, št. 1, str. 38-59.

Young, L. (2014), *The Young Review: Improving outcomes for young black and/or Muslim men in the Criminal Justice System*, London, Barrow Cadbury Trust.

Sodna praksa

Izbrana sodna praksa Evropskega sodišča za človekove pravice in Sodišča Evropske unije

Pravica do dostopa do sodišča

ESČP

Golder proti Združenemu kraljestvu, zadeva št. 4451/70, 21. februarja 1975

Julius Kloiber Schlachthof GmbH in drugi proti Avstriji, združene zadeve št. 21565/07, 21572/07, 21575/07 in 21580/07, 4. aprila 2013

Sodišče EU

Antoine Boxus, Willy Roua, Guido Durllet in drugi, Paul Fastrez, Henriette Fastrez, Philippe Daras, Association des riverains et habitants des communes proches de l'aéroport BSCA (Brussels South Charleroi Airport) (ARACH), Bernard Page, Léon L'Hoir, Nadine Dartois proti Région wallonne, C-128/09 do C-131/09, C-134/09 in C-135/09, 18. oktobra 2011

Epitropos tou Elegktikou Synedriou sto Ypourgeio Politismou kai Tourismou proti Ypourgeio Politismou kai Tourismou - Ypiresia Dimosionomikou Elenchou, C-363/11, 16. februarja 2013

Valeri Hariev Belov proti CHEZ Elektro Bulgaria AD in drugi (ob intervenciji Bolgarije in Evropske komisije), C-394/11, 31. januarja 2013

Neodvisnost in nepristranskost sodišč

ESČP

Ibrahim Gürkan proti Turčiji, zadeva št. 10987/10, 3. julija 2012

Maktouf in Damjanović proti Bosni in Hercegovini, združene zadeve št. 2312/08 in 34179/08, 18. julija 2013

Sodišče EU

Chronopost SA in La Poste proti Union française de l'express (UFEX) in drugi, C-341/06 P in C-342/06 P, 1. julija 2008

Graham J. Wilson proti Ordre des avocats du barreau de Luxembourg, C-506/04, 19. septembra 2006

Pravična in javna obravnava

ESČP

Khrabrova proti Rusiji, zadeva št. 18498/04, 2. oktobra 2012

Užkauskas proti Litvi, zadeva št. 16965/04, 6. julija 2010

Nesodni organi in alternativno reševanje sporov

ESČP

Suda proti Češki republiki, zadeva št. 1643/06, 28. oktobra 2010

Sodišče EU

Rosalba Alassini proti Telecom Italia SpA, Filomena Califano proti Wind SpA, Lucia Anna Giorgia Iacono proti Telecom Italia SpA in Multiservice Srl proti Telecom Italia SpA, C-317/08 do C-320/08, 18. marca 2010

Pravna pomoč v nekazenskih postopkih

ESČP

Airey proti Irski, zadeva št. 6289/73, 9. oktobra 1979

McVicar proti Združenemu kraljestvu, zadeva št. 46311/99, 7. maja 2002

Sodišče EU

DEB Deutsche Energiehandels- und Beratungsgesellschaft mbH proti Bundesrepublik Deutschland, C-279/09, 22. decembra 2010

Pravna pomoč v kazenskih postopkih

ESČP

Tsonyo Tsonov proti Bolgariji (št. 2), zadeva št. 2376/03, 14. januarja 2010

Twalib proti Grčiji, zadeva št. 24294/94, 9. junija 1998

Zdravko Stanev proti Bolgariji, zadeva št. 32238/04, 6. novembra 2012

Pravica do svetovanja, obrambe in zastopanja v nekazenskih postopkih

ESČP

Anghel proti Italiji, zadeva št. 5968/09, 25. junija 2013

Bertuzzi proti Franciji, zadeva št. 36378/97, 13. februarja 2003

Pravica do svetovanja, obrambe in zastopanja v kazenskih postopkih

ESČP

Aras proti Turčiji (št. 2), zadeva št. 15065/07, 18. novembra 2014

Lagerblom proti Švedski, zadeva št. 26891/95, 14. januarja 2003

Lanz proti Avstriji, zadeva št. 24430/94, 31. januarja 2002

Pishchalnikov proti Rusiji, zadeva št. 7025/04, 24. septembra 2009

Salduz proti Turčiji, zadeva št. 36391/02, 27. novembra 2008

Sodišče EU

Ordre des barreaux francophones et germanophone in drugi proti Conseil des ministres, C-305/05, 26. junija 2007

Pravica do samozastopanja

ESČP

Galstyan proti Armeniji, zadeva št. 26986/03, 15. novembra 2007

Zahteve za učinkovito pravno sredstvo

ESČP

McFarlane proti Irski, zadeva št. 31333/06, 10. septembra 2010

Ramirez Sanchez proti Franciji, zadeva št. 59450/00, 4. julija 2006

Rotaru proti Romuniji, zadeva št. 28341/95, 4. maja 2000

Yarashonen proti Turčiji, zadeva št. 72710/11, 24. junija 2014

Sodišče EU

Brahim Samba Diouf proti Ministre du Travail, de l'Emploi et de l'Immigration, C-69/10, 28. julija 2011

Inuit Tapiriit Kanatami in drugi proti Evropskemu parlamentu in Svet Evropske unije, C-583/11 P, 3. oktobra 2013

Sofiane Fahas proti Svetu Evropske unije, T-49/07, 7. decembra 2010

Primeri posebnih pravnih sredstev

ESČP

Ananyev in drugi proti Rusiji, združene zadeve št. 42525/07 in 60800/08, 10. oktobra 2012 (odškodnina)

Brosa proti Nemčiji, zadeva št. 5709/09, 17. aprila 2014 (sodna odredba)

Burdov proti Rusiji (št. 2), zadeva št. 33509/04, 15. januarja 2009 (odškodnina)

Sodišče EU

Andrea Francovich in Danila Bonifaci in drugi proti Italijanski republiki, C-6/90 in C-9/90, 19. novembra 1991 (odškodnina)

Gebr. Weber GmbH proti Jürgen Wittmer in Ingrid Putz proti Medianess Electronics GmbH, C-65/09 in C-87/09, 16. junija 2011 (nadomestna izpolnitev)

UPC Telekabel Wien GmbH proti Constantin Film Verleih GmbH in Wega Filmproduktionsgesellschaft mbH, C-314/12, 27. marca 2014 (sodna odredba)

Omejitve dostopa do pravnega varstva

ESČP

Bogdel proti Litvi, zadeva št. 41248/06, 26. novembra 2013 (zastaralni roki)

C.G.I.L. in Cofferati (št. 2) proti Italiji, zadeva št. 2/08, 6. aprila 2010 (imunitete)

Harrison Mckee proti Madžarski, zadeva št. 22840/07, 3. junija 2014 (legitimen cilj in sorazmernost)

Klouvi proti Franciji, zadeva št. 30754/03, 30. junija 2011 (ovire za uporabo dokazov)

Maširević proti Srbiji, zadeva št. 30671/08, 11. februarja 2014 (čezmeren formalizem)

Poirot proti Franciji, zadeva št. 29938/07, 15. decembra 2011 (čezmeren formalizem)

Stankov proti Bolgariji, zadeva št. 68490/01, 12. julija 2007 (sodna taksa)

Yuriy Nikolayevich Ivanov proti Ukrajini, zadeva št. 40450/04, 15. oktobra 2009 (zamuda pri izvrševanju pravnomočnih sodb)

Sodišče EU

Evropska komisija proti Združenemu kraljestvu Velika Britanija in Severna Irska, C-530/11, 13. februarja 2014 (sodna taksa)

Galina Meister proti Speech Design Carrier Systems GmbH, C-415/10, 19. aprila 2012 (ovire za uporabo dokazov)

Q-Beef NV proti Belgische Staat in Frans Bosschaert proti Belgische Staat in drugi, C-89/10 in C-96/10, 8. septembra 2011 (zastaralni roki)

Rosalba Alassini proti Telecom Italia SpA, Filomena Califano proti Wind SpA, Lucia Anna Giorgia Iacono proti Telecom Italia SpA in Multiservice Srl proti Telecom Italia SpA, C-317/08 do C-320/08, 18. marca 2010 (legitimen cilj in sorazmernost)

Ugotavljanje celotnega trajanja postopka

ESČP

Malkov proti Estoniji, zadeva št. 31407/07, 4. februarja 2010 (kazenski)

Oršuš in drugi proti Hrvaški, zadeva št. 15766/03, 16. marca 2010 (nekazenski)

Merila za presojo razumnega trajanja postopka

ESČP

Matoń proti Poljski, zadeva št. 30279/07, 9. junija 2009 (zapletenost zadeve)

Mikulic proti Hrvaški, zadeva št. 53176/99, 7. februarja 2002 (pomen, ki ga ima zadeva za tožečo stranko)

Sociedade de Construções Martins & Vieira, Lda. in drugi proti Portugalski, združene zadeve št. 56637/10 in druge, 30. oktobra 2014 (ravnanje nacionalnih organov)

Starokadomskiy proti Rusiji (št. 2), zadeva št. 27455/06, 13. marca 2014 (splošna pravila)

Veliyev proti Rusiji, zadeva št. 24202/05, 24. junija 2010 (ravnanje tožeče stranke)

Sodišče EU

Ufficio IVA di Piacenza proti Belvedere Costruzioni Srl., C-500/10, 29. marca 2012 (splošna pravila)

Pravna sredstva za predolgo trajanje postopka

ESČP

Scordino proti Italiji (št. 1), zadeva št. 36813/97, 29. marca 2006

Sodišče EU

Groupe Gascogne SA proti Evropski komisiji, C-58/12 P, 26. novembra 2013

Invalidi

ESČP

A.K. in L. proti Hrvaški, zadeva št. 37956/11, 8. januarja 2013

Shtukaturov proti Rusiji, zadeva št. 44009/05, 27. marca 2008

Žrtve kaznivih dejanj

ESČP

Dink proti Turčiji, združene zadeve št. 2668/07 in druge, 14. septembra 2010

Sodišče EU

Kazenski postopek proti Marii Pupino, C-105/03, 16. junija 2005

Zaporniki in obdolženci v priporu

ESČP

Hassan in drugi proti Franciji, združene zadeve št. 46695/10 in 54588/10, 4. decembra 2014

Stanev proti Bolgariji, zadeva št. 36760/06, 17. januarja 2012

Okoljska zakonodaja

ESČP

Tatar proti Romuniji, zadeva št. 67021/01, 27. januarja 2009

Sodišče EU

Bund für Umwelt und Naturschutz Deutschland, Landesverband Nordrhein-Westfalen eV proti Bezirksregierung Arnsberg, C-115/09, 12. maja 2011

E-pravosodje

ESČP

Lawyer Partners a.s. proti Slovaški, združene zadeve št. 54252/07 in druge, 16. junija 2009

Sodišče EU

Rosalba Alassini proti Telecom Italia SpA, Filomena Califano proti Wind SpA, Lucia Anna Giorgia Iacono proti Telecom Italia SpA in Multiservice Srl proti Telecom Italia SpA, C-317/08 do C-320/08, 18. marca 2010

Kazalo

Sodna praksa Sodišča Evropske unije

<i>Åklagaren proti Hans Åkerberg Fransson</i> , zadeva C-617/10 REC, 7. maja 2013	20
<i>Andrea Francovich in Danila Bonifaci in drugi proti Italijanski republiki</i> , združeni zadevi C-6/90 in C-9/90, 19. novembra 1991.....	93, 107
<i>Antoine Boxus, Willy Roua, Guido Durllet in drugi, Paul Fastrez, Henriette Fastrez, Philippe Daras, Association des riverains et habitants des communes proches de l'aéroport BSCA (Brussels South Charleroi Airport) (ARACH), Bernard Page, Léon L'Hoir, Nadine Dartois proti Région wallonne</i> , združene zadeve C-128/09 do C-131/09, C-134/09 in C-135/09, 18. oktobra 2011.....	23, 29, 181
<i>Asociación de Consumidores Independientes de Castilla y León proti Anuntis Segundamano España SL</i> , zadeva C-413/12, 5. decembra 2013.....	26
<i>Association de médiation sociale proti Union locale des syndicats CGT in drugi</i> , zadeva C-176/12, 15. januarja 2014.....	20
<i>Baustahlgewebe GmbH proti Komisiji Evropskih skupnosti</i> , zadeva C-185/95 P, 17. decembra 1998.....	150
<i>Brahim Samba Diouf proti Ministre du Travail, de l'Emploi et de l'Immigration</i> , zadeva C-69/10, 28. julija 2011.....	93, 103
<i>Brasserie du Pêcheur SA proti Bundesrepublik Deutschland in The Queen proti Secretary of State for Transport, ex parte: Factortame Ltd in drugi</i> , združeni zadevi C-46/93 in C-48/93, 5. marca 1996	108, 109
<i>Bund für Umwelt und Naturschutz Deutschland, Landesverband Nordrhein-Westfalen eV proti Bezirksregierung Arnsber</i> , 12. maja 2011	154, 181

<i>Camera di Commercio, Industria, Artigianato e Agricoltura (CCIAA) di Cosenza proti Grillo Star Srl., zadeva C-443/09, 19. aprila 2012</i>	33
<i>CHEZ Razpredelenie Bulgaria AD proti Komisija za zashtita ot diskriminatsia, zadeva C-83/14, 16. julija 2015</i>	126
<i>Chronopost SA in La Poste proti Union française de l'express (UFEX) in drugi, združeni zadevi C-341/06 P in C-342/06 P, 1. julija 2008</i>	24, 39
<i>Courage Ltd proti Bernard Crehan in Bernard Crehan proti Courage Ltd in drugi, zadeva C-453/99, 20. septembra 2001</i>	108
<i>Cruciano Siragusa proti Regione Sicilia - Soprintendenza Beni Culturali e Ambientali di Palermo, zadeva C-206/13, 6. marca 2014</i>	20
<i>DEB Deutsche Energiehandels- und Beratungsgesellschaft mbH proti Bundesrepublik Deutschland, zadeva C-279/09, 22. decembra 2010</i>	29, 57, 58, 62
<i>Dieter Krombach proti André Bamberski, zadeva C-7/98, 28. marca 2000</i>	81
<i>Djurgården-Lilla Värtans Miljöskyddsörening proti Stockholms kommun genom dess marknämnd, zadeva C-263/08, 15. oktobra 2009</i>	181
<i>Dorsch Consult Ingenieurgesellschaft mbH proti Bundesbaugesellschaft Berlin mbH, zadeva C-54/96, 17. septembra 1997</i>	33, 103
<i>Dr. Pamela Mary Enderby proti Frenchay Health Authority and Secretary of State for Health, zadeva C-127/92, 27. oktobra 1993</i>	126
<i>Edilizia Industriale Siderurgica Srl (Edis) proti Ministero delle Finanze, zadeva C-231/96, 15. septembra 1998</i>	128
<i>Epitropos tou Elegktikou Synedriou sto Ypourgeio Politismou kai Tourismou proti Ypourgeio Politismou kai Tourismou - Ypiresia Dimosionomikou Elenchou, zadeva C-363/11, 16. februarja 2013</i>	23, 33
<i>ET Agrokonsulting-04-Velko Stoyanov proti Izpalnitelen direktor na Darzhaven fond Zemedelie - Razplashtatelna agentsia, zadeva C-93/12, 27. junija 2013</i>	104
<i>Europese Gemeenschap proti Otis NV in drugi, zadeva C-199/11, 6. novembra 2012</i>	28, 42
<i>Evropaiki Dynamiki – Proigmena Systimata Tilepikoinonion Pliroforikis kai Tilematikis AE proti Evropski investicijski banki (EIB), zadeva T-461/08, 20. septembra 2011</i>	99
<i>Evropska komisija proti Združenemu kraljestvu Velika Britanija in Severna Irska, zadeva C-530/11, 13. februarja 2014</i>	113, 120, 182
<i>Flaminio Costa proti E.N.E.L., zadeva C-6/64, 15. julija 1964</i>	19

<i>Galina Meister proti Speech Design Carrier Systems GmbH,</i> zadeva C-415/10, 19. aprila 2012	114, 126
<i>Gebr. Weber GmbH proti Jürgen Wittmer in Ingrid Putz proti</i> <i>Medianess Electronics GmbH, združeni zadevi C-65/09 in C-87/09,</i> 16. junija 2011.....	94, 110
<i>Gerhard Köbler proti Republik Österreich, zadeva C-224/01,</i> 30. septembra 2003	108, 109
<i>Graham J. Wilson proti Ordre des avocats du barreau de Luxembourg,</i> zadeva C-506/04, 19. septembra 2006	24, 37, 39
<i>GREP GmbH proti Freistaat Bayern, zadeva C-156/12, 13. junija 2012</i>	61
<i>Groupe Gascogne SA proti Evropski komisiji, zadeva C-58/12 P,</i> 26. novembra 2013.....	136, 141, 143, 151
<i>Guy Denuit in Betty Cordenier proti Transorient - Mosaique Voyages et</i> <i>Culture SA., zadeva C-125/04, 27. januarja 2005.....</i>	33
<i>Hoechst AG proti Komisiji Evropskih skupnosti, združeni zadevi C-46/87</i> <i>in C-227/88, 21. septembra 1989.....</i>	78
<i>Hristo Byankov proti Glaven sekretar na Ministerstvo na vatreshnite raboti,</i> zadeva C-249/11, 4. oktobra 2012	99
<i>Ian William Cowan proti Trésor public, zadeva C-186/87, 2. februarja 1989.....</i>	167
<i>Imperial Chemical Industries Ltd proti Evropski komisiji, zadeva T-214/06,</i> 5. junija 2012	138
<i>Inuit Tapiriit Kanatami in drugi proti Evropskemu parlamentu in Svet</i> <i>Evropske unije, zadeva C-583/11 P, 3. oktobra 2013.....</i>	19, 93, 99
<i>Jan Sneller proti DAS Nederlandse Rechtsbijstand Verzekeringsmaatschappij</i> <i>NV, zadeva C-442/12, 7. novembra 2013.....</i>	78
<i>Josef Köllensperger GmbH & Co. KG in Atzwanger AG proti</i> <i>Gemeindeverband Bezirkskrankenhaus Schwaz, zadeva C-103/97,</i> 4. februarja 1999	37
<i>Juan Carlos Sánchez Morcillo in María del Carmen Abril García proti Banco</i> <i>Bilbao Vizcaya Argentaria SA, zadeva C-169/14, 17. julija 2014.....</i>	99
<i>Katarina Abrahamsson in Leif Anderson proti Elisabet Fogelqvist,</i> zadeva C-407/98, 6. julija 2000.....	37
<i>Kazenski postopek proti Emil Eredics in Mária Vassné Sági,</i> zadeva C-205/09, 21. oktobra 2010.....	55
<i>Kazenska postopka proti Magatte Gueye in Valentin Salmerón Sánchez,</i> združeni zadevi C-483/09 in C-1/10, 15. septembra 2011.....	55
<i>Kazenski postopek proti Marii Pupino, zadeva C-105/03, 16. junija 2005.....</i>	153, 167

<i>Komisija Evropskih skupnosti proti Irski</i> , zadeva C-427/07, 16. julija 2009	182
<i>Küçükdeveci proti Swedex GmbH & Co. KG</i> , zadeva C-555/07, 19. januarja 2010...	20
<i>Lesoochránárske zoskupenie VLK proti Ministerstvo životného prostredia Slovenskej republiky</i> , zadeva C-240/09, 8. marca 2011	180
<i>M. Helen Marshall proti Southampton and South-West Hampshire Area Health Authority</i> , zadeva C-271/91, 2. avgusta 1993.....	109
<i>Marguerite Johnston proti Chief Constable of the Royal Ulster Constabulary</i> , zadeva C-222/84, 15. maja 1986	97
<i>Merck Canada Inc. proti Accord Healthcare Ltd in drugi</i> , zadeva C-555/13, 13. februarja 2014	33
<i>Mohamed Aziz proti Caixa d'Estalvis de Catalunya, Tarragona i Manresa (Catalunyacaixa)</i> , zadeva C-415/11, 14. marca 2013	99, 166
<i>Nils Draehmpaehl proti Urania Immobilienservice OHG</i> , zadeva C-180/95, 22. aprila 1997	109
<i>Nóra Baczó in János István Vizsnyiczai proti Raiffeisen Bank Zrt</i> , zadeva C-567/13, 12. februarja 2015.....	26
<i>NV Algemene Transport- en Expeditie Onderneming van Gend & Loos proti Netherlands Inland Revenue Administration</i> , zadeva C-26/62, 5. februarja 1963.....	107
<i>Ordre des barreaux francophones et germanophone in drugi proti Conseil des ministres</i> , zadeva C-305/05, 26. junija 2007	76, 81
<i>Parti écologiste „Les Verts“ proti Evropskemu parlamentu</i> , zadeva C-294/83, 23. aprila 1986.....	97
<i>Peterbroeck, Van Campenhout & Cie SCS proti Belgiji</i> , zadeva C-312/93, 14. decembra 1995	99
<i>Pierre Corbiau proti Administration des contributions</i> , zadeva C-24/92, 30. marca 1993.....	36
<i>Q-Beef NV proti Belgische Staat in Frans Bosschaert proti Belgische Staat in drugi</i> , združeni zadevi C-89/10 in C-96/108, 8. septembra 2011.....	114, 128
<i>Quelle AG proti Bundesverband der Verbraucherzentralen und Verbraucherverbände</i> , zadeva C-404/06, 17. aprila 2008	110
<i>Rewe-Zentralfinanz eG in Rewe-Zentral AG proti Landwirtschaftskammer für das Saarland</i> , zadeva 33/76, 16. decembra 1976	99, 166
<i>Rosalba Alassini proti Telecom Italia SpA, Filomena Califano proti Wind SpA, Lucia Anna Giorgia Iacono proti Telecom Italia SpA in Multiservice Srl proti Telecom Italia SpA</i> , združene zadeve C-317/08 do C-320/08, 18. marca 2010.....	24, 54, 113, 117, 154, 185

<i>Rosalba Palmisani proti Istituto nazionale della previdenza sociale (INPS), zadeva C-261/95, 10. julija 1997</i>	128
<i>Scarlet Extended SA proti Société belge des auteurs, compositeurs et éditeurs SCRL (SABAM), zadeva C-70/10, 24. novembra 2011</i>	110
<i>Shirley Preston in drugi proti Wolverhampton Healthcare NHS Trust in drugi in Dorothy Fletcher in drugi proti Midland Bank plc, zadeva C-78/98, 16. maja 2000</i>	109
<i>Sofiane Fahas proti Svetu Evropske unije, zadeva T-49/07, 7. decembra 2010</i>	93, 97
<i>Stefano Melloni proti Ministerio Fiscal, zadeva C-399/11, 26. februarja 2013</i>	46, 48, 90
<i>Texdata Software GmbH, zadeva C-418/11, 26. septembra 2013</i>	61
<i>The Queen proti Secretary of State for Transport, ex parte: Factortame Ltd in drugi, zadeva C-213/89, 19. junija 1990</i>	99
<i>The Queen, na predlog Davida Edwardsa in Lilian Pallikaropoulos proti Environment Agency in drugi, zadeva C-260/11, 11. aprila 2013</i>	120, 182
<i>Thomas Pringle proti Government of Ireland, Ireland in The Attorney General, zadeva C-370/12, 27. novembra 2012</i>	29
<i>Trade Agency Ltd proti Seramico Investments Ltd, zadeva C-619/10, 6. septembra 2012</i>	28, 44, 61
<i>Ufficio IVA di Piacenza proti Belvedere Costruzioni Srl., zadeva C-500/10, 29. marca 2012</i>	135, 143
<i>Unibet (London) Ltd in Unibet (International) Ltd proti Justitiekanslern, zadeva C-432/05, 13. marca 2007</i>	29
<i>Unicaja Banco SA proti José Hidalgo Rueda in drugi, Caixabank SA proti Manuel María Rueda, Ledesma in drugi, Caixabank SA proti José Labella Crespo in drugi ter Caixabank SA proti Alberto Galán Luna in drugi, združene zadeve C-482/13, C-484/13, C-485/13, C-487/13, 21. januarja 2015</i>	99, 166
<i>Unión de Pequeños Agricultores proti Svetu Evropske unije, zadeva C-50/00 P, 25. julija 2002</i>	97, 99
<i>UPC Telekabel Wien GmbH proti Constantin Film Verleih GmbH in Wega Filmproduktionsgesellschaft mbH, zadeva C-314/12, 27. marca 2014</i>	94, 112
<i>Ute Reindl proti Bezirkshauptmannschaft Innsbruck, C-443/13, 13. novembra 2014</i>	117

<i>Valeri Hariev Belov proti CHEZ Elektro Bulgaria AD in drugi (ob intervenciji Bolgarije in Evropske komisije)</i> , zadeva C-394/11, 31. januarja 2013	23, 34
<i>Volker und Markus Schecke GbR in Hartmut Eifert proti Land Hessen</i> , združeni zadevi C-92/09 in C-93/09, 9. novembra 2010.....	117
<i>Yassin Abdullah Kadi in Al Barakaat International Foundation proti Svetu Evropske unije in Komisiji Evropskih skupnosti</i> , združeni zadevi C-402/05 P in C-415/05 P, 3. septembra 2008.....	97
<i>ZZ proti Secretary of State for the Home Department</i> , zadeva C-300/11, 4. junija 2013	43

Sodna praksa Evropskega sodišča za človekove pravice

<i>A proti Hrvaški</i> , zadeva št. 55164/08, 14. oktobra 2010	165
<i>A proti Združenemu kraljestvu</i> , zadeva št. 35373/97, 17. decembra 2002.....	59, 116, 129
<i>A. B. proti Slovaški</i> , zadeva št. 41784/98, 4. marca 2003.....	64
<i>A. proti Združenemu kraljestvu</i> , zadeva št. 100/1997/884/1096, 23. septembra 1998	165
<i>A. T. proti Luksemburgu</i> , zadeva št. 30460/13, 9. aprila 2015.....	79, 82, 87
<i>A.K. in L. proti Hrvaški</i> , zadeva št. 37956/11, 8. januarja 2013.....	153, 158
<i>A.K. proti Lihtenštajnu</i> , zadeva št. 38191/12, 9. julija 2015.....	39
<i>Abdollahi proti Turčiji</i> , zadeva št. 23980/08, 3. novembra 2009.....	110
<i>Aerts proti Belgiji</i> , zadeva št. 25357/94, 30. julija 1998	60
<i>Airey proti Irski</i> , zadeva št. 6289/73, 9. oktobra 1979.....	57, 58, 60, 64, 76
<i>Al-Adsani proti Združenemu kraljestvu</i> , zadeva št. 35763/97, 21. novembra 2001.....	130
<i>Albert in Le Compte proti Belgiji</i> , združeni zadevi št. 7299/75 in 7496/76, 10. februarja 1983.....	32
<i>Ališić in drugi proti Bosni in Hercegovini, Hrvaški, Srbiji, Sloveniji in nekdanji jugoslovanski republiki Makedoniji</i> , zadeva št. 60642/08, 16. julija 2014	102
<i>Allan Jacobsson (št. 2) proti Švedski</i> , zadeva št. 16970/90, 19. februarja 1998.....	46
<i>Al-Skeini in drugi proti Združenemu kraljestvu</i> , zadeva št. 55721/07, 7. julija 2011.....	18
<i>Ananyev in drugi proti Rusiji</i> , združeni zadevi št. 42525/07 in 60800/08, 10. oktobra 2012	93, 106
<i>Anghel proti Italiji</i> , zadeva št. 5968/09, 25. junija 2013	73, 77
<i>Aquilina proti Malti</i> , zadeva št. 25642/94, 29. aprila 1999.....	174
<i>Aras proti Turčiji (št. 2)</i> , zadeva št. 15065/07, 18. novembra 2014.....	73, 83

<i>Artico proti Italiji</i> , zadeva št. 6694/74, 13. maja 1980	27, 70, 71, 84
<i>Ashingdane proti Združenemu kraljestvu</i> , zadeva št. 8225/78, 28. maja 1985.....	28, 116, 170
<i>Assanidze proti Gruziji</i> , zadeva št. 71503/01, 8. aprila 2004	141
<i>B. in P. proti Združenemu kraljestvu</i> , združeni zadevi št. 36337/97 in 35974/97, 24. aprila 2001.....	47
<i>Baggetta proti Italiji</i> , zadeva št. 10256/83, 25. junija 1987	142
<i>Bauer proti Sloveniji</i> , zadeva št. 75402/01, 9. marca 2006.....	149
<i>Beaumartin proti Franciji</i> , zadeva št. 15287/89, 24. novembra 1994	36
<i>Becker proti Avstriji</i> , zadeva št. 19844/08, 11. junija 2015.....	46
<i>Běleš in drugi proti Češki republiki</i> , zadeva št. 47273/99, 12. novembra 2012.....	26, 122
<i>Belilos proti Švici</i> , zadeva št. 10328/83, 29. aprila 1988	30
<i>Benham proti Združenemu kraljestvu</i> , zadeva št. 19380/92, 10. junija 1996	70
<i>Bentham proti Nizozemski</i> , zadeva št. 8848/80, 23. oktobra 1985	31, 32
<i>Bertuzzi proti Franciji</i> , zadeva št. 36378/97, 13. februarja 2003.....	73, 77
<i>Blake proti Združenemu kraljestvu</i> , zadeva št. 68890/01, 26. septembra 2006.....	138, 139
<i>Boddaert proti Belgiji</i> , zadeva št. 12919/87, 12. oktobra 1992	142
<i>Bogdel proti Litvi</i> , zadeva št. 41248/06, 26. novembra 2013.....	114, 127
<i>Boulois proti Luksemburgu</i> , zadeva št. 37575/04, 3. aprila 2012.....	28
<i>Brandstetter proti Avstriji</i> , združene zadeve št. 11170/84, 12876/87 in 13468/87, 28. avgusta 1991.....	43
<i>Breinesberger in Wenzelhuemer proti Avstriji</i> , zadeva št. 46601/07, 27. novembra 2012	144
<i>Brennan proti Združenemu kraljestvu</i> , zadeva št. 39846/98, 16. oktobra 2001....	80
<i>Brosa proti Nemčiji</i> , zadeva št. 5709/09, 17. aprila 2014	94, 111
<i>Buchholz proti Nemčiji</i> , zadeva št. 7759/77, 6. maja 1981	146
<i>Budayeva in drugi proti Rusiji</i> , združene zadeve št. 15339/02, 21166/02, 20058/02, 11673/02 in 15343/02, 20. marca 2008	100
<i>Burdov proti Rusiji (št. 2)</i> , zadeva št. 33509/04, 15. januarja 2009.....	105, 114
<i>Bykov proti Rusiji</i> , zadeva št. 4378/02, 10. marca 2009	174
<i>C.G.I.L. in Cofferati (št. 2) proti Italiji</i> , zadeva št. 2/08, 6. aprila 2010	114, 129
<i>Cadiroğlu proti Turčiji</i> , zadeva št. 15762/10, 10. septembra 2013	164
<i>Campbell in Fell proti Združenemu kraljestvu</i> , združeni zadevi št. 7819/77 in 7878/77, 28. junija 1984.....	30, 32, 35, 36, 86

<i>Capuano proti Italiji</i> , zadeva št. 9381/81, 25. junija 1987	142, 146
<i>Chahal proti Združenemu kraljestvu</i> , zadeva št. 22414/93, 15. novembra 1996 ..	103
<i>Chudun proti Rusiji</i> , zadeva št. 20641/04, 21. junija 2011	148
<i>Ciorcan in drugi proti Romuniji</i> , združeni zadevi št. 29414/09 in 44841/09, 27. januarja 2015	163
<i>Clinique des Acacias in drugi proti Franciji</i> , združene zadeve št. 65399/01, 65406/01, 65405/01 in 65407/01, 13. oktobra 2005	44
<i>Cocchiarella proti Italiji</i> , zadeva št. 64886/01, 29. marca 2006.....	146
<i>Cordova proti Italiji (št. 2)</i> , zadeva št. 45649/99, 30. januarja 2003.....	129
<i>Correia de Matos proti Portugalski</i> , zadeva št. 48188/99, 15. novembra 2001.....	90
<i>Costello-Roberts proti Združenemu kraljestvu</i> , zadeva št. 13134/87, 25. marca 1993.....	98, 164
<i>Cristina Boicenco proti Moldaviji</i> , zadeva št. 25688/09, 27. septembra 2011.....	177
<i>Croissant proti Nemčiji</i> , zadeva št. 13611/88, 25. septembra 1992	68, 85, 90
<i>Czekalla proti Portugalski</i> , zadeva št. 38830/97, 10. oktobra 2002	71, 84
<i>Damian-Burueana in Damian proti Romuniji</i> , zadeva št. 6773/02, 26. maja 2009	176
<i>Daud proti Portugalski</i> , zadeva št. 22600/93, 21. aprila 1998	84
<i>Dayanan proti Turčiji</i> , zadeva št. 7377/03, 13. oktobra 2009	80, 86
<i>De Souza Ribeiro proti Franciji</i> , zadeva št. 22689/07, 13. decembra 2012.....	100
<i>Del Sol proti Franciji</i> , zadeva št. 46800/99, 26. februarja 2002	60
<i>Deumeland proti Nemčiji</i> , zadeva št. 9384/81, 29. maja 1986	142
<i>Diennet proti Franciji</i> , zadeva št. 18160/91, 26. septembra 1995	47
<i>Dink proti Turčiji</i> , zadeva št. 2668/07 in druge, 14. septembra 2010	153, 164
<i>Dobbartin proti Franciji</i> , zadeva št. 13089/87, 25. februarja 1993.....	139, 146
<i>Doorson proti Nizozemski</i> , zadeva št. 20524/92, 26. marca 1996	165
<i>Douiyeb proti Nizozemski</i> , zadeva št. 31464/96, 3. avgusta 1999	175
<i>DRAFT - OVA a.s. proti Slovaški</i> , zadeva št. 72493/10, 9. junija 2015.....	36
<i>Eckle proti Nemčiji</i> , zadeva št. 8130/78, 15. julija 1982.....	140, 141, 144, 145
<i>Éditions Plon proti Franciji</i> , zadeva št. 58148/00, 18. avgusta 2004	111
<i>Edwards proti Združenemu kraljestvu</i> , zadeva št. 13071/87, 16. decembra 1992	41
<i>Engel in drugi proti Nizozemski</i> , združene zadeve št. 5100/71, 5101/71, 5102/71, 5354/72 in 5370/72, 8. junija 1976	27
<i>Er in drugi proti Turčiji</i> , zadeva št. 23016/04, 31. julija 2012	18

<i>Ezeh in Connors proti Združenemu kraljestvu</i> , združeni zadevi št. 39665/98 in 40086/98, 9. oktobra 2003.....	27
<i>Farcaş proti Romuniji</i> , zadeva št. 32596/04, 30. septembra 2010.....	157
<i>Fayed proti Združenemu kraljestvu</i> , zadeva št. 17101/90, 21. septembra 1994 ...	130
<i>Ferrantelli in Santangelo proti Italiji</i> , zadeva št. 19874/92, 7. avgusta 1996	144
<i>Ferrazzini proti Italiji</i> , zadeva št. 44759/98, 12. julija 2001	28
<i>Fey proti Avstriji</i> , zadeva št. 14396/88, 24. februarja 1993	39
<i>Findlay proti Združenemu kraljestvu</i> , zadeva št. 22107/93, 25. februarja 1997.....	34
<i>Frasik proti Poljski</i> , zadeva št. 22933/02, 5. januarja 2010.....	175
<i>Fruni proti Slovaški</i> , zadeva št. 8014/07, 21. junija 2011.....	36
<i>Frydlander proti Franciji</i> , zadeva št. 30979/96, 27. junija 2000	142
<i>Gäfgen proti Nemčiji</i> , zadeva št. 22978/05, 1. junija 2010.....	164
<i>Galina Kostova proti Bolgariji</i> , zadeva št. 36181/05, 12. novembra 2013	31
<i>Galstyan proti Armeniji</i> , zadeva št. 26986/03, 15. novembra 2007	74, 91
<i>García Ruiz proti Španiji</i> , zadeva št. 30544/96, 21. januarja 1999	44
<i>Gautrin in drugi proti Franciji</i> , zadeva št. 21257/93, 20. maja 1998.....	38
<i>George Kempers proti Avstriji</i> , zadeva št. 21842/93, poročilo Komisije sprejeto 14. januarja 1998	80
<i>Giacomelli proti Italiji</i> , zadeva št. 59909/00, 2. novembra 2006.....	179
<i>Glaser proti Združenemu kraljestvu</i> , zadeva št. 32346/96, 19. septembra 2000 ..	63
<i>Glor proti Švici</i> , zadeva št. 13444/04, 30. aprila 2009	157
<i>Gnahoré proti Franciji</i> , zadeva št. 40031/98, 19. septembra 2000	64
<i>Goddi proti Italiji</i> , zadeva št. 8966/80, 9. aprila 1984	79
<i>Golder proti Združenemu kraljestvu</i> , zadeva št. 4451/70, 21. februarja 1975	23, 26, 138, 170
<i>Gorraiz Lizarraga in drugi proti Španiji</i> , zadeva št. 62543/00, 27. aprila 2004	179
<i>Gorshkov proti Ukrajini</i> , zadeva št. 67531/01, 8. novembra 2005	156, 171
<i>Granger proti Združenemu kraljestvu</i> , zadeva št. 11932/86, 28. marca 1990	71
<i>Granos Organicos Nacionales S.A. proti Nemčiji</i> , zadeva št. 19508/07, 22. marca 2012	61
<i>Gubkin proti Rusiji</i> , zadeva št. 36941/02, 23. aprila 2009.....	145
<i>Guerra in drugi proti Italiji</i> , zadeva št. 14967/89, 19. februarja 1998	178
<i>Guincho proti Portugalski</i> , zadeva št. 8990/80, 10. julija 1984	139
<i>Gülmez proti Turčiji</i> , zadeva št. 16330/02, 20. maja 2008.....	170
<i>Gurgurov proti Moldaviji</i> , zadeva št. 7045/08, 16. junija 2009	125
<i>Gutsanovi proti Bolgariji</i> , zadeva št. 34529/10, 15. oktobra 2013.....	173

<i>Hadjianastassiou proti Grčiji</i> , zadeva št. 12945/87, 16. decembra 1992.....	44
<i>Håkansson in Stuesson proti Švedski</i> , zadeva št. 11855/85, 21. februarja 1990...	48
<i>Hansen proti Norveški</i> , zadeva št. 15319/09, 2. oktobra 2014	45
<i>Harrison Mckee proti Madžarski</i> , zadeva št. 22840/07, 3. junija 2014.....	113, 116
<i>Hassan in drugi proti Franciji</i> , združeni zadevi št. 46695/10 in 54588/10, 4. decembra 2014.....	154, 173
<i>Henryk Urban in Ryszard Urban proti Poljski</i> , zadeva št. 23614/08, 30. novembra 2010	36
<i>Hermi proti Italiji</i> [veliki senat], zadeva št. 18114/02, 18. oktobra 2006.....	46
<i>Hirvisaari proti Finski</i> , zadeva št. 49684/99, 27. septembra 2001.....	45
<i>Hoholm proti Slovaški</i> , zadeva št. 35632/13, 13. januarja 2015	149
<i>Hokkanen proti Finski</i> , zadeva št. 19823/92, 23. septembra 1994.....	148
<i>Hornsby proti Grčiji</i> , zadeva št. 18357/91, 19. marca 1997	41, 131
<i>İbrahim Gürkan proti Turčiji</i> , zadeva št. 10987/10, 3. julija 2012	24, 32, 38
<i>Idalov proti Rusiji</i> , zadeva št. 5826/03, 22. maja 2012.....	174
<i>Iglin proti Ukrajini</i> , zadeva št. 39908/05, 12. januarja 2012.....	86
<i>Ilhan proti Turčiji</i> , zadeva št. 22277/93, 27. junija 2000	179
<i>Imbrioscia proti Švici</i> , zadeva št. 13972/88, 24. novembra 1993.....	83, 84
<i>Jabłoński proti Poljski</i> , zadeva št. 33492/96, 21. decembra 2000	148
<i>Jama proti Sloveniji</i> , zadeva št. 48163/08, 19. julija 2012.....	137
<i>Janosevic proti Švedski</i> , zadeva št. 34619/97, 23. julija 2002.....	26
<i>Jodko proti Litvi</i> (odločba), zadeva št. 39350/98, 7. septembra 1999	44
<i>John Murray proti Združenemu kraljestvu</i> , zadeva št. 18731/91, 8. februarja 1996	79
<i>Jones in drugi proti Združenemu kraljestvu</i> , združeni zadevi št. 34356/06 in 40528/06, 14. januarja 2014	130
<i>Julius Kloiber Schlachthof GmbH in drugi proti Avstriji</i> , združene zadeve št. 21565/07, 21572/07, 21575/07 in 21580/07, 4. aprila 2013	23, 30
<i>Jussila proti Finski</i> [veliki senat], zadeva št. 73053/01, 23. novembra 2006.....	46
<i>Karahalios proti Grčiji</i> , zadeva št. 62503/00, 11. decembra 2003	132
<i>Kemmache proti Franciji</i> (št. 1 in 2), zadeva št. 12325/86 in 14992/89, 27. novembra 1991	150
<i>Khalfaoui proti Franciji</i> , zadeva št. 34791/97, 14. decembra 1999	26
<i>Khan proti Združenemu kraljestvu</i> , zadeva št. 35394/97, 12. maja 2000.....	102
<i>Khrabrova proti Rusiji</i> , zadeva št. 18498/04, 2. oktobra 2012	24, 47
<i>Kijewska proti Poljski</i> , zadeva št. 73002/01, 6. septembra 2007	115, 119

<i>Kincses proti Madžarski</i> , zadeva št. 66232/10, 27. januarja 2015.....	142
<i>Kirilova in drugi proti Bolgariji</i> , združene zadeve št. 42908/98, 44038/98, 44816/98 in 7319/02, 9. junija 2005	107
<i>Klass in drugi proti Nemčiji</i> , zadeva št. 5029/71, 6. septembra 1978.....	96
<i>Kleyn in drugi proti Nizozemski</i> , združene zadeve št. 39343/98, 39651/98, 43147/98 in 46664/99, 6. maja 2003	39
<i>Klouvi proti Franciji</i> , zadeva št. 30754/03, 30. junija 2011.....	114, 125
<i>Kolevi proti Bolgariji</i> , zadeva št. 1108/02, 5. novembra 2009.....	164
<i>König proti Nemčiji</i> , zadeva št. 6232/73, 28. junija 1978.....	27, 139, 141
<i>Koottummel proti Avstriji</i> , zadeva št. 49616/06, 10. decembra 2009	46
<i>Krasuski proti Poljski</i> , zadeva št. 61444/00, 14. junija 2005	101
<i>Krčmář in drugi proti Češki republiki</i> , zadeva št. 35376/97, 3. marca 2000	43
<i>Kremzow proti Avstriji</i> , zadeva št. 12350/86, 21. septembra 1993.....	46
<i>Kreuz proti Poljski</i> , zadeva št. 28249/95, 19. junija 2001.....	119
<i>Kudła proti Poljski</i> , zadeva št. 30210/96, 26. oktobra 2000	96, 100, 102, 138, 150
<i>Kutic proti Hrvaški</i> , zadeva št. 48778/99, 1. marca 2002.....	28
<i>Kuttner proti Avstriji</i> , zadeva št. 7997/08, 16. julija 2015.....	175
<i>Kyprianou proti Cipru</i> , zadeva št. 73797/01, 15. decembra 2005	38
<i>L. R. proti Franciji</i> , zadeva št. 33395/96, 27. junija 2002	174
<i>L.B. proti Belgiji</i> , zadeva št. 22831/08, 2. oktobra 2012.....	172
<i>Lagerblom proti Švedski</i> , zadeva št. 26891/95, 14. januarja 2003	67, 73, 85
<i>Langborger proti Švedski</i> , zadeva št. 11179/84, 22. junija 1989.....	36
<i>Lanz proti Avstriji</i> , zadeva št. 24430/94, 31. januarja 2002.....	74, 81
<i>Lawyer Partners a.s. proti Slovaški</i> , zadeva št. 54252/07 in druge, 16. junija 2009.....	154, 183
<i>Lechner in Hess proti Avstriji</i> , zadeva št. 9316/81, 23. aprila 1987	146
<i>Lithgow in drugi proti Združenemu kraljestvu</i> , združene zadeve št. 9006/80, 9262/81, 9263/81, 9265/81, 9266/81, 9313/81 in 9405/81, 8. julija 1986	30, 31, 32
<i>Lopez Ostra proti Španiji</i> , zadeva št. 16798/90, 9. decembra 1994	178
<i>M. C. proti Bolgariji</i> , zadeva št. 39272/98, 4. decembra 2003	165
<i>M. H. proti Združenemu kraljestvu</i> , zadeva št. 11577/09, 22. oktobra 2013.....	174
<i>M. in drugi proti Italiji in Bolgariji</i> , zadeva št. 40020/03, 31. julija 2012.....	163
<i>M. S. S. proti Belgiji in Grčiji</i> , zadeva št. 30696/09, 21. januarja 2011.....	98
<i>Maaouia proti Franciji</i> , zadeva št. 39652/98, 5. oktobra 2000	28, 29

<i>Maktouf in Damjanović proti Bosni in Hercegovini</i> , združeni zadevi št. 2312/08 in 34179/08, 18. julija 2013.....	24, 35
<i>Malgalhães Pereira proti Portugalski</i> , zadeva št. 44872/98, 26. februarja 2002.....	174
<i>Malkov proti Estoniji</i> , zadeva št. 31407/07, 4. februarja 2010.....	135, 140
<i>Martinie proti Franciji</i> , zadeva št. 58675/00, 12. aprila 2006.....	39
<i>Martins Moreira proti Portugalski, zadeva</i> št. 11371/85, 26. oktobra 1988.....	139, 146, 149
<i>Maširević proti Srbiji</i> , zadeva št. 30671/08, 11. februarja 2014.....	113, 123
<i>Matoń proti Poljski</i> , zadeva št. 30279/07, 9. junija 2009.....	135, 144
<i>Matter proti Slovaški</i> , zadeva št. 31534/96, 5. julija 1999.....	161
<i>Mayzit proti Rusiji</i> , zadeva št. 63378/00, 20. januarja 2005.....	85
<i>McFarlane proti Irski</i> , zadeva št. 31333/06, 10. septembra 2010.....	93, 98, 151
<i>McGinley in Egan proti Združenemu kraljestvu</i> , združeni zadevi št. 21825/93 in 23414/94, 9. junija 1998.....	179
<i>McKay proti Združenemu kraljestvu</i> , zadeva št. 543/03, 3. oktobra 2006.....	173
<i>McVicar proti Združenemu kraljestvu</i> , zadeva št. 46311/99, 7. maja 2002.....	57, 64, 65, 76
<i>Meftah in drugi proti Franciji</i> , združene zadeve št. 32911/96, 35237/97 in 34595/97, 26. julija 2002.....	67, 85
<i>Megyeri proti Nemčiji</i> , zadeva št. 13770/88, 12. maja 1992.....	83, 171, 174
<i>Mehmet Ümit Erdem proti Turčiji</i> , zadeva št. 42234/02, 17. julija 2008.....	164
<i>Melin proti Franciji</i> , zadeva št. 12914/87, 22. junija 1993.....	91
<i>Menson proti Združenemu kraljestvu</i> , zadeva št. 47916/99, 6. maja 2003.....	163
<i>Micallef proti Malti</i> , zadeva št. 17056/06, 15. oktobra 2009.....	39
<i>Mikulić proti Hrvaški</i> , zadeva št. 53176/99, 7. februarja 2002.....	136, 149
<i>Milasi proti Italiji</i> , zadeva št. 10527/83, 25. junija 1987.....	142, 147
<i>Miragall Escolano in drugi proti Španiji</i> , združene zadeve št. 38366/97, 38688/97, 40777/98, 40843/98, 41015/98, 41400/98, 41446/98, 41484/98, 41487/98 in 41509/98, 25. maja 2000.....	122
<i>Miroslaw Orzechowski proti Poljski</i> , zadeva št. 13526/07, 13. januarja 2009.....	64
<i>Mitev proti Bolgariji</i> , zadeva št. 40063/98, 22. decembra 2004.....	144
<i>Moiseyev proti Rusiji</i> , zadeva št. 62936/00, 9. oktobra 2008.....	145
<i>Momčilović proti Hrvaški</i> , zadeva št. 11239/11, 26. marca 2015.....	50
<i>Monnell in Morris proti Združenemu kraljestvu</i> , združeni zadevi št. 9562/81 in 9818/82, 2. marca 1987.....	45, 71
<i>Mooren proti Nemčiji</i> , zadeva št. 11364/03, 9. julija 2009.....	175

<i>Morice proti Franciji</i> , zadeva št. 29369/10, 23. aprila 2015.....	38
<i>Mosley proti Združenemu kraljestvu</i> , zadeva št. 48009/08, 10. maja 2011.....	111
<i>MPP Golub proti Ukrajini</i> , zadeva št. 6778/05, 18. oktobra 2005	127
<i>Nachova in drugi proti Bolgariji</i> , združeni zadevi št. 43577/98 in 43579/98, 6. julija 2005.....	163
<i>Nenov proti Bolgariji</i> , zadeva št. 33738/02, 16. julija 2009	65, 158
<i>Neumeister proti Avstriji</i> , zadeva št. 1936/63, 27. junija 1968.....	141
<i>Norbert Sikorski proti Poljski</i> , zadeva št. 17559/05, 22. oktobra 2009	151
<i>Öcalan proti Turčiji</i> , zadeva št. 46221/99, 12. maja 2005.....	86
<i>Oleksandr Volkov proti Ukrajini</i> , zadeva št. 21722/11, 9. januarja 2013.....	49
<i>Öneryıldız proti Turčiji</i> , zadeva št. 48939/99, 30. novembra 2004	178
<i>Orchowski proti Poljski</i> , zadeva št. 17885/04, 22. oktobra 2009	151
<i>Oršuš in drugi proti Hrvaški</i> , zadeva št. 15766/03, 16. marca 2010	135, 139
<i>Osman proti Združenemu kraljestvu</i> , zadeva št. 23452/94, 28. oktobra 1998.....	163
<i>Öztürk proti Nemčiji</i> , zadeva št. 8544/79, 21. februarja 1984	27
<i>P. in S. proti Poljski, zadeva št. 57375/08, 30. oktobra 2012.....</i>	163
<i>P., C. in S. proti Združenemu kraljestvu</i> , zadeva št. 56547/00, 16. julija 2002.....	60
<i>Pafitis in drugi proti Grčiji</i> , zadeva št. 20323/92, 26. februarja 1998	146
<i>Pakelli proti Nemčiji</i> , zadeva št. 8398/78, 25. aprila 1983.....	68, 71
<i>Panovits proti Cipru</i> , zadeva št. 4268/04, 11. decembra 2008.....	83, 88
<i>Papachelas proti Grčiji</i> , zadeva št. 31423/96, 25. marca 1999	144
<i>Papon proti Franciji (št. 2)</i> , zadeva št. 54210/00, 25. julija 2002	116
<i>Parlov-Tkalčić proti Hrvaški</i> , zadeva št. 24810/06, 22. decembra 2009.....	35
<i>Perdigão proti Portugalski</i> , zadeva št. 24768/06, 22. decembra 2009.....	119
<i>Perks in drugi proti Združenemu kraljestvu</i> , združene zadeve št. 25277/94, 25279/94, 25280/94, 25282/94, 25285/94, 28048/95, 28192/95 in 28456/95, 12. oktobra 1999	70
<i>Pescador Valero proti Španiji</i> , zadeva št. 62435/00, 17. junija 2003.....	39
<i>Pham Hoang proti Franciji</i> , zadeva št. 13191/87, 25. septembra 1992	70
<i>Philis proti Grčiji</i> , zadeva št. 16598/90, 1. julija 1992	90
<i>Piechowicz proti Poljski</i> , zadeva št. 20071/07, 17. aprila 2012.....	170
<i>Pierre-Bloch proti Franciji</i> , zadeva št. 24194/94, 21. oktobra 1997	28
<i>Pincová in Pinc proti Češki republiki</i> , zadeva št. 36548/97, 5. novembra 2002	107
<i>Pishchalnikov proti Rusiji</i> , zadeva št. 7025/04, 24. septembra 2009.....	74, 80, 87, 88
<i>Poirot proti Franciji</i> , zadeva št. 29938/07, 15. decembra 2011	113, 121

<i>Poiss proti Avstriji</i> , zadeva št. 9816/82, 23. aprila 1987.....	138, 139
<i>Pretto in drugi proti Italiji</i> , zadeva št. 7984/77, 8. decembra 1983.....	45
<i>Probstmeier proti Nemčiji</i> , zadeva št. 20950/92, 1. julija 1997.....	146, 147
<i>Procola proti Luksemburgu</i> , zadeva št. 14570/89, 28. septembra 1995.....	39
<i>Quaranta proti Švici</i> , zadeva št. 12744/87, 24. maja 1991.....	69, 70, 79
<i>R. D. proti Poljski</i> , združeni zadevi št. 29692/96 in 34612/97, 18. decembra 2001.....	68
<i>Radkov proti Bolgariji (št. 2)</i> , zadeva št. 18382/05, 10. februarja 2011.....	106
<i>Ramirez Sanchez proti Franciji</i> , zadeva št. 59450/00, 4. julija 2006.....	93, 102
<i>Ramsahai in drugi proti Nizozemski</i> , zadeva št. 52391/99, 15. maja 2007.....	164
<i>Rantsev proti Cipru in Rusiji</i> , zadeva št. 25965/04, 7. januarja 2010.....	163
<i>Regent Company proti Ukrajini</i> , zadeva št. 773/03, 3. aprila 2008.....	52
<i>Rehbock proti Sloveniji</i> , zadeva št. 29462/95, 28. novembra 2000.....	175
<i>Ringeisen proti Avstriji</i> , zadeva št. 2614/65, 16. julija 1971.....	76, 140, 144
<i>Rodrigues Da Silva in Hoogkamer proti Nizozemski</i> , zadeva št. 50435/99, 31. januarja 2006.....	123
<i>Rotaru proti Romuniji</i> , zadeva št. 28341/95, 4. maja 2000.....	93, 96
<i>Rowe in Davies proti Združenemu kraljestvu</i> , zadeva št. 28901/95, 16. februarja 2000.....	44
<i>Ruiz-Mateos proti Španiji</i> , zadeva št. 12952/87, 23. junija 1993.....	42, 43
<i>Rumour proti Italiji</i> , zadeva št. 72964/10, 27. maja 2014.....	164
<i>Rutkowski in drugi proti Poljski</i> , združene zadeve št. 72287/10, 13927/11 in 46187/11, 7. julija 2015.....	147
<i>S. C. proti Združenemu kraljestvu</i> , zadeva št. 60958/00, 15. junija 2004.....	82, 83
<i>S. proti Švici, združeni zadevi</i> št. 12629/87 in 13965/88, 26. novembra 1991.....	80
<i>Sacaleanu proti Romuniji</i> , zadeva št. 73970/01, 6. septembra 2005.....	132
<i>Saint-Paul Luxembourg S.A. proti Luksemburgu</i> , zadeva št. 26419/10, 18. aprila 2013.....	116
<i>Sakhnovskiy proti Rusiji</i> , zadeva št. 21272/03, 2. novembra 2010.....	80, 88
<i>Salabiaku proti Franciji</i> , združeni zadevi št. 10519/83 in 10519/83, 7. oktobra 1988.....	125
<i>Salduz proti Turčiji</i> , zadeva št. 36391/02, 27. novembra 2008.....	67, 73, 79
<i>Şaman proti Turčiji</i> , zadeva št. 35292/05, 5. aprila 2011.....	88
<i>Santambrogio proti Italiji</i> , zadeva št. 61945/00, 21. septembra 2004.....	63
<i>Scordino proti Italiji (št. 1)</i> , zadeva št. 36813/97, 29. marca 2006.....	18, 132, 136, 140, 150

<i>Scuderi proti Italiji</i> , zadeva št. 12986/87, 24. avgusta 1993.....	137
<i>Shtukurov proti Rusiji</i> , zadeva št. 44009/05, 27. marca 2008.....	153, 160
<i>Shulgin proti Ukrajini</i> , zadeva št. 29912/05, 8. decembra 2011.....	122
<i>Siałkowska proti Poljski</i> , zadeva št. 8932/05, 22. marca 2007.....	64
<i>Silver in drugi proti Združenemu kraljestvu</i> , združene zadeve št. 5947/72, 6205/73, 7052/75, 7061/75, 7107/75, 7113/75 in 7136/75, 25. marca 1983.....	103
<i>Sociedade de Construções Martins & Vieira, Lda. in drugi proti Portugalski</i> , zadeva št. 56637/10 in druge, 30. oktobra 2014.....	136, 147
<i>Somogyi proti Madžarski</i> , zadeva št. 5770/05, 11. januarja 2011.....	175
<i>Sotiris in Nikos Koutras ATTEE proti Grčiji</i> , zadeva št. 39442/98, 16. novembra 2000.....	122
<i>Sramek proti Avstriji</i> , zadeva št. 8790/79, 22. oktobra 1984.....	31
<i>Stanev proti Bolgariji</i> , zadeva št. 36760/06, 17. januarja 2012.....	154, 171
<i>Stankiewicz proti Poljski</i> , zadeva št. 46917/99, 6. aprila 2006.....	121
<i>Stankov proti Bolgariji</i> , zadeva št. 68490/01, 12. julija 2007.....	113, 119
<i>Starokadomskiy proti Rusiji (št. 2)</i> , zadeva št. 27455/06, 13. marca 2014.....	135, 142
<i>Staroszczyk proti Poljski</i> , zadeva št. 59519/00, 22. marca 2007.....	64, 77
<i>Steel in Morris proti Združenemu kraljestvu</i> , zadeva št. 68416/01, 15. februarja 2005.....	63, 64, 65, 76
<i>Stögmüller proti Avstriji</i> , zadeva št. 1602/62, 10. novembra 1969.....	137
<i>Stubbings in drugi proti Združenemu kraljestvu</i> , združeni zadevi št. 22083/93 in 22095/93, 22. oktobra 1996.....	101, 127
<i>Suda proti Češki republiki</i> , zadeva št. 1643/06, 28. oktobra 2010.....	24, 52
<i>Suominen proti Finski</i> , zadeva št. 37801/97, 1. julija 2003.....	45
<i>Süssmann proti Nemčiji</i> , zadeva št. 20024/92, 16. septembra 1996.....	140
<i>T. proti Združenemu kraljestvu</i> , zadeva št. 24724/94, 16. decembra 1999.....	76
<i>Taşkin in drugi proti Turčiji</i> , zadeva št. 46117/99, 10. novembra 2004.....	178
<i>Tătar proti Romuniji</i> , zadeva št. 67021/01, 27. januarja 2009.....	154, 178, 179
<i>Taxquet proti Belgiji</i> , zadeva št. 926/05, 16. novembra 2010.....	45
<i>Tierce in drugi proti San Marinu</i> , združeni zadevi št. 24954/94, 24971/94 in 24972/94, 25. julija 2000.....	46
<i>Tolstoy Miloslavsky proti Združenemu kraljestvu</i> , zadeva št. 18139/91, 13. julija 1995.....	121
<i>Torreggiani in drugi proti Italiji</i> , zadeva št. 43517/09, 8. januarja 2013.....	105

<i>Tripodi proti Italiji</i> , zadeva št. 13743/88, 22. februarja 1994.....	84
<i>Tsarenko proti Rusiji</i> , zadeva št. 5235/09, 3. marca 2011.....	172
<i>Tsonyo Tsonev proti Bolgariji (št. 2)</i> , zadeva št. 2376/03, 14. januarja 2010.....	57, 68
<i>Twalib proti Grčiji</i> , zadeva št. 24294/94, 9. junija 1998.....	57, 68, 84
<i>Tychko proti Rusiji</i> , zadeva št. 56097/07, 11. junija 2015.....	140
<i>Unión Alimentaria Sanders SA proti Španiji</i> , zadeva št. 11681/85, 7. julija 1989 ...	145
<i>Užkauskas proti Litvi</i> , zadeva št. 16965/04, 6. julija 2010	24, 44
<i>V. proti Združenemu kraljestvu</i> , zadeva št. 24888/94, 16. decembra 1999	76
<i>Valiulienė proti Litvi</i> , zadeva št. 33234/07, 26. marca 2013.....	164
<i>Valová, Slezák in Slezák proti Slovaški</i> , zadeva št. 44925/98, 1. junija 2004.....	46
<i>Vamvakas proti Grčiji (št. 2)</i> , zadeva št. 2870/11, 9. aprila 2015.....	84
<i>Van Mechelen in drugi proti Nizozemski</i> , združene zadeve št. 21363/93, 21364/93, 21427/93 in 22056/93, 23. aprila 1997	116
<i>Vayıç proti Turčiji</i> , zadeva št. 18078/02, 20. junija 2006.....	146
<i>Veliyev proti Rusiji</i> , zadeva št. 24202/05, 24. junija 2010	135, 145
<i>Vermeulen proti Belgiji</i> , zadeva št. 19075/91, 20. februarja 1996	43
<i>Vocaturu proti Italiji</i> , zadeva št. 11891/85, 24. maja 1991.....	149
<i>VP Diffusion Sarl proti Franciji</i> , zadeva št. 14565/04, 26. avgusta 2008.....	61
<i>Vučković in drugi proti Srbiji</i> , zadeva št. 17153/11 in 29 drugih, 25. marca 2014...	98
<i>Wassink proti Nizozemski</i> , zadeva št. 12535/86, 27. septembra 1990.....	176
<i>Weber proti Švici</i> , zadeva št. 11034/84, 22. maja 1990	27
<i>Wemhoff proti Nemčiji</i> , zadeva št. 2122/64, 27. junija 1968	140
<i>Werner proti Avstriji</i> , zadeva št. 21835/93, 24. novembra 1997	43
<i>Wiesinger proti Avstriji, zadeva št. 11796/85, 30. oktobra 1991.....</i>	144, 145
<i>Winterwerp proti Nizozemski</i> , zadeva št. 6301/73, 24. oktobra 1979	171
<i>Włoch proti Poljski (št. 2)</i> , zadeva št. 33475/08, 10. maja 2011.....	177
<i>X in Y proti Hrvaški</i> , zadeva št. 5193/09, 3. novembra 2011.....	161
<i>X in Y proti Nizozemski, zadeva št. 8978/80, 26. marca 1985</i>	163, 164
<i>X proti Franciji</i> , zadeva št. 18020/91, 31. marca 1992.....	148
<i>Y. proti Sloveniji</i> , zadeva št. 41107/10, 28. maja 2015	165
<i>Yagtzilar in drugi proti Grčiji</i> , zadeva št. 41727/98, 6. decembra 2001	146
<i>Yaikov proti Rusiji</i> , zadeva št. 39317/05, 18. junija 2015.....	143
<i>Yarashonen proti Turčiji</i> , zadeva št. 72710/11, 24. junija 2014	93, 100
<i>Yevgeniy Petrenko proti Ukrajini</i> , zadeva št. 55749/08, 29. januarja 2015.....	79

<i>Yuriy Nikolayevich Ivanov proti Ukrajini</i> , zadeva št. 40450/04, 15. oktobra 2009.....	106, 114, 131
<i>Z in drugi proti Združenemu kraljestvu</i> , zadeva št. 29392/95, 10. maja 2001.....	101, 163
<i>Zdravko Stanev proti Bolgariji</i> , zadeva št. 32238/04, 6. novembra 2012.....	57, 69, 70
<i>Zehentner proti Avstriji</i> , zadeva št. 20082/02, 16. julija 2009.....	160
<i>Ziliberg proti Moldaviji</i> , zadeva št. 61821/00, 1. februarja 2005.....	27
<i>Zimmermann in Steiner proti Švici</i> , zadeva št. 8737/79, 13. julija 1983.....	147
<i>Zumtobel proti Avstriji</i> , zadeva št. 12235/86, 21. septembra 1993.....	49

Sodna praksa Odbora ZN za človekove pravice

<i>Casanovas proti Franciji</i> , sporočilo št. 1514/2006, vpogledano dne 28. oktobra 2008.....	119
<i>Czernin proti Češki republiki</i> , sporočilo št. 823/1998, vpogledano dne 29. marca 2008.....	41, 131

Veliko informacij o Agenciji Evropske unije za temeljne pravice je na voljo na spletu. Do njih je mogoče dostopati prek njenega spletišča (fra.europa.eu).

Dodatne informacije v zvezi s sodno prakso Evropskega sodišča za človekove pravice so na voljo na njegovem spletišču: www.echr.coe.int. Iskalnik HUDOC omogoča dostop do sodnih odločb in sklepov v angleškem in/ali francoskem jeziku, prevodov v nekatere druge jezike, mesečnih poročil o sodni praksi, sporočil za javnost in drugih informacij o delu Sodišča.

KAKO DO PUBLIKACIJ EVROPSKE UNIJE

Brezplačne publikacije:

- en izvod:
na spletni strani EU Bookshop (<http://bookshop.europa.eu>);
- več kot en izvod ter plakati in zemljevidi:
pri predstavništvih Evropske unije (http://ec.europa.eu/represent_sl.htm),
pri delegacijah v državah, ki niso članice EU (http://eeas.europa.eu/delegations/index_sl.htm),
pri službi Europe Direct (http://europa.eu/europedirect/index_sl.htm) ali
s klicem na telefonsko številko 00 800 6 7 8 9 10 11 (brezplačna številka za celotno EU) (*).

(*) Informacije so brezplačne, kakor tudi večina klicev (nekateri operaterji, telefonske govorilnice ali hoteli lahko klic zaračunajo).

Publikacije, ki so naprodaj:

- na spletni strani EU Bookshop (<http://bookshop.europa.eu>).

Kako do publikacij Sveta Evrope

Založništvo Sveta Evrope deluje na vseh področjih organizacije, vključno s človekovimi pravicami, pravnimi znanostmi, zdravjem, etiko, socialnimi zadevami, okoljem, izobraževanjem, kulturo, športom, mladino in arhitekturno dediščino. Knjige in elektronske publikacije iz obsežnega kataloga lahko naročite na spletu (<http://book.coe.int>).

Virtualna bralnica uporabnikom omogoča dostop do odlomkov iz pravkar objavljenih glavnih publikacij ali do celotnih besedil nekaterih uradnih dokumentov brez plačila.

Informacije o konvencijah Sveta Evrope in njihovo polno besedilo je na voljo na spletišču Urada za mednarodne pogodbe: <http://conventions.coe.int/>.

Dostop do pravnega varstva je pomemben element pravne države. Posameznikom omogoča, da se zavarujejo pred kršitvami svojih pravic, popravijo civilne delikte, zahtevajo odgovornost izvršne oblasti in se branijo v kazenskih postopkih. V tem priročniku so povzeta ključna evropska pravna načela na področju dostopa do pravnega varstva s poudarkom na civilnem in kazenskem pravu. Priročnik je namenjen ozaveščanju o zadevnih pravnih standardih, ki sta jih določila Evropska unija in Svet Evrope, zlasti s sodno prakso Sodišča Evropske unije in Evropskega sodišča za človekove pravice. Priročnik lahko kot praktični vodnik uporabljajo odvetniki, sodniki in drugi pravni strokovnjaki, ki sodelujejo v pravnih sporih v EU in državah članicah Sveta Evrope, pa tudi posamezniki, ki delajo za nevladne organizacije in druge subjekte, ki imajo opravka z delovanjem pravosodja.

AGENCIJA EVROPSKE UNIJE ZA TEMELJNE PRAVICE

Schwarzenbergplatz 11 – 1040 Dunaj – Avstrija
Tel. +43 (1) 580 30-60 – Faks +43 (1) 580 30-693
fra.europa.eu – info@fra.europa.eu

EVROPSKO SODIŠČE ZA ČLOVEKOVE PRAVICE SVET EVROPE

67075 Strasbourg Cedex – Francija
Tel. +33 (0) 3 88 41 20 18 – Faks +33 (0) 3 88 41 27 30
echr.coe.int – publishing@echr.coe.int

Urad za publikacije

ISBN 978-92-871-9872-3 (Svet Evrope)
ISBN 978-92-9491-122-3 (FRA)